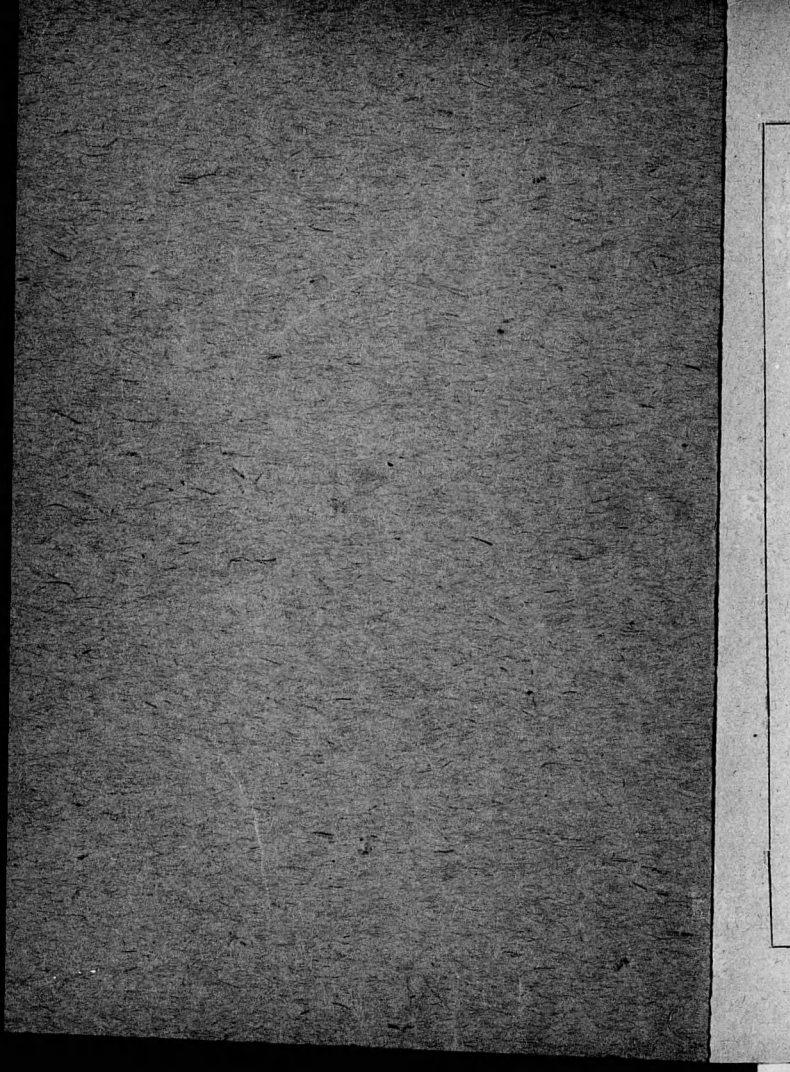

Kast **212**

Pl. **H** №**9**

41. - April 1890 C. F. v. L.

212. H. 9.

ONZE KERKEN.

Over Kerkgebouw, Kerkgemeubelte,
Kerkgereide, Kerkversiering enz.

Met een aanhangsel
over de Kleeding en Onderscheidingsteeken en van
Kerkelijke Waardigheidsbekleeders.

DOOR

H. J. M. FEVERTS,

Pastoor van Helvoirt.

'S-BOSCH—ZWOLLE,
W. VAN GULICK,
1887.

IMPRIMATUR.

Haaren, 8 Sept. 1887.

W. H. VAN GENNIP,

Can. Libr. Cens.

Ter snelpersdrukkerij van 't Bisdom van 's-Bosch,
in het Instituut voor Doofstommen
te St-Michiels-Gestel.

Den Lezer heil!

Onze Kerk is het Huis van God, het Huis van onzen Vader, die in de hemelen is.

Mag een kind als een vreemdeling zijn in het Huis zijns Vaders, dat ook het Huis der kinderen is?

Een gids zijn voor die kinderen, welke zouden verlangen beter bekend te zijn met het vele, dat *aan* en *in* en *bij* het Vaderlijke Huis valt op te merken:

AAN het Huis: het gebouw, zijn bouwtrant, zijn deelen en inrichting, —

IN het Huis: zijn gemeubelte, gereide, versiering, volledige stoffeering, —

BIJ het Huis: den hof met zijn paden en perken, — hun gids zijn tot ONDERRICHTING en STICHTING: dit had ik mij voorgesteld.

De *liturgische* benaming en bestemming, — doorgaans met de *symbolische* beteekenis, — soms ook het *aesthetische* en *artistieke*, — van zooveel dat ons bij het bezoeken onzer Kerken onder de oogen komt, zonder genoegzaam gekend en begrepen te worden, —

op eenvoudige wijze voor het geloovige volk verklaren: —

zóó was mijn plan omschreven.

Ter goeder trouwe heb ik gemeend, dat het zijn nut konde hebben, hier en daar eene aan- of opmerking (noem het subjectieve critiek) toe te voegen ter overweging voor Kerkbesturen en edelmoedige Schenkers bij het beoordeelen van aangeboden teekeningen of modellen. Kunstenaars en Fabrikanten, kunnen zij niet altijd mij toestemmen, mogen mijne goede meening eerbiedigen gelijk ik hunne vrijheid van gevoelen.

Ik heb niet gedacht een *wetenschappelijk Handboek* saam te stellen. 't Was slechts mijne bedoeling met mijne weinige hulpmiddelen een plan uit te werken, 'twelk mij nuttig was voorgekomen; terwijl het mij onbekend was, als in onze taal iets dergelijks mocht bestaan.

De aangenaamste herinneringen zijn voor mij verbonden aan de erkenning der vriendelijke en bescheidene hulpe van den **BESCHRIJVER** en van den **HERSTELLER der Bossche Kathedraal**, de Heeren **JAN** en **LAMBERT HEZENMANS**. Met mijne oprechte waardeering HunEd. mijn innige dank!

H.—

H. J. M. E.

INHOUD.

Eerste Hoofdstuk. Over het Kerkgebouw.

§. I. Onze Kerken, waarom heilig. 1-3. — Bestemming. 4. — Wijding. 5-12. — Symboliek eener Kerk in 't algemeen. 13-22. — Onze Kerken Roomsche Kerken genoemd. 23. 24.

§. II. Kerken in een Bisdom. 25-27. — De Kathedralen van Nederland. 28-32. — Onze Parochiekerk. 33-38. — Eenige der merkwaardigste Kerken der wereld. 39-54.

§. III. Orientatie. 55-60. — Kerkelijke Bonwstijl. 61-76. — Bijzondere vorm van Kerken. 77-87.

§. IV. Deelen eener Kerk.

A. Platte Grond. 88-107.

B. De Kerk van binnen, in haren opstand en doorsnede. 108-131.

C. De Kerk van buiten. De opstand van het gebouw. 132-145.

Tweede Hoofdstuk. Over het Kerkgemeubelte. 146-193.

Derde Hoofdstuk. Over het Kerkelijk Vaatwerk.

§. I. Het gewijde Vaatwerk. 194-216.

§. II. Het ongewijde Vaatwerk. 217-246.

Ter goeder trouwe heb ik gemeend, dat het zijn nut konde hebben, hier en daar eene aan- of opmerking (noem het subjectieve critiek) toe te voegen ter overweging voor Kerkbesturen en edelmoedige Schenkers bij het beoordeelen van aangeboden teekeningen of modellen. Kunstenaars en Fabrikanten, kunnen zij niet altijd mij toestemmen, mogen mijne goede meening eerbiedigen gelijk ik hunne vrijheid van gevoelen.

Ik heb niet gedacht een *wetenschappelijk Handboek* saam te stellen. 't Was slechts mijne bedoeling met mijne weinige hulpmiddelen een plan uit te werken, 'twelk mij nuttig was voorgekomen; terwijl het mij onbekend was, als in onze taal iets dergelijks mocht bestaan.

De aangenaamste herinneringen zijn voor mij verbonden aan de erkenning der vriendelijke en bescheidene hulpe van den **BESCHRIJVER** en van den **HERSTELLER der Bossche Kathedraal**, de Heeren **JAN** en **LAMBERT HEZENMANS**. Met mijne oprechte waardeering **HunEd.** mijn innige dank!

H.—

H. J. M. E.

INHOUD.

Eerste Hoofdstuk. Over het Kerkgebouw.

§. I. Onze Kerken, waarom heilig. 1-3. — Bestemming. 4. — Wijding. 5-12. — Symboliek eener Kerk in 't algemeen. 13-22. — Onze Kerken Roomsche Kerken genoemd. 23. 24.

§. II. Kerken in een Bisdom. 25-27. — De Kathedralen van Nederland. 28-32. — Onze Parochiekerk. 33-38. — Eenige der merkwaardigste Kerken der wereld. 39-54.

§. III. Orientatie. 55-60. — Kerkelijke Bouwstijl. 61-76. — Bijzondere vorm van Kerken. 77-87.

§. IV. Deelen eener Kerk.

A. Platte Grond. 88-107.

B. De Kerk van binnen, in haren opstand en doorsnede. 108-131.

C. De Kerk van buiten. De opstand van het gebouw. 132-145.

Tweede Hoofdstuk. Over het Kerkgemeubelte. 146-193.

Derde Hoofdstuk. Over het Kerkelijk Vaatwerk.

§. I. Het gewijde Vaatwerk. 194-216.

§. II. Het ongewijde Vaatwerk. 217-246.

Vierde Hoofdstuk. Over de Paramenten.

- §. I. Kerkelijke Gewaden. 247-255.
- §. II. Altaarparamenten. 256.
- §. III. Stof, kleur, vorm en wijding der Paramenten. 257-261.

Vijfde Hoofdstuk. Over het Kerkelijk Licht. 262-272.

(Aanhangsel over het toedienen der HH. Sacramenten aan huis. 273.)

Zesde Hoofdstuk. Over de Kerkversiering.

- §. I. Opmerkingen wegens de Stoffeering eener Kerk. 274-278.
  - §. II. Elementen voor Kerkversiering. 279-299.
  - §. III. Monogrammen of Naamcijfers. Inscripties of Opschriften. Ter versiering. 300-303.
  - §. IV. Symbolen. Emblemen. Figuren. Ter versiering. 304-306.
  - §. V. Heiligenbeelden en Groepen. Tafereelen of Tableau's. 307-315.
    - A. Voorstellingen der H. Drievuldigheid. 316.
    - B. Beeltenissen van Jesus Christus. 317-327.
    - C. Eenige voorname afbeeldingen van de H. Maagd, Madonna's of Mariabeelden. 328.
    - D. Afbeeldingen van Engelen. 329-334.
    - E. De Heilige Aartsengelen. 335.
- (Eenige meermaals voorkomende ATTRIBUTEN bij beelden van Heiligen. 336.)

- F. De HH. Evangelisten. 337.
- G. De HH. Apostelen. 338.
- H. De vier Kerkvaders. 339.
- I. De vijf voornaamste Ordestichters. 340.
- K. Alfabetische lijst van de voornaamste Heiligenbeelden in onze Kerken. 341. 342.

§. VI. Bloemen en planten ter siering in onze Kerken. 343. 344. Symboliek 345.

Zevende Hoofdstuk. Over onze Kerkhoven. 346-367.

Aanhangsel.

§. I. Over de kleeding en onderscheidingsteekenen van Kerkelijke Waardigheidsbekleeders (Biss. Aartsb. Kard. Paus). 368-372.

§. II. Iets over de Wapens van Kerkelijke Dignitarissen. 373.

§. III. De Pauselijke Kleuren. 374.

§. IV. De Pauselijke Orden. 375.

Tot verbetering van meer dan eene verkeerde lezing omtrent den juiststen dag van 's Pausen GOUDEN PRIESTERFEEST (ook in dit Boekje: noot van N. 276), strekke de lezing uit het *Leven van onzen H. Vader* door Dr Anton de Waal in de Kath. Illustratie, Jaarg. XII, bl. 155: "Den 23 December diende hem Kardinaal Odescalchi in de kapel van het Vicariaat de heilige priesterwijding toe; den volgenden dag, op den vooravond voor Kerstmis, droeg hij voor de eerste maal het heilige misoffer op."

REGISTER.

---

1. De getallen geven de nummers aan , als er niet Bl. voorstaat.
2. Wanneer van eene zaak meer nummers zijn , wordt het eerste slechts aangegeven.
3. De noten worden meestal door 't nummer aangeduid.

A ω 300.

Aartsengelen in beeld 335.

Agnus Dei door den Paus gewijd Bl. 209.

Albe 249. 257. 260. 261, VI, e.

Altaar: deelen 149. — paramenten 256. — steen 150. —

Altare fixum 152. — portatile 153.

Alt. Priv. Quot. Perp. Inscriptie boven Hoogaltaar 180.

Amict 249. 257. 260. 261, VI.

Ampullen 218.

Anachronismen bij Schilders en

Beeldhouwers Bl. 204.

Anker Symb. 304.

Antependium 160.

Apostelen in beeld 338.

Apsis 97.

Arend Symb. 304.

Ark van Noe 304. — des Verbonds 304.

Asperges me 237.

Apsis Symb. 304.

Attributen v. Heiligenbeelden
meermaals voorkomende

336. -- v. Crucifix 320.

Aureool 310.

- Baldakijn* 173.
Baptisterium 102.
Basiliek 78. -- Waardigheids-
titel 81.
Basiliscus Symb. 304.
Bearden 352. noot.
Bediening aan huis. Waarvoor
te zorgen bij halve en bij
heele *Bediening* 273.
Begravenis (*Kerkelijke*) 354. --
Aan wie geweigerd? 356.
Begraven der dooden is over-
eenkomstig het gebruik van
Gods volk 346, -- der eerste
Christenen 347. Zie *Lijken-
verbranding* 349.
Beuken 95.
Beurs 202.
Bezwinging of *Exorcismus* 241.
Bloemensier 343.
Bouwoorden. Latijnsche en
grieksche, -- antieke of clas-
sieke 114.
Bouwstijl. Latijnsche en Ro-
meinsche 78. -- Romaansche
61. -- Gothische 61 (*Rayon-
nante* en *Flamboyante* 131).
-- Byzantijsche 70. -- Ro-
maansch-Byzantijsche 71.
-- Classieke 114. -- Renais-
sance 72 (*Jesüeten-Stijl* 64.
-- *Rococo* 73.) -- *Pakhuis-
Stijl* 74. -- *Waterstaat-
Stijl* 75.
Calvarieberg 319. — in Pries-
terkoor 99. — op Kerk-
hoven 364.
Canonborden 187.
Cartabel 253.
Catacomben 105.
Catholicisme in Nederland.
Bloeï 64. 75. 276. -- Ver-
volgving of verdrukking 74.
75. 87. — Herleving en
herbloeï 75. 276. noot.
Ciborie 206.
Ciborium 173. 208.
Coemeterium 348.
Collaar v. *Priester zwart* 254.
-- v. *Bisschop paars* 369. --
v. *Paus wit* 372.
Concha 97.
Confessie 42. 1.
Conopeüm 168.
Corporale 202. 257. 261, VI,
b en f.

- Courtines* 178.
Credens 188.
Crucifix 163. 317. -- Deugden en gebreken 318. -- Attributen 320.
Crypt 104.
Custodia 206.
Dalmatiek 254.
Deuren v. Kerk 135.
Diamant 283.
Directorium 253.
Domkerk 83.
Doodshoofd bij *Crucifix* 323. -- Symb. 304. 336. — Op Kerkhof 365. — In de Kerk 365. noot.
Doopkapel 102. *Doopvont* 185.
Doxaal 103.
Driehoek 66. 304.
Drievuldigheid (*Allerheiligste*) in beeld 316.
Druiven Symb. 304.
Duel: hoe door de Kath. Kerk verafschuwwd 353.
Duij Symb. 304. 336.
Dwifciborie 209.
Dwaal 162.
Eenheid in bouw en stoffeer-
ring 277.
Eenhoorn Symb. 304.
Email 282.
Emblemen 304.
Engelen in beeld 329.
Evangelisten in beeld 337.
Expositie-Troon 171.
Façade. Front. Frontispies 134.
Fresco-schildering 293.
Fronton 136.
Gáble 137.
Gebed der Kerk na de stille Missen door Leo XIII voorgeschreven Bl. 260.
Gemeubelte 146.
Gereide 194.
Gewelf 111.
Glas voor Vensters 297.
Glasschildering 297. -- Oude en latere 299.
Glorie om afbeeldingen 309.
Godslamp 272.
Gothiek 61. -- Zoo verscheiden 63. -- Etymon 64. -- Bouwstijl onzer Vaderen 64. -- Goede hoedanigheden 65. -- Grondvormen 66. -- Twee bijzondere karakters d. G.

67. 68. -- Gothiek en Romaansch 62. -- Gothiek en Renaissance 72. -- Rayonnante en flamboyante G. 131.
- Graf* v. Altaar 154.
- Griffioen* Symb. 304.
- Grisaille* 293. -- Glas 297.
- Haan* op toren 142. -- Symb. 304.
- Hart* Symb. 304.
- Heilig Hart* (Beeld van 't) 14. 325. 328 ad 10.
- Heilig Huis* v. Nazareth 52.
- Heilige Linie* 56.
- Heiligenbeelden*. Bestemming 307. -- Attributen 336. -- Alfabetische lijst 341.
- Herder* Symb. 304.
- Hert* Symb. 304.
- Hërarchie* in Nederland hersteld 30.
- Hijsop* 238.
- Hoogaltaar* 147. Inscriptie 180.
- Humerale* 254.
- IHS* 300.
- Inscripties* 301.
- Jansenisten* 24. -- Jansenistische Crucifixen 318. V.
- Jesüieten-Stijl* 64. noot.
- Jesus Christus* in beeld 317.
- Jubee* 103.
- Juweelen* 287.
- Kandelaren* 166.
- Kapittel. Kanoniken.* 31.
- Kelk* 195.
- Kerk. Heilig* 1. -- Vordert eerbied 3. -- Bestemming 4. -- Wijding 5. -- Titel en Patroon 10. -- Symboliek eener K. in 't algemeen 16. -- Onze K. Roomsche K. genoemd 23. -- Kenteeken veler R. K. 87. -- Deelen eener K. met Symb. 88. -- K. hoog gelegen 132. -- Symb. der deelen tot elkander 145.
- Kerk (Onze) of Parochiekerk.* Welke is onze — 238. -- Geconsecreerd of gebenediceerd? 9. -- Welk de Titel of Patroon? 12. -- Georiënteerd? 60. -- In welken Bouwstijl? 76. -- In onze Kerk welke Monogrammen en Inscripties? 303. -- Wel-

ke Symbolen en Emblemen?
306. -- Welke Heiligenbeelden? 342.

Kerken naar *Bouwstijl*. Romaansche, Gothische enz. Zie *Bouwstijl*.

Kerken naar *Rang*. Hoofdk. aller K. 39. -- Basilieken 81. -- Metropolitaankerk 29. -- Cathedralen 26. -- v. Nederl. 28. -- Parochiekerk 33. -- Onze — 34. -- Mindere Kerken 37.

Kerken naar *Form*. Basiliek 78. -- Koepelkerk 82. -- Domk. 83. -- Kruisk. 85.

Kerkgeneubelte 146.

Kerkgenootschappen in Nederl. 24.

Kerkgereide 194.

Kerkhofkruis 357. 361. 353. Aflaat Bl. 322. noot.

Kerkhoven 346.

Kerkornamenten 247. 261.

Kerkschildering 290.

Kerkvaders (De vier) in beeld 339.

Kerkversiering 274.

Kerkwijding 5.

Kinderlijken. Hoe te kleeden, te kisten enz. 367.

Klaverblad Symb. 66. 304.

Kleeding van *Priester* 249. 254.

Kleeding en *Insignes* van *Bischoop* 369. — *Aartsbisschop* 370. — *Kardinaal* 371. — *Paus* 372.

Kleuren. Liturgische 253. -- Symbolische 253. 286. 345. -- Heraldische 373. -- Pauselijke 374.

Klokken. Doop. 144.

Koepelkerk 82.

Koortrans 100.

Kruisen. Soorten 304. -- Symboliek Bl. 208. -- Kruisen op de muren eener K. 7. -- Kruisvorm v. K. 86. -- Kruis op de K. 141. -- Kruisen op Altaarsteen 151. -- Kruis des lijdens en der verrijzenis Bl. 208.

Kruisbeeld. Zie *Crucifix*.

Kruisbloem Symb. 304.

Kruiskerk 85.

Kruisnagelen 318. IX.

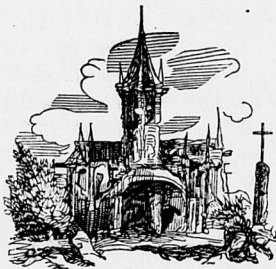
- Lam* Symb. 304.
Lavabo-blaadje 219.
Leeuw Symb. 304.
Lelie Symb. 304. 345.
Licht (*Kerkelijk*) 262. — Ter eere der Dooden 363.
Lier Symb. 304.
Lijkenverbranding 349. Niet geoorloofd: Decreet v. d. H. Congr. d. Inq.
Lijkverzorging volgens het Rom. Ritueel Bl. 335. noot.
Lijnwaad (*Kerkelijk*) 257.
Lorette. Basiliek v. O.-L.-V. 51. -- Litanie v. Lorette 52.
Lourdes. Bas. v. O.-L.-V. 53.
Lucida 127.
Lunula 213.
Mappa 162.
Maria. H. Maagd en Moeder Gods in beeld 328. -- Symb. ter versiering 305.
Marmersoorten 288.
Marqueterie 296.
Metropoliet en *Suffragaan-Biss.* 29.
Misgewaad 249.
Monogrammen 300.
Monsters Symb. 304.
Monstrans 211.
Mozaïek 295.
Muurschildering 291.
Niëllo 282.
Nimbus 312. Kruisvormig 313.
Noordzijde 184.
Oculus 131.
Offervaardigheid van Gods volk voor den heiligen Dienst 274. -- Der middel-eeuwen 276. 75. 87. -- Van Neerlands Katholieken sedert herkregen vrijheid 75. 276.
Ogive 63.
Oliebussen (*Heilige*) 220. -- *Heilige Oliën* 221.
Olijftak Symb. 304.
O.-L.-V.-Kerken: drie merkwaardigste 47.
Ordestichters (De vijf) in beeld 340.
Orgel 193.
Oriëntalen 287.
Oriëntatie der Kerk 55. — der Kerkhoven 358. -- Legende der H. Barbara 341.

- Ostensorium* 211.
Oxaal 103.
Pauschkaars 271.
Pakhuis-Stijl 74.
Palla 202. 257. 260. 261, I,
b. en VI, c.
Palm en Palmtak Symb. 304.
Paramenten 247.
Parelen 287.
Parketvloer 296.
Parochiekerk. Zie *Kerk* (*Onze*).
Passiebloem Symb. 304.
Pastoor 33. -- *Onze* — 34. --
Rechten 35. -- *Verplichtin-*
gen 36.
Pateen 195.
Pauselijke *Kleeding en Insig-*
nes 372.
,, *Wapen* 373.
,, *Kleuren* 374.
,, *Orden* 375.
Pausschap: duidlijkste ken-
teeken der ware *Kerk* v. J.
C. 21. 24. 43.
Paw Symb. 304.
Pelikaan Symb. 304.
Phenix Symb. 304.
Plafond 118.
Plakkaten-tijd. *Onze Kerken*
met hare *Priesters* en lee-
ken in den — 74.
Pluviale of *Koorkap* 254.
Polychromie 293.
Preekstoel 192.
Priesterkleeding 249. 254.
Priesterkoor of *Presbyterium*
96.
Protestantsche *Gezindten* in
Nederl. 24.
Pysis 206.
Rad of *Radvenster* 131.
Rechterzijde van *Alt.* en *K.* 181.
-- v. *Wapen* Bl. 362. noot.
Reliquieën in *Altaarsteen* 154.
-- in *Pontifical* *Borstkruis*
369, IV.
Retabel 173. 177.
Rondlicht 131.
Roos Symb. 304. 345. -- *Gou-*
den Roos 304. -- *Roosven-*
ster 131.
Sacristij 101.
Schip 89.
Schuurkerken 74.
Sedilia 190.
Sepulchrum 154.

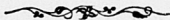
- Serpent of Slang* Symb. 304.
Sint Jan v. Lateranen 39.
Sint Pieter te Rome 42.
Sireen Symb. 304.
Spits 140.
Spitsboog 63.
Steen (witte) soorten 289.
Steenen (Edele) 286.
Ster Symb. 304.
Stoffeering eener K. 274.
Stool v. Priester gekruist 254.
ad 3. -- v. Biss. over de
Alb recht ahangende 369,
I, 3. -- Roode Stool des
Pausen 372, 2.
Struisvogel Symb. 304.
Suffragaan-Biss. en — Dio-
cesen 29.
Superplie 254.
Suppedaneum v. Alt. 149. --
v. Crucifix 318. XI.
Symbol 13. -- Ter versiering
304. -- v. O.-L.-V. 305. --
Symboliek der Bloemen
345. -- Symb. voorstellingen
op grafmonumenten: onge-
paste 362 -- gepaste 364.
Tabernakel 167. 172.
- Talaar of Toog v. Priester*
zwart 254. -- v. Biss. paars
369. -- v. Kardinaal rood
371. -- v. Paus wit 372.
Tau 300. 304.
Thabor 170.
Titel v. K. 10. -- v. Alt. 179.
Tombe 159.
Toren 139. -- Twee — Bl. 231.
noot.
Transkapellen 100.
Transsept 94.
Trappen of Treden naar de K.
132. -- In de K. 165. -- v.
Alt. 164. -- v. Baptisterium
102, II. -- v. Bisschopstroom
369, VI.
Triforium 117.
Triomfboog 97.
Triomfkruis 99.
Tuniek 254.
Uurwerk 143.
Vaatwerk 194. -- Gewijd 195.
-- Ongewijd 217.
Vaticaan 42. 2. -- Vatica-
sche Bas. 42.
Velum 202. 210.
Vensters Symb. 125. -- Rond-

Roos-Radv. 131. -- In glas-
soorten 297.
Visch Symb. 304.
Floer v. K. 124. -- v. Bapt.
102. III.
Vrijthoven: oude benaming
onzer Kerkhoven 348. noot.
Wapen v. Z. H. den Paus, --
v. Kard. enz. 373.
Waskaars (brandende) Symb.
265. -- Wanneer te gebrui-
ken 270.

Waterstaat-Stijl 75.
Weegschaal Symb. 304. 335.
Wierook 228. -- *vat* 232.
Wijding v. Kerk 5. -- v. Alt.
151. -- v. Vaatwerk 195.
206. 213. -- v. Paramenten
260. -- v. Klokken 144.
Wijnstok Symb. 304.
Wijwater 239. -- *vat* 245.
Zegen naar *latijnsche* en *griek-*
sche wijze Bl. 208.
Zon Symb. 304.

ONZE KERKEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over het Kerkgebouw.

§. I. Onze Kerken, waarom heilig. Bestemming. Wijding. Symboliek eener Kerk in 't algemeen. Onze Kerken, Roomsche Kerken genoemd.

1. Hoe behooren wij onze Kerken te beschouwen? — Als *heilige* plaatsen, die grooten eerbied van ons vorderen.

2. Waardoor zijn onze Kerken *heilig*? — Heilig zijn onze kerken: 1. door hare bestemming, — 2. door hare wijding, — 3. door de tegenwoordigheid van JESUS CHRISTUS in zijn aanbidlijk Sacrament.

3. Alzoo eerbied voor elke Roomsche Kerk of Kapel. Eerbied *in* de Kerk, eerbied *buiten* de Kerk. In de nabijheid alle luidruchtigheid te vermijden. Hoe loffelijk en verdienstelijk is het gebruik, dat de mannen

het hoofd ontdekken en de vrouwen het hoofd buigen, als zij eene Roomsche Kerk voorbijgaan, tegelijk zeggende: GELOOFD ZIJ JESUS CHRISTUS! om hun God en Zaligmaker, *die hen ziet*, eerbiedig te groeten! 't Is geen nieuwigheid. De H. Chrysostomus, die in 407 stierf, getuigde van zijnen tijd: „Ziet, zegt hij, met welken eerbied de Christenen den Tempel groeten, waar zij bijeenkomen, hetzij het hoofd buigende, hetzij met de hand een eerbiedig teeken gevende.” Hom. XXX. in 2 ad Cor.

4. Welke is de *bestemming* onzer Kerken? — God te vereeren en ons te heiligen: 1. door het gebed, bovental door het H. Misoffer, — 2. door de prediking van Gods Woord, — 3. door de HH. Sacramenten.

5. Op hoeveel wijzen kan eene Kerk worden *gewijd*? — Op twee wijzen: allerplechtigst door een Bisschop of zeer eenvoudig, en dan gewoonlijk door een Priester. De plechtige wijding wordt de *Consecratie* of *Kerkwijding*, de eenvoudige de *Benedictie* of *Inzegening* genoemd.

6. De Kerkwijding is niet alleen eene *Toeheiliging* (*Dedicatie*) eener Kerk *aan God*; maar tevens eene *Inbezitneming door God*. In het Evangelie van het Feest der Kerkwijding lezen wij, dat Jesus slechts voor eene

wijl bij Zacheüs zijn intrek nam : — door de Kerkwijding aanvaardt Jesus Christus eene Kerk voor zijn vast verblijf, dezelfde Jesus, altijd tegenwoordig in zijn H. Sacrament. Terecht worden de woorden van Jesus tot Zacheüs op het Feest der Kerkwijding toepasselijk gemaakt : „Heden is dezen Huize zaligheid geworden.” Luc. XIX, 9.

7. Wat is het teeken op de muren eener Kerk, dat zij *geconsecreeerd* is? — De *twalf kruisen* waar de Bisschop de muren met het H. Chrisma gezalfd heeft.

8. Waartoe worden bij eene Kerkwijding de muren op *twalf* plaatsen gezalfd? — Tot vereering der *twalf Apostelen*, die het *Fundament* zijn van dat geestelijk Gebouw, waarvan Jesus Christus de Hoeksteen is.

9. Is onze Kerk slechts *gebenediceerd*? of wel *geconsecreeerd*? door welken Bisschop? wanneer?

10. Zijn al onze Kerken niet aan God toegewijd? Wat beteekent dan: eene Kerk *van 't H. Hart*, — *van O.- L.- V.*, — *van den H. Joseph* enz.? — Ja, al onze Kerken zijn ongetwijfeld aan God toegewijd; maar bij de Consecratie of de Benedictie eener Kerk wordt haar een *Titel* gegeven; dat is: zij wordt nog

in 't bijzonder toegewijd aan de vereering meestal van een Heilige, soms van een Goddelijken Persoon of van een Mysterie. Van dien Titel ontleent eene Kerk haren naam. Is de Titel een Engel of Heilige, wordt deze doorgaans de *Patroon* der Kerk genoemd.

11. Voorbeelden. Van eene *Kerk van 't Hart* is de TITEL : *het H. Hart van Jesus*. Van eene *L.-V.-Kerk* is de TITEL of de PATRONES : *de H. Maagd Maria*. Van eene *Kerk van O.-L.-V.-Geboorte* is de TITEL : *de Geboorte van de H. Maagd*. Ook kan men zeggen : de H. Maagd is *de Patrones onder den Titel van hare Geboorte*.

12. Welk is de Titel? of de Patroon onzer Kerk?

13. Wat verstaat men door *Symbolen*? — Symbolen zijn stoffelijke vormen, waarin wij bij *vergelijking* eenige overeenkomst zien met iets hoogers, dat wij ons in den geest voorstellen. Dat iets hoogers kan zijn een persoon, eene zaak, eene daad of eene waarheid.

14. Verklaring door een voorbeeld. Een beeld van het H. Hart van Jesus is eene afbeelding of voorstelling van de allen Katholieken bekende verschijning des Zaligmakers aan de Gelukzalige Margaretha Maria (Ala-coque); maar JESUS' GODDELIJK HART alzo voorge-

steld is het *Symbool zijner Liefde* voor de menschen, een Symbool door Jesus Christus zelf gekozen. Een hart is altijd voor een Symbool der liefde gehouden geworden, om den machtigen indruk, welchen de liefde op 's menschen hart maakt. En nu heeft Jesus Christus zelf ZIJN GODDELIJK HART aan die heilige Religiöse getoond met deze woorden: „*Ziehier dat Hart, 'twelk de menschen zóó heeft bemind*” . . . , zijn Goddelijk Hart, glanzende en vlamme, met de Wonde en de werktuigen van zijn Lijden, de Doornenkroon en het Kruis, om het Symbool zijner oneindige liefde voor ons nog duidelijker te maken.

15. Toelichting. *Symbool* wel te onderscheiden van *Symbolum*, formulier, dat de voornaamste artikelen des Geloofs *samenvat*. Deze twee woordvormen duiden op twee beteekenissen van het grieksche woord *symbollein*. Bij het *Symbool* is het een *vergelijken*, — bij het *Symbolum* is het een *samenvatten*. Zoo hebben wij het *Symbolum* der Apostelen, het *Symbolum* van Niceë of Constantinopel (het Credo der H. Mis), het *Symbolum* van den H. Athanasius. — Voor *Symbool* zegt men ook *Zinnebeeld*, *Beeld*, *Figuur*, *Embleem*. De *Symboliek* is de zinnebeeldige beteekenis van iets, — of de wetenschap der Symbolen of de regels wegens het

gebruik der Symbolen.

16. Wat is de symbolische beteekenis onzer Kerken?
— Onze Kerken zijn een beeld van den *Hemel*, — van den *Rechvaardige*, — van de *Eene Heilige Katholieke Kerk*.

17. Hoe zijn onze Kerken een beeld van den *Hemel*? — Gelijk onze Kerken zijn de Woontenten Gods met ons menschen op aarde, uitmuntend door schoone vormen en sieraden, — zoo is de Hemel de heerlijke Woontente Gods met zijne Uitverkorenen, de Engelen en de Heiligen.

18. Er is geene plaats op aarde zoo heilig, zoo dicht bij den Hemel als onze Kerken. De Patriarch Jacob zag in een droomgezicht langs eene ladder, die op de aarde stond en den Hemel raakte, Gods Engelen op- en afgaan; terwijl God op het bovineinde der ladder leunde. Toen Jacob ontwaakte, riep hij met eene heilige siddering uit: „Voorwaar de Heer is hier! en ik wist het niet. Hoe ontzagwekkend is deze plaats! hier is niet anders dan het huis Gods en de *poort des Hemels*.” Met hoeveel meer recht worden deze woorden op onze Kerken toegepast? Gods Engelen klimmen er op met de gebeden der geloovigen, en dalen er af met de zegeningen des Heeren. Welk eene ge-

meenschap tusschen het Altaar en den Hemel! Door het H. Misoffer draagt Jesus Christus, de Zoon Gods, onder de gedaanten van brood en wijn, zijn Lichaam en Bloed op aan zijn hemelschen Vader, — en met recht mogen wij ons verbeelden, dat de Vader uit den Hemel tot zijn welbeminden Zoon op het Altaar zegt wat Hij sprak tot Jacob: „GEZEGEND ZULLEN WORDEN IN U ALLE GESLACHTEN DER AARDE!” — Zijn wij in de Kerk, bewijzen wij steeds door eene eerbiedige houding onze innige overtuiging, dat de Kerk is *het Huis Gods, de Poort des Hemels*. Zouden wij tot verontschuldiging onzer oneerbiedigheden durven zeggen: *De Heer is hier, en ik wist het niet?* Gen. XXVIII, 16.

19. Hoe zijn onze Kerken een beeld van den *Rechtvaardige*? — Gelijk onze Kerken zijn gewijd tot Tempels van den H. Geest, — zoo is de Rechtvaardige een Tempel van den H. Geest, als *gebenediceerd* door den Priester bij het H. Doopsel, plechtig *geconsecreerd* door den Bisschop bij het H. Vormsel.

20. De H. Paulus schrijft aan de Corinthiërs I. Br. III, 16: „Weet gij niet, dat ge een tempel Gods zijt, en dat de Geest Gods in u woont” (door de genade, het geloof, de hoop, de liefde en andere gaven)?

En VI, 19: „Weet gij niet, dat uwe *leden* een tempel zijn van den H. Geest, die in u is?” Alzoo naar ziel en naar lichaam zijn wij Tempels van den H. Geest. Om onze ziel en ons lichaam heilig en zuiver te bewaren, gedenken wij in de bekoring de bedreiging, welke de H. Paulus er bij voegt: „Indien iemand den tempel Gods verderft, dien zal God verderven: want Gods tempel is heilig, en die zijt gij.” 1 Cor. III, 17.

21. Hoe zijn onze Kerken een beeld van de *Eene Heilige Katholieke Kerk*? — Gelijk onze Kerken zijn opgetrokken uit vele door een cement saamgevoegde *Steenen* (*), de muren door den *Hoeksteen* vast vereenigd, op een hecht *Fundament*, — zoo is de Eene Heilige Katholieke Kerk opgebouwd uit alle *Geloovigen*, saamgevoegd door het cement der christelijke liefde, verbonden door den *Hoeksteen* JESUS CHRISTUS, rustende op het hechte, onvergankelijke *Fundament*, het PAUSSCHAP, de *Rots van Petrus*.

22. De H. Petrus schrijft in zijn eersten Brief II, 4 en 5: „Nadert tot hem den *levenden steen* (JESUS

(*) De Christen, zegt de H. Augustinus, moet den vierkanten steen gelijk zijn; de ware Christen valt niet, in welke bezwaren hij ook geraken moge. Al wordt hij omgekeerd, hij valt niet, hij staat als de vierkante steen. *Quadratum enim, in quacumque parte posueris, fortiter stat.*

CHRISTUS), door de menschen wel verworpen, maar door God uitverkoren en geëerd; en laat ook gij zelve, als *levende steenen* u opbouwen tot een geestelijk huis." En de H. Paulus aan de Ephesiërs II, 19-22: „Gij zijt medeburgers der heiligen en huisgenooten Gods, opgebouwd op het *fundament der Apostelen* en Profeten, zijnde de *hoofdhoeksteen* JESUS CHRISTUS zelf, in wien het gansche gebouw samengevoegd wordende, opwast tot een heiligen tempel in den Heer, in wien ook *gijlieden mede opgebouwd wordt* tot eene woonstede Gods door den Geest." — Toen Petrus de plechtige belijdenis van Jesus' Godheid had afgelegd: „Gij zijt de Christus, de Zoon van den levenden God;" — antwoordde Jesus, en zeide tot Petrus: „En ik, ik zeg u: *Gij zijt* PETRUS (Steenrots) en op deze *steenrots* zal ik mijne kerk bouwen, en de poorten der helle zullen haar niet overweldigen." Matt. XVI, 16-18.

23. Waarom worden onze Kerken doorgaans *Roomsche* Kerken genoemd? — Omdat er geene betere benaming is, om *onze* Kerken te onderscheiden van *alle andere* Kerken (waarin God niet vereerd wordt volgens zijn geopenbaarden wil). Trouwens *Roomsch* beteekent: *in gemeenschap met den Paus van ROME*. Zoo zijn *wij ROOMSCH*, *ons Geloof ROOMSCH*, *onze Kerken ROOMSCH*.

24. De voornaamste Protestantsche Gezindten of Kerkgenootschappen in Nederland (*) zijn : de Nederduitsch Hervormden of Gereformeerden , de Christelijk Afgescheidenen , de Evangelisch Lutherschen en de Doopsgezinden. Nog zijn er kleinere groepen van Hersteld Evangelisch Lutherschen , Remonstranten , Engelsch Hervormden of Presbyterianen , Anglikanen of Episcopalen , Leden der Schotsche Gemeente , Moravische Broeders , Baptisten. Maar alle deze Sekten (*Afgesnedenen*) zijn er verre af zich zelve of hare Kerken *Roomsch* te noemen , om reden zij den *Paus van Rome* verafschuwen. — De Jansenisten hier te lande worden *Oud-Roomschen* genoemd ; dat is : die *Roomsch geweest* zijn , maar het *nu niet meer* zijn , sedert zij zich aan de gehoorzaamheid van den Paus van Rome onttrokken hebben. — Het PAUSSCHAP , zichtbaar voor de gansche wereld , is het duideliĳkste kenteeken der *ware Kerk* van Jesus Christus : WAAR PETRUS IS , DÁÁR IS DE KERK. Zóó was het voor vijftienhonderd jaar , toen de H. Ambrosius deze eenvoudige , klare formule bezigde , — zóó is het heden nog , — zóó zal

---

(*) Deze opgave in de orde der getalsterkte moge dienen , om den lezer vertrouwd te maken met de voornaamste onderscheidende namen onzer dwalende broeders in ons Vaderland , die toch allen *Christenen* , volgelingen van CHRISTUS , willen geheeten zijn.

het zijn tot den jongsten dag; want hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar de woorden zullen niet voorbijgaan van Hem, die gezegd heeft tot Petrus: „Gij zijt Petrus, en op deze steenrots zal ik mijne kerk bouwen, en de poorten der helle zullen haar niet overweldigen.” Matt. XVI, 18. — Danken wij den God van barmhartigheid, dat wij deze Steenrots kennen, aan deze Steenrots gelooven, op deze Steenrots staan, staan door Gods goedertieren beschikking. En terwijl wij ons zoo veilig, zoo gerust gevoelen op deze Steenrots, slaan wij een blik in het rond, en aanschouwen wij met een oprecht medelijden die ongelukkigen, die, bij drommen van deze Steenrots afgevallen, blijkbaar geen vasten grond meer vinden, en gescheiden zich altoos weer scheiden, en door elkander dwarrelen als nevelwolken, door windvlagen omgedreven. 2 Petr. II, 17. — Jud. 12. — Bidden wij voor hen met onze Moeder de H. Kerk: „Almachtige eeuwige God, die allen redt en niet wilt, dat iemand verloren ga: zie neder op die zielen, welke door een duiveisch bedrog zijn misleid, opdat de harten dezer dwalenden, na alle kettersche boosheid te hebben afgelegd, berouw gevoelen, en tot de eenheid uwer waarheid terugkeeren mogen.” Gebed der Kerk op Goeden Vrijdag.

§. II. Kerken in een Bisdom. De Kathedralen van Nederland. Onze Parochiekerk. Eenige der merkwaardigste Kerken der wereld.

25. Welke Kerken onderscheidt men in een Bisdom volgens rang? — De Kathedraal en de Parochiekerken met de Hulpkerken of Bijkerken; Rectoraten, Kloosterkerken, Kapellen en Oratoriums.

26. Wat is eene *Kathedraal*? — Eene Kathedraal is de *Hoofdkerk* eens Bisdoms, *de Kerk des Bisschops*.

27. Wat is het onderscheidingsteeken eener Kathedraal? — Een vaste Bisschopstroom in het Priesterkoor aan de Evangeliezijde.

28. Welke zijn de Kathedralen van onze Kerkelijke Provincie? — Van 't Aartsbisdom van UTRECHT de Sinte-Catharinakerk, — van 't Bisdom van HAARLEM de Sint-Josephskerk, — van 't Bisdom van 's-HERTOGENBOSCH de Sint-Janskerk, — van 't Bisdom van BREDA de Sinte-Barbarakerk, — en van 't Bisdom van ROERMOND de Sint-Christoffelkerk.

29. De Hoofdkerk van een Aartsbisdom wordt ook *Metropolitaankerk* (Moederkerk) genoemd, gelijk een Aartsbisdom *Metropolis* of *Metropolitaan-Diocees* en een Aartsbisschop *Metropoliet*. Tegenover den Metropoliet wor-

den de onderhoorige Bisschoppen *Suffragaan-Bisschoppen* en hunne Diocesen *Suffragaan-Diocesen* genoemd. Te zamen maken zij eene KERKELIJKE PROVINCIE uit.

30. Van den 4 Maart 1853 dagteekent het HERSTEL DER KERKELIJKE HIËRARCHIE IN NEDERLAND ; dat is : door eene Pauselijke Breve van dien datum is in ons Vaderland het regelmatig bestuur door *eigene* Bisschoppen, voor ongeveer driehonderd jaar (*) onderbroken, *opnieuw* ingesteld ; — en het Aartsbisdom van Utrecht met de vier Suffragaan-Bisdommen van Haarlem, 's-Hertogenbosch, Breda en Roermond opgericht. — Als hunne Titularissen werden benoemd : MGR JOANNES ZWIJSEN als Aartsbisschop van Utrecht en Administrator Apostoliek van 's-Hertogenbosch, MGR FRANCISCUS JACOBUS VAN VREE als Bisschop van Haarlem, MGR JOANNES VAN HOOLJDONK als Bisschop van Breda en MGR JOANNES AUGUSTINUS PAREDIS als Bisschop van Roermond.

31. Bij Apostolische Breve van den 23 Juli 1858 bepaalde Paus Pius IX, dat in elk Bisdom van Nederland een KATHEDRAAL KAPITTEL zou worden opgericht, bestaande uit *acht Kanunniken met een Proost*.

(*) De laatste Aartsbisschop van Utrecht Fredericus Schenck van Tautenburg stierf in 1580.

De Kanunniken, wier benoeming bij een afzonderlijk Decreet der Propaganda van hetzelfde jaar geregeld is, maken den *Senaat* des Bisschops uit, om hem met raad en daad ter zijde te staan. Zij vergaderen maandelijks eens in de Kathedraal, om na het zingen der kleine Getijden en het celebreren der H. Mis door een der Kanunniken bij beurte, de hun opgedragen werkzaamheden te verrichten. — De Kanunniken dragen over een superplie eene zwarte mozet. — Komt de Bisschoppelijke Zetel open te staan, dan heeft het Kapittel een *Vicarius Capitularis* te kiezen, die het Bisdome bestiert totdat de Zetel weder zal zijn aangevuld.

32. De Bisschop wordt in zijn opperherderlijk bestuur voortdurend bijgestaan door een *Vicaris-Generaal*, die, gelijk de naam aanduidt, hem in de *algemeene* administratie van het Diocees *vertegenwoordigt*, — en de Priester, die in de Parochie der Kathedraal door den Bisschop belast is met de herderlijke bediening, wordt *Plebaan* (Priester voor het volk) genoemd.

33. Wat is eene *Parochiekerk*? — Eene Kerk bediend door een *Pastoor*, of — de Kerk van een bepaald gedeelte eens Bisdoms, waarover door den Bisschop aan een Priester, als *Pastoor* met bijzondere rechten, de voortdurende zielzorg is opgedragen. Het

geestelijk gebied van dien Priester, waarvan de grenzen omschreven zijn, wordt zijne *Parochie* genoemd, en hij zelf de *Pastoor* of *Herder*, om de nauwe betrekking tusschen hem en zijne Parochianen, aan zijne waakzaamheid en liefde toevertrouwd.

34. Is het ook betamelijk, dat een Katholiek *zijne Parochiekerk* stelle boven andere Kerken, en alzoo zonder wichtige reden niet nalate in zijne Parochiekerk de H. Mis en Onderrichting of Preek bij te wonen, de HH. Sacramenten te ontvangen enz. ? — Ja; want zijne Parochiekerk is in waarheid *zijne Kerk*, de Kerk *voor hem* bestemd, *voor hem* gewijd. De Pastoor en de Kapelaans zijner Parochie zijn *zijne Priesters*, de Priesters door den Bisschop *tot hem* gezonden met de macht en de genade van Jesus Christus, om *voor hem* te zorgen, zooveel het heil zijner ziel het vorderen moge. Zou het niet betamen, dat een Herder zijne schapen te zien krije, hen kunne toespreken, hen kunne verzorgen? Zou het niet betamen, dat de schapen hun eigen Herder gaarne aan het Altaar zien; terwijl hij *voor hen* het H. Misoffer opdraagt, gaarne zijne stem op den Predikstoel hooren, terwijl hij gezonden is om juist *voor hen* het Woord Gods te verkondigen? Jesus Christus met zijne Leerlingen is het volmaakte

voorbeeld voor een Pastoor en zijne Parochianen : „ Ik ben, zeide Hij, de goede herder en ik ken de mijne en de mijne kennen mij.” Jois X, 14.

35. Noem eenige van de rechten, welke aan eene Parochiekerk en haren Pastoor toekomen, en waaruit onze verplichtingen kunnen worden afgeleid. — De Pastoor heeft als Herder, als geestelijke Vader zijner Parochianen, recht op hunnen eerbied, volgzaamheid, vertrouwen, liefde en zekere behulpzaamheid, op hunne medewerking voor de godsdienstige belangen der Parochie, bijv. voor de stichting en instandhouding van Katholieke Scholen, van Congregatiën enz. De Pastoor heeft het recht om de kinderen zijner Parochie te doopen, hen in de Christelijke Leer te onderwijzen, hen voor te bereiden tot hunne Eerste H. Communie, het H. Vormsel. — De Pastoor heeft het recht aan zijne Parochianen de Paaschcommunie, het Viaticum (de H. Communie aan de zieken als Teerspijze) en het Oliesel te geven. — In de Parochiekerk moet geschieden de openbare afkondiging voor het Huwelijk, ook van hen die de Parochie metterwoon hebben verlaten, indien daarna nog geene zes maanden zijn verstreken. Voor den eigen Pastoor of een ander Priester, door hem gemachtigd, moet het Huwelijk worden aangegaan, terwijl hij

het recht en de verplichting heeft de bekwaamheid der zijnen voor het Huwelijk te onderzoeken. — In de Parochiekerk behoort in den regel de Uitvaart plaats te hebben, ook als een Parochiaan bij toeval buiten zijne Parochie komt te overlijden. — De Parochianen hebben te voldoen wat zij volgens wettig gebruik, overeenkomst of verordening van den Bisschop voor het onderhoud van Kerk, Pastoor of diens Medehelpers verschuldigd zijn.

36. Men vergete niet, dat de Pastoor van zijnen kant nog ernstiger verplichtingen en zware verantwoording heeft, zoodat wij hier de vermaning van den H. Paulus aan de Hebreërs (Br. XIII, 17) in haar geheel kunnen toepassen: „Gehoorzaamt uwen oversten en weest hun onderdanig; want zij waken als *die rekening* moeten geven voor uwe zielen, opdat zij dit met blijdschap doen en niet zuchtende; want dit is u niet nuttig,” integendeel, het is u hoogst nadeelig; want gij maakt u daardoor strafbaar voor God. — Men gedenke, dat de Pastoor voor zijne Parochianen moet bidden, voortdurend de barmhartigheid en den zegen des Heeren over hen afsmeeken; in 't bijzonder, op alle Zon- en Feestdagen voor hen het H. Misoffer op-

dragen en het Woord Gods verkondigen; — dat hij geschikte gelegenheid behoort te geven tot het bijwonen der HH. Diensten en het ontvangen der HH. Sacramenten; — dat hij de kinderen zijner Parochie van hun zevende jaar tot en na hunne Eerste H. Communie in de Christelijke Leer moet onderwijzen, en hunne jeugdige harten tot ware deugdzaamheid en godsdienstige gewoonten vormen; — dat hij zijne Parochianen niet alleen behoort te onderrichten, hen tot de beoefening van alle christelijke deugden op te wekken en voor de zonde en hare gelegenheden te waarschuwen; maar — wat zooveel moeilijker, onaangenaam en zelfs zeer pijnlijk kan wezen — hen, zoo noodig, in 't geheim of 't openbaar, te vermanen of te berispen, tegen misbruiken te ijveren, ergernissen weg te nemen, — en niet zeldzaam, bij de beste bedoeling, onverschilligheid, miskenning, tegenwerking, belediging en lastering geduldig te verdragen; — eindelijk te allen tijde, elk uur van den dag of van den nacht, gereed te zijn de HH. Sacramenten, waar noodig gedacht wordt, toe te dienen, ook bij besmettelijke ziekten, zelfs met het zekerste gevaar van zijn leven, naar het woord en het voorbeeld van zijn Goddelijken Meester: „Ik ben de goede herder. De goede herder geeft

zijn leven voor zijne schapen." Jois X, 11.

37. *Hulp- of Bijkerken (Succursalen)*, gelijk de naam aanduidt, helpen, om de uitgebreidheid der Parochie, in den dienst der Parochiekerk voorzien en deelen de zorgen der Moederkerk onder haren Pastoor. — *Kloosterkerken van Priesters*, met een Rector aan het hoofd, zijn niet alleen tot hulp der Parochiekerk, waaronder ze ressorteeren, met eerbiediging harer rechten, maar tot hulp van alle Parochiekerken eener plaats; waarom zij ook *Algemeene Hulpkerken* genoemd worden. — Is aan *Vrouwenkloosters* of *Gestichten van Liefdadigheid* eene *openbare Kerk, Kapel* of *Oratorium* verbonden, dan strekt dergelijke Bidplaats hoofdzakelijk ten dienste der inwonenden; maar kan een iegelijk in dat openbaar Bedehuis aan de verplichting van Mishooren voldoen. — *Rectoraten*, wier grenzen in eene Parochie omschreven zijn, deelen met hunne *Rectoren* in de rechten en verplichtingen van Parochiekerk en Pastoor, behoudens eenige uitzonderingen, welke rechtens bestaan of bij de oprichting wettig zijn vastgesteld.

38. Welke is uwe Parochiekerk? — Welk is haar Titel of Patroon? — Wie is uw Pastoor? — Erkent gij uw Pastoor, waar het noodzakelijk? ook waar het

betamelijk is? — Gaat gij in uwe Parochiekerk ter Misse?
Zoo niet, is de reden afdoende?

39. Welke is de *Hoofdkerk van alle Kerken* der wereld? — De Basiliek van ST JAN VAN LATERANEN (wjl zij is de Kerk van den *Bisschop van Rome*, den PAUS), ook de *Pauselijke Kathedraal* en *Gulden Basiliek* genoemd.

40. Op de muren van de Lateraansche Basiliek leest men in het latijn dit opschrift: „DE ALLERHEILIGSTE LATERAANSCH E BASILIEK ALLER KERKEN VAN STAD EN WERELD HOOFD EN MOEDER. (Stad = Rome.) Het Kerkwijdingsfeest van St Jan van Lateranen wordt gevierd den 9 November onder den titel van *Kerkwijding der Basiliek van den Allerheiligsten Verlosser*, aan wien ze door Paus Silvester werd toegewijd. Patroon de *H. Joannes de Dooper*.

41. Noem eenige der merkwaardigste Reliquieën der Lateraansche Basiliek.

1. De *Hoofden* van de HH. Apostelen Petrus en Paulus.

2. De *Tafel van het Laatste Avondmaal*, waaraan onze Goddelijke Zaligmaker op den avond voor zijn Lijden het H. Sacrament des Altaars heeft ingesteld.

3. De *houten Tafel*, welke de H. Petrus voor Altaar

gebruikt heeft, en het *Pauselijk Altaar* genoemd wordt, omdat alleen de Paus daaraan de H. Mis leest.

4. In een Gebouw bij de Basiliek van St Jan van Lateranen de *Scala Santa* (de *Heilige Trap*), de marmeren Trap van 28 treden, die te Jerusalem naar het Rechthuis van Pilatus geleidde, en waarlangs de Zaligmaker tweemaal is op- en tweemaal afgegaan.

42. Waardoor is de Vaticaanse Basiliek, de *Sint Pieter* te Rome, zoo merkwaardig voor alle Katholieken?

1. Door de *Confessie* of het *Graf* van den H. Petrus in eene *Crypt* onder het Hoogaltaar, daarboven de prachtige koepel van Sint Pieter.

Het *Graf van den H. Petrus*, dat is: *van zijn Lichaam*. Zijn *Hoofd* rust in de Lateraansche Basiliek met het *Hoofd* van den H. Paulus, wiens *Lichaam* bewaard wordt in St-Paulus-buiten-de-muren. Het *Graf* van den H. Petrus wordt de *Confessie* (*Belijdenis*) genoemd, gelijk elk Altaar boven het Lichaam van een H. Martelaar in Italië eene *Confessie* pleegt genoemd te worden.

2. Door de Residentie of het Verblijf des Pausen in het *Vaticaan*, het Pauselijk Paleis.

Alle Pauselijke Stukken: *Bulle* (plechtigste vorm), — *Breve* (minder plechtige vorm), — *Encycliek* (Rondgaande Brief of Zendbrief aan velen), — door den Paus onder-

teekend, worden onderschreven: *Datum Romae apud Sanctum Petrum — Gegeven te Rome bij Sint Pieter.*

3. Door het *Vaticaanisch*, het laatste *Algemeen Concilie*, in Sint Pieter gehouden ten jare 1869 en 1870. Iets meer deswegens Cat. d. Feestd. XXIV Les. 8 Dec. 1869.

43. Op een rondgaanden band binnen den koepel van Sint Pieter leest men in het latijn dezen tekst uit het Evangelie van den H. Mattheüs XVI, 18 en 19: „GIJ ZIJT PETRUS, EN OP DEZE STEENROTS ZAL IK MIJNE KERK BOUWEN, EN AAN U ZAL IK GEVEN DE SLEUTELN VAN HET RIJK DER HEMELN.” Welk een geweldigen indruk moeten *deze woorden* maken *op deze plaats!* Het H. Lichaam van dienzelfden Petrus, tot wien Jesus Christus voor meer dan 1800 jaren deze woorden sprak, rust onder den majestueusen koepel, welke dien tekst opgeheven houdt als eene kroon boven Petrus' Graf; terwijl de ROTSMAN, door Jesus gemaakt, en de SLEUTELDRAGER, door Jesus aangesteld, *in den persoon des Pausen* steeds voortleeft, en in de nabijheid woont, als om de vervulling dier goddelijke woorden voor de gansche wereld te bevestigen.

44. Het Kerkwijdingsfeest der Vaticaansche Basiliek wordt gevierd den 18 November, tegelijk met het

Kerkwijdingsfeest van St-Paulus-buiten-de-muren, onder den titel van: *Kerkwijding der Basilieken van de HH. Apostelen Petrus en Paulus.*

45. Welke kostbare Reliquieën van het Lijden des Heeren bezit Sint Pieter? — Een groot *Heilig Kruis*, gemaakt uit het hout van het oorspronkelijk *H. Kruis*, — de *Lans* van Longinus, — en den *Doek* van Veronica, de *Volto Santo* of het *Heilig Aanschijn* genoemd.

46. Welke kostbare Reliquieën van den H. Petrus bezit Sint Pieter? — Het *H. Lichaam* van den Prins der Apostelen, — en den *Zetel*, dien de H. Petrus in gebruik heeft gehad, bekend onder den naam van *St-Pietersstoel*.

47. Noem eenige Basilieken, aan de H. Moeder Gods toegewijd, die voor alle Katholieken zeer merkwaardig zijn? — De Basiliëk van Maria de Meerdere te Rome, — de Basiliëk van O.-L.-V. van Lorette — en de Basiliëk van O.-L.-V. van Lourdes.

48. Waarom wordt de Basiliëk van *Maria de Meerdere* aldus genoemd? — Omdat zij is de *voornaamste* onder alle Kerken van Rome, aan de H. Moeder Gods gewijd.

49. Hoe wordt Maria de Meerdere nog genoemd, en op welken grond? — *Maria-ter-Sneeuw*, omdat de

H. Maagd in 't midden van den zomer door sneeuw de plaats heeft aangeduid, waar Haar ter eere eene Kerk zou gebouwd worden. (Feestelijke gedachtenis van het wonder den 5 Augustus.) — *Maria-ter-Kribbe*, om hare kostbare Reliquie, de H. Kribbe van Bethlehem. — De *Liberiaansche Basiliek*, wjl Paus Liberius ze consecreerde.

50. Door welke groote Reliquieën is Maria de Meerdere te Rome merkwaardig? — Door de *H. Kribbe* van Bethlehem en door de *Beeltenis der H. Maagd*, van den H. Lucas geschilderd.

51. Welk is het *eerste en beroemdste* onder alle Heiligdommen van Maria? — De Basiliek van *Lorette*, die haren voorrang en beroemdheid te danken heeft aan het *Heilig Huis* van Nazareth, daar bewaard en vereerd. (*)

52. Het *Heilig Huis* van Nazareth (*la Santa Casa*) is het Huis van Maria, waar de Engel Gabriël haar de blijde *Boodschap* bracht, het Huis geheiligd bovenal door het aanbiddelijk geheim der MENSCHWORDING, waaraan Maria hare onvergelykelijke Waardigheid van MOEDER GODS ontleent, — het Huis, waar zij zelve

---

(*) "Inter loca gloriosissima Virginis Matris Dei Mariae nomi-
ni dicata locus ille Lauretanus merito habetur primus." Paus Leo X.

volgens de overlevering is ontvangen en geboren, — het Huis, waar Jesus is opgevoed door Joseph en Maria, het Huis der H. Familie. — Het heeft God behaagd dat *Heilig Huis* niet alleen voor vernieling te bewaren, maar op 't einde der dertiende eeuw van zijne grondslagen op te nemen en het over te brengen naar Europa: — het eerst naar *Tersatto* in Dalmatië den 10 Mei 1294; — van *Tersatto* naar *Recanati* in Italië den 10 Dec. 1294; waar het nog binnen een jaar tweemaal wonderdadig verplaatst werd. Rondom het *Heilig Huis* is de Stad *Loreto* of *Lorette* (*) ontstaan. — Den 10 December wordt de Gedachtenis gevierd der *Overvoering van het Heilig Huis*. — Het *Heilig Huis*, beschermd door een prachtig marmeren monument, dat het van alle zijden insluit en overwelft, staat onder den prachtigen koepel der prachtige Basiliek, toegewijd aan de H. Moeder Gods. — In deze Basiliek wordt elken Zaterdag de ons zoo gemeenzame Litanie van O.-L.-V. met buitengewone plechtigheid gezongen; van daar heeft men haar den naam gegeven van *Litanie van Lorette*, ofschoon deze Lita-

---

(*) De plaats was oorspronkelijk een *Laurierbosch* (*Laureto*), eigendom eener aanzienlijke Vrouw van *Recanati*, *Laureta* geheeten. Alzoo vindt men den naam der Stad *Lorette* verklaard.

nie veel ouder is dan dit Heiligdom.

53. Waarom is de Basiliek van O.-L.-V. van *Lourdes* zoo merkwaardig? — Omdat zij haar ontstaan te danken heeft aan eene *Verschijsning der H. Maagd* en aan eene gelijktijdig wonderbaar ontsprongen en wonderrijke bron.

54. Waar ligt Lourdes? In 't zuidwesten van Frankrijk, in 't Bisdom van Tarbes. — Wanneer is de H. Maagd verschenen? Van den 11 Februari tot den 16 Juli 1858 achttienmaal. — Aan wie is de H. Maagd verschenen? Aan de veertienjarige *Marie Bernadette Soubirous*. — Hoe verscheen de H. Maagd? Blijmoedig, in een wit kleed met blauwen gordel, de handen voor de borst te zamen, aan den rechterarm een rozenkrans met een gouden kruis. — Hoe noemde zich de Verschijning? „*Ik ben de Onbevleete Ontvangenis.*” — Wat openbaarde de H. Maagd? Haar verlangen, dat op die plaats eene Kapel te harer eer zou gebouwd worden, en dat men in beevaart daarheen zou komen.

§. III. Oriëntatie. Kerkelijke Bouwstijl. Bijzondere vorm van Kerken.

55. Wat verstaat men door de *Oriëntatie* eener

Kerk? — Hare richting in betrekking tot de vier hemelstreken.

56. Wat verstaat men door de *Heilige Linie*? — De richting van het Oosten naar het Westen en van het Westen naar het Oosten. Wanneer de as eener Kerk — de lijn gaande door het midden van het Schip en van het Priesterkoor — deze richting volgt, staat de Kerk *op de Heilige Linie*.

57. Wanneer is eene Kerk *georiënteerd*, in den gewonen zin? — Als eene Kerk met het Priesterkoor gekeerd is *naar het Oosten*.

58. Waarom wordt er zooveel aan gehecht, dat eene Kerk *georiënteerd* zij?

1. Om de symbolische beteekenis: opdat namelijk de *Priester* (*), het H. Offer opdragende, met het aangezicht gekeerd zij naar het OOSTEN, waarvan ons de zaligheid gekomen is, — naar de *opgaande zon*, die zelve het beeld is van JESUS CHRISTUS.

(*) Vindt men vele onder de oudste Kerken met den *Voorgevel naar het Oosten*, en derhalve met de Apsis of Zetelnis naar het Westen gekeerd, zooals te Rome o. a. Sint Jan van Lateranen, Sint Pieter en Maria de Meerdere, — dan staat wel niet het volk, maar toch de *Priester* (achter het Altaar) *als na Jesus Christus de hoofdpersoon des Offers* met het aangezicht *naar het Oosten*. Ook de Clerus of Geestelijkheid, achter den Officiant, is met het aangezicht naar het Oosten gekeerd. Merk op, dat deze Kerken *op de Heilige Linie* staan, en in dezen zin *georiënteerd* worden genoemd.

2. Omdat de *Liturgie* of de kerkelijke voorschriften wegens den Eeredienst en de *Symboliek* van den Eeredienst de Oriëntatie vooronderstellen; bijv. het Evangelie in de H. Mis wordt naar het Noorden gelezen of gezongen, als gepredikt aan de heidenen, door het Noorden verbeeld: maar als nu eene Kerk niet is georiënteerd, waar blijft dan de beteekenis? Men behelpt zich met eene *denkbeeldige Oriëntatie*: men houdt bijv. de Evangeliezijde voor het Noorden al wijst zij naar het Westen. (*)

59. Verklaring van het *Oriëns* der Oriëntatie.

1. ORIËNS: waar de zon *opgaat*, HET OOSTEN.

a) HET OOSTEN als *landstreek*. Het Oosten herinnert ons aan de weldaad der *Schepping*. In het Oosten werd de eerste mensch geschapen; dáár was het Paradijs, ons eerste Vaderland. — Het Oosten herinnert ons aan de weldaad der *Verlossing*. In het Oosten, in het H. Land, is de tweede Adam geboren, die de schuld des eersten uitdelgde: dáár is Hij gekruist, gestorven, begraven, verre-

---

(*) De thesis: *Geen Kerkelijke Bouwkunst zonder Oriëntatie* is door Prof. Alberdingk Thijm met degelijke redenen van Godsdienstigen, van Aesthetischen en van Stoffelijken aard verdedigd. A° 1859 gevolgd op zijne belangrijke Studie: *De Heilige Linie* A° 1858; waarin de Schrijver dezes zich menigen greep veroorloofd heeft.

zen en ten hemel opgeklommen. — Het Oosten herinnert ons den grooten *Oordeelsdag*. In het Oosten verwachten wij Jesus' tweede komst tot volmaking onzer zaligheid.

b) HET OOSTEN als *hemelstreek*, waar het licht opdaagt na den nacht. Het daglicht is het beeld van het licht des Evangelies, dat is opgegaan voor de gansche wereld, om de duisternissen van onwetendheid en zonde te verlichten.

2. ORIËNS : de *opgaande* zon zelve, die een beeld is van JESUS CHRISTUS, *de glans van het eeuwige licht*, de ZON der *rechtvaardigheid*. O ORIËNS, *splendor lucis aeternae, et sol justitiae; veni et illumina sedentes in tenebris et umbra mortis*. Ant. Adv.

Voeg hierbij, dat Jesus Christus is gekruist op den Calvarieberg met den rug gekeerd naar het goddelooze Jerusalem, met het aangezicht naar het Westen : — is nu eene Kerk *georiënteerd*, dan zijn de geloovigen met het aangezicht naar den heiligen Berg, en, zich den Zaligmaker aan het Kruis verbeeldende, aanschijn tot aanschijn naar Hem gekeerd, evenals naar het Crucifix op het Altaar.

60. Naar welke hemelstreek is het Priesterkoor onzer Kerk gekeerd? Is zij dan behoorlijk *georiënteerd* of niet?

61. Welke zijn de voornaamste *Bouwstijlen*, waarin onze Kerken gebouwd zijn? En welke is de oudste? — De *Romaansche Stijl* en de *Gothische Stijl*. De Romaansche is de oudste. De Romaansche wordt ook *Rondbogenstijl*, de Gothische of Gothieke *Spitsbogenstijl* (*Style Ogival*) genoemd. De spitse boog, gevormd door twee of meer cirkelbogen, die elkander snijden, is het voornaamste karakter van de Gothiek, gelijk de ronde boog (*plein cintre*) van den Romaanschen Stijl.

62. Het is treffend de bedrijvigheid, de worsteling van den geest gade te slaan bij de westersche volken, gedurende eene reeks van eeuwen, eer zij er in slaagden om tempels te bouwen, die hun voldeden, die waardig waren voor God en ook op waardige wijze getuigenis aflegden van zijn volk. Niet beter kunnen wij dien arbeid leeren kennen dan door een overzicht van den Romaanschen en den Gothischen Bouwstijl. Het Romaansch — gelijk de naam aanduidt, ontwikkeld uit de Romeinsche bouwwijze, wat de constructie van den *boog* betreft — is overigens een geheel oorspronkelijke Stijl, die evenwel, zooals dat ook met andere het geval is geweest, niet tot zijne volle ontwikkeling is gekomen. — In het eerst bouwde men de Romaansche Kerken zóó, dat de middelbeuk met een houten

kap was gedekt en de zijbeuken met tongewelven. Doch die houten bedekking was niet voldoende voor het noordelijk klimaat en bracht bovendien het gevaar aan van brand. Zeer spoedig begon men ook den middelbeuk van een steenen gewelf te voorzien; doch de rechtstaande muren konden de drukking van dat gewelf niet verdragen: er ontstonden scheuren, ontzettingen, en eindelijk stortte de Kerk in. Zware muurberen werden tegen den buitenmuur aangebracht om het gewelf bijeen te houden, ijzeren stangen, die van de eene zijde der Kerk tot de andere liepen; doch ook dit kon het gebouw op den duur niet behouden. Eindelijk bouwde men op de zijbeuken doorlopende gewelfbogen, in halven of kwartcirkel, die het hoofdgewelf moesten schragen. Nu evenwel kon men geen bovenlichten meer in de Kerk aanbrengen, en moest zij den dag alleen ontvangen door de enge vensters der zijbeuken. Soms slaagde men er in, door het gebruiken van groote hoeveelheden bouwstoffen voor de steunpijlers, kleine bovenlichten uit te sparen; maar dit voldeed niet. De halve bogen, welke men verplicht was aan te brengen om het hoofdgewelf te behouden, waren altijd een hinderpaal om onder dat gewelf behoorlijke lichtramen te sparen. Vandaar dat de Ro-

maansche Kerken zoo donker zijn, vooral in het midden en boven. — In de groote steden voldeden de Romaansche Kerken weldra niet meer aan de behoeften. Zij waren eng en vol zware pilaren, en boden daardoor geen ruimte genoeg aan voor eene talrijke bevolking. De duisternis die er in heerschte, het voorkomen van gedruktheid welke er aan eigen was, bewerkten dat alles, zoodra de Gotbiek verscheen, tot haar overliep. — De Gothische Bouwstijl was ruimer, luchtiger, fierder en bevalliger, en vorderde veel minder bouwstoffen. Eene Kerk, zoo ruim men verlangde, kon in dien Stijl opgetrokken worden, met groote vensters, zoo in de zijbeuken als onder de gewelven van het schip, die overal licht en glans verspreidden. Hooge en prachtige torens kon men tot in de wolken doen oprijzen, en de buitenzijde van het gebouw kon men versieren zoo prachtig als men wilde. — De Gothische Stijl was een pijlerbouw: breek de muren eener Gothische Kerk weg, zij zal toch blijven staan; hare gewelven weten van geen uitzetten, omdat zij gesteund worden door den schraagboog, die op zijne beurt zijn steunpunt vindt op de muurberen der zijbeuken. — Er is veel voor en tegen den schraagboog geschreven; maar zeker is er nooit iets voortreffelijker

uitgedacht; en hadden de bouwmeesters der Romaansche Kerken de half- of kwartcirkelvormige gewelven, welke zij over de zijbeuken sloegen, tot reepen gesneden, en alleen de gedeelten behouden welke tusschen de vensters vielen, die zij nu dichtmetselden, dan hadden zij den schraagboog gevonden en het middel om hunne Kerken te behouden, zonder ze van het bovenlicht te berooven. — Het was de vinding van den schraagboog, die de kerkbouwers in staat stelde om de vraag te beantwoorden die hun gedaan werd, eene Kerk op te trekken zooals men die toen begerde, en iets schooner is den menschelijken geest niet ter uitvoering voorgelegd: zij moest hoog en ruim zijn, vol licht, bevallig en versierd met alles wat de kunst kan schenken. — De sieraden aan het uitwendige dier Kerken waren zoo overvloedig aangebracht en waren zoo licht en doorzichtig bewerkt, dat zij zeer aan verslijten en vergaan blootstonden, vooral wanneer zij niet van zeer hechten steen gemaakt waren. Dit is de oorzaak, dat vele Gothische Kerken vanbuiten vervallen zijn. De Romaansche Kerken leverden dit gevaar niet op, omdat zij uitwendig geen versieringen hadden van beteekenis. De portalen alleen

waren bezet met beelden en arabesken, die door het booggewelf tegen den invloed van het weder beveiligd waren.

63. De ronde boog is eenig, de spitse boog komt in verscheidene vormen voor. Om de rijke verscheidenheid, den Gothieken Stijl eigen, aan te toonen, geven wij hier de namen der vele soorten van Spitsbogen, ongeveer gelijk zij elkander zijn opgevolgd (E. Reusens, *Eléments d'Archéologie Chrétienne*):

1. Ogive (*) obtuse of romane. — 2. Ogive aiguë of lancette. — 3. Ogive équilatérale. — 4. Ogive surhaussée. — 5. Ogive en tiers point. — 6. Ogive inflechie of à contre courbe. — 7. Ogive en accolade of en talon. — 8. Ogive en doucine. — 9. Arc Tudor.

64. Waarvan is de benaming *Gothische* Stijl afkomstig? — Men weet zeer goed (**), dat de Spitsbogenstijl,

— — —
(*) OGIVE, oorspronkelijk *Angive*, leiden sommigen af van het duitsche *Aug* (oog), anderen van het latijnsche *augere* (vermeerderen): werd eerst gezegd van den hoek, dien de gewelfribben maken, — later van den Spitsboog, die op zulk een hoek gelijkt.

(**) Men weet dat zeer goed; en toch de Fransche Academiën en Classieken der XVII en XVIII eeuw schreven dien Stijl toe aan de *Gothen* of de *Araberen*; — nog aandoenlijker: in Nederland wordt in de XIX eeuw geschreven, dat de *Jesuiten* dien Stijl hier invoerden. De *JESUITEN*? Wel zeker: die durven al wat leelijk is, als ze er maar de kans toe hebben; — doch toevallig blijken ze in zake dier leelijke Gothiek vrij onschuldig; want — de *Jesuiten* ont-

die eerst in de XIIe eeuw zich begon te ontwikkelen, historisch niets hoegenaamd te maken heeft met de *Gothen* der eerste eeuwen, een krijgshaftig germaansch volk, dat, uit het noordoosten van Duitschland naar zuidelijk Europa heenstreamende, door zijne verwoestende strooptochten overal schrik en verderf heeft verspreid; — maar men heeft aan den Spitsbogenstijl alleen de benaming van *Gothisch* gegeven uit minachting, daardoor willende aanduiden een *barbaarschen* (*)

stonden lang nadat onze middeleeuwsche Kerken en Stadhuizen gebouwd waren; — zij verschenen hier, toen de Gothiek gedaan had, uitgebloeid, verworpen was. Maar wat zij in Nederland hebben ingevoerd? wat zij in 't ronde zagen, wat men toen nog alleen beoefende: de *Italiaansche Renaissance*, — en dat volstrekt niet in hare voortreffelijkste eenvoudige uitingen, uit hare eerste jaren. Vandaar de benaming van *Jesuiten-Stijl*; maar dat is geene Gothiek.

(*) „En fait d'architecture on appelle *Gothique* tout ce qui est sans goût, sans règle, sans correction de profils et sans proportions.” Dict. abrégé de peinture et d'architecture. — Het is bekend, dat Fénelon, die uitstekende classieke geest, zeer tegen de Gothiek was ingenomen. Hij zegt: „Les bâtimens Gothiques sont de mauvais goût, quoique hardiment construits. Les inventeurs de l'Art Gothique, qui est, dit-on, celle des Arabes, crurent sans doute avoir surpassé les Architectes Grecs.” Alleen de Grieksche Stijl was schoon in zijn oog. Toch laat hij er op volgen, gedrongen door den invloed, welken de middeleeuwsche monumenten op dien uitstekenden kenner der classieke oudheid maakten, ook ondanks de richting van zijn fijnen geest: „L'Architecture Gothique élève sur des piliers minces une voûte immense qui monte jusqu'aux nues: on croit que tout va tomber, mais tout dure pendant bien des siècles. Tout est plein de fenêtres, de roses et de pointes; la pierre semble découpée comme du carton, tout est à jour, tout est en l'air.”

Stijl. Volgens anderen beteekent *de Gothen* niets anders dan *de Goeden*, en derhalve de GOTHISCHE Architectuur de GOEDE Architectuur. Zij verdient bij ons dien naam niet slechts om hare goede hoedanigheden in het algemeen; maar ook omdat zij door hare steile daken en andere bedekkingen voor ons buiig klimaat het beste past. En wat de Gothiek voor ons nog aantrekkelijker maakt? zij is de *Bouwstijl onzer Vaderen*, en vertegenwoordigt den bloeitijd van het Katholiek Geloof op den grond, waar Servatius en Amandus, Lambertus en Willibrord de eerste zaden hebben uitgestrooid. En zouden wij ook hier niet juist den sleutel vinden voor die minachting en vervolging, waaraan de Gothiek in ons Vaderland van zekere partijblootstaat? Een nationaal gebouw in Gothischen Stijl? Voor Nederland onmogelijk. Aan Gothische Museüms of Stadhuizen, al treft men er buiten ons Vaderland nog zoovele, mag in Nederland nimmer gedacht. Wee het burgerlijk gebouw, waaraan een Gothisch element ook maar zou worden gegist! De Gothiek een leer- vak op onze neutrale Teekenscholen? Dat mag niet; dat kan niet. A bas la Gothique! De Grieksche kunst vóór alles! Zij, de dienaressen van het moderne heidendom.

65. Welke goede hoedanigheden schrijft men aan de Gothiek toe? — 1. Soliditeit of hechtheid van bouw. — 2. Stoute rijzigheid of hoogte met rankheid vereenigd. — 3. Lichtheid in de détails. — 4. Verscheidenheid in vormen en algemeene plannen der Gothische gebouwen, waardoor zij niet op elkander gelijken en elk zijne eigene schoonheid heeft. J. Oudin, Archéologie Chrétienne.

Na deze opsomming volge eene beschrijving:

„ Il faudrait être tout à fait dépourvu de sensibilité et d'enthousiasme, pour contempler sans émotion l'effet magique de nos belles églises du XIIIe siècle. Les heureuses proportions, observées par les architectes dans la forme des arcades et des fenêtres, la vaste étendue des nefs, ces murs aériens sur lesquels on a semé les découpures et les élégantes broderies; toutes ces merveilles de sculpture et de hardiesse, rehaussées par la clarté mystérieuse d'un jour que les vitraux peints ont terni, impriment à l'âme un sentiment éminemment religieux. — Et lorsque, placé sous le portique d'une cathédrale, l'oeil saisit tout l'espace du temple, parcourt la nef centrale, glisse avec étonnement sous ces voûtes à la fois légères et gigantesques pour venir se perdre dans le lointain où

apparaît le rond-point, on ne peut se défendre d'une vive exaltation, d'une sorte de tressaillement. L'aspect d'une basilique frappe les sens comme le ferait une poésie sublime, ou une belle mélodie. — Si de l'intérieur on passe à l'extérieur, on n'est pas moins charmé des proportions à la fois vastes et gracieuses du vaisseau, de l'élégance des tours, de la profusion des clochetons, des arcs-boutants et des contre-forts. — L'examen le plus superficiel suffit pour convaincre qu'une pensée prédomine dans les monuments du XIIIe siècle, savoir : *l'élanement, la direction vers le ciel*. Cette forme pyramidale qui se reproduit dans toutes les parties dominantes des édifices, non seulement dans les frontons, les tours, les clochetons, mais encore dans les fenêtres en lancette, contribue beaucoup à donner aux basiliques une apparence de hauteur qu'elles n'ont pas toujours en réalité. C'est aussi de cet accord dans les formes que naissent l'harmonie et l'unité qui distinguent si heureusement les monuments de la première époque ogivale." M. de Caumont, Cours d'antiquités monumentales. Cité par le Dict. d'Esth. Chrét. Art. Ogival (Style.)

66. Noem eenige grondvormen van den Gothischen Stijl met hunne symbolische beteekenis. — Het vier-

kant, beeld der tijdelijke orde, bekroond door den *driehoek*, beeld der eeuwige orde. Zóó de platte grond der Kerk: Schip en Koor met de Altaarnis; — zóó de opstand van Schip met dak; — zóó de vensters. — *Driehoek* met het *klaverblad*, ook beeld der H. Drievuldigheid. Het *rond*, de *roos*, beeld der Oneindigheid, van God. *Drie* in elkander grijpende *cirkels* of *ringen*, wederom beeld der H. Drievuldigheid. *Spitsen* met kruisen, *pinakels* met kruisbloemen, ten hemel wijzende: *sursum corda*. De *verticale* of rechtstandige lijn, het zinnebeeld der verrijzenis. Volgens de getuigenis van Tertullianus en den H. Augustinus was het staande bidden der Christenen reeds te hunnen tijde een teeken, dat zij geloofden aan de verrijzenis: *Stantes oramus, quod est signum resurrectionis*. Denk hier aan het staande bidden van *De Engel des Heeren* op Zondag en van *Koningin des hemels* gedurende den Paaschtijd. De Spitsboog, zooveel hooger dan de Rondboog, wijst op de verrijzenis. Prof. A. Thijm. De Heilige Linie. — A. W. Pugin, Les vrais principes de l'Architecture Ogivale ou Chrétienne.

67. Buiten den alles beheerschenden Spitsboog en de rijke Symboliek heeft de Gothiek nog een merkwaardig karakter, dat haar van alle andere Bouwstij-

len onderscheidt ; — hierin bestaande, dat zij bij hare afmetingen de *schaal* of maat van den mensch (*) (*l'échelle de l'homme*) gebruikt; dat is: de Gothiek, 't monument mag groot of klein zijn, brengt vele deelen in overeenstemming met de menschelijke gestalte of grootte. Zij houdt in het oog, dat het gebouw voor den mensch moet dienen; 't is zijn kleet, 't moet hem passen. Om iets te noemen: de hoogte van de basementen der kolommen zal men in kleine en groote Gothische Kerken nagenoeg gelijk vinden. Zoo in geen anderen Bouwstijl. Daar is geen spraak van eene vaste schaal, die voor type dient; maar alles volgt eenvoudig den regel der evenredigheid: voor grootere Kerken zal bijv. de kolom in diameter en alle overige deelen naar evenredigheid grooter zijn. Bij uitbreiding

---

(*) Om dit beginsel te verduidelijken: een hondenhok wordt gemaakt naar de schaal of maat van den hond, — een paardenstal naar de schaal van het paard; — een huis naar de schaal van den mensch. Heeft men eene Gothieke kolom in teekening voor zich, dan kan men zich gemakkelijk de hoogte voorstellen, zoo niet bij eene kolom in Classieken Stijl: daarvan is slechts de hoogte te berekenen volgens de bijgevoegde schaal of door vergelijking met daarbij geteekende personen of voorwerpen, waarvan de maat bekend is. Wil men eene groote Kerk van Classieken Stijl in kleinere afmeting nabouwen, heeft men slechts hetzelfde bouwplan te volgen, mits alles naar evenredigheid verkleinende. Zoo niet, als men eene groote Gothische Kerk in 't klein wil teruggeven; dan toch moet het geheele plan gewijzigd worden, en zal veel komen te vervallen, wijl het reden van bestaan mist.

van plan zullen de andere Stijlen de deelen *vergrootten*, de Gothiek daarentegen zal de deelen *vermenigvuldigen*. Als de andere Stijlen bijv. den diameter en de moulures eener kolom vergrooten, — zal de Gothiek kolonnetten aan de hoofdkolom toevoegen of de cannelures vermeerderen. Het uitwerksel van dit beginsel is, dat eene Gothieke Kerk ruimer en hooger *schijnt* dan zij werkelijk is (een effect, waar de kunst naar streeft, beweren velen); — daarentegen eene Kerk in Clasieken Stijl zal kleiner en lager *schijnen* dan zij werkelijk is (dat is verlies, zeggen dezelfden). Tot voorbeelden worden aangehaald de Dom van Keulen zoo rijzig en indrukwekkend reeds bij den eersten aanblik, — en Sint Pieter te Rome, die met hare reusachtige afmetingen niet aanstonds den indruk maakt welken men verwachtte, maar later verbazend groot blijkt bij kalme beschouwing. Reusens, Arch. Chrét. — Pugin, Les vrais princ. de l'Arch. Ogivale.

68. 't Is nog het eigenaardige der Gothiek, dat zij veel versieringen aanbrengt, maar geene versiering *om zich zelve*. 't Is een harer eerste beginselen: wat noodzakelijk is, *niet verbergen*, — alles laten zien wat zijn moet, maar *den ruwen vorm versieren*; — elk ornament moet zijn grond van bestaan hebben in den vorm

en den aard van het voorwerp (Reusens, Arch. Chrét.). Zoo maakt bijv. de Gothiek bij Kerkgemeubelte en Kerkgereide veel gebruik van torentjes; maar moeten of mogen die torentjes nu zijn een *Kerktoren* in 't klein, waaraan geen détail vergeten is? — Deze vraag kwam op bij het lezen eener Kunstcritiek over eene prachtige ciborie in de laatste dagen van December 1886. Daar las men: „Het deksel (der ciborie) vormt den hoofdbouw, die in een sierlijk bewerkten Gothischen toren eindigt, waarin de beelden van den Verlosser der wereld, den H. Joannes den Dooper en den H. Vincentius een alleraangenaamsten indruk maken. Alles, tot in de geringste deelen, is bijzonder fijn afgewerkt. Alles schijnt te leven, *tot de waterspuiers toe, die aan de uiteinden der daken de levendigheid van 't geheel nog zeer verhoogen.*” — Het wordt niet vermeld; maar verbeeld u bij de dubbel uitstekende *waterspuiers*, waarom niet? nog een lief *klokje* in het torentje en een elegant *cadron* in het front: o, hoe moet zulk eene getrouwe copie van een *Gothischen KERKToren* den leek in verrukking brengen? Misschien zoekt hij nog naar den *bliksemasleider*! Maar, zult gij zeggen, dat is *Style-Epicier*, *Suikerbakkers*-Stijl. Accoord.

69. Waardoor onderscheidt zich voornamelijk de *By-*

zantijnsche Stijl? — Door zijne vele koepels en eenvoudige vormen met rijke decoratie.

70. Zeldzaam is in 't Westen van Europa de *Byzantijnsche* Stijl, genoemd naar het oude *Byzantium*, het latere *Constantinopel*, Stad van Constantijn, den Romeinschen Keizer, die, Rome aan den Paus latende, *Byzantium* voor zijne residentie koos, wjl hij te duidelijk inzag, dat „te Rome voor twee Souvereinen geen plaats is.” (Op wat treurige wijze moesten wij in onze dagen deze waarheid bevestigd zien!) — Als bewonderenswaardig type van Byzantijnschen Stijl werd steeds geroemd de prachtige Sophia-kerk te Constantinopel, in de zesde eeuw (532-537) gebouwd door Keizer Justinianus ter eere van God den Zoon, de *Heilige Wijsheid* [HAGIA SOPHIA (*] : helaas, thans verlaagd tot eene Moskee ten dienste van den Islam! — De Dom van Aken is ook een koepelbouw tot dezen Stijl behorende, en evenzoo de beroemde Kerk van Ravenna. Beide herinneren aan groote Christen Keizers, wier geest er nog in schijnt te zweven. Niet minder mag geroemd worden de St-Marcuskerk van Venetië, zoo

---

(*) Volgens het tegenwoordige constantinopelsche spraakgebruik *Aya Sofia* genoemd. *Aya Sofia* is ook de titel van Dr Schaepman's dichtwerk, dat in twaalf meesterlijke Zangen de geschiedenis van dezen eeuwenheugenden tempel ontrolt.

heerlijk van buiten, en inwendig zoo rijk aan sieraden, waaruit de grootheid en macht der voormalige Republiek spreekt, en de godsdienstige zin, die in vroegere eeuwen dat volk van zeevaarders en kooplieden bezielde. De koepelbouw werd ook in Frankrijk beoefend, maar zonder daar een bij uitstek merkwaardig monument voort te brengen.

71. De *Romaansch-Byzantijnsche Stijl* (gelijk de naam aanduidt: het Romaansch met het Byzantijnsch vereenigd) is in het Westen niet zeldzaam. In dezen Stijl is ontworpen de prachtige Kerk van HET H. HART op den Montmartre, het hoogste gedeelte van Parijs, waarvan de bouw is ondernomen door den Kardinaal GUIBERT, Aartsbisschop van Parijs, als een eerherstel van gansch Frankrijk voor den smaad het Goddelijk Hart aangedaan, door de gruwelen der Commune, waarvan die heuvel in 1871 getuige was. Eene afbeelding van deze grootsche Votiefkerk, gelijk zij na hare voltooiing zijn zal, geeft de Kath. Illustratie in den 20^{en} Jaargang bladz. 144; — eene beknopte beschrijving in den 18^{en} Jaarg. bladz. 95 en 96. — Bladz. 125 van den 20^{en} Jaarg. geeft eene afbeelding van de Sophia-Kerk te Constantinopel. Deze prachtige Basiliek, gebouwd ter eere van de HEILIGE WIJSHEID, en de prach-

tige Kerk ter eere van het H. HART in aanbouw te Parijs — zijn twee Monumenten der Katholieke Kerk, met een tusschenruimte van dertien eeuwen, toegewijd aan denzelfden ZOON GODS, JESUS CHRISTUS, die is gisteren en heden, dezelfde en in eeuwigheid (Hebr. XIII, 8): wien de Katholieke Kerk, nimmer het oog afwendende van den Stichter en Voltooier des Geloofs (Hebr. I, 2), door alle eeuwen heen looft en aanbidt als de *Wijsheid des Vaders*, maar in de laatste tijden, volgens zijn eigen verlangen, door de devotie tot zijn H. Hart, vereert en dankt en bemint als de *eeuwige, onveranderlijke, oneindige Liefde*. — Mogen de offergaven van Frankrijks beste deel aan JESUS' H. HART, in 1886 reeds tot 17 millioen frs gestegen, de straffen van Gods gerechtigheid afwenden!

72. Geef eenige bijzonderheden omtrent de *Renaissance*, in vergelijking met de Gothiek. — Vele voorstanders der Renaissance smalen op de Gothiek, en schelden haar voor *barbaarsch*; — grooter getal nog van voorstanders der Gothiek smalen, en vrij wat feller, op de Renaissance, en schelden haar voor *onchristelijk*, voor *heidensch*: hoe kan, zeggen zij, de terugkeer tot de kunst der oude Grieken en Romeinen *Renaissance*, dat is: *Wedergeboorte, Herleving*, genoemd worden? Als Christelijke kunst heeft de Renais-

sance geen recht van bestaan. (*) — Zou het niet wijzer en Christelijker wezen, zijne voorkeur aan den eenen Stijl te geven, zonder den anderen te beschimpen? — De Renaissance der XVe eeuw in 't algemeen was eene opleving, eene nieuwe beoefening en toepassing der Classieke kunst en letteren, na eene langdurige verwaarloozing, een natuurlijk gevolg dier tijden. — De XVIe eeuw was een merkwaardig tijdperk. De eenvoud en sierlijkheid, welke men in de Schriften der Ouden vond, wilde men overbrengen op de kunsten, en tegelijk brachten de opgravingen in Rome en elders een aantal overblijfsels der heidensche eeuwen te voorschijn, die alles in verrukking brachten, wat met den geest der Humanisten reeds vervuld was. Dat tijdperk wijdde zich in met eene schaar kunstenaars, welke deze nieuwe richting voorstonden en beoefenden, zooals er maar zelden gezien zijn: BRAMANTE MICHEL ANGELO, RAFAËL! Waar zij hunne werken te voorschijn brachten, daar verbleekte alles wat vroeger geschitterd had, in het oog der tijdgenooten althans; en geen wonder dat de nieuwe kunstrichting, door zulke mannen aangevoerd, duizenden navolgers erlangde, zich overal

---

(*) *Het goed recht der Renaissance* wordt o. a. krachtig verdedigd in *De Katholiek*. Deel XC en XCI. Jaargang 1886 en 1887.

den bijval verwierf van grooten en kleinen en alles met zich sleepte; vooral wel omdat een zoo groote en kunstlievende Paus als Leo X die richting voorstond en bevorderde, zooals alle de Medici de Renaissance voorgestaan en gekoesterd hadden. — De *goede Renaissance* is zoowel eene *Christelijke kunst* als de Gothiek. (*) Zij toch is niets anders dan de aanwending der antieke vormen, *niet in den heidenschen, maar in den Christelijken geest*. Heeft het Christendom niet het Heidendom overwonnen? Wat belette dan de Kerk, om uit den *rijken buit* harer vijanden datgene op te nemen wat, zonder schade van geloof of zeden, tot opulstering harer monumenten kon strekken? Wijkt de Renaissance echter af van den Christelijken geest, openbaart zij heidensche begrippen of strevingen, wil zij

— — —
(*) De Kerk treedt niet op als scheidsrechter tusschen de verschillende Bouwstijlen. Aan de beoefenaars van welke kunst ook laat de Kerk volkomene vrijheid bij hunne scheppingen; mits zij de vrijheid niet misbruiken, om het rechte geloof en de goede zeden te bestrijden. Bieden de schoone kunsten hare diensten aan de Kerk, dan behooren zij zich ook als *dienaressen der Kerk* te gedragen; zich niets veroorloovende, wat in het huis des Heeren en des gebeds oneerbiedig of ontstichtend zou kunnen schijnen, maar integendeel met elkander wedijverende, om tot verheerlijking van God en tot leering en godsdienstige stemming der geloovigen mee te werken. Zoo geeft het Concilie van Trente strenge voorschriften wegens de Beelden en Schilderingen (Sess. XXII) en wegens den Zang en het Orgelspel (Sess. XXV). Cfr Conc. Prov. Ultraj. Tit. V. Cap. V. VI.

het heidensche element niet heiligen, maar verheerlijken; — dan is zij eene *valsche* Renaissance, dan is zij niet eene herleving der Christelijke kunst, maar eene herleving van het Heidendom, en veroordeelt zij zich zelve. — Munt de Gothiek uit door rijke Symboliek; de Renaissance is niet zonder Symboliek: — is de opgaande lijn der Gothiek een symbool van het Christelijk gemoed, dat, de aarde versmadende, al hooger en hooger ten hemel streeft; — de liggende, zich rustig uitstreckende lijn wijst ons den Zoon Gods, voor ons menschen en voor onze zaligheid uit den hemel gedaald, het Woord, dat is vleesch geworden en onder ons heeft gewoond, en nog altijd blijft wonen; omdat het zijn vermaak is met de kinderen der menschen te zijn. — Is de Gothiek rijker in verscheidenheid van vormen; de Renaissance biedt door hare grootere vrije vlakten ruimer veld voor mozaïeken en fresco's. — Heeft de Gothiek wonderen van Bouwkunst voortgebracht in het Noorden; de Renaissance is opgegaan en heeft geschitterd in het Zuiden, in Italië. De Pausen hebben de Renaissance aangemoedigd. Sint Jan van Lateranen, aller Kerken Moeder, en de wereldberoemde Sint Pieter zijn in den Renaissance-Stijl gebouwd.

73. De *Rococo*-Stijl is eene verbastering van den

Antieken of Classieken Stijl, welken de Renaissance in den beginne streng meende te moeten volgen. Rococo is afgeleid van *Rocaille* (rots- of schelpwerk), en de Rococo-Stijl wordt zoo genoemd om het schelpachtige der ornamentatie. Grillige, zwierige ornamenten bestempelt men doorgaans met de benaming van Rococo-Stijl.

74. Na al de echt Kerkelijke Bouwstijlen besproken te hebben, behooren wij stil te staan bij een anderen, die wel geen Stijl was in den zin der kunst (ver van daar zelf!) maar die ons niettemin bijzonder dierbaar is, de Stijl, waarin onze Vaderen hunne bedehuizen bouwen moesten in den tijd der vervolging hier te lande. Die Stijl is ons dierbaar, zooals de grotten en spelonken het zijn, waarin de eerste Christenen het H. Offer opdroegen met gevaar van elk oogenblik gegrepen en voor den rechter gesleept te worden. Laten wij dien Stijl bij zijn naam noemen; want wij bedoelen de *Schuurkerken*. — In den tijd der Plakkaten, (*) —

(*) Voor het eene gedeelte van Noordbrabant, dat reeds dadelijk in de macht der Vereenigde Provinciën kwam, dagteekenen de Plakkaten van 't laatst der XVI eeuw (20 Dec. 1581; 9 Maart 1589; 2 Juli 1594); — voor den Bosch en de Meierij van 1629, voor de Meierij meer speciaal van 1678. Werd een Priester gevangen, iede-

toen de Priesters werden verbannen, en den Roomschen de Kerken waren ontnomen; — 't is klaar, dat in die jammervolle dagen van Kerken bouwen geen spraak kon ziju. De Katholieke Kerkbouwstijl was dood; maar God zij lof! — niet het Katholieke Geloof was dood. In particuliere huizen werden ter sluik de Heilige Mysteriën gevierd. De tijd der *Catacomben* was teruggekeerd; dat is: de tijd der heftigste vervolging, maar ook de tijd van het kloekste Geloof: — *ons Geloof is het erfdeel onzer Vadersen.* (Vindicamus haereditatem patrum nostrorum. I Mach. XV, 34. Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua. Eccli XLIV, 1.) Brengen wij ons den treurigen toestand dier tijden voor den geest, dan worden wij

— — —

ren keer had hij een losgeld van minstens f. 600 te betalen. Ieder burger die zijn huis of erf tot het houden van godsdienstoefening leende, verbeurde telkens f. 300; en die "een paep liet evaderen" was bovendien aansprakelijk voor diens rantsoen. Ieder Katholiek die de godsdienstoefening bijwoonde, verbeurde telkens f. 25 en het op-
perste kleed (zijn mantel of jas). Deze opgave is uit de officiële stukken getrokken. Zie ook van Heurn. Hist. Stad en Meijerij II, bl. 498. — Het laten evadeeren van een paep, beteekent hier: dat men de deur zoolang voor den Schout gesloten hield, dat de Priester die de Mis deed, tijd had om het te ontkomen. — Bij Plakkaat van 19 Juli 1730 veroorloofden de Staten het bestaan van bedehuisen, tegen betaling eener jaarlijksche vaste som; maar al de andere bepalingen der oude Plakkaten bleven van kracht tot in het laatst der XVIII eeuw.

vervuld van erkentelijke bewondering voor dat roemwaardige Voorgeslacht met zijne heldhaftige Priesters, en loven en danken bovenal den God van barmhartigheid, die, op de voorbede zijner Heilige Moeder, bij zooveler afval, onze Vaderen heeft getroost en gesterkt, en door hunne onwrikbare standvastigheid ons den schat des Geloofs als de kostbaarste erfenis heeft bewaard. — Zóó fel woedde eens, voor ruim tweehonderd jaar, in ons Vaderland de vervolging tegen het aloude Geloof van Amandus (die te Geertruidenberg reeds het Kerkje wijdde dat de H. Geertrui er liet bouwen), van Eligius, Lambertus, Hubertus en Willibrordus; — en het duurde vrij lang, eer bijeenkomsten voor roomsche godsdienstoefeningen oogluikend werden toegestaan; — en nog zooveel langer, eer de Katholieken uit hunne schuilhoeken in het licht mochten treden, om eene Kerk te bouwen. En welk eene Kerk? Een enkel voorbeeld tot teekening van den nieuwen toestand. Eerst ten jare 1767 verkregen de Katholieken van Geertruidenberg van de Hoogmogenden autorisatie tot het bouwen eener Kerk. Hoe blijde klonk de mare door Sinte Geertrui's Stede, altijd getrouw gebleven aan het Geloof van hare Heilige Stichtster en Patrones! Evenwel was bij de machtiging uitdrukkelijk gestipuleerd,

dat de Kerk zou gebouwd worden in een achterhoek, zoover mogelijk van de Gereformeerde Kerk (de oude Roomsche Collegiale Kerk met haar trotsch Priesterkoor) — en dat het gebouw vanbuiten geenszins op eene Roomsche Kerk mocht gelijken. Toch met opgewektheid legden de Katholieken de grondslagen van het zoolang begeerde Kerkgebouw; maar toen men bezig was aan het stellen der *toogramen*. . . . Wat? TOOGRAMEN! . . . TOOGRAMEN! . . . Die overmoedige Roomschen! . . . Zóó zijn ze: — bied hun een vinger, zij nemen de heele hand. Wie is hier de aanlegger? Hoe durft ge aan TOOGRAMEN denken? Weg er mee: ge neemt gewone vierhoekige vensters, zóó hoog en zóó breed in den dag. Overvloedig groot voor ulieden. Wat zoudt gij duisterlingen met meer licht? Maar daarmee is het niet uit. Tot straf van uwe onbegrijpelijke pretensie zult gij de lengte der Kerk zóóver inkorten, één raam minder. (*) — Maar, Heeren, dat is ongeveer veertien voet; zie, dan is de kerk te klein, de menschen kunnen er niet in. — Gemakkelijk: ge

---

(*) De Kerk moest inderdaad om die paapsche stoutigheid ongeveer vijf Meter in de lengte worden ingekort. De gedachtenis dezer nauw te gelooven vexatie is gedurende honderd jaar bewaard gebleven in de bestrating van het Kerkplein: door de ligging namelijk der klinkers werd aangewezen hoeveel verder de fundamenten in 't eerst

timmert eenvoudig tribunes aan weerszijden in de lengte. Basta. Ge hebt onthouden, dat op de Kerk niets mag komen dat op een koepel of torentje gelijkt? Want ge zoudt vermetel genoeg zijn, om er al heel spoedig een klokske in te hangen; en dan zoudt ge van den vroegen morgen tot den laten avond dat roomsche gebengel eens hooren. Maar laat de teekening van het front eens zien; ik vertrouw u niets meer; wie weet welke roomsche illustratie ge daarbij verzonnen hebt... Waarachtig, daar hebt ge 't: — een GOTHISCH ROOSVENSTER, hoog in den Voorgevel! Prachtig!! Zie, dat droomt van middeleeuwsche Kathedralen. O, ze mochten de handen eens vrij hebben, die Roomschen!... Neen. Wacht! nu vat ik het. Nog slimmer. 't Is een oud pauselijk Kerkvenster, in de gedaante van een rad ofte zon, waarvan de bediedenisse dieper ligt, een overblijfsel der vroegere afgoderije; gelijk men die nog vindt in landen, waar de Paus en zijn Munniken de meesters zijn van de Kerken. — Maar, Heeren, dat venster is een rondlicht van slechts drie of vier voet in diame-

— — —
waren aangelegd. Toen op de fundamenten en onder het dak der Schuurkerk door nieuwe muren en ramen een Gasthuis werd gebouwd, is de bestrating opgebroken en de aanwijzing verloren gegaan. De Schuurkerk werd gebouwd in 1767, en de Schuurkerk tot een Gasthuis herbouwd in 1867.

ter, eene eenvoudige Ster, die men hier en daar ziet in de voor- en achtergevels van Heerenhuizen, Magazijnen en zelfs Paardenstallen. (*) — Wat meent ge? In alle geval is het een luxe, die ulieden niet gepermitteerd is, tenzij gij daarvoor zóóveel betaalt als wij zullen goedvinden. (**) — Kijk, wat moet dat Kruis op den geveltop? . . . Er af: — wij willen niet, dat iemand zich aan zulke roomsche dingen ergere. En den voorgevel trekt ge op, vlak en glad, zonder sprongen of krullen. Voor toegang moogt ge aan weerszijden eene deur aanbrengen; maar gewone deuren, gelijk de vensters vierhoekig, en ook eenvoudig vlak, massief, zonder paneelen of lijstwerk; dan zijn ze des te solider. En nu past op! — Alzoo geschiedde het. En als we nu vragen: is dat *Kerkbouwstijl*? Ongetwijfeld; en nog wel *officiëele Kerkbouwstijl*, zuivere *Pakhuis-Stijl*: — immers deze benaming klopt juist met de gegeven omschrijving.

75. En welken naam zullen wij geven aan den

(*) Zulk een rond bovenvenster wordt genoemd een *Oeil-de-boeuf*.

(**) Wie de *STER* in den voorgevel van de oude Bergsche Kerk heeft zien schitteren, zal niet beweren, dat ze was eene Ster van de eerste grootte; — en toch werd haar bescheiden licht als eene groote weelde aangemerkt, en alleen tegen betaling eener zekere som toegestaan. Zóó getuigt de volkstraditie.

Bouwstijl hier te lande, die voor vijftig jaar de BESCHERMING moest aanduiden, door de Landsregeering aan den Katholieken Eeredienst verleend? — De Christelijke Bouwkunst had om den aard der tijden nog geene Meesters: — Timmermansbazen, zij waren de voornaamste Bouwkundigen, durfden eene Roomsche Kerk wel aan, en zij mochten. Daar kwam bij, dat de Katholieken voor den bouw hunner Kerken in die dagen eene toelage van het Rijk konden verkrijgen, mits de plannen door den WATERSTAAT waren goedgekeurd, en onder diens opzicht zouden worden uitgevoerd. Zoo werden onze Kerken, wel begrijpelijk, ontworpen en gebouwd in een Stijl, die geen naam heeft, maar die door sommige onderdeelen toch het meest de Renaissance naderde; — deze toch was aan de Bouwkundigen en de Ambtenaren van den Waterstaat genoeg bekend uit Gereformeerde Kerken, uit Concert- en Stadhuiszalen: 't was een gemakkelijke, goedkoope, neutrale Stijl; hij paste zoo juist als zijn naam — die WATERSTAAT-Stijl. Ofschoon de Katholieken de gulle bekentenis zullen afleggen, dat zij blijde waren, toen zij uit kleine bedompte Schuurkerken mochten overhuizen naar o zoo ruime luchtige Kerkgebouwen — konden zij later, toen met de

vrijheid de Christelijke Kunst weer opleefde, en jaar aan jaar tal van schoone Gothische Tempels verreezen, geen vrede meer hebben met Huizen Gods in *Waterstaat*-Stijl. Niet dat deze aanstoot gaf door het weelderige van een Stijl *Louis XIV*, of door het ontstichtende van een Stijl *Pompadour* met zijne mythologische figuurtjes; — o neen, de Stijl is zeer onschuldig, heel sober en stemmig, als men niet mederekent die kolossale Altaren, wier breedte en hoogte, maar toch niet dure luxe schijnt te moeten dienen om de oogen te trekken, opdat zij de schamelheid der wit-naakte muren en plafonneering mochten voorbijzien. Zóó verhaalt de Bouwstijl onzer Kerken voor vriend en vijand de geschiedenis van het aloude Roomsche-Katholieke Geloof in Nederland, eene geschiedenis onuitwischbaar in steen geschreven. Onze oude Kathedrale en Collegiale Kerken, al mocht het Kruis van hare spitsen zijn afgerukt, verkondigen, o zoo luide, den welverdienden lof van het levendige, krachtige, het alles offerende Geloof onzer Vaders. De Huis- en Schuurkerken, en waar zij door ruime Tempels vervangen zijn, spreken hare namen nog van vervolging en druk, van de standvastigheid en het geduld van onze vervolgde Voorzaten. De *Waterstaat*-Stijl getuigt van

herwonnen vrijheid en verademing. En zie thans de vroolijke spitsen en klokkentorentjes onzer nieuwste Kerken, in echt Christelijken Stijl de eene na de andere oprijzende (*) en met elkander in schoonheid wedijverende; — is het niet of zij een juichtoon aanheffen over den herbloei van het vaderlijk Geloof en den offervaardigen godsdienstzin van Neerlands Katholieken? Is het niet of zij zich dankbaar ten hemel beuren, om, gelijk de H. Kerk op het Feest der Kerkwijding, de bede van den stervenden Koning David, zoo blijde gestemd door de edelmoedige bereidwilligheid, waarmede het volk zijne giften had aangebracht voor den bouw van den Tempel des Heeren, — diens vurige bede tot God op te zenden? „Wij hebben met groote vreugde gezien, o God, hoe de giften van uw volk u toevloeden. Bewaar in eeuwigheid, o Heer, dien wil huns barten, en moge die ijver voor uwe eer immer duren!” 1 Par. XXIX, 17 en 18. Missa Dedicacionis ad Offertorium.

76. In welken Stijl is onze Kerk gebouwd?

(*) Een voorbeeld: Van de *dertien* Roomsche Kerken, gelegen aan de Spoorbaan 's-Bosch-Zwaluwe, zijn er *acht* in de *dertig* laatste jaren gebouwd.

77. Hoe worden sommige Kerken naar haren *vorm* genoemd? — Basiliek, Koepelkerk, Domkerk, Kruiskerk.

78. Wat is de oorsprong der eerste *Christelijke Basilieken*? — Vóór de Christelijke Basilieken bestonden in Rome en de voornaamste steden van het Romeinsche Rijk *heidensche Basilieken*, praalgebouwen, die voornamelijk voor handels- en justitiezaken waren bestemd. Om de grootsche afmeting en prachtige inrichting werden zij *Basilieken*, zooveel als *Koninklijke huizen* genoemd. Wjl de vorm uiterst geschikt bleek voor de uitoefening van den Katholieken Godsdienst, werd deze vorm grootendeels en bij voorkeur gevolgd bij het bouwen van de eerste groote Christelijke Kerken, die voorts met het volste recht *Basilieken*, *Koningshuizen*, als Paleizen van den Koning der koningen, konden genoemd worden. De eerste Christelijke Basilieken liet keizer Constantijn bouwen, o. a. de *Late-raansche* en de *Vaticaanse Basiliek* omstreeks het jaar 324. Zijne moeder, de H. Helena, was daarin zeer werkzaam: zij overdekte, om zoo te zeggen, het H. Land met Kerken, om de voornaamste heilige plaatsen in eer te houden. De Stijl der eerste Kerken wordt *Stijle Basilical*, ook *Latijnsche Stijl* genoemd, waaruit zich de *Romeinsche Stijl* ontwikkeld heeft.

79. Waardoor voornamelijk onderscheiden zich de oude Christelijke Basilieken van onze Kerken? — Voor 't inwendige zijn onze Kerken met haar Schip, Zijbeuken en Apsis eene navolging der oude Basilieken, maar deze onderscheiden zich van onze Kerken voornamelijk door eene groote *Voorhal* of *Zuilengang* in de geheele breedte van den Voorgevel. Daarentegen bezitten de middeleeuwſche Kerken een krans van Kapellen, zeven in getal, welke zich rondom het Koor samenreien, en waarvan de middelſte de plaats inneemt der oude Apsis.

80. Waarom was de vorm der oude Basilieken zoo geſchikt voor de eerſte tijden des Christendoms? — Omdat die vorm door eene groote *Voorhal* (*Narthex* of *Pronaos* d. i. *Voorschip*), als een diep en lang Portiek, met nog een ruim *Voorplein* (*Atrium*) (*) overvloedige plaats aanbod voor de *Catechumenen* of *Doopelingen* (d. i. die voorbereid werden voor het H. Doopsel) en voor de vier klassen van *Openbare Boetelingen* (*Poe-*

(*) Te midden van dit Voorplein was eene *fontein* of *waterbekken* (*cantharus*) waarin de geloovigen zich handen en aangezicht wieschen, alvorens het Huis des Heeren binnen te treden. In' deze afwasschingen vindt men den oorsprong van het gebruik van gewijd water aan den ingang onzer Kerken. De *cantharus* der oude Basilieken is vervangen door onze *wijwaterbakken*.

nitentes: de Weenenden, de Aanhoorenden, de Knielenden en de Staanden) die in 't geheel niet of slechts gedeeltelijk de Godsdienst oefeningen *binnen* de Kerk mochten bijwonen.

81. Hebben alle tegenwoordige *Basilieken* zulk eene groote Voorhal of Zuilengang? — Neen, want de naam van Basiliek duidt niet altijd den vorm aan; maar is ook een *Waardigheids-titel* met zekere *voorrechten*, die door den Paus aan sommige voorname Kerken wordt verleend. (*) Zoo zijn o. a. tot Basilieken verheven de L.-V.-Kerk van Lorette door Benedictus XIII in 1728; — de L.-V.-Kerk van Lourdes door Pius IX in 1874; — de Kerk van O.-L.-V. van 't H. Hart te Sittard door Leo XIII den 5 Juni 1883; — de Sint-Martinuskerk te Luik (waar het eerst de H.-Sacraments-

-----
(*) Men telt te Rome vier zogenaamde *Groote* en nog een aanzienlijk getal *Kleine* Basilieken. De vier Groote zijn aangewezen aan de vier oudste *Patriarchaten*, en worden daarom ook genoemd *Patriarchale* Basilieken; als Sint Jan van Lateranen aan den Paus als Patriarch van het Westen, — Sint Pieter aan den Patriarch van Constantinopel, — Maria de Meerdere aan den Patriarch van Antiochië, — Sint-Paulus-buiten-de-muren aan den Patriarch van Alexandrië. Voeg hierbij de *Kleine* Basilieken van Sint Laurentius-buiten-de-muren (aan den Patriarch van Jerusalem aangewezen, en soms bij de Groote Basilieken gerekend), van het H. Kruis en van Sint Sebastiaan, dan hebt ge de *Zeven Basilieken van Rome*, aan welker bezoek bijzondere aflaten zijn verleend. Zie RACCOLTA, Ned. Vert. bl. 495.

dag is gevierd a^o 1247) door Leo XIII den 9 Mei 1886.

82. Wat is eene *Koepelkerk*? — Eene Koepelkerk draagt, zooals haar naam aanduidt, op haar centrum een lichter met een hoog gewelf, rustende op vier pijlers, die de vier Evangelisten verbeelden (de Arend en de Engel aan de Koorzijde, de Leeuw en de Os aan de Scheepzijde). Voornaamste Koepelkerken: Sinte Sophia te Constantinopel, — Sint Marcus te Venetië, — de Dom van Aken, — Sint Pieter te Rome. Voorbeelden bij ons: de Kathedraal van Breda, met vierkant opgaanden Koepel; — de Kerk te Zevenberg-schen Hoek, Bisdom van 's-Bosch, met bolvormig gewelf, nogtans zonder lichter of lantaren.

83. Wat is eene *Domkerk*? — Voornaamste Kerken worden aldus genoemd, zonder dat de uitwendige vorm daarvoor eene bepaalde reden aangeeft, hoewel die gezocht wordt in het aanwezig zijn van groote torens of van een Koepel. De Dom van Keulen heeft geen Koepel; — de St-Janskerk van den Bosch heeft er wel een. Toch wordt de laatste niet de Dom genoemd, evenmin als de L.-V.-Kerk van Antwerpen, die ook een Koepel heeft.

In de gewone spraak worden dikwijls Koepel- en Domkerk verwisseld. Daarbij komt, dat sommigen slechts

een *Koepel* (*Coupole*) zien waar het hoogere centrum-gewelf *halfbolvormig* is. (Dergelijken *Koepel* heeft de Kathedraal van Breda niet.) Dezelfden zien slechts een *Dom* (*Dóme*) waar de *buitenzijde* van het centrum-gewelf ook *bolvormig* of ten minste *kromlijnig* is. Dict. d'Esthétique Chrétienne. Art. *Coupole* et *Dóme*. Voorbeelden : de beroemde Kathedraal van Florence (met hoogen kromlijnigen *Dom*), — de Sint Pieter te Rome (met driekwart-spherischen *Dom*), — de Sint Paulus te Londen, — de Kerk der Invaliden te Parijs. Vermelden mogen wij hier de prachtige Kerk te Oudenbosch, eene stoute navolging van Sint Pieter; terwijl, volgens het oorspronkelijke plan, de Voorgevel dien van Sint Jan van Lateranen te Rome zal moeten voorstellen. In de nabijheid ziet men nog eens dezelfde Kerk in kleiner afmetingen, namelijk de Kapel van het zoo gunstig bekende *Institut St Louis*, doch hier is de Voorgevel afgewerkt, mist men daarentegen den *Koepel*. — Een *Dom* in miniatuur, juist omdat hij *bolvormig* is, en vooral als hij geen lantaren heeft, hoort men wel eens door het volk vergelijken met een *omgekeerden brouwketel*. Wat zal men er tegen doen? Aan wien de schuld? Aan Bouwmeester of Kerkbestuur?

84. *Domkerk* of *Dom* wordt ook gezegd van eene groote Bisschoppelijke Kerk, al zou deze geen *Koepel* hebben. Men erkent daarin het Italiaansche *Duomo*,

Domo. (*) Den toren van de Domkerk te Utrecht noemt men den *Dom*. Zoo ook dragen sommige Bisschoppelijke Kerken den naam van *Munsterkerk* of *Munster*, bijv. de Munster van Straatsburg. De Munsterkerk te Roermond is slechts een Rectoraat. Munster komt van *Monasterium* (Klooster) en zou dus eigenlijk betee-kenen eene *Kloosterkerk*. In onze oude heldendichten en rijmkronijken wordt vrij algemeen eene Kerk een Munster genoemd.

85. Wat is eene *Kruiskerk*? — Eene Kruiskerk heeft een *Dwarsschip* (*Transsept*) door het *Groote Schip*, zoodat beide Schepen samen een *Kruis* uitmaken, het hoofd naar het Oosten, de rechterhand naar het Noorden, de linker naar het Zuiden, de voet naar het Westen wijzende. — Zijn de armen van het Kruis even lang, dan is de vorm der Kerk een *grieksch Kruis*; — is echter één arm (hier het Groote Schip) langer dan de andere, dan is de vorm een *latijnsch Kruis*.

86. Het Kruis is het teeken der Verlossing, het symbool des Geloofs. Daarenboven de as van het *Transsept*, gelijk de naald van het kompas, ten Noorden

— — —
(*) Dat men vermeld vindt, als zou de benaming *Dom* afkomstig zijn van eene verkeerde lezing der inscriptie D. O. M. op den Voor-gevel sommiger Kerken, mag wel als een curiosum gelden.

wijzende, verbeeldt de stoffelijke orde; — en de as van het Schip, als ons geestelijk kompas, ten Oosten wijzende, verbeeldt de geestelijke orde: — het geestelijke leven, onderhouden door de genade des Kruises, gaat door het stoffelijke leven heen naar het Oosten, naar Christus, die *de weg en de waarheid en het leven is*. Prof. Thijm. H. Linie.

87. Door het *Transsept* en het *Priesterkoor* wordt eene Kerk, om zoo te spreken, gewaarmerkt als eene *Roomsche Kerk*. Ziet zoovele prachtige Kerken in gebruik bij de Protestanten. Ziet ze aan: de steenen roepen u toe (door den Kruisvorm en het Priesterkoor), dat die Kerken bestemd zijn voor den *Roomschen Godsdienst*, waarvan de *H. Mis*, de vernieuwing des *Kruisoffers*, het middenpunt is. Wie heeft die Kerken gebouwd? *Res clamat domino*. — Let daarbij op den Bouwstijl dezer monumentale Tempels: — vensters, pijlers, versieringen, alles — *Gothisch*. Als men in aanmerking neemt de afkeuring, het verzet, dat van Hervormde zijde opgaat tegen ieder nieuw gebouw, dat ook slechts een zweem van middeleeuwsche vormen heeft; — mag men wel vragen: hoe het mogelijk is, dat de goê gemeente in dergelijke Kerken, door Gothische vormen van alle kanten aangrijnsd,

eene toespraak kan genieten van haren Voorganger? — of liever: hoe deze Zeergeleerde Bedienaar des Woords in zulk een Gothischen atmosfeer met kalm oog en onbekslemde borst de gezuiverde leer des Evangelies kan verkondigen? Of was het genoeg de Altaren verwoest, de Heiligenbeelden omvergehaald, de Muurschilderingen overkalkt te hebben, om voorts, als van vreemde smetten vrij, *in geest en waarheid* den Heer te aanbidden? En het valsche licht dan van die Gothische vensters? de valsche schaduw van die Gothische pijlers? de valsche galm van die Gothische muren en gewelven? En die Altaarnissen zonder Altaren, dat Priesterkoor zonder Priesters, die afgebrokkelde Heiligen-Nissen zonder Heiligen-Beelden; dat alles daarbinnen met de majestneuse Torens daarbuiten: — die eeuwentartende steenen zijn nimmer zwijgende getuigen van het oude Geloof, van het krachtige Geloof onzer Vadersen! — Dat oude Geloof is, Gode zij lof! nog het onze! Moge het onze ook blijken zóó krachtig te zijn!

§. IV. Deelen eener Kerk.

A. Platte Grond.

88. Welke deelen onderscheidt men op den PLATTEN

GROND eener Kerk? — Het Schip, het Priesterkoor, de Sacristij, de Doopkapel, het Zangkoor, het Portaal, den Toren.

89. Wat noemt men het *Schip* (*) eener Kerk? — De ruimte voor het volk, welke door den langwerpigen vorm op een *Schip* gelijkt.

Vorm en naam zijn van de oudste tijden. *Aedes sit oblonga . . . . . navi similis.* Const. Apost.

90. Waarom wordt aan eene Kerk van de oudste tijden af de vorm en de naam van *Schip* gegeven? — Om ons te doen denken aan het *Scheepje van Petrus* en de *Ark van Noë*, twee treffende beelden van de Katholieke Kerk.

91. Hoe is het *Scheepje van Petrus* een beeld van de Katholieke Kerk? — Uit het *Scheepje van Petrus* predikte Jesus tot het volk (Luc. V, 3): — de Katholieke Kerk, onder het Onfeilbaar Leergezag van Petrus' Opvolger, bezit alleen de ware leer van Jesus Christus. Petrus bestierde zijn *Scheepje*: — Petrus bestiert nog door zijne Opvolgers de Katholieke Kerk. Het *Scheepje*, dat Petrus voert, midden in het meer, geslingerd door de golven, verging niet (Matt. XIV, 24,

---

(*) *Naos* in 't grieksch, *Navis* in 't latijn, *Nef* in 't fransch.

33) onder de hoede van Jesus, aan wien de winden en het meer gehoorzamen (Matt. VIII, 27): — de Katholieke Kerk zal onder de bescherming van Jesus Christus, ondanks de geweldigste vervolgingen, niet vergaan, volgens zijne belofte: „*Ik ben met u al de dagen tot aan de voleinding der wereld.*” Matt. XXVIII, 20.

92. Hoe is de *Ark van Noë* een beeld van de Katholieke Kerk? — Gelijk buiten de Ark van Noë geene redding was, — zoo is er buiten de Katholieke Kerk geene zaligheid.

93. Wat noemt men het *Middenschip*, wat een *Zij-schip* eener Kerk? — Als de ruimte voor het volk is gedeeld door twee of meer rijen kolommen, dan heeft men in 't midden het *Groote Schip* of *Middenschip*, — daarneven de *Zijschepen*.

De Kerk inkomende, heeft men rechts het *Zuiderschip* voor de Mannen, — links het *Noorderschip* voor de Vrouwen.

94. Wat noemt men het *Dwarsschip* of *Transsept*? — Het Schip, 'twelk de lange ruimte dwars doorsnijdt. Ook *Kruispand* genoemd.

95. Het Schip der Kerk wordt ook *Beuk* genoemd, eene benaming die ook op de onderdeelen wordt toege-

past: *Middenbeuk*, *Zijbeuk* of *Nevenbeuk*, *Dwarsbeuk*. Het woord *Beuk* moet eene wijziging zijn van *Buik*: trouwens de zijde van een Schip wordt ook *Buik* genoemd. Er zijn zelfs Kerken, wier muren gekromd zijn als de boorden van een Schip; — zóó de Kerk der HH. Vincentius en Anastasius te Rome.

96. Wat noemt men het *Priesterkoor*? — De ruimte, waar het Hoogaltaar staat, bestemd voor de *Priesters* en hunne Dienaren (niet voor Leeken).

Ook *Presbyterium* genoemd van *Presbyter*, *Priester*. Wordt gewoonlijk door de *Communiebank* afgesloten, maar beter door een *Cancel*, *Koorhek* of *Koorbalie*, vooral in groote Kerken.

97. Welke zijn de voornaamste deelen van het *Priesterkoor*? — De *Triomfboog* aan den ingang, — de *Apsis* of *Koornis* (*), die in de gedaante van een halven cirkel het Koor vanachter sluit, — in de *Apsis* het *Sanctuarium* voor het H. Sacrament.

(*) Ook *Zetelnis* genoemd, omdat de Bisschop daar zijn *Zetel* had, wanneer het Altaar op afstand binnen of vóór het *Priesterkoor* was geplaatst. *Apsis* of *Absis* (*Abside*): ronding van een boog. Ook genoemd *Concha* (schelp) wegens den vorm. Eveneens *Tribuna*, zooals de nis in de heidensche Basilieken genoemd werd, — waarvan *Tribunale*: Rechterstoel, en ons *Tribunaal*: Rechtbank of Gerechthof. Voorts *Tribune*: spreekgestoelte of verhevene afgezonderde plaats voor toeschouwers.

98. Gelijk in de Geheerzaal eens Konings deze zinnen troon heeft aan het hoofdeinde, zijne Ministers hunne plaats hebben bij den troon, en die ter audiëntie worden toegelaten, op eerbiedigen afstand blijven staan: — zóó ook in de Kerk, de Geheerzaal van den Koning der koningen, die zijnen troon heeft aan het hoofdeinde (het *Sanctuarium in de Apsis*); terwijl zijne Ministers, de Priesters, hunne plaats hebben in zijne nabijheid *binnen het Koor*, en de Geloovigen, bij hunnen Heer en Koning ten gehoorre toegelaten, op een afstand, *buiten het Koor*, in het Schip, hunne plaats vinden.

99. Waarop ziet de naam van *Triomfboog*? — Op de symbolische beteekenis van het Koor, als de eeuwige orde verbeeldende, gelijk het Schip de tijdelijke orde. Alzoo wordt de welfboog, waardoor men uit het Schip het Koor, uit de Strijdende Kerk de Triomfeerende Kerk binnentreedt, de *Triomfboog* genoemd. En wie is het die ons de Triomfeerende Kerk binnenleidt? JESUS CHRISTUS. Waardoor? Door de verdiensten van zijn *Kruisdood*. Vandaar in vele Kerken in het Priesterkoor dat groote hoog hangende *Triomfkruis* (*Crus triumphalis*) of die zoogenaamde *Calvarieberg* (de Gekruiste met Maria en Joannes) op een balk of een Jubee.

100. Wat is een *Koortrans*? — Het pand rondom het Priesterkoor in groote Kerken, soms nog in Kapellen verdeeld, die de *Transkapellen* genoemd worden. Deze Kapellen, het Hoogaltaar omstralende, worden symbolisch beschouwd als de stralen der Zon van Rechtvaardigheid, — als de Doornenkroon des Heeren.

101. Wat is de *Sacristij* en hare symbolische betekenis? — De Sacristij (*) is de plaats, waar de Priester zich kleedt, en vanwaar hij uitgaat om het H. Misoffer op te dragen; — en verbeeldt het Lichaam van Maria, waaruit de Zoon Gods de menschelijke natuur aannam en uitging, om zich voor de zaligheid der menschen te offeren. Omdat de Sacristij Maria verbeeldt, behoort de Sacristij aan de Noordzijde van het Koor te zijn.

102. Hoe verklaart men de voornaamste regels, welke bij den bouw van een *Baptisterium* of *Doopkapel* gevolgd worden?

I. De *plaats*. a) Aan den *ingang* der Kerk, omdat het Doopsel is de deur en ingang tot de H. Kerk en de andere Sacramenten. — b) Aan de *Noordzijde*: het Noorden is het beeld der duisternis en der zonde: — het Doopsel redt uit de duisternis en bevrijdt van de zonde.

(*) De Gerfkamer.

II. De *vorm*. De *vierkante* vorm wijst op de vier vruchtbare waterstroomen van het Paradijs, herdacht bij de plechtige Vontwijding daags voor Paschen en Pinkster. — De *ronde* vorm verbeeldt de wereld, herboren door de genade des Doopsels, aan alle volkeren gebracht. „Gaaf, zeide de Zaligmaker tot zijne Apostelen, en onderwijst alle volkeren, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.” Matt. XXVIII, 19. — De *zeshoekige* vorm kan zóó verklaard worden. *Zes* is het dubbele van *drie*: nu, het getal *drie* komt keer op keer voor bij den plechtigen Doop. Na eene *drievoudige* verzaking van den duivel, van al zijne werken en al zijne ijdelheden, en eene *drievoudige* belijdenis in God den Vader, en den Zoon, en den H. Geest, — geschiedt onder aanroeping der *drie* Goddelijke Personen de *drievoudige* indompeling of afwassching. In de Doopkapel ging men gewoonlijk langs *drie* treden af en langs deze *drie* treden weer op; waardoor het getal *zes* verkregen wordt. De H. Dionysius de Areopagiet in zijne *Hierarchia Ecclesiastica* leert, dat door de indompeling des lichaams de dood en de begrafenis des Heeren beduid wordt, en dat de *drievoudige* indompeling wijst op de *drie* dagen en *drie* nachten,

gedurende welke Jesus Christus, de bewerker des levens, na zijn dood in het graf heeft gerust. — De *achthoekige* vorm, zoo voor Doopvont als Doopkapel, is sedert de eerste eeuwen de meest voorkomende vorm. Van den tijd des H. Ambrosius dagteekent reeds de verklaring van den *achthoek*: het zevental vertegenwoordigt de schepping; het achtste lid de herschepping (door het Doopsel). Thijm. H. Linie. Het getal *acht* is het beeld der volmaaktheid: der volmaakte deugd, der volmaakte zaligheid. „Sicut enim spei nostrae octava perfectio est, ita octava summa virtutum est.” Zoo de H. Augustinus. Ook Tertullianus houdt het getal *acht* voor een symbool der wedergeboorte, der verrijzenis. Gelijk de geloovigen door het water des Doopsels worden gered, zoo herinnert men, dat *acht* personen van den zondvloed zijn gered. De H. Carolus Borromaeus stelt voor regel: „Illa vero (forma) accommodatior et decentior, quae *octanguli* similitudinem habet.”

III. De *vloer*. Als men in eene Doopkapel langs treden afgaat naar de Vont, dan verbeeldt de diepte een *graf*. Dit beteekent: dat de mensch door het H. Doopsel eerst met Christus moet begraven worden, om daarna met Christus te verrijzen tot een nieuw

leven. Rom. VI, 4. — Colos. II, 12. De treden waren in de oude Baptisteria doorgaans *drie* in getal. Telt men bij deze *drie* treden, om het af- en opgaan tweemaal genomen, dus zes, de trede, waar men stand hield voor het indompelen; — dan kan die vierde trede als eene *zevende* gerekend worden, en men verkrijgt het gewijde getal *zeven*. De H. Isidorus van Sevilla spreekt daarvan in dezer voege: De Vont is de bron aller genaden, en heeft *zeven* treden: *drie* in het afgaan om de *drie*, waaraan wij verzaken; *drie* in het opgaan om de *drie*, welke wij belijden; — de *zevende* is zooveel als de vierde, en verbeeldt den Zoon des menschen, den vuuroven uitdoovende (Dan. III), den steun der voeten, den grond des waters, in wien de gansche volheid der Godheid lichamelijk woont (Col. II, 9). — Al kennen wij nu geene Doopkapel met afgaaude treden, evenmin als het Doopsel door indompeling; — hoe blijkt toch uit een en ander duidelijk de oudheid der Kerkelijke Symboliek: de H. Isidorus leefde in de VIIe eeuw; en is de *Hierarchia Ecclesiastica* niet van den H. Dionysius, dan is het boek ten minste van de V^e eenw. — Revue de l'art chrétien. 1858. Etude sur les fonts baptismaux. 103. Hoe noemt men de plaats voor de zangers of

koristen bestemd? — Het *Zangkoor* of het *Doxaal*.

Men zegt en schrijft gewoonlijk het *Oxaal*, wat ook kan afgeleid worden van het oude *Hoogsale*, oorspronkelijk eene verhevene galerij aan den ingang van het Prierterkoor, ons meer bekend onder den naam van *Jubee* (*) (waarop Epistel en Evangelie gezongen, de zang soms met orgel begeleid en plechtige afkondigingen gedaan werden). Op dit Doxaal prijkte veeltijds een Calvarieberg.

104. Wat is eene *Crypt* of *Krupt* (*Krochtkapel*)? — Eene onderaardsche Kerk, herinnerende aan de *Catacomben* der eerste Christenen.

Opmerking. Een kelder of souterrain onder eene Kerk voor bergplaats of Catechisatie is geene *Crypt*. Eene *Crypt* moet strekken, om met meer devotie het *Lichaam eens Heiligen* te kunnen vereeren; bijv. de *Crypt* van den H. Petrus in Sint Pieter. De Kerk van het H. Hart te Parijs heeft eene zeer ruime *Crypt*, bestaande uit dertien kappen, waarvan de middelste, om welke al de andere een

---

(*) Men wil den naam van *Jubee* afgeleid hebben van het *JUBE Domne benedicere*, waarmede hij die de lezing van Evangelie, Epistel of Lessen ging doen, aan den Officiant vooraf den zegen vroeg. — In West-Vlaanderen zegt men, op grond van de benaming in oude Kerkerekeningen, *de Steeger* (*Steiger* zouden wij zeggen); maar dat dialect klinkt ons immer wat *plat*, ofschoon het welluidender is dan het onze. *Steiger* is voor ons zoo ruw en voorbijgaand.

wijden kring vormen, de voornaamste is. De Kath. Illustratie, 18^e jaargang, bladz. 96.

105. Wat waren de *Catacomben*? — Onder den grond gegraven gangen en vertrekken, ten dienste der eerste Christenen gedurende de vervolgingen.

106. Waartoe dienden de *Catacomben*? — 1. Om de dooden te begraven; — 2. Om den Godsdienst uit te oefenen; — 3. Om zich aan de vervolging te onttrekken.

107. Wat nut hebben de *Catacomben* voor latere tijden? — Zij strekken als bewaarplaatsen van Christelijke Gedenkteeken, onwraakbare getuigenissen voor het aloude Katholieke Geloof.

**B. De Kerk van binnen, (technisch)
in haren opstand en doorsnede.**

108. Welke deelen onderscheidt het oog binnen de Kerk? — De kolommen of pijlers, verbonden door architraven of bogen, — de triforiums, — het gewelf of het plafond, — den vloer, — de muren met vensters.

109. Waarvan geeft eene Kerkkolom ons een beeld? — Van de Kerk Gods, die volgens den H. Paulus is de *zuil en grondvest der waarheid*. 1 Tim. III, 15.

110. Verklaring. Gelijk eene kolom, rustende op een

hechten grondslag, door hare vastheid en rechtstand ongewone kracht aanduidt, en den ganschen bouw schraagt: — zóó verheft de Kerk Gods, op Jesus Christus als fundament gevest (1 Cor. III, 11), zich fier en krachtig ten aanschouw der wereld, en draagt den ganschen bouw des Geloofs, de Leer van Jesus Christus, de Waarheid bij uitnemendheid.

111. Welk onderscheid is men gewoon te maken tuschen Kolom, Zuil, Pijler, Pilaar, Kolonet, Pilaster? — De *ronde*, gecanneleerd of niet, wordt bij voorkeur: *Kolom* genoemd; — de *zware*: *Zuil* of *Pijler*; — (*Pilaar* kan zijn van elken vorm;) — *Kolonet* is eene *kleine ronde* Kolom; — *Pilaster* eene gedeeltelijke *hoekige* Kolom tegen een achtergrond.

112. De Kolom in Classieken Stijl is altijd rond; — de Gothieke Kolom kan zijn in doorsnede rond of vierkant of in kruisvorm (door toevoeging van vier Kolonetten tegen de Middelkolom) of in bundel (door grooter aantal van Kolonetten of Cannelures). De Schaft der Gothieke Kolom is niet in vaste evenredigheid met den diameter, gelijk de Kolom in de Classieke Orden. — De Classieke Kolom is dikwijls gecanneleerd of gegroefd, — de Gothieke geanneleerd of geringd (in de lengte door ringen afgedeeld).

113. Hoevele deelen kan men bij een Classiek Zui-
lenstelsel onderscheiden? — Drie groote deelen: de
Kolom, met voetstuk en dekstuk, — en in elk drie
onderdeelen.

I. Boven de Kolom: { 1. Kroonlijst of Kornis.
Hoofdgestel of Tafle- { 2. Fries.
ment (*Entablement*). { 3. Architraaf.*

II. De Kolom. { 1. Kapiteel.
{ 2. Schaft.
{ 3. Basement.

III. Onder de Ko- { 1. Dek- of Kroonlijst.
lom: Pedestal. ** { 2. Teerling.
{ 3. Sokkel of Basement.

* De *doorgaande Architraaf (Hoofdbalk)*, die de
Kolommen verbindt, behoort tot de *Grieksche* Architec-
tuur; — de verbinding der Kolommen door *Bogen*, die
de Architraaf onderbreken, behoort tot de *Romeinsche*
Architectuur.

** Heeft de Kolom geen Pedestal of hoog voet-
stuk, dan is het kleine hoekige voetstuk een *Sokkel*.

114. Hoevele *Bouwoorden* onderscheidt men? — *Vijf*.
Drie Grieksche: de Dorische, de Jonische en de Co-
rinthische, — en *twee Latijnsche*: de Toskaansche en de

Samengestelde (Composite). Zij behooren tot de Classieke of Oude Architectuur.

115. Hoe voornamelijk onderscheiden zich de vijf Bouwwoorden van elkander?

a. *De Toskaansche Bouworde* is de eenvoudigste en zwaarste van alle. De Kolom, 7 maal haar grootsten diameter hoog, heeft een Kapiteel met enkele ringen of banden tot versiering.

b. *De Dorische Bouworde* is ook eenvoudig en zwaar. De Kolom, 8 maal haar diameter hoog, heeft een Kapiteel bijna gelijk aan dat der Toskaansche, maar met eenige versiering meer. *Triglyphen* (langwerpig plat met drie kepen of diepten, twee heele in 't midden en twee halve aan de kanten) in de Fries, zijn alleen eigen aan de Dorische Orde. De Schaft kan gecanneleerd of gegroefd zijn, gelijk in de volgende Orden.

c. *De Jonische Bouworde* is sierlijker en rijziger. De Kolom, 9 maal haar diameter, heeft een Kapiteel met vier *Voluten* of krullen en andere versieringen.

d. *De Corinthische Bouworde* is nog rijker en ranker. De Kolom, 10 maal haar diameter, heeft een Kapiteel met twee rijen *Acanthusbladeren* en vele *kleine Voluten* of krullen er boven.

e. *De Samengestelde Bouworde (Composite)* is samen-

gesteld uit de Jonische en de Corinthische. De Kolom, 10 maal haar diameter, heeft een Kapiteel met de *Acanthusbladeren* der Corinthische en de *grootte Voluten* der Jonische er boven.

116. Wat is eene *Arcade*? eene *Arcature*? — Eene Arcade is eene ruime opening vanboven gesloten door een boog (arc = archivolt, *arcus volutus*). Men noemt Arcature eene kleine opening vanboven gesloten door een boog.

117. Wat zijn *Triforium*s? — Men noemt zóó de galerijen boven de archivolten der grootte arcades. De Triforiums zijn dikwijls onder afgesloten met eene doorzichtige leuning of garde-corps; — zij gaan meestal de Kerk rond en vormen als eene verdieping. Misschien komt de benaming hiervandaan, dat dergelijke galerijen in 't eerst drie arcatures telden met het voorkomen van drie poorten, *tres fores*.

118. Welk onderscheid wordt gemaakt tusschen *plafond* en *gewelf*? — Gelijk de naam aanduidt, is een plafond (*) eene *platte*, — een gewelf eene *gebogene zoldering*. De gewelven worden onderscheiden in kruis-, ster-, net- en tongewelven.

(*) *Plafond* wordt ook gezegd van elke *gepleisterde zoldering*, ook van gewelfde.

119. Welke zijn de deelen van een kruisgewelf?
— De opgaande *stralen* of *naden* van het gewelf (*ner-
vures*, *arêtes*) in 't midden boven zich vereenigend bij
den *sluitsteen* (clef); en de velden tusschen de welf-
ribben, *schildvlakken* of *tympan*s genoemd, rustende
op de *hoofdbogen* of *arcs-doubleaux*.

120. Uit welke stof worden de Kerkgewelven ge-
maakt? — Uit steen, fijn hout of pleister.

121. Waarom pleegt men steenen en houten gewel-
ven verre te stellen boven *gepleisterde*? — Omdat de-
ze laatste de gewenschte sterkte en duurzaamheid mis-
sen, — uit nietige bouwstoffen, als gemeen hout, riet,
koperdraad, kalk en een laagje gips, bestaan, — en
een bedriegelijk voorkomen hebben, verbeeldende als
iets van steen, solied en deftig, en zijnde toch niets
meer dan een met kalk overstreken houten geraam-
te: — alles, eene Kerk, den Tempel Gods, onwaardig,
zegt men. Men voegt hierbij, dat steenen gewelven
het Kerkgebouw bij brand beschermen.

122. Gewelven en plafonds worden soms verdeeld in
vakken of compartimenten (*caissons*), versierd met groo-
te of kleine roosornementen (*rosacen*, *rosetten*).

123. Het gewelf is in de Gothiek het gewichtigste
deel van het Kerkgebouw. Naar de gewelven regelen

zich de kolommen, de arcs-boutants en de konterforten. De groote Bouwmeesters van den bloeitijd der Gothiek begonnen hun bouwplan niet met den platten grond, maar met het ontwerpen der gewelven, en van de gewelven afdalende, kwamen zij het laatst tot de traceering der fundamente. En wyl het verband zoo nauw was tusschen al die deelen, is het mogelijk uit de grondslagen eener verwoeste Kerk, al de overige deelen, niet alleen de kolommen en konterforten, maar tot de gewelven toe af te leiden, en derhalve weer in haar geheel op te bouwen. (*) De hechtheid eener Gothieke Kerk berust op het volmaakte evenwicht tusschen de genoemde deelen. De gewelven met de kolommen, konterforten en arcs-boutants maken het geraamte uit; en, werden de muren weggebroken, het geheel zou als een bosch van pijlers blijven staan. Reusens. Elém. d'Arch. Chrét.

124. Wat heeft men op te merken wegens de versiering van den *vloer*? — Dat het niet geoorloofd is op den vloer afbeeldingen aan te brengen, die het

---

(*) We denken hier aan de restauratie van de Bossche Kathedraal, die, gedeeltelijk door den tand des tijds verwoest, door een Meester der Gothiek wordt hersteld, om te worden wat zij voor eeuwen was.

onbetamelijk is onder de voeten te treden; als het Kruis, de H. Hostie en Kelk, enz.

125. Wat is de symboliek der *Kerkvensters* in het algemeen? — De Kerkvensters zijn een zinnebeeld van ons verkeer met den hemel, gelijk de Kerkdeuren een zinnebeeld zijn van ons verkeer met de wereld. — De Vensters beteekenen Gods wijsheid, wijl zij het licht doorlaten, — beteekenen Gods goedheid, wijl zij ons beschermen tegen regenvlagen en stormen. — De Vensters verbeelden de Heilige Schriften, welke het licht der ware Zon in ons hart doen schijnen, en ons beveiligen tegen al wat ons schaden kan. — Vensters, in tweeën gedeeld, zeggen ons, dat de Apostelen twee en twee gezonden werden, om het licht des Evangelies te verspreiden, het dubbele gebod der liefde te verkondigen.

126. Wat is de symboliek van het *getal* der Kerkvensters? — *Drie* Vensters in het Priesterkoor wijzen op den Drieëenigen God, aan wien alleen het H. Misoffer dáár wordt opgedragen. — De *zeven* Vensters in het Priesterkoor op de zeven gaven van den H. Geest, — op de zeven Sacramenten. — De *vijf* Vensters in het Schip op de Vijf Wonden des Heeren: gelijk door de Vijf Vensters het licht in de Kerk

straalt, zóó straalt ons hooger licht, de zaligheid, uit de Vijf Wonden des Heeren tegen.

127. Wat bedoelt men met de *Lucida* eener Kerk? — De bevensterde Koornis.

128. Waarvandaan de naam *Lucida*? — *Lucida* beteekent wat helder, licht, glinsterend is. Als eene Kerk georiënteerd is, dan zijn van alle Vensters bij het H. Misoffer de Koorvensters de meest *lichte*, helder verlichte.

129. Wie verbeeldt de *Lucida*? — MARIA, de heilige Poort, waaruit het Licht voor de wereld is opgegaan (*Porta coeli, ex qua mundo lux est orta*); — gelijk het licht der opgaande zon door de *Lucida* de Kerk binnenstraalt.

130. Waar in eene Gothieke Kerk zien wij vooral *ronde* Vensters aangebracht? — Aan den Voorgevel of de Westzijde. In eene Kruiskerk ook aan de Zijgevels van het Kruispand. (*)

(*) De oude Fransche Kerken hebben prachtige Roosvensters in den gevel, en dat hangt wel samen met overleveringen, aan den Romaanschen Stijl ontleend. Onze groote Kerken dagteekenen wat later dan die van Frankrijk, en het verdient wel opmerking, dat zij, de Nederlandsche, geen Roosvenster in den gevel hebben; maar een gewoon groot raam. Zie bijv. de Bossche St.-Janskerk. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor bij onze zuidelijke naburen. Zie O.-L.-V. en St Jacob te Antwerpen, Ste Gudule te Brussel, St Rombout te Mechelen. De Dom van Keulen heeft ook geen Roosvenster. Wat mag de reden zijn? Gaf een Roosvenster geen licht genoeg misschien?

131. Onder welke benamingen komen de *ronde Vensters* voor, en met welke symbolische beteekenis? — Onder de benaming van

1. *Rondlicht* of *Oculus*: het rond, de cirkel is het beeld der oneindigheid; dus het rond als Venster: beeld van het oneindige Licht, van de eeuwige Wijsheid: — symbool derhalve der godgeleerdheid, der Christelijke wijsheid, der Evangelie-verkondiging.

2. *Roos* of *Roosvenster*. (*) De roos de bloem der bloemen, het beeld der schoonheid en der liefde. Symbool van Jezus Christus, de Schoonheid bij uitnemendheid, de Glans van de Heerlijkheid des Vaders (Hebr. I, 3). Symbool van Maria: de roos (als Bloem van Jesse) zinnebeeld der Onbevleete Ontvangenis; — Maria de Moeder der Schoone Liefde; — Maria de *Geheimzinnige Roos*.

3. *Rad* of *Radvenster*, ook *Catharina-Rad*. Wijst op de H. Catharina, Patrones der Wijsbegeerte en der

---

(*) Wat de inwendige versiering der Roos betreft, hetzij van een Gothisch Roosvenster of in de trommel of tympan van een Boogvenster, als deze versiering bestaat uit regelmatige neven elkander gevoegde figuren als *stralen* uit een rond met drie- of vierblad, dan teekent dat de *Rayonnante* Gothiek. — Bestaat de versiering in de Roos en bij een Boogvenster ook daarbuiten (gelijk verder in andere deelen der Kerk, als deuren, triforiums enz.) uit *vlammen*, dan behoort dat tot de *Flamboyante* Gothiek, die van lateren tijd is.

Welsprekendheid, zijnde het rad het werktuig harer martelie en symbool der Christelijke wijsheid. — De Radvensters wijzen mede op de vier Raderen in Ezechiëls gezicht. Alzoo worden de Radvensters beschouwd als symbolen der goddelijke wetenschap, der oneindige Wijsheid, het Licht bij uitnemendheid. Ezechiël zag den geest des levens in die Raderen: zij waren vol oogen, en als van chrysoliet (goudsteen): dit alles treffend afgebeeld door de schitterende Radvensters der prachtige Kathedralen. De Raderen waren dubbele Raderen, een rad in een ander: zóó onderscheidt men in de groote Radvensters meer dan een Rad, het eene in het andere: zóó is het Nieuwe Testament besloten in het Oude Testament, — de verschillende Kerken besloten binnen den kring van de Eene Algemeene Kerk. Ezech. I en X.

**C. De Kerk vanbuiten. De opstand
van het gebouw.**

132. Waarom is eene Kerk doorgaans hoog gelegen? — Tertullianus getuigt, dat het reeds te zijnen tijde als regel gold. Niet alleen, om een drogen grondslag te verkrijgen, maar ook om symbolische reden. Denk aan Abrahams Offer op Moria, — de Wetgeving

op Sinaï, — den Tempel op Sion, — de vermenigvuldiging der brooden op een berg, — Christus biddende op een berg, — Christus van gedaante veranderend op Thabor, — Christus gekruist op Calvarië, — Christus ten hemel varend op den Olijfberg: — ja, „Christus is zelf een berg, zegt de H. Ambrosius: Hij is het door wien wij opklimmen, en tot wien wij opklimmen.” Wij moeten de lagere streken dezer wereld verlaten, geest en hart verheffen om God te beschouwen en tot God te bidden. Vandaar de drie of vijf trappen, waarlangs wij ten offer klimmen, — en die trappen beteekenen gesteltenissen of oefeningen van verschillende deugden, waardoor wij ons tot het gebed behooren voor te bereiden (ingekeerdheid, berouw over onze zonden, vertrouwen op God, heilig verlangen, offervaardigheid en toewijding). In oude Kerken ging men in het Portaal ééne trede af tot beëindiging, dat hij zich behoort te verootmoedigen, die door Christus wil ingaan. *Humilis* est enim janua Christus Dominus: qui intrat per hanc januam, oportet *humiliet* se. S. Aug.

133. Welke zijn de voornaamste deelen aan eene Kerk *vanbuiten* te onderscheiden?

1. De Voorgevel met Punt- of Topgevel of Toren.

2. De Zijgevels met konterforten (beren) en arcshoutants (schraagbogen).

3. Het dak met de goten en waterspuiers (gargouilles).

134. Uit hoeveel deelen bestaat gewoonlijk de *Voorgevel*? (FAÇADE, *Front*, *Frontispies*. (*) — Uit drie afdeelingen: ondergevel (*rez-de-chaussée*) met deur, — stegie (verdieping) met venster, — bovengevel, puntgevel (*pignon*) of Toren met Kruis.

135. Welke zijn de voornaamste deelen van den ondergevel?

1. Eene groote *dubbele deur* [die toegang geeft tot een *Portaal* (**)], verbeeldende de Twee Testamenten of het Tweevoudig Gebod van liefde, dat ons den hemel opent. De Kerkdeur wijst ons ook op Jesus Christus, die gezegd heeft: „Ik ben de deur” (van de schaapskooi). Ook op het H. Doopsel, dat de deur en ingang is tot de H. Kerk.

2. Bij groote Kerken gewoonlijk nog twee *kleine deuren* terzijden, die ons herinneren aan de enge poort des hemels. Met de middendeur wijzen zij, gelijk

---

(*) *Frontaal*: de voorzijde van onderdeelen.

(**) Is de ingang uitgebouwd op Kolommen, overdekt en aan de zijden open, noemt men dien een *Portiek*. Is de uitbouwung afgesloten, zou men deze een *Voorportaal* kunnen noemen. De gewone benaming *Porche* wordt ook gebruikt voor eene opene uitbouwung.

ook de drie Beuken, op het mysterie der H. Drie-
vuldigheid. En gelijk de Kerkvensters zijn een zinne-
beeld van ons verkeer met den hemel, zijn de Kerk-
deuren een zinnebeeld van ons verkeer met de wereld.

3. Een *fronton* of een *gâble* boven de deuren.

136. Wat is een *fronton* in 't algemeen? — Eene driehoekige bekroning boven een front of voorkant: boven een gebouw, deur, venster, ook boven meubelen, als een retabel, biechtstoel, enz. Bestaat gewoonlijk uit een driehoek tusschen de kroonlijst (corniche) en twee opgaande lijsten (rampants). Het veld tusschen de lijsten, trommel (tympan), wordt versierd met beeld-, mozaïek- of schilderwerk.

137. Wat is een *gâble*? — Eene Gothische bekroning van een archivolt (vooral voorkomende aan de buitenzijde van deuren en vensters), bestaande uit twee versierde montants, zich vereenigende tot een fleuron. Er zijn ook opengewerkte *gâbles* (*à jour*), zooals die der vensters der St-Janskerk in den Bosch en elders.

138. Hoe noemt men de gewone versieringen aan archivolten en *gâbles*? — Die aan de buitenzijde *crochets* of krabben, in allerlei gedaante, van de eenvoudigste krullen tot de prachtigste bladeren, — die aan de binnenzijde *rédents* of tandwerk, ook van het

eenvoudigste tot het rijkste.

139. Wat is de zinnebeeldige beteekenis van een *Kerktoeren*? — Door zijne ontzaglijke zwaarte en door zijne den omtrek verre beheerschende hoogte is de Kerktoeren het symbool van het eerbiedwaardige geestelijk Gezag en van het scherpe Opzicht, dat de Oversten over hunne schapen moeten houden, om, alle listen van den boozen vijand van verre ontdekkende, de schapen te waarschuwen.

140. Welke schoone bediedenis heeft de hooge *spits* onzer Kerken? — De hooge spits eener Roomsche Kerk wijst ons naar den hemel, onze bestemming, — en duidt ons de heilige plaats aan, waar aarde en hemel zich schijnen te vereenigen, ons doende denken aan de Ladder van Jacob, die van de aarde ten hemel reikte. De hooge Kerkspits is niet alleen een plaatsaanwijzer en voor reizenden een wegwijzer, maar voor ons is de Kerkspits als eene baak, om ons aan te duiden de plaats, waar Jesus Christus met de schatten zijner liefde woont; zoodat wij tot Hem, tot zijn zoet Hart, uit de verte onzen groet, onze bede kunnen richten: *Geloofd zij Jesus Christus! In eeuwigheid. Amen.*

141. Welke godsdienstige gedachten wekt het groote *Kruis* boven den Spitsgevel of Toren? — Het Kruis,

het blijde teeken der Verlossing, hoog verheven, gelijk het den jongsten dag zal schitteren op de wolken des hemels, — verkondigt aan allen die het zien, verzoening en zegen door de verdiensten van den Gekruis- te; — het Kruis, tusschen hemel en aarde geplaatst, beschermt, als een geestelijke afleider, het zondige volk tegen de gramschap Gods. Het Kruisteeken is eene openbare belijdenis van ons Geloof. Wij teekenen onze lichamen met het Kruis, en onze Kerken verheffen het Kruis hoog in de lucht; want wij roemen met den H. Paulus alleen op het Kruis van onzen Heer Jesus Christus (Gal. VI, 14), in wien onze redding, ons leven en onze verrijzenis, door wien wij gered en verlost zijn. Alleluia. (Feest der Kruisvinding, 3 Mei.)

142. Welke beteekenis heeft de *Haan* als weerwijzer boven het Kruis? — De Haan is het beeld van den Prediker, wiens stem over de Parochie weerklinkt; — in 't bijzonder van den waakzamen en wakkeren Herder, die het hoofd biedt tegen den wind in van dwaling en van zonde. Ook wordt de Haan beschouwd als eene herinnering aan den H. Petrus, die ondanks zijn val gesteld is als het Hoofd van Jesus' Kerk, door zijn oppergezag de gansche Kerk bestierende.

143. Wat nut heeft het *Uurwerk* eener Kerk? —

Het Uurwerk dient niet alleen tot aanwijzing van den tijd, maar tevens tot aanmaning, dat wij den snelvlietenden tijd nuttig gebruiken voor onze eeuwige bestemming. Loffelijk is de gewoonte van hen, die bij het hooren slaan van elk uur het H. Kruisteeken maken, of even hun hart tot God verheffen door een schietgebed: *Mijn God en mijn Al! ik bemin U! Mijn Jesus, barmhartigheid!* — en 's namiddags bij den klokslag van drieën met een dankbaar en medelijdend gemoed een oogenblik den doodstrijd van Jesus gedenken en, die in doodstrijd zijn, aan zijn zoet Hart aanbevelen: *Wij aanbidden U, Christus, en loven U; omdat Gij door uw H. Kruis de wereld verlost hebt. Hart van Jesus in doodstrijd, ontferm U over de stervenden!*

144. Wat is de bestemming der *Klokken*, — en waarom wordt derzelve wijding de *Klokkendoop* genoemd? — De *Klokken* geven het teeken van den grooten Koning, roepen ons ter Kerk, noodigen ons tot heilige vreugde of Christelijken rouw. Derzelve wijding wordt *Klokkendoop* geheeten, omdat eenige ceremoniën gelijken op die van het Doopsel, als: het gebruik van water, het geven van den naam eens Heiligen, het toelaten van een Peter en Meter.

145. Geef eenige symbolische beteekenissen der dee-

len eener Kerk in betrekking tot elkander. — Het Priesterkoor beteekent de Triomfeerende Kerk, het Schip de Strijdende Kerk, en in den tijd der Openbare Boetpleging kon het Portiek voor de Boetenden beschouwd worden als de Lijdende Kerk. — Ook voor zoover men in de Kerken de dooden begroef onder den vloer, kon men dezen aanzien als de Lijdende Kerk te vertegenwoordigen, de levenden daarboven als de Strijdende Kerk, en de Heiligenbeelden hooger geplaatst als de Triomfeerende Kerk. — Van eene Kruiskerk: het Schip met het Koor zooveel als de geestelijke orde, het Kruispand de tijdelijke orde. — De fundamenten beteekenen de Apostelen, de Kruispijlers de Evangelisten, de overige Kolommen de Bisschoppen en Leerars, de vloer de geloovigen van nederigen stand, de beren en schraagbogen de heilige zielen, die de zwakken steunen en binnen de Kerk houden. — De hoogte der Kerk beteekent den moed door de hoop op de hemelsche belooning, de lengte de kracht en volharding door het geloof, de wijde den ruimen schoot der liefde. — In de grondslagen kan men beschouwen het geloof, in het gewelf de liefde, in den vloer de nederigheid, in de deuren de gehoorzaamheid door den nauwen weg, in de zuilen de rechtvaardigheid en waar-

heid, in de evenwijdige zijden en de harmonie der lijnen de overeenstemming en vrede. — De getinneeerde borstweringen aan Gothieke Kerken en Torens stellen voor de onschendbaarheid, waarmede het Allerheiligste en zijne vereerders binnen de Kerk omgeven zijn.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over het **K**erkgemeubelte. (*)

146. Welke zijn de voornaamste Kerkmeubelen? — Het Groot en de Kleine Altaren, — de Credenstafel en de Console, — de Zitbank en de Sedilia, — de Bid- of Lofstoel, — de Communiebank, — de Biechtstoel, — de Preekstoel, — de Doopvont, — het Orgel.

147. Welk is het allervoornaamste van alle Kerkmeubelen? — Het *Hoogaltaar* in het Priesterkoor —

— — —
(*) Men verwachtte niet eene juiste verdeeling en rangschikking van het Kerkelijk materiëel; wijl het nuttiger is voorgekomen *bijelkaar* te bespreken wat in het gebruik *bij elkaar* behoort. Zoo vindt men hier niet alleen de deelen van het Altaar beschreven, maar ook de voorwerpen, die tot eene volledige toerusting van het Altaar vereischt worden.

ook het *Groot Altaar* en *Hoofdaltaar* genoemd — waarheen zich alles richt, en waarvan alles uitgaat.

148. Het Hoogaltaar, dat in schoonheid en kostbaarheid boven de andere Altaren en boven alle andere meubelen verre behoort uit te munten, verheft zich in de Koornis, kennelijk de *hoogste plaats* in de Kerk, en *in 't gezicht des volks*. Het Hoogaltaar is voor *Priester* en *Volk*, *God* ter eere, de *Offerplaats*, het middenpunt van den Eeredienst.

149. Welke zijn de deelen van een Altaar? — Eene of meer treden met den vloer (*suppedaneum*), de Tombe, de Altaarsteen, de Kaarsenbanken en het Crucifix.

150. Wat is het voornaamste deel van een Altaar? — De *Altaarsteen*; omdat op dien Steen het H. Sacrificie van het Goddelijk Lichaam en Bloed des Heeren wordt voltrokken.

151. Wat is de symbolische beteekenis van den Altaarsteen? — De Altaarsteen, door den Bisschop gezalfd, beteekent Jesus den *Gezalfde*, den *levenden Steen*, den *Hoofdhoeksteen* der Kerk, en de vijf Kruisen, op den Steen uitgehouwen, wijzen op de Vijf Wonden des Heeren.

152. Wanneer heeft men een *Altare fixum* (*vast Altaar*)? — Als de Altaarsteen, dan gewoonlijk het ge-

heele tafelblad uit één stuk, door mortel met den steenen onderbouw (*stipes* of *basis*) tot één lichaam vereenigd is.

153. Wat noemt men een *Altare portatile* (draagbaar Altaar of Draagaltaar)? Een vierkanten Steen (van $\frac{1}{2}$ 45 op 40 cM.), die in eene houten Altaartafel kan ingelaten, en weer uitgenomen en elders gebruikt worden. (*)

154. Wat noemt men het *Sepulchrum* of *Graf* van het Altaar? — De holte waarin Reliquieën van HH. Martelaren zijn geborgen met drie wierookkorrels.

155. Bij een *Altare fixum* is het *Sepulchrum* in of onder het Altaarblad, — bij een *Altare portatile* in den Steen, en is de opening door een steentje met gips of cement gesloten.

156. Waarvandaan het gebruik om Reliquieën van Martelaren in een Altaar op te sluiten? — Dit gebruik herinnert aan de eerste eeuwen der Kerk, toen men het H. Misoffer boven de graven der Martelaren

---

(*) *Altare fixum* of *vast Altaar* noemt men ook wel een Altaar, dat blijvend zijne plaats houdt, al kan de Steen uitgenomen worden (derhalve een *vaststaand* Altaar); — tegenover een Steen, die naar gelegenheid van tijd en plaats tot Altaardient, zooals de Altaarsteenen, welke de Missionarissen op reis medenemen, en men daarom ook noemt *Altaria viatica* of *itineraria*, zooveel als *Reis-Altaren*.

placht op te dragen, — en is eene navolging van 'tgeen de H. Joannes schrijft in het Boek der Openbaring: „Ik zag onder het Altaar (van het Lam) de zielen dergenen, die gedood waren om het woord Gods en om de getuigenis, welke zij hadden.” Openb. VI, 9.

157. De Priester, in 't begin der H. Mis na het *Confiteor* de treden opgegaan, bidt gebogen: „Wij bidden U, o Heer, door de verdiensten van uwe Heiligen (*kust het Altaar in het midden*) welker Reliquieën hier zijn en van alle Heiligen, dat Gij U gewaardigt alle mijne zonden te vergeven. Amen.”

158. Welke is de symbolische beteekenis van het opsluiten der Reliquieën in den Altaarsteen? — De nauwe vereeniging van Jesus Christus met zijne Heiligen; de Steen immers beteekent Christus.

159. Hoe wordt gewoonlijk de onderbouw van het Altaar genoemd? — De *Tombe*, als eene herinnering aan de graven der Martelaren, waarboven oudtijds het H. Misoffer werd opgedragen.

160. Wat is een *antependium*? (*) — Een voorhangsel vóór de Tombe met de kleur van het Feest of van de Mis.

(*) Niet *antependium*.

161. Waaraan doet ons de naam en vorm der *Altaartafel* denken? — Aan de Tafel van het Laatste Avondmaal, waarop de Zaligmaker de Eerste H. Mis heeft opgedragen. Ook in de eerste tijden werd de H. Mis gedaan op eene houten tafel.

162. Waarmee is de Altaartafel gedekt en waarom? — Uit eerbied voor het Lichaam en Bloed des Heeren wordt de Altaartafel gedekt met eene *Mappa* of Altaardwaal van fijn linnen, aan beide zijden van het Altaar afhangende; — en om bij mogelijke storting het Bloed des Heeren op te vangen, worden onder de lange *Mappa* nog twee korte dwalen of een dubbel gevouwen dwaal gelegd. De Altaardwalen zijn *gebenediceerd*.

163. Waartoe dient het *Crucifix* in het midden des Altaars? — Om ons te herinneren, dat het onbloedige Misoffer eene vernieuwing is van het bloedige Offer des Kruises. Voor het *Crucifix* moet de Priester onder de H. Mis zoovele malen het hoofd buigen.

164. Waartoe dienen de *treden* aan een Altaar? — Niet alleen opdat de Priester beter kunne gezien worden; maar ook opdat het Altaar den Berg van Calvarië zoude voorstellen, waarop Jesus Christus het bloedige Offer des Kruises heeft opgedragen.

165. Wat hebt ge in 't algemeen wegens de *treden* in eene Kerk op te merken? — Dat het Hoogaltaar ten minste drie treden heeft, de Kleine Altaren *ééne* trede; — en dat het getal treden in eene Kerk altijd oneven is: de Kapellen eener Kerk gaat men in met *ééne* trede, het Priesterkoor met *ééne*, drie, vijf treden enz.

De drie treden van het Hoogaltaar wijzen op de H. Drievuldigheid, aan wie alleen het H. Misoffer wordt opgedragen. Het Hoogaltaar wordt dus genoemd, omdat het door zijne treden hooger is dan de andere Altaren.

166. Hoeveel *kandelaren* heeft een Altaar? — Het Hoogaltaar en het H.-Sacramentsaltaar hebben *zes*, de Kleine Altaren *vier* of *twee* kandelaren.

167. Wat is het *Tabernakel* eens Altaars? — Eene vierhoekige kast, vanbinnen met witte zijde bekleed en vanbuiten rijk versierd, ter bewaring van het Allerheiligste.

168. Vanbuiten diende het Tabernakel bedekt te zijn door een *Conopeüm*, dat is: door eene sierlijke gordijn, terzijden en vanvoren het Tabernakel omhullende. Aan het *Velum* van eene Ciborie geeft men wel eens den naam van *Conopeüm*.

169. Waar wordt in eene Kerk het Allerheiligste bewaard? — Aan het Hoogaltaar, behalve in Kathedra-

len en sommige groote Kerken, waar het bewaard wordt aan het H.-Sacramentsaltaar in eene afgeslotene Kapel.

170. Waardoor is het voor iedereen duidelijk waar het Allerheiligste bewaard wordt? — Door het licht der Godslamp vóór het Tabernakel, waarin Ons Heer rust.

171. Wat is een *Expositie-Troon*? — Een rijk versierde *Troon met Hemel* tot uitstelling van het Allerheiligste. Minder daarvoor passend is een *Troon zonder Hemel*, een *Thabor* genoemd.

172. In onze Kerken heeft men boven het Tabernakel, waarin Ons Heer rust, doorgaans nog eene draaiende kast met twee versierde nissen van witte zijde, in eene van welke het Allerheiligste wordt uitgesteld. Men noemt dat draaiende gedeelte ook *Tabernakel*.

173. Wat is het *Baldakijn* eens Altaars? — Een rijk versierde Hemel boven het Hoogaltaar of het H.-Sacramentsaltaar *hangende* (*) of *op vier pilaren rustende*, en dan ook *Ciborium* genoemd. (**)

(*) Umbraculum, quod baldachinum vocant, formulae quadratae, cooperiens altare et ipsius altaris scabellum, coloris caeterorum paramentorum. — Ciborium ex lapide aut ex marmore confectum. Caer. Ep. Lib. I. Cap. XII. N. 13. — Cap. XIV. N. 1.

(**) Een rijk Baldakijn of Ciborium boven het Altaar is wel geschikt om den Geloovigen eerbied voor het Altaar in te boezemen, meer dan alle andere bijvoegsels, het Retabel niet uitgezonderd. Immers de schoone Overhuiving laat zich niet met het Altaar verwarren:

Dergelijk Ciborium treft men aan in de Jesuïeten- en in de Minderbroeder-Kerk te Nijmegen, in de Redemptoristen-Kerk te Rosendaal en in de Parochiekerk van Oudenbosch, welk laatste, ofschoon vrij hoog, eene verkleinde copie is van het prachtige bronzen 42 M. hooge Ciborium in Sint Pieter te Rome.

174. *Baldakijn* (Verhemelte, Hemel) wordt ook genoemd de *draagbare* rijk versierde Hemel, die in eene Processie boven het Allerheiligste gehouden wordt. *Ombrellino* wordt de kleinere vorm genoemd.

175. Wat is de zinnebeeldige beteekenis van *overdekking* of *overhuiving* bij Baldakijn, Verhemelte, Hemel, Kap, Helm, enz.? — De overdekking is het zinnebeeld van liefde en van vereering. Van *liefde*: de Zaligmaker betuigde aan het weerspannige en hardnekige Jerusalem, dat Hij zoo menigmaal hare kinderen had willen vergaderen gelijk een vogel zijn nest vergaardt *onder de vleugelen*. Dit overdekken is beschermen uit liefde. Van *vereering*: door het heilige te overdek-

---

zij dient allerduidelijkst tot bescherming en vereering van het Altaar. Het Retabel daarentegen, met het Altaar verbonden als daarmede één lichaam uitmakende, is wel in staat de aandacht te verstrooien en misschien te doen vestigen op iets dat slechts een aanhangsel is, tot schade van het allervoornaamste, het Altaar. In de Kath. Illustrat. 20 jaarg. bl. 52 vindt men eene kleine afbeelding van een Ciborium onder N. 4 en van een hangend Baldakijn onder N. 5.

ken, erkennen wij, dat het voor de oogen onzer ziel bedekt, een eerbiedwaardig geheim is, en dat wij niet waardig zijn het ongedekt te aanschouwen. Zoo overdekten gouden Cherubijnen met hunne vleugelen de Bondsark. Exod. XXXVII, 9. — 1 Par. XXVIII, 18. — De Serafijnen bedekken zich het gelaat voor Gods majesteit, Isai. VI, 2; — en Moses bedekte zich het aangezicht, want hij vreesde God aan te zien. Exod. III, 6.

176. Geef eens eenige voorbeelden van deze symbolische overdekking. — De bekapping van Toren en Schip, — de Koepel of Dom eener Kerk, — de deksel op eene Ciborie; — maar wijl in deze gevallen eenige bedekking noodzakelijk is, ziehier eenige voorbeelden, die de symboliek der overdekking duidelijker maken: — het Baldakijn of Ciborium boven het Hoogaltaar en het H.-Sacramentsaltaar, — de Hemel van een Expositie-Troon, — het Baldakijn boven het Allerheiligste in eene Processie, — het Velum over de Ciborie, enz. Als eene bekroning kunnen wij beschouwen de kappen boven de Heiligenbeelden, — den hemel boven den Bisschopstroon.

177. Wat verstaat gij door een *Retabel* (*) aan een

(*) Sommigen noemen de Kaarsenbank *Retabel*, en onderscheiden dan het achterstak met de benaming van *Contre-retable*.

Altaar? *Retabel* = *Achtersfel*. — Eene min of meer hooge versiering *achter* een Altaar aangebracht, bestaande meestal uit een breed voetstuk van den vloer tot de Altaartafel reikende, daarop doorgaans een Beeld of Schilderij van den Titularis tusschen twee kolommen, gekroond door een fries en fronton met kruis. Zóó in den Romeinschen en den Romaanschen Stijl. In den Gothischen Stijl heerscht meer verscheidenheid; te weten: men heeft Retabels met en zonder bekroning, — met en zonder beweegbare vleugels (Vleugelaltaar), — het onderste gedeelte, van de kaarsenbanken af tot de hoogte des Tabernakels, verdeeld in vakken met tafereelen, in nissen met Heiligenbeelden, — daarboven nog eene stegie van Heiligenbeelden, bekroond met baldakijns, eindigende in spitsen en pinakels, — of dat onderste gedeelte, gedekt met eene horizontale lijst, waarop beelden van Engelen, die zoo gaarne eene plaats hebben bij het aanbiddeijk Altaargeheim. (*)

— — —

(*) Maar, vraagt men niet ten onrechte, zouden die hooge Retabels, met hun tal van pinakels en torentjes, hoog en laag gevuld met eene menigte van beelden, niet in een kwaden zin het Altaar *overschaduwen*, gelijk de Baldakijns dat doen in een goeden zin? Hetzelfde geldt van die vervaarlijke Retabels Renaissance-Stijl in zoovele onzer Kerken. Het gewelf schijnt nauwelijks hoog genoeg te zijn. Zoovele menschen, welke die breede en hooge opstapeling van kolommen met beelden en van tafementen, met beedengroepen nog

178. Tot versiering zijn soms aan weerszijden van het Altaar (tusschen kolonetten) *Gordijnen* opgehangen, die achter het Altaar omgaan, als het Retabel niet hoog is. De Gordijnen (Courtines) zijn eene omhulling: — een Velum omsluiert de Pyxis, — een Conopeüm het Tabernakel met de Pyxis, — de Gordijnen het Altaar met Tabernakel en Pyxis, als een derde sluier van het Allerheiligste.

179. Wat noemt men den *Titel* of *Titularis* van een Altaar? — Het mysterie of den Heilige, aan wien een Altaar is toegewijd, in den regel duidelijk gemaakt door een beeld of schilderij in het Retabel of door eene inscriptie. De Titel der Kerk is altijd eveneens de Titel van het Hoofdaltaar; zoodat het Hoofdaltaar aanwijst aan wien of aan welk mysterie de Kerk is toegewijd.

180. Op het Hoogaltaar leest men gewoonlijk dit opschrift: ALT. PRIV. QUOT. PERP.; wat beduidt dit opschrift? — Deze letters zijn eene verkorting van ALTARE PRIVILEGIATUM QUOTIDIANUM PERPETUUM. En is vertaald:

ALTARE = ALTAAR.

PRIVILEGIATUM = BEVOORRECHT.

-----
daarboven, voor het Altaar houden: — de tombe, het eigenlijke Altaar merken ze nauwelijks op.

QUOTIDIANUM = DAGELIJSCH.

PERPETUUM = ALTIJDDUREND.

De beteekenis is: Aan dit ALTAAR is door den Paus van Rome het PRIVILEGIE of VOORRECHT verleend van een *Vollen Aflaat* voor eene Ziel in 't Vagevuur, tot welker intentie de *H. Mis* daaraan wordt opgedragen; mits in 't *Zwart*, als de Rubrieken het veroorloven; — en dit Privilegie is DAGELIJSCH, dat is: geldt niet voor enkele dagen in de week, maar *voor elken dag*, niet gedurende eenige jaren, maar ALTIJDDUREND, dat is: *voor altijd*, en niet voor ééne *H. Mis* elken dag, maar *voor elke H. Mis*, aan dit Altaar gecelebreerd.

181. Welke is de *rechterzijde van het Altaar*? — Wijl het Altaar een front heeft, kunnen wij een Altaar beschouwen als een persoon met het gelaat naar ons gekeerd. Of zoo: de rechterarm van het Christusbeeld wijst aan de *rechterzijde van het Altaar*, en diensvolgens de *rechterzijde van de gansche Kerk*.

182. Welke gevolgtrekkingen kan men hieruit maken, dat de *rechterzijde* de *eereplaats* aanduidt? — Daarom wordt aan de rechterzijde het Evangelie gelezen; — wordt in het Priesterkoor de Bisschoppelijke Troon geplaatst; — aan de rechterzijde van het Hoogaltaar de Paaschkaars; — in de rechter-zijbeuk

het Altaar van O.-L.-V.; — daar ook de eerste Statiën van den Kruisweg; — diende ook aan de rechterzijde de Preekstoel geplaatst te zijn.

183. Waarom zegt men gewoonlijk voor de rechterzijde de *Evangeliezijde*? — Om verwarring te voorkomen. Immers iedereen weet aan welken kant het Evangelie gelezen wordt; maar licht kan men de *rechterzijde van Altaar en Kerk* verwarren met *zijne eigene rechterzijde*: nu deze zijn juist tegenover elkander gesteld. De Kerk inkomende heeft men aan zijne linkerhand de rechterzijde, aan zijne rechterhand de linkerzijde der Kerk.

184. De Evangeliezijde als rechterzijde duidt aan de eereplaats: heeft de Evangeliezijde nog eene andere beteekenis? — Ja, die zijde is ook de Noordzijde eener georiënteerde Kerk: het Noorden beteekent koude en dood, duisternis en zonde. (*)

185. Waarbij wordt deze beteekenis van het Noorden bedoeld? — Onder de H. Mis wordt na den Epistel het Missaal overgedragen van de linkerzijde naar

— — —
(*) De Noordzijde der Gothieke Kerken, als de plaats der minderheid, der droefheid, is doorgaans vanbuiten minder versierd dan de Zuidzijde. In de Bossche Sint Jan zijn de zijbeuken in het Noorden aanzienlijk lager en de vensters aanzienlijk kleiner dan die in het Zuiden.

de rechterzijde, ten teeken, dat het Evangelie van de Joden is overgegaan naar de Heidenen, en om dit nog duidelijker te maken, keert de Priester zich zoo- veel mogelijk, en de Diaken, wanneer hij het Evan- gelie zingt, geheel en al naar het Noorden, als om de Blijde Boodschap aan te kondigen aan hen, die in de duisternissen en schaduw des doods gezeten zijn. — Schoon is eveneens de symboliek eener Doopkapel aan de Noordzijde: door het H. Doopsel wordt de booze geest bezworen, de zonde afgewasschen, komt de ziel uit de duisternis des ongeloofs tot het licht des Geloofs. Anderen beschouwen de Doopvont als behoorende tot het Vrouwenpand; wijl door de Vrouw het kind ter wereld komt. (*)

(*) Zooals onder N. 102 is gezegd, en uit tal van voorbeelden in schriften blijkt, was in oude Kerken de Doopvont aan de Noord- zijde geplaatst. In de XV eeuw begon men die naar de Zuidzijde over te brengen, zooals in de Bossche St-Janskerk; waar, toen in 1492 een nieuwe Doopvont was gemaakt, die in het Zuiden geplaatst werd, ofschoon de vroegere oudere in de Noordzijde stond. (De St-Janskerk te 's-Hertogenbosch en hare geschiedenis door J. C. A. Hezenmans, Bladz. 162 en 163; waar tevens eene nauwkeurige beschrijving der Doopvont van 1492, die nog ten gebruike dient, gegeven wordt.) Ook elders werd de Doopvont in het Zuiden over- gebracht, waardoor natuurlijk de symboliek, uit de Noordzijde af- geleid, kwam te vervallen. In Kerken, die in het laatst der XVI en de XVII eeuw gebouwd werden, plaatste men de Vont weer Noordwaarts. Door de Synodus Prov. Ultraj. A^o 1865 en door het Supplementum op het Rom. Ritueel voor onze Kerk- Provincie A^o 1879

186. De Vrouwen hebben in de Kerk hare plaats aan de Evangeliezijde, de Mannen aan de Epistelzijde: welke reden wordt daarvan gegeven? — Dit is eenvoudig te beschouwen als een gevolg van het beginsel, dat de Man is het hoofd der Vrouw, en derhalve de Vrouwen links van de Mannen behooren plaats te nemen, gelijk in eene Solemneele Mis de Subdiaken links van den Diaken, zijn meerdere. Sommigen zien hier nog een gevolg van den regel, dat de rechterzijde der Kerk aan Maria's vereering is voorbehouden, en voegen er bij, dat gelijk Maria aan de rechterhand van den gekruisten Jesus de Vrouwen vertegenwoordigt, zoo de H. Joannes aan Jesus' linkerhand de Mannen. De Vrouwen met Maria aan de rechterhand des Gekruisten, op de eereplaats: ziedaar de rehabilitatie der Vrouw door Maria.

187. Wat behoort nog voor den heiligen Dienst bij het Altaar, behalve de heilige Vaten? — 1. Het Mis-saal of Misboek op een lessenaar; — 2. De drie Canonborden of Altaartabellen; — 3. De Altaarschel.

---

is bepaald, dat, waar het gevoegelijk geschieden kan, de Doopvont behoort geplaatst te zijn aan de rechterzijde van de hoofddeur, aan de rechterhand van den binnenkomende, derhalve aan de Zuidzijde volgens de Oriëntatie.

De drie laatste dagen der Goede Week, bedient men zich na het *Gloria* op Witten Donderdag tot aan het *Gloria* op Paasch-Zaterdag van een *ratel* ten teeken van rouw.

188. Wat is eene *Credens* of *Credenstafel*? (*) — Eene tafel, boven en rondom tot den vloer met zuiver linnen bedekt en aan de Epistelzijde tegen den muur geplaatst — dienende bij groote plechtigheden; bijv. als een Bisschop pontificeert of ook een Priester met Assistentie de H. Mis celebreert.

Bij de H. Mis worden dan op de Credenstafel geplaatst: de Kelk met toebehooren, het Humerale met Epistel- en Evangelieboek, de schel met de ampullen, schenkblad en handdoekje, en twee brandende kaarsen op kandelaaren.

189. Waar plaatst men anders gewoonlijk de Ampullen met toebehooren? — Op eene Console tegen den muur bevestigd of in eene opening van den muur.

190. Waartoe dient de *Zitbank*? — De Zitbank aan de Epistelzijde dient tot zitting voor Priester en Assistenten bij eene plechtige Mis. In plaats van eene Zitbank gebruikt men meest drie stoelen of tabouretten, ook *sedilia* genoemd.

(*) De mensa seu abaco quam credentiam vocant. Caer. Ep. Lib. I. Cap. XII. N. 19.

191. Waartoe dient de *Bidstoel*? — De *Bidstoel* wordt het meest gebruikt bij het Lof, en wordt daarom tot gemakkelijker onderscheiding *Lofstoel* genoemd.

192. Punten ter overweging voor het vervaardigen en stellen van een *Preekstoel*:

1. Mag een *Preekstoel* iets anders schijnen dan een *Preekstoel*, dat is: eene halfronde, vier- of zeskantige *kuip*, aan muur of kolom bevestigd of op een voetstuk rustend? Past het den *Preekstoel* te verbergen onder een vreemden vorm, bijv. voor *Preekstoel* te laten dienen een gebouw, eene ruïne, enz.?

2. Strijdt het niet tegen de eenheid, in de kunst vereischt, onder den *Preekstoel* beelden of groepen te plaatsen, die met den *Preekstoel* niet één geheel vormen? Is er niet overvloedige plaats voor beelden en tafereelen in reliëf aan de buitenzijde der *kuip*?

3. Past het een beeld (van een Heilige of van wien ook) als voetstuk voor de *kuip* te gebruiken, zoodat de *kuip* op het hoofd komt te rusten; al beproeft men de brutaliteit door een nimbus te maskeeren?

4. Is een klankbord noodzakelijk? — nuttig? — Is het zeker, dat een klankbord voor eene goede acustiek zoo bevorderlijk is? In welke vergaderzalen, bui-

ten de Kerken, ziet men een klankbord boven het spreekgestoelte aangebracht? In de vroegste eeuwen diende het Oxaal aan den ingang van het Priesterkoor tegelijk voor Preekstoel, hoog en zonder klankbord. En hoe menigmaal werd oudtijds onder den blooten hemel gepredikt op vervoerbare Preekstoelen? Denk hier ook aan de romeinsche *palco's*, ruime estrades, die voor de gelegenheid om te prediken worden opgeslagen.

5. Mag een klankbord iets anders schijnen dan een klankbord? Mag een klankbord gelijken op een sierlijk Baldakijn, waartoe de Bisschop alleen gerechtigd is? Of mag het klankbord dienen als voetstuk voor een beeld of groep, om er een trotsch gevaarte van te maken? Hoe moeilijk een klankbord vast te hangen, zonder dat het oog gehinderd wordt? En poogt men de onoogelijke ijzeren stang te maskeeren, valt dan de proef nog niet onesthetischer uit? (*)

6. Heeft hij een goed begrip van symetrie, die aan een Preekstoel twee trappen zou verkiezen boven éénen? Zou het nog niet verkieslijker zijn zelfs

---

(*) De klankborden zijn eerst in de XV eeuw in gebruik gekomen, en hadden algemeen den vorm van een pyramide, pinakel of torentje; maar gelijkt deze vorm niet op een Baldakijn?

dien éénen trap, die zooveel plaats rooft en weinig behaaglijks kan hebben, onnoodig te maken, door den toegang tot het Preekgestoelte te vinden langs een onzichtbaren trap in muur of kolom, als het mogelijk was? (*)

7. Behoort de Preekstoel niet in de Kerk de eereplaats in te nemen, aan de rechter- of de Evangeliezijde, behalve in eene Kathedraal om den voorrang van den Bisschopstroom? (**)

De Preekstoelen onzer oude Kerken waren eenvoudig en klein en konden vervoerd worden, om zoo noodig in de open lucht tot eene groote volksmenigte

-----

(*) In de Kerk te Oudenbosch geleidt een trap in een Kruispijler (Epistelzijde?) tot eene weinig uitstekende tribune, eene eenvoudige balustrade, met het front naar 't midden van het Schip, zonder eenig beletsel voor 't gezicht. Dus 1. geene breede ver vooruitspringende kuip met voetstuk, die het gezicht belemmert; — 2. geen overlastige en onoogelijke trap; — 3. geen groot lomp uitstek van een klankbord; — 4. de eenvoudige tribune laat zich zoo gepast, zelfs rijk versieren door een voorhangsel, overeenkomstig de plechtigheid. *Pulpitum, ubi sermo vel concio haberi solet, consentaneum est pannis sericeis ejusdem coloris, cujus sunt caetera paramenta, exornari.* Caer. Ep. Lib I. Cap. XII. N. 18.

(**) Te Rome hebben alle Kerken den Preekstoel aan de Evangeliezijde: — in de Sixtijnse Kapel is de Preekstoel aan de Epistelzijde om den Pauselijken Troon. *Pulpitum in ecclesiis erigendum et collocandum esse a cornu Evangelii.* S. R. C. Die 20 Febr. 1862. Prof. Thijm merkt op, dat de Preekstoel in de Kerk van de HH. Nereus en Achilles te Rome aan de Zuidzijde staat. H. Linie.

te kunnen spreken. Na het midden der XVIe eeuw ontstond daarin verandering, ten gevolge van het uitbarsten der Hervorming, in de landen, welke door dezen geesel bezocht werden. Terwijl men zich in Italië met de eenvoudige ambo's en tribunes vergenoegde, begon men hier in de Kerken groote, prachtige Preekstoelen op te richten. Zij waren hoog, edel van vorm en de geheele omgeving overheerschend, zóó, dat duizenden den Prediker konden zien en hooren. In dat brandend oogenblik uitgedacht, voldeden zij geheel aan de behoeften, en zij zijn van dien tijd af de typen onzer Preekstoelen gebleven. Een der schoonste uit dien tijd is de Preekstoel van de St-Janskerk in den Bosch, een overheerlijk kunstwerk, dat ieders bewondering verdient. Zonder te beweren, dat de toren, die dezen Preekstoel bekroont, iets is, dat algemeen behoort toegepast te worden, is het geen wonder, dat hij door alle kenners op den hoogsten prijs wordt gesteld. Die toren was in den strijd der Hervorming als de toren Davids, die van alle zijden bestormd werd, en van waar de verdediging uitging van alles wat heilig was. Doch weldra ontstond eene groote afdwaling in den vorm onzer Preekstoelen: de edele, zuivere Stijl ging verloren; eene zwaaiende logge Renaissance kwam in

de plaats, dramatisch van gedaante, met nog dramatischer beelden, waarvan hiervoren eenige der meest stootende voortbrengsels zijn aangeduid. De Preekstoel is sedert drie eeuwen een gewichtig stuk in onze Kerken geworden; maar op de meeste plaatsen is men afgeweken van den oorspronkelijken vorm. De Preekstoel zij weder edel en schoon van gedaante, in verhouding tot de Kerk, zoodat het gezicht daardoor niet gehinderd wordt. Wat vreemd is, zij daarvan verbannen, even als al datgene wat er een dramatisch voorkomen aan geeft.

193. I. Welke plaats komt het *Orgel* in onze Kerken toe? — Eene zeer bescheiden. Het Orgel mag heeten en zijn de Koning der toonwerktuigen, in de Kerk is het Orgel of ten minste behoort het te zijn de *dienaar des Priesters*, niet om den zang des Priesters aan het Altaar te begeleiden; want 't is zelfs betamelijk dat het Orgel zwijgt, als de Priester zingt; maar de dienaar des Priesters, om in de Kerk het gezag des Priesters te erkennen en te eerbiedigen. Het Orgel is mede de *dienaar van den Kerkzang*; wjl het Orgel slechts in dienst wordt genomen, niet om de stemmen te overheerschen, maar om ze te ondersteu-

nen; — en welk een dienaar? hoe ver gaat de Zang, het intellectueele woord der ziel vertolkend, de menschelijke stem als schepping van God — boven het werktuigelijk geluid van een tooninstrument, een vinding en maaksel der menschen? En nog hoe beperkt is de hulp des Orgels; wijl volgens de liturgische voorschriften het Koor zoo menigmaal zonder begeleiding behoort te zingen! En zal het Orgel, de zang zwijgende, zelfstandig optreden (wat niet altijd mag), — dan nog behoort het spel immer kerkelijk te blijven en tot godsvrucht te stemmen, „het moet deftig zijn in gang, kuisch in melodie, geheel vrij van alle ijdele kunstenaarij, (*) en volkomen overeenstemmend met de godsdienstoefening, die gehouden wordt.” Zóó de Syn. Prov. Ultraj. Tit. V, Cap. VII, verwijzende naar het Caer. Episc. Lib. I, Cap. XXVIII, n. 11; terwijl dit

(*) *Vrij van alle ijdele kunstenaarij* in de manier van spelen; — maar hoe ver gaat de *kunstenaarij* in die vreemdsoortige registers, die op een Concertorgel wellicht een verrassend, een verbazend effect kunnen maken, maar een effect, dat in eene Kerk, het Huis van God en des gebeds, niet voegzaam is? Wien zal het besluit verwonderen, dat Mgr Joseph Callegari, Bisschop van Padua, in een Mandement van den 6 Juli 1886 voor zijn Bisdom dus formuleert: — „Wij bevelen, dat zoo spoedig mogelijk de zoogenaamde *banda turca*, de klokjes, het carillon, de vogelstemmen, de trommels en andere dergelijke instrumenten uit de orgels verwijderd worden, terwijl wij het gebruik daarvan van nu af aan volstrekt verbieden?” St-Gregorius-Blad. Januari 1887. Bl. 4.

laatste uitdrukkelijk zegt (n. 9) dat, als bij de Opheffing van het Allerheiligste Sacrament het Orgel bespeeld wordt, dit behoort te geschieden „op meer statigen en zoeten toon.” — Uit dit alles blijkt hoe bescheiden de plaats is, welke aan het Orgel in onze Kerken toekomt. Het Orgel is *niet voorgeschreven*; de Pauselijke Kapel heeft tot nog toe geen Orgel. Het Orgel is slechts *toegelaten*, in de Kerk-Provincie van Nederland met uitsluiting van alle andere muziekinstrumenten, — *toegelaten* als meer dan eenig ander toonwerktuig „in overeenstemming met den aard en de natuur van den Kerkzang”, — *toegelaten* onder de voorwaarden, gesteld door het Caerem. Episc., waarnaar het Prov. Conc. van Utrecht verwijst. — Zijn de diensten des Kerkorgels zóó bescheiden, dan mag het zelf wel bescheiden zijn, — en zal het ook moeten worden bij den steeds toenemenden ijver voor den waren Kerkzang.

II. Om eenig denkbeeld te geven van een Orgel, volgt eene beknopte beschrijving zijner voornaamste deelen en hunner werking: (*)

(*) Het Orgel door F. L. Schubert. — St-Gregorius-Blad. Jaarg. III. 1878. Bl. 75 en 83. De geluiden van het orgel en hunne zamenvoeging. M. Maarschalkerweerd. — De samenstelling van het Kerkorgel, inlichtingen voor Organisten en deskundigen, belast met de keuring van orgels, door T. Loret, Orgelmaker.

De elementen van een Orgel zijn :

- A. De pijpen.
- B. De windaanvoer.
- C. De mechaniek.

A. DE PIJPEN. 1. Het hoofdelement van een Orgel is de pijp. Neem eene orgelpijp, blaas door het spitse eind, en ge krijgt een *geluid*. De orgelpijp is derhalve een blaasinstrument. Gelijk de gewone blaasinstrumenten een *verschillend soort van geluid* geven naar hunne verschillende constructie, bijv. clarinet en fluit; zoo ook de orgelpijpen. Maar uit elk blaasinstrument haalt men ook *verschillende tonen*, hoogere en lagere; zoo niet uit elke orgelpijp: elke pijp geeft maar *één toon*. Nog een verschil: de orgelstemmen missen de eigenschap om den toon te doen zwellen en afnemen, het *crescendo* en *decrescendo* te doen ontstaan. Nogtans zijn verscheidene kunstmiddelen uitgedacht om dit effect te verkrijgen; blijft de vraag of dergelijke kunstenaarij een Kerkorgel waardig is.

2. De pijpen onderscheiden zich in twee soorten: de LABIAALPIJPEN of *fluitwerken* en de TONGWERKEN. De *labiaalpijpen* zijn kenbaar aan eene smalle opening, die *labium* (lip), *mond* of *opsnede* genoemd wordt. De pijpen in het front eens Orgels zijn labiaalpijpen. Het

geluid wordt veroorzaakt door eene trilling van de luchtkolom in de pijp. Deze trilling wordt bewerkt door den wind, die den voet instroomende door eene smalle opening (de kernspleet, het *windgat* of *de dag* genoemd) zich richt op het labium en daar stooten verwekt, die zich voortplanten op de luchtkolom in de pijp. Wie kent niet het mondstuk eener fluit? De labiaalstemmen zijn *open* of *gedekt* (de metalen pijpen met een hoed of kap, de houten met een stop, die beweegbaar zijn om bij het stemmen door verlenging of verkorting der luchtzuil in de pijp den toon lager of hooger te maken). Bij open stemmen heeft het corpus der grootste pijp van dat register de lengte, bij den naam van het register aangewezen met een cijfer, bijv. Prestant 8 beteekent Prestant 8 voet. (*) Bij

— — —
(*) "De verschillende aanduidingen: 16 voet, 8 voet, 4 voet, 2 voet, enz. hebben haren grond hierin, dat de laagste toon, dien de stem van den mensch kan voortbrengen, is de C, voortgebracht door eene open pijp van 8 voet lengte; daarom is de toonshoogte der met 8 voet beteekende registers in unisson met de menschelijke stem en met bijna alle muziekinstrumenten, als: piano, violoncel, viool, fagot, hobo, fluit, enz. De 8 voetregisters zijn dus de hoofdstemmen, en hun toonshoogte is de overheerschende in het orgel. Al de andere geluiden: 16 voet, 4 voet, 2 voet, enz. zijn slechts om die 8 voets toonshoogte te steunen, te doen uitkomen, te versterken; daarom moeten de 8 voets registers in het kerkorgel en bij de begeleiding van den zang steeds domineeren." — St-Greg.-Blad. Jaarg. III. 1878. Bl. 83 en 84.

gedekte stemmen is de lengte ongeveer de helft. Ieder octaaf hooger verkort de lengte tot op de helft.

— De *tongwerken* ontleenen hun naam van eene dunne plaat, meestal van koper, *tong* genoemd. Het geluid wordt voortgebracht door de trilling dezer tong. De trilling wordt veroorzaakt door den instroomenden wind; terwijl het corpus of pijp boven de tong aan de trillingen duidelijkheid, glans en kracht geeft. Deze tong is het best te vergelijken met het zoogenaamde *rietje* van klarinet en hobo. De physische verklaring van labiaal- en tongwerk bij Ganot. Leerboek der natuurkunde. N. 232 en volgende.

3. *Registers*. Elke pijp geeft maar één toon. Om de tonen van de gamme of toonladder voort te brengen, behoeft men voor elken toon, hetzij heelen of halven, eene afzonderlijke pijp. Derhalve voor de tonen van $4\frac{1}{2}$ chromatisch (*) octaaf (zoo groot is gewoonlijk het klavier) in één soort van geluid worden 54 pijpen vereischt; en die gezamenlijke pijpen in één soort (van geluid en constructie) noemt men een *Register*. — Door de verscheidenheid van constructie, zoo der labiaal- als der tongwerken, wordt een aanzienlijk getal van registers verkregen. De voornaamste zijn: *Pres-*

(*) *Met halve tonen*: 12, plus 1 voor den Octaaftoon.

tant (*) (die vooraan staat), *Bourdon* (brommer), *Trompet*, *Fluit*, *Salicionaal* of *Salicet* (wilgenfluit), *Viola di Gamba* (knieviool), *Flageolet* (kleine fluit). — Het samenvoegen der registers noemt men *registreeren*. Een verbazend getal van combinatiën kan door eenige registers verkregen worden. 6 Registers laten reeds 63 veranderingen toe; — 8 geven 255; — 10 geven 1023; — 20 geven 1.048.575 veranderingen. Men begrijpt, dat deze berekening slechts eene aardigheid is: het zijn niets dan *mogelijke*, niet alle *melodieuse* combinaties: — de rechte keuze bij het registreeren is juist het geheim der kunst, die den meester maakt.

B. DE WINDAANVOER. De blaasbalg zuigt door het schepventiel of klep de buitenlucht, en drijft die door hoofd- en nevenkanalen naar de windkast, waar de lucht, saamgeperst en door het mondventiel opgehouden, gereed is om de pijpen, die op de windlade boven de windkast (hoewel niet onmiddellijk) staan, in te stroomen, als de geleidingen, door de speelventielen gesloten, zich openen.

(*) " De voornaamste open labiaalstem is de *Prestani*, die in den regel in het front wordt gesteld, en waarnaar de grootte van het orgel wordt genoemd. Staat bijv. de grootste pijp van den Prestant 8 voet in het front, dan noemt men het Orgel een 8 voets werk, ofschoon dan toch menigmaal een gedeekte 16 voet Bourdon bijv. tot de verdere stemmen behoort." St-Greg.-Blad. t. a. p. 84.

C. DE MECHANIEK. 1. De *claviatuur* of het toetswerk, strekkende om de afgesloten geleidingen (cancellen) in de windlade naar de pijpen te openen of af te sluiten voor den wind. Het speelventiel of windklep in de windkast, door eene draadveer tegen de opening der geleiding gedrukt, wordt door een saamgestelden hefboom naar beneden getrokken en de geleiding alzoo geopend. De horizontale hefboomen liggen ordelijk naast elkander, en maken de toetsen van het klavier uit. Drukt men op den toets, dan gaat het einde van den tweeden hefboom ook omlaag, en trekt door een draad het speelventiel open. Laat men den toets los, dan drukt de veer wederom het ventiel tegen de opening en de geleiding is afgesloten. — Men heeft a. het *handklavier* (*manuaal*) één of dubbel (of nog in grooter getal, terrasvormig boven elkander liggende); bij twee manualen noemt men het onderste *hoofdmanuaal* of *onderwerk*, het bovenste *bovenwerk*; — b. het *voetklavier* (*pedaal*) op den bodem in een raam geschoven; het pedaal is *aangehangen* of *vrij*: het eerste is verbonden met het manuaal, het tweede is een orgel op zich zelf.

2. De *trekkers*, aan weerszijden van het manuaal of er boven, die uitgetrokken en weer ingeschoven kunnen worden, en dienen om de verschillende regis-

ters of pijpenstellen, wier benamingen met het cijfer hunner grootte op de knoppen der trekkers te lezen zijn, te laten spreken of zwijgen. Hoe is dezer werking? Elke toets correspondeert met een speelventiel; elk speelventiel met een afgesloten vak of kamertje in de windlade: zooveel toetsen, zooveel vakken, *cancellen* genoemd, omdat deze vakken met de middenschotten het voorkomen hebben van *traliewerk* (*cancelli*). Boven elke cancel zijn in de bovensponde of dekstuk ronde gaten, die juist correspondeeren met evenveel gaten in een hooger bodem, den *pijpenstok*, waarop de openingen der pijpen uitkomen: alle pijpen boven eene cancel zijn van denzelfden toon; maar elke pijp is van een verschillend register. Gaat nu een speelventiel open, dan dringt de wind in de cancel, en vervolgens door al de gaten, die hij open vindt. *Open vindt*; — want tusschen de dubbele gaten, die juist op elkander passen, liggen schuiven (*slepen* of *paralellen*) naast elkander in de lengte der windlade dwars boven de cancellen; zooveel schuiven als er pijpenstellen zijn, en elke schuif bestrijkt al de pijpen van hetzelfde register, juist onder hare openingen. Deze schuiven hebben elk zooveel gaten als er cancellen zijn, beter gezegd: als het register pijpen heeft. Wordt

nu eene schuif zóó gesteld, dat dezer gaten correspondeeren met de dubbele gaten boven de cancellen, dan staan alle pijpen van het register open, en elke pijp voor zich wacht op het instroomen van den wind door het neerdrukken van den correspondeerenden toets, waardoor het speelventiel opengaat, de wind in de cancel dringt en verder door de drie gaten (van windlade, sleep en pijpenstok) in de pijp. Wordt de schuif daarentegen zóó gesteld, dat dezer gaten niet correspondeeren met de dubbele gatenrij, dan is de wind afgesloten, en de pijpen van het register kunnen niet spreken. Dit verplaatsen der schuif geschiedt door den *trekker*: haalt men den trekker uit, dan zijn de gaten der schuif open, en het register spreekt; — duwt men den trekker in, dan zijn de gaten der schuif afgesloten, en het register spreekt niet. De trekkers noemt men gewoonlijk ook de *registers*, met den eigen naam van de registers, voor welke zij dienen.

De inrichting van een Orgel met zijne registers en klavieren noemt men *dispositie*. Zie hier ten voorbeeld de DISPOSITIE van het Orgel in de St-Janskerk te 's-Bosch, met 42 sprekende stemmen, drie klavieren en vrij pedaal. (*)

(*) Geschiedenis van dit Orgel in *De St-Janskerk* van J. C. A. Hezenmans. Bladz. 262-268.

Hoofdklavier.	Bovenklavier.	Rugwerk. (*)	Pedaal.
voet	voet	voet	voet
Prestant 8	Prestant 8	Prestant 8	Prestant .16
Bourdon 16	Bourdon 16	Bourdon 16	Subbas .16
Holpijp 8	Roerfluit 8	Holpijp 8	Octaaf 8
Octaaf 4	Viola di Gamba. 8	Fluit travers 8	Gedekt 8
Quint 3	Octaaf 4	Octaaf 4	Octaaf 4
Super-Octaaf. 2	Octaaf 2	Salicet 4	Bazuin .16
Mixtuur	Cornet . . . . . 4 st.	Fluit 4	Trompet. 8
Tertiaan	Sexquialter	Octaaf 2	Clairon . . 4
Trompet 16	Carillon	Flageolet 1	
Trompet 8	Trompet 8	Mixtuur. 5 st.	
	Basson-Hautbois 8	Trompet 8	
	Vox humana . . . 8	Dulciaan 8	

Stomme registers. Koppelingen. Tremblant. Afsluitingen.

Het beroemde Orgel in de Grootte Kerk te Haarlem heeft 60 sprekende stemmen, drie klavieren en vrij pedaal.

Het Orgel in de Grootte of St-Laurenskerk te Rotterdam is het grootste van Nederland, — telt 90 registers, waarvan 72 sprekende stemmen met bijna 5000 pijpen, — heeft gekost *f* 120.000, — het oxaal daarenboven *f* 90.000. Uit de Verzameling van Disposities der verschillende Orgels in Nederland. M. H. van 't Kruijs, Organist der Grootte Kerk te Rotterdam. 1885.

(*) *Rugwerk of groote kast.* De kleine voorkast wordt het *positief* genoemd. Oorspronkelijk verstond men onder *positieven* groote orgels, die door hunne zwaarte niet gedragen konden worden, en alzoo op dezelfde plaats bleven staan: *positief* van *ponere*, neerzetten. Kleine orgels, die, van handvatsels voorzien, licht te verplaatsen waren, heette men *portatieven*: *portatief* van *portare*, dragen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over het Kerkelijk Vaatwerk. (*)

---

§. I. Het gewijde Vaatwerk.

194. Welke zijn de *gewijde* of *heilige Vaten*? — Die Vaten, welke met het Allerheiligste Lichaam of Bloed des Heeren in aanraking komen: de Kelk met de Pateen, de Ciborie en de Monstrans.

195. Welke zijn van de heilige Vaten de voornaamste, en waarom? — De *Kelk* en de *Pateen* zijn de voornaamste, omdat zij dienen voor de *H. Consecratie* der Mis, en worden door den Bisschop *geconsecreeerd* (met het Chrisma gezalfd); terwijl de *Ciborie* en de *Monstrans* slechts dienen om het Lichaam des Heeren te *bewaren*, en worden *gebenediceerd*.

(*) Men noemt dat in het latijn *Utensilia*, in het fransch *Ustensiles*, het meest, naar het duitsch, *Kerkgeraden* (*Kirchliche Geräte*); waarom niet liever *Kerkgereide*? — Ook hier wordt besproken wat in het gebruik bij het Vaatwerk behoort. Zie de Noot bij Hoofdstuk II. bladz. 93.

196. Mogen leeken de heilige Vaten aanraken? — Nadat zij *gebruikt* zijn niet meer, tenzij met machting van den Bisschop, zelfs de *Kelk* en de *Pateen* niet meer, nadat zij *geconsecreeerd* zijn.

Dit alles wordt verstaan van de heilige Vaten, *als zij ledig zijn*, en van aanraken *met de bloote hand*; zoodat het geoorloofd is *ledige* Vaten te dragen in een doos of kistje of aan te raken, als een doek de bloote aanraking voorkomt.

197. Welke deelen onderscheidt men aan een Kelk? — De Cuppa of kom, de Kolom of baluster met den Nodus of greep en den Voet.

198. Van welke stof moet de Kelk zijn? — De Cuppa van *goud*, of van *silver aan de binnenzijde verguld*. Het overige mag van minder metaal zijn.

199. Wat is de Pateen? — De Pateen, zooveel als Schoteltje, is eene ronde plaat van *goud* of van *silver*, maar dan *de holle zijde verguld*.

200. Waartoe dient de Pateen? — Op de Pateen houdt de Priester bij het Offertorium de Hostie omhoog, en na de Consecratie vóór het breken der H. Hostie, licht hij ze met de Pateen op, en legt voorts twee deelen der gebrokene Hostie op de Pateen tot de Communie. Als de Priester onder de H. Mis de Com-

munie uitdeelt *zonder Ciborie*, dan houdt hij de H. Hostie of Hosties in de vingers *boven de Pateen*.

201. Bij welke bijzondere gelegenheid dient nog de Pateen? — Als een Bisschop de H. Communie uitdeelt, houdt de Subdiaken de Pateen onder de kin van die communiceert; terwijl de Bisschop, vóór hij Ons Heer geeft, zijn Ring aan den communicerende laat kussen.

202. Wat is de toerusting of het toebehooren van den Kelk? — In de volgende orde maakt de Priester den Kelk gereed voor de H. Mis: a. geeft de beschrijving, b. de bestemming.

1. Het *Purificatorium* of *Kelkdoekje* over den Kelk.

a) van *linnen*, tot eene smalle strook toegevouwen;

b) om na de Communie den Kelk te *purificeeren* (zuiveren), vingers en mond af te drogen.

2. Het *Lepeltje* op het *Purificatorium* in den Kelk gelegd.

a) zilveren verguld lepeltje;

b) om bij het Offertorium een weinig water in den wijn te mengen.

3. De *Pateen*, met eene groote ongeconsecreeerde Hostie, op den Kelk.

- a) de Hostie met eene dubbele insnijding;
- b) om ze na de H. Consecratie gemakkelijk in drie stukken te deelen.

4. De *Palla* op de Pateen.

- a) vierkant carton overtrokken met *linnen*;
- b) om den Kelk te bedekken, opdat er niets invalle.

5. Het *Velum* of Kelkkleedje over de *Palla*, van voren tot den voet van den Kelk afhangende.

- a) vierkante zijden doek, kleur van het Misgevaad, een kruis aan den voorkant;
- b) om den Kelk geheel te overdekken.

6. De *Bursa* of *Beurs* op het *Velum*.

- a) vierkante zak, door twee cartons gevormd, met zijde, kleur als *Velum*, overtrokken, kruis aan den bovenkant;
- b) om het *Corporale* te bergen.

7. Het *Corporale* in de *Beurs*.

- a) vierkante doek van fijn *linnen*, tweemaal in drieën gevouwen, zoodat het opengeslagen negen quadraten vertoont;
- b) om bij de H. Mis onder den Kelk uit te spreiden, — waarop de H. Hostie of het *Corpus* (Lichaam) des Heeren komt te rusten.

203. Waaraan doet ons het *Corporale* denken? — Aan het *zuivere lijnwaad*, waarin Joseph van Arimatea, die het kocht, en Nicodemus met den grootsten eerbied het *Lichaam des Heeren* hebben gewikkeld.

Joseph *kocht* fijn wit lijnwaad: hij nam niet van het zijne, het lijnwaad dat hij voor zijn Heer en God bestemde, moest ongebruikt, nieuw, best zijn. Deze edelmoe-dige daad vindt gelukkig tal van navolgers. Wie weet niet van dien heiligen ijver, waarmede zoovele godvruchtige zielen zich vereenigen om de Altaren van behoeftige Kerken van fijn lijnwaad te voorzien, waarop hetzelfde aanbiddelijk Lichaam des Heeren, nu niet dood, maar levend en verheerlijkt, zal komen te rusten?

204. Hoe blijken uit de voorschriften en de praktijk der Kerk omtrent het *Corporale* de eerbied en de bezorgdheid der H. Kerk voor het Allerheiligste Lichaam en Bloed des Heeren?

1. Het *Corporale* wordt vereischt niet alleen bij het H. Misoffer, maar *altijd* moet het H. Sacrament, hetzij in Monstrans, hetzij in Pyxis, *op een Corporale* rusten.

2. Het *Corporale* moet zijn van *fijn linnen* en *zuiver*.

3. Het *Corporale* moet zijn *gebenediceerd*, even als de Altaardwalen.

4. Wyl de Altaarsteen reeds met eene *drievoudige dwaal* moet voorzien zijn, komt onder de H. Mis daar nog het *Corporale* bij, zoodat de steen met *vierdik linnen* gedekt is, uit eerbiedige bezorgdheid voor het *H. Bloed* bij mogelijke storting.

5. Het *Corporale* mag *geen gaatje* hebben, waar een klein deeltje der H. Hostie kunne doorvallen en verloren gaan; — mag geen *stopsel* of *naad* hebben, waarin een deeltje der H. Hostie zich kunne vastzetten. Hoe is deze praktijk der Kerk in overeenstemming met hare leer, dat, als de H. Hostie gebroken wordt, in elk deel Christus geheel en al tegenwoordig is!

6. Het *Corporale*, na gebruikt te zijn, mag niet door leeken worden *aangerakt*; maar moet *eerst* door een Geestelijke van de heilige Orden *gewasschen* worden, voordat een leek het verder wascht, droogt, strijkt en vouwt. Hetzelfde moet onderhouden worden omtrent het *Purificatorium* en de *Palla*, om dezelfde reden.

205. Wat is de symbolische beteekenis van *Altaar*, *Corporale*, *Kelk* en *Pateen*? — Het Altaar beteekent het *Kruis*, waaraan Jesus Christus zich geofferd heeft en gestorven is, het *Corporale* het *lijnwaad*, waarin zijn Heilig Lichaam gewikkeld werd, de *Kelk* het *graf*,

waarin het begraven werd, de Pateen den *steen*, waarmede het graf gedekt werd.

206. Wat is eene *Pyxis* of *Ciborie*? — Een zilveren Kelk met deksel, waarop een Kruis, — de Cuppa aan de binnenzijde verguld. Moet *gebenediceerd* zijn.

Om den zieken het Viaticum of Ons Heer uit devotie te brengen, dient eene kleine *Pyxis* (*Custodia* of *Ziekenbusje*) in eene beurs van witte zijde, door den Priester voor de borst gedragen. Om de groote H. Hostie te bewaren, heeft men een vaas of doos (*Vasculum*, *Custodia*).

207. *Pyxis* is de liturgische benaming, afgeleid van het grieksch, en beteekent *palmhout*, doos van *palmhout*, verder doos ook van *metaal*. — *Ciborium* leiden sommigen af van 't latijnsche *cibus*, *spijs*, en dan is *Ciborium* zooveel als *Spijskelk*. Anderen, met de *Lexica*, houden het voor een egyptisch woord, beteekenende den bast van de egyptische boon. Deze bast, van de boon ontdaan, vanboven wijd geopend, en vanonder spits toeloopend, — werd door de Egyptenaren als beker gebruikt, en zoo ging in het latijnsche spraakgebruik die naam over op alle bekers van dien vorm, uit welke stof ook gemaakt, en van 't latijn in de taal der Kerk, om daarmede onzen H.-Spijsbeker aan te duiden.

208. Ciborium komt voor in drie beteekenissen : 1. het meest voor eene groote Pyxis, — 2. voor het Tabernakel, — 3. voor het Baldakijn op kolommen boven een Altaar. Men zou mogen vragen: welke overeenkomst bestaat tusschen deze drie voorwerpen, om ze met denzelfden naam aan te duiden? Zou deze oplossing af te keuren zijn? Een Ciborium in 't algemeen is een voorwerp tot bewaring der Goddelijke Spijs, en zoo heeft men een gedekten *Spijskelk* (Pyxis) — eene *Spijskast* (Tabernakel) — eene *Spijstent* (Baldakijn). De Goddelijke Spijs geborgen in den *Spijskelk*, — deze in de *Spijskast*, — overhuifd door de *Spijstent*.

209. De oudste vorm van Vaatwerk, waarin het H. Sacrament bewaard werd, was eene *Duif* van goud, zilver of koper; rijk versierd; — en deze Duif was opgehangen boven het Altaar. Later vindt men het H. Sacrament opgesloten in een eveneens kostbaar Torentje, ook zoo opgehangen. Nogtans was gewoonlijk het H. Sacrament geborgen in eene Duif en deze in een Torentje.

210. Wat behoort bij eene Ciborie? — Een wit zijden Velum, dat de Ciborie geheel bedekt, en wordt afgenomen, als het H. Sacrament wordt ter openbare aanbidding uitgesteld, of de H. Communie uitgedeeld.

211. Wat is eene *Monstrans*? — Eene Monstrans is een rijk zilveren werk, waarin eene groote H. Hostie *zichtbaar* geborgen wordt voor plechtige Uitstelling of Processie. Gelijk op de Ciborie is bovenaan een Kruis: het H. Sacrament zet het werk der Verlossing voort.

212. *Monstrans* (*Monstrantia*) en *Ostensorium* beteekent: *wat dient om te TOONEN*, namelijk het H. Sacrament. *Monstrare* en *ostendere* = *toon*en. — Wordt nog genoemd *Venerabel* en *Hoogwaardig*. Het gebruik der Monstransen dateert van 't begin der XIVe eeuw, na de invoering van den H.-Sacramentsdag.

213. Wat is het voornaamste deel van eene Monstrans? — De *Lunula* (Maantje) of die gouden of verguld zilveren cirkel, waarin de H. Hostie geplaatst wordt. Deze Lunula ten minste behoort *gebenediceerd* te zijn.

214. Wat is de gewone versiering om de H. Hostie in eene Monstrans? — Eene glorie of stralende zon, wijzende op Jesus Christus, de Zon der rechtvaardigheid, die de wereld door zijn licht bestraalt, — of doelende op het woord van den Psalmist: „In de zon heeft Hij zijne woon gevestigd.” Deze meest gewone vorm dagteekent van de XVIe eeuw.

215. Mochte eens eene tentoonstelling van onze

Monstransen gehouden worden : voor het godsdienstig gemoed wat een verkwikkend gezicht! wat een rijkdom bij zooveel verscheidenheid van vormen! Hoevele zouden door omvang en pracht, door kostbaarheid en kunstige bewerking boven de andere de aandacht trekken! Maar zou bij eene ernstige beschouwing niet soms eenige twijfel kunnen opkomen of „sooveel kostelycks soo konstelyek verwrocht” wel altijd *rationeel* en *praktisch* mag heeten? — Ter juiste waardeering van een voorwerp voor den heiligen Dienst bestemd, hetzij meubel, vaatwerk of wat ook, vrage men: (*)

Beantwoordt het voorwerp

I. Aan het NOODZAKELIJKE? Voldoet het aan zijne bestemming? aan de Kerkelijke voorschriften?

II. Aan het NUTTIGE? Is het gemakkelijk in het gebruik? Geeft het geen onnoodigen last? Heeft het geen hindernissen?

III. Aan het SCHOONE? Is het in den Stijl der Kerk? Is het onberispelijk volgens dien Stijl? Is zijne kostbaarheid in evenredigheid met zijne bestemming? met zijn rang of waardigheid? Is het in harmonie met

---

(*) Mochten deze algemeene regels wel worden overwogen en toegepast door de fabrikanten bij het ontwerpen en teekenen, door de milde gevers en de Geestelijkheid bij de keuze en keuring!

het overige?

216. Welke eischen zou men volgens deze regels voor eene deugdelijke, praktische, schoone Monstrans mogen stellen?

1. Behalve het *Kruisje* bovenop, eene *Lunula* van zilver en geheel verguld, waar de H. Hostie gemakkelijk kan worden ingezet en uitgenomen; — die gemakkelijk naar behooren kan worden gepurificeerd; — die gemakkelijk en onbewegelijk in de Monstrans kan worden vastgezet. Het gedeelte, dat de *Lunula* omgeeft, moge ook van zilver en verguld zijn. Conc. Prov. Tit. IV. Cap. IV.

2. Een *nodus*, die gemakkelijk in de hand is. (*) De *nodus* moet dienen om gemakkelijk te grijpen en vast te houden. Niet zeldzaam echter is een *nodus*, die opzettelijk gemaakt schijnt, om niet zonder hinder gegrepen en vastgehouden te kunnen worden. Een *greep* om *niet te grijpen*: *lucus a non lucendo*. Maar de Gothiek vordert zulk een *nodus*! Welke Meester in de Gothiek durft dat beweren? Treedt de Kunst de Kerk binnen om te heerschen en te bevelen, of — om als eene

---

(*) Al hetzelfde geldt voor den *nodus* van Kelk en Ciborie. — Mogen de Meesters der edele Smeedkunst alle deze wenken ten goede aannemen!

nederige diensdame te helpen en zich te voegen? Zou zij het den Priester durven lastig maken? De Monstrans *mag* Gothisch; maar de greep *moet* gemakkelijk zijn.

3. De Monstrans zal ook gemakkelijk te heffen en te dragen zijn; want de Priester moet de Monstrans gemakkelijk op den Expositie-Troon kunnen plaatsen en daarvan afnemen, — met de Monstrans den Zegen geven; — de Monstrans in de Processie dragen. Maar zij mag zooveel duizenden kosten! Zeer gewenscht, niet te veel. Moet ze daarom zooveel hooger, zooveel zwaarder worden? Mag de kostbaarheid den Priester tot een last zijn? De Priester, mag hij zijn een Christusdrager, daarom is hij nog niet een H. Christophorus. Zou voor eenige duizenden geene Monstrans kunnen vervaardigd worden, die toch praktisch, licht te dragen zou zijn? Omkrans de Zon van rechtvaardigheid met parelen, diamanten, briljanten... De oude kostbare Monstrans van het traditioneele *Boompje* (de Kerk van den H. Franciscus van Assisië), te Amsterdam, in 1887 met eenige wijziging vernieuwd, telt niet minder dan 1600 edele steenen, waaronder 9 briljanten, met eene reële waarde van *f* 1400 à *f* 1600 per stuk, verdeeld over een krans om de lunula (De

het overige?

216. Welke eischen zou men volgens deze regels voor eene deugdelijke, praktische, schoone Monstrans mogen stellen?

1. Behalve het *Kruisje* bovenop, eene *Lunula* van zilver en geheel verguld, waar de H. Hostie gemakkelijk kan worden ingezet en uitgenomen; — die gemakkelijk naar behooren kan worden gepurificeerd; — die gemakkelijk en onbewegelijk in de Monstrans kan worden vastgezet. Het gedeelte, dat de *Lunula* omgeeft, moge ook van zilver en verguld zijn. Conc. Prov. Tit. IV. Cap. IV.

2. Een *nodus*, die gemakkelijk in de hand is. (*) De *nodus* moet dienen om gemakkelijk te grijpen en vast te houden. Niet zeldzaam echter is een *nodus*, die opzettelijk gemaakt schijnt, om niet zonder hinder gegrepen en vastgehouden te kunnen worden. Een *greep om niet te grijpen: lucus a non lucendo*. Maar de Gothiek vordert zulk een *nodus*! Welke Meester in de Gothiek durft dat beweren? Treedt de Kunst de Kerk binnen om te heerschen en te bevelen, of — om als eene

---

(*) Al hetzelfde geldt voor den *nodus* van Kelk en Ciborie. — Mogen de Meesters der edele Smeedkunst alle deze wenken tengoe-
de aannemen!

nederige diensdame te helpen en zich te voegen? Zou zij het den Priester durven lastig maken? De Monstrans *māg* Gothisch; maar de greep *moet* gemakkelijk zijn.

3. De Monstrans zal ook gemakkelijk te heffen en te dragen zijn; want de Priester moet de Monstrans gemakkelijk op den Expositie-Troon kunnen plaatsen en daarvan afnemen, — met de Monstrans den Zegen geven; — de Monstrans in de Processie dragen. Maar zij mag zooveel duizenden kosten! Zeer gewenscht, niet te veel. Moet ze daarom zooveel hooger, zooveel zwaarder worden? Mag de kostbaarheid den Priester tot een last zijn? De Priester, mag hij zijn een Christusdrager, daarom is hij nog niet een H. Christophorus. Zou voor eenige duizenden geene Monstrans kunnen vervaardigd worden, die toch praktisch, licht te dragen zou zijn? Omkrans de Zon van rechtvaardigheid met parelen, diamanten, briljanten... De oude kostbare Monstrans van het traditioneele *Boompje* (de Kerk van den H. Franciscus van Assisië), te Amsterdam, in 1887 met eenige wijziging vernieawd, telt niet minder dan 1600 edele steenen, waaronder 9 briljanten, met eene reële waarde van *f* 1400 à *f* 1600 per stuk, verdeeld over een krans om de lunula (De

Tijd van 11 April 1887). — Mgr Barbier de Montault zegt: „ Un défaut capital est à éviter dans la confection de l'ostensoir. En France, on le fait si haut et si pesant que c'est une vraie machine, qu'on ne peut porter en procession sans une tablette ajoutée au dais (*) et avec laquelle il est impossible de bénir sans la démonter en deux pièces. *L'ostensoir romain est bas et très-portatif*; exemple, ceux de la chapelle Sixtine.” — *Traité pratique de la construction etc. des Églises.*

4. De Monstrans zij in den Stijl van het Altaar, dat behoort te zijn in den Stijl der Kerk. De Stijl zuiver, correct. De Monstrans moet boven alles uitmunten in schoonheid en kostbaarheid. De Kerk zingt op den H.-Sacramentsdag: *Lauda Sion Salvatorem*. . . *Quan-*

— — —
(*) Een ander redmiddel: indien eene Monstrans al te zwaar is, gebruikt men deze voor de Expositie, en eene tweede lichtere voor den Zegen en de Processie; maar zou daar niet iets tegen zijn? — Men vindt voorbeelden uit vroegere eeuwen, dat de Monstrans bij de Processie op een troon door twee of meer Priesters is gedragen geworden. Zoo lezen we in *De St-Janskerk* bl. 270 en in *De Illustratie Lieve-Vrouw Broederschap in den Bosch* bl. 56 door J. C. A. Hezenmans: dat de oude Monstrans van 't Sanctuarium in de St Jan van den Bosch, 50 pond wegende, bij algemeene Processiën door vier Priesters op eene rustbaar met vergulden hemel gedragen werd. Doch voor het tegenwoordige zal aan dit middel wel niet worden gedacht, als in strijd met het kerkelijk voorschrift, dat de Monstrans door den celebrierenden Priester met de handen behoort gedragen te worden.

tum potes, tantum aude, quia major omni laude nec laudare sufficis; voegen wij er bij: **NEC ORNARE SUFFICIS.**

§. II. Het ongewijde Vaatwerk.

217. Welke zijn de *ongewijde Kerkvaten*? — De *Ampullen*, de *H.-Oliebussen*, het *Wierookvat* met het *Scheepje*, de *Wijwaterremmer* en het *Wijwatervat*.

218. Wat zijn de *Ampullen*? — De kristallen, glazen of zilveren *Kannetjes* voor den wijn en het water, bij de *H. Mis* benodigd.

Bij verkorting *Pullen*: alzo de *Wijnpul*, de *Waterpul*.

219. Wat behoort bij de *Pullen*? — Een *Schenk- of Lavabo-blaadje* en een *Hand- of Vingerdoekje* voor het wasschen en afdrogen der vingers bij het *Lavabo*.

220. Hoevele *H.-Oliebussen* behooren in eene *Parochiekerk* voorhanden te zijn? — Drie voor drie verschillende heilige Oliën: de *Olie der zieken*, het *Chrisma* en de *Olie der Doopelingen* (der *Catechumenen*).

221. Van welke soort van olie zijn de heilige Oliën? — Van *olijfolie*, voor het *Chrisma* met balsem gemengd.

222. Welke beteekenis hebben de heilige Oliën? — *Olie aangestoken verlicht en verwarmt*; — olie, inge-

wreven op de huid, verzacht en geneest eene wonde, maakt de spieren lenig en sterk; — balsem maakt onbederfelijk en geeft een aangenaamen geur van zich af: — deze natuurlijke eigenschappen der olie bedienen de geestelijke uitwerkselen der heilige Zalving naar de omstandigheden.

223. Door wien en wanneer worden de heilige Oliën gewijd? — Door den Bisschop op Witten-Donderdag elk jaar, zoodat na de Wijding de heilige Oliën van het vorige jaar, buiten noodzakelijkheid, niet meer mogen gebruikt worden.

224. Waarvoor gebruikt de Priester de Olie der zieken? — Om het H. Sacrament des Oliesels toe te dienen.

225. Waarvoor gebruikt de Priester de Olie der Doopelingen en het Chrisma?

1. Bij den plechtigen Doop, om met de Olie der Doopelingen den Doopeling boven de borst en tusschen de schouderbladen, en met het Chrisma de kruin te zalven.

2. Bij de Wijding der Doopvont daags voor Paschen en Pinksteren, om beide Oliën eerst afzonderlijk en daarna te zamen in het water te mengen.

226. Waarvoor dienen de heilige Oliën nog? — Voor het H. Sacrament des Vormsels het Chrisma en voor de meeste Bisschoppelijke Wijdingen of Consecraties, eene

of meer Oliën te zamen. — Voor de Kerkwijding het Chrisma; — voor de Altaarwijding het Chrisma en de Olie der Doopelingen; — voor de Consecratie van Kelk en Pateen het Chrisma; — voor de Bisschopswijding het Chrisma; — voor de Priesterwijding de Olie der Doopelingen (waarmede de duimen en wijsvingers des Priesters aan de binnenzijde worden gezalfd, om ze te heiligen voor het aanraken van 't Lichaam des Heeren); — voor de Wijding der klokken het Chrisma aan de binnenzijde en de Olie der zieken aan de buitenzijde.

227. Waartoe dient het *Wierookvat* met *Scheepje*? — Tot bewierooking van 't H. Sacrament, en verder van personen en zaken volgens de liturgische voorschriften.

228. Waar vinden wij den oorsprong van het gebruik van Wierook ter eere Gods? — In het oude Testament bij het volk van Israël. Reeds voor 3500 jaar gelastte God zelf, dat steeds een Wierookoffer op het Reukaltaar te zijner eer zou onderhouden worden.

229. Welke zijn de hoedanigheden van den Wierook met hare symbolische beteekenis?

1. Wierook *verbrandt*: vernietiging is het kenmerk des offers, vooral van het Brandoffer of Aanbiddingsoffer, waardoor God als de Schepper en Heer van alle dingen erkend wordt.

2. Wierook verspreidt een *aangenamen geur*: teeken van eerbewijzing, van deugd en goeden naam in de geloovigen; — ook symbool van den goeden geur, die van Jesus Christus uitgaat over de zielen.

3. Wierook *stijgt* in rookwolken: symbool van het gebed, zóó der geloovigen als der Heiligen.

„De vier en twintig Ouderlingen vielen voor het Lam neder, hebbende elk eene harp en een gouden schaal vol reukwerk, 'twelk de gebeden der Heiligen zijn” (de smeeingen der Christenen op aarde, welke de Zaligen aan God ter verhooring opdragen). Openb. V, 8.

4. Wierook als specerij *ter balseming*: symbool van vereering en van onsterfelijkheid.

230. De Priester, als hij driemaal Wierook in het Wierookvat doet, zegt: *Word gezegend van Hem, tot wiens eer gij branden zult*: wat leiden wij uit die woorden af? — Dat elke bewierooking, ook van *personen* (Priester, Diaken enz.) en *voorwerpen* (Altaar, Reliquie, Evangelie, enz.) om hunne betrekking met God geschiedt, en als eene eerbewijzing tot God wordt gericht; want aan God alleen zij alle eer! Soli Deo gloria!

231. Als de Wierook door den stijgenden rook het symbool is des gebeds, dat tot God opklimt: wat kun-

nen wij daaruit afleiden voor onze stichting?

1. Zonder vuur geen wierookwalm ; zoo zal ons gebed evenmin stijgen zonder het vuur der liefde. Hoe feller gloed , des te grooter wierookwolken ; hoe vuriger liefde , des te krachtiger gebed.

2. Wierook moet zuiver zijn , ten minste vrij van kwalijk riekende bestanddeelen ; als wij bidden , behoort in ons hart niets te zijn , dat onaangenaam is aan God.

3. Van goeden Wierook lost zich alles in rook op ; zoo behooren onze verlangens zich tot God te richten , zonder aardsche genegenheid bij ons te behouden.

232. Welke symbolische beteekenis wordt gegeven aan het *Wierookvat*? — Het *Vat* met de opening naar boven : beteekent het hart , dat open behoort te zijn voor den hemel en gesloten voor de aarde ; — de *wierook* , het gebed ; — het *vuur* : de liefde. Ook kan men het *Wierookvat* beschouwen als de Menschheid van Jesus Christus ; — het *vuur* als zijne Godheid ; — de *welriekende* rook als de gratie , die van Hem uitgaat. Ook nog het *Wierookvat* als het Lichaam des Heeren , dat zich als de *brandende Wierook* opoffert voor de zaligheid der menschen met een *aangenamen geur* , waarin de hemelsche Vader behagen neemt. — (Het vaatje , waarin de wierook wordt aangeboden , wordt het *Scheep-*

je genoemd, afbeelding van de Kerk in het klein.)

233. Waar of wanneer wordt nog de Wierook gebruikt buiten het Wierookvat?

1. In het *Graf* van den Altaarsteen worden bij de Reliquieën der Martelaren *drie Wierookkorrels* gevoegd te hunner vereering en ter bediedenis hunner onsterfelijkheid;

2. Bij de *Altaarwijding* worden *25 Wierookkorrels* in 5 kruisjes op den Steen gelegd, en met de kaarsjes verbrand als symbool van de gebeden der geloovigen en van den goeden geur van Jesus Christus;

3. In de *Paaschkaars* worden *vijf Wierookkorrels* gesloten ter gedachtenis van Jesus' balseming en tot beduiding zijner onsterfelijkheid na zijne verrijzenis.

234. Waartoe dient de *Wijwateremmer*? — Om het Water te wijden en te bewaren voor de zegeningen.

235. Wanneer wordt het Water gewijd? — Alle Zondagen vóór de Hoogmis, behalve op Paasch- en Pinksterzondag, wanneer voor de besproeiing des volks het Water gebruikt wordt, dat Zaterdag tevoren met de Vont gewijd is.

236. Waartoe dient de besproeiing des volks op de Zondagen vóór de Hoogmis? — Om de geloovigen op te wekken tot zuivering van hun hart door een op-

recht leedwezen, en hen daartoe te helpen door de kracht van het gewijde Water.

237. Elk geloovige mag wel weten welke de gebeden der Kerk zijn bij deze openbare besproeiing, opdat deze heilige handeling, welke elken Zondag herhaald wordt, beter doel treffe. *Asperges me*, zoo intoneert de Priester uit den 50^{en} Psalm. „Besproei mij, o Heer, met hijsop, zoo word ik gereinigd; wasch mij, en boven sneeuw zal ik wit worden. Ontferm u mijner, o God, volgens uwe groote barmhartigheid. Glorie zij den Vader en den Zoon en den H. Geest. Gelijk het was in het begin, en nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen. Amen. Besproei mij, o Heer, enz.” Terwijl het Koor dit zingt, besprengt de Priester het volk, biddende den Psalm *Miserere* ten einde toe. Wat kan derhalve een goed gezinde Christen onder de besproeiing beter doen dan te bidden dienzelfden 50^{en} Psalm *Onferm u mijner, o God*, of een Akte van berouw te verwekken? In den Paaschtijd, van Paaschzondag tot Pinksterzondag, luidt de Antiphon: *Vidi aquam*. Ik zag een water uitgaan van den tempel ter rechterzijde, alleluia: en allen, wie dit water bereikte, werden behouden, en zullen zeggen: alleluia, alleluia. (Door deze woorden, hoofdzakelijk ontleend aan den Profeet

Ezechiël XLVII, herinnert de H. Kerk hare kinderen aan het heiligende Water des Doopsels, dat daags voor Paschen is gewijd, en aan den heiligen Doop, welke op dienzelfden dag aan de Catechumenen placht toegediend te worden. De heilige tempel, ter rechterzijde open, beduidt den Goddelijken Verlosser, uit wiens geopende rechterzijde vloeide Bloed en Water, symbool van het H. Sacrament des Doopsels. Zeggen wij ook: Alleluia! Looft den Heer! om den barmhartigen God voor de genade van ons H. Doopsel te bedanken.) Volgt uit Psalm CXVII, 1. *Confitemini*. Looft den Heer, want Hij is goed: want in eeuwigheid blijft zijne barmhartigheid. (Deze geheele Psalm is steeds gehouden als een danklied des Verlossers voor zijne roemrijke bevrijding uit het lijden en den dood: — hoe gepast noodigt de H. Kerk met Paschen hare kinderen uit, om met Jesus Christus, als overwinnaar des doods uit het graf opgestaan, mee te juichen, en in heilige vreugde God te danken en te prijzen: Alleluia! Looft den Heer, want Hij is goed.) Glorie zij den Vader enz. Ik zag een water enz. Het slotgebed des Priesters luidt: „Verhoor ons, heilige Heer, almachtige Vader, eeuwige God: en gewaardig U te zenden uwen Engel uit de hemelen, die beware, onder-

steune, bescherme, bezoeke en verdedige allen, die in deze plaats verblijven. Door Christus onzen Heer. Amen.”

238. Verklaring van het woord *hij*sop. Wjl wij dit woord dikwijls hooren, is het goed de beteekenis te kennen. *Besproei mij met hij*sop, dat is: met een *hij*soptakje. De *hij*sop was een der kleinste boompjes; van daar de uitdrukking: *van den ceder tot de hij*sop. Een *hij*soptakje was door zijne dichte bladeren zeer geschikt voor besprenging, gelijk wij daarvoor een *palm*-takje gebruiken. De *hij*sop had de geneeskundige kracht om de kwade vochten te zuiveren en op te drogen, en is derhalve een zeer gepast teeken van de zuivering van lichaam en ziel door het Wijwater. Eindelijk het besprengen der melaatschen geschiedde met een *hij*soptakje; — een voorafbeelding onzer reiniging door het Bloed van Jesus Christus, zoodat wij bij deze woorden: *Besproei mij, o Heer, met hij*sop, aan het Allerkostbaarste Bloed onzes Heeren mogen denken, en deze woorden zoo verstaan: *Besproei mij, o Heere Jesus, met uw kostbaar Bloed, en ik word gereinigd; wasch mij in uw Bloed, en boven sneeuw zal ik wit worden.*

239. Wat is voor de Waterwijding noodig, en met welke beteekenis? — *Water*, dat reinigt, — en *zout*,

dat voor bederf bewaart.

240. Hoe wijdt de Priester het water? — De Priester bezweert eerst het *zout* op een schoteltje, en bidt Gods zegen er over af; — daarna bezweert hij het *water* in den Wijwateremmer, en bidt insgelijks Gods zegen er over af; — vervolgens mengt hij *het zout in het water*, en smeekt eindelijk in naam der Kerk den barmhartigen God zijne bezweringen en zegeningen te bekrachtigen.

241. Wat beteekent *bezweren*? — Een persoon of eene zaak onttrekken aan de macht des duivels, die alle schepselen Gods belaagt, en zoekt te misbruiken tot ons verderf en tot versmading van God, — en den duivel bevelen dien persoon of die zaak niet meer te schaden, maar te eerbiedigen. Alzoo worden het zout en het water onttrokken aan den boozen invloed des duivels, en gezuiverd teruggebracht tot hunne eerste bestemming: nuttig te zijn voor den mensch tot Gods verheerlijking.

242. Is het ook betamelijk *Wijwater* in huis te hebben? — Ongetwijfeld; want we kunnen ons moeielijk een Christelijk huisgezin voorstellen, waar het Wijwater niet dagelijks gebruikt wordt. Het Rit. Rom. zegt deswegens: „Van het gewijde water kunnen de geloovigen medenemen, om de zieken, de huizen, de akkers, de wijngaarden en andere zaken te besprengen,

en om het in hunne vertrekken te hebben, ten einde ze dagelijks en meermaals te kunnen besprengen.”

243. Waartoe kan met godsvrucht en vertrouwen het Wijwater worden aangewend?

1. Om het Kruisteecken met Wijwater te maken bij het opstaan en slapen gaan; — zeer loffelijk is het des avonds zijn bed daarmee te besproeien. Eene godsdienstige moeder vergeet niet aan hare kleinen 's morgens en 's avonds met Wijwater een kruisje te geven, en ook hunne wieg of bedje 's avonds met Wijwater te besproeien.

2. Om een Kruis met Wijwater te maken in zware bekoringen. De H. Teresia betuigt een groot onderscheid ondervonden te hebben tusschen een Kruis gemaakt *zonder* en een Kruis gemaakt *met* Wijwater, wanneer de duivel haar kwam kwellen.

3. Om bij ziekte of verwonding het aangedane lidmaat met Wijwater te wasschen of te bevochtigen.

4. Om de vertrekken en gangen van een huis met Wijwater te besproeien bij onweder en storm.

244. Is een dergelijk gebruik van het Wijwater van superstitie te beschuldigen? — Volstrekt niet; wijl het Water door de H. Kerk tot dergelijk gebruik gewijd is, als blijkt uit de gebeden daarover gesproken, namelijk: tot het schadeloos maken en verdrijven van

den duivel, tot gezondheid van ziel en lichaam, tot bestrijding van ziekten, tot bescherming der geloovigen in hunne huizen en tot beveiliging van hunne bezittingen.

245. Waartoe dient het *Wijwatervat* aan den ingang der Kerk? — Opdat de geloovigen met *Wijwater* het Kruisteecken maken, ten einde zich te zuiveren en te bereiden voor het gebed. De uitwendige wassching moet het zinnebeeld der inwendige zijn. Zie N. 80. Noot.

246. Op welke wijze gedrage men zich het best, de Kerk inkomende? — *Aan* de Kerk gekomen, late men alle wereldsche zorgen en gedachten varen; — de Kerk eerbiedig *binnentredende* als het Huis van God, het Huis des gebeds, zal men *Wijwater* nemen, een *goed* Kruisteecken maken, en het hoofd buigende naar het Hoogaltaar, zeggen: *Geloofd zij Jesus Christus: in eeuwigheid. Amen.* — Voorts ga men, zonder rond te zien, naar zijne plaats, en alvorens die in te nemen, maakt men eene knie- of hoofdbuiging voor het Allerheiligste, andermaal zijn God en Zaligmaker aanbiddende: *Geloofd zij Jesus Christus: in eeuwigheid. Amen.*

De Kerk uitgaande doe men in tegenovergestelde orde. Aan de deur bij het Kruisteecken zich keerende tot het H. Sacrament, biedt men zijn God en Zaligmaker zijn laatsten groet: *Geloofd zij J. C.: in eeuwigheid. Amen.*

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de Paramenten.

(Ornamenten. Ornaat.)

---

247. Wat verstaat men door Paramenten? — Den Priester- en Altaartooi van geweven stoffen, voornamelijk wit lijnwaad en zijde in de liturgische kleuren.

§. I. Kerkelijke Gewaden.

248. Wat verwekt ons het levendigst, om bij de H. Mis in den Priester den plaatsbekleeder van Jesus Christus te beschouwen? — Zijne heilige kleeding, die ons aan de voornaamste omstandigheden van Jesus' smartelijk lijden doet denken.

249. Welke zijn de kleederen des Priesters bij het H. Misoffer, en welke voorname omstandigheden van Jesus' lijden herinneren zij ons?

NAAM.	BESCHRIJVING.	BETEKENIS.
Het Amict.	Witte doek over de schouders, die maar even aan den hals zichtbaar is.	Doek den Zaligmaker voor de oogen gebonden, toen zij des nachts Hem mishandelden, en spottend vroegen: „Profeet, wie is het, die U geslagen heeft?”
De Alb.	Lang wit kleed van den hals tot de voeten.	Wit kleed, dat Herodes den Zaligmaker ter bespottung liet omdoen.
De Cingel.	Koord, waarmede de Priester zich de lendenen omgordt, om de Alb op te houden.	De koorden, waarmede de Zaligmaker werd gebonden en gegeeseld.
De Manipel.	Gekleurde smalle strook aan den linkerarm des Priesters.	De koorden of ketenen, waarmede den Zaligmaker de handen werden geboeid.
De Stool.	Gekleurde lange smalle strook, die om den hals ahangt over de borst gekruist.	De koorden, die zij den Zaligmaker om den hals sloegen, om Hem voort te trekken.

NAAM.	BESCHRIJVING.	BETEKENIS.
De Kazuifel.	Gekleurd zijden klee- d, dat de Priester over al de andere klee- deren draagt, en waar- op vanvoren eene kolom en vanachter een Kruis is afgebeeld.	Purperen mantel, dien de soldaten den Zaligma- ker na de geeseling ter bespottig omhingen. De kolom vanvoren ver- beeldt de kolom der gee- seling, en het Kruis van- achter het Kruishout, dat Jesus zelf heeft ge- dragen.

250. Tot onderrichting en stichting geven wij hier eene getrouwe overzetting uit een handschrift van de XVe eeuw :

„ Beschouwen wij met godsvrucht hoe de Priester zich gekleed heeft, voordat hij naar het Altaar gaat. De Priester is onze kampioen tegen den vijand. Daarom bekleedt hij zich met dezelfde wapenrusting, waarmede Onze Heer was bekleed, toen Hij de hel overwon.

„ Het *Amict* beteekent den doek, waarmede de oogen van Jesus Christus bedekt waren in den nacht van zijn lijden. De *twee linten* van het Amict beteekenen de

koorden , waarmede Jesus gebonden was , toen men Hem kaakslagen gaf. De *Alb* beteekent het witte kleed , dat Herodes Hem liet aandoen , om te beduiden dat de Zoon des menschen een dwaas was. De *Cingel* beteekent de geeseliemen , die Jesus aan de kolom met bloed overdekten. De *Manipel* beteekent de banden , die de handen knevelden van dien gehoorzame , den Zoon Gods. De *Stool* beteekent het juk , dat de zoete Jesus wilde dragen tot zijn dood. Ziet den os in September : hij doorploegt den akker , waar tarwe zal rijpen , waarvan hij alleen het stroo zal mogen hebben ; alzoo Onze Heer in zijn lijden : voor Hem het lijden , voor ons het gewin. De *Kazuifel* , die van zijde is , verbeeldt het purper , waarmede Pilatus de schouders van Jesus bedekte , die reeds gekroond was met de wreede doornenkroon , en Pilatus zeide tot de Joden : Ziet hier uw Koning. Het *Kruis* der Kazuifel beteekent het lijden van Jesus en alle smarten die voorafgingen : lijden en smarten , die onuitwischbaar in ons hart moeten geschreven zijn. De *Kazuifel* heeft nog eene andere beteekenis : gelijk zij al de andere kleederen bedekt , zoo moet de liefde het bekleedsel zijn van al onze andere deugden.

„'t Is om de hooge beteekenis van de Kleederen des

Priesters, dat wij ze steeds met groote godsvrucht moeten beschouwen. Wij smeeken U, o mijn God, ons met deze godsvrucht te bezielen. Amen.”

251. De vele symbolische beteekenissen van het Misgewaad, afgeleid uit de woorden des Bisschops bij de H. Wijding, en uit de woorden des Priesters bij het aankleeden, laten wij achter als te moeielijk voor het begrip en van minder nut voor den leek.

252. Waarom heeft de H. Kerk die verscheidenheid van kleuren voorgeschreven, welke men bij eenige Miskleederen opmerkt? — Om den geest van de feestviering of van het doel, waartoe het H. Misoffer wordt opgedragen, aan te duiden.

253. Noem de verschillende kleuren van het Misgewaad, zeg wat zij beteekenen, en wanneer zij gebruikt worden. — De liturgische kleuren (*) zijn vijf in getal :

— — —
(*) In het DIRECTORIUM of de *Cartabel*, het boekje, waarin voor elken dag van het jaar met het *Feest de Mis* en de *Getijden* voor de Geestelijkheid worden aangewezen, wordt de KLEUR aangeduid door de eerste letter van de latijnsche benaming :

A = albus = wit.

R = rubeus = rood.

V = viridis = groen.

U = violaceus = paars.

N = niger = zwart.

KLEUR.	BETEKENIS.	BESTEMMING.
Wit.	Licht. Reinheid. Kleur der feestelijke blijdschap en der gekroonde heiligheid.	Voor de Feesten en Votief-Missen des Heeren (behalve die van 't Lijden des Heeren), van O.-L.-V., van de HH. Engelen, Belijders, Maagden, en Weduwen. Voor de Huwelijksmis.
Rood.	Bloed. Vuur. Kleur des Lijdens en der Martelie. Kleur van 't liefdevuur des H. Geestes.	Voor de Feesten en Votief-Missen van 't Lijden des Heeren, van de HH. Apostelen (van den H. Joannes uitgenomen) en Martelaren. Voor 't Pinksterfeest en de Mis van den H. Geest.
Paars.	Sombere kleur, minder somber dan zwart. Kleur der droefheid, boetekleur.	Voor de boetedagen: Advent, Vastentijd, Quartemper, Kruisdagen, Vigilies, waarop geen Feest gevierd wordt. Voor de HH. Onnooz. Kinderen.

KLEUR.	BETEKENIS.	BESTEMMING.
Groen.	De zachtste kleur voor ons oog, doet ons denken aan het verkwikkende en vruchtbelovende groen der schoone natuur, — en alzoo aan Gods goedheid, ook in 't bovennatuurlijke. Kleur der dankbaarheid en der hoop.	Voor de dagen, welke aan geen mysterie of Heilige of boete gewijd zijn.
Zwart.	Kleur van diepen rouw.	Voor Goeden Vrijdag, Allerzielen en de Missen voor Overledenen.

Gouldlaken wordt gebruikt voor *wit*, *rood* of *groen*, maar niet voor *paars*.

254. Noem nog ander kerkelijk Gewaad bij den heiligen Dienst gebruikelijk.

1. Zwarte *Toog* of *Talaar* (met zwarten Cingel), — zwart *Collaar* (met boordje van wit linnen), — zwarte *Bonnet*.

2. *Superplie*, koorhemd voor Priester en Dienaren.

3. *Stool* voor den Priester, als hij geene Alb aanheeft, — niet gekruist, maar recht ahangende.

4. *Pluviale* of *Koorkap*, in kleuren volgens Feest of Plechtigheid.

5. *Humerales* of *Schoudervelum* voor den Priester bij Zegen of Processie met het Allerheiligste; — en voor den Subdiaken, wanneer hij de Pateen draagt in eene plechtige Mis.

6. *Dalmatiek* voor Diaken en *Tuniek* voor Subdiaken, — samen ook de *Dalmatieken* genoemd.

255. Behalve het Misgewaad is bij de H. Mis nog noodig: *Kelkvelum* en *Beurs*, kleur van Misgewaad; — *Corporale*, *Palla*, *Kelkdoekje* en *vingerdoekje*.

§. II. Altaarparamenten.

256. Welke zijn de Altaarparamenten? — De Dwalen, het Antependium en het Lessenaarkleedje. Beide laatste volgen de kleur van het Misgewaad; uitgenomen bij Uitstelling van het H. Sacrament, dan is de kleur *wit*, gelijk de kleur van het Tabernakel en den Expositie-Troon altijd wit is. Zelfs op Goeden Vrijdag, als de Priester in *zwart* ornaat gekleed is, wordt een *wit* Schoudervelum gebruikt.

§. III. Stof, kleur, vorm en wijding der
Paramenten. (*)

257. STOF. 1. Door *kerkelijk lijnwaad* verstaat men echt zuiver wit *linnen* of *pellen*, uit vlas of hennep. Daarvan *moeten* zijn gemaakt Corporale, Palla, Kelkdoekje, — Amict, Alb, — Altaardwalen (alle drie), — Communiekleed. — Van halflinnen of katoen *mogen* zijn vinger- of handdoekje en Superplie. De Cingel is in het algemeen van linnen, mag van zijde zijn in liturgische kleur, ook van wol.

2. De andere stoffen voor de Paramenten in kleuren zijn: *zijde*, *halfzijde*, *goud-* en *zilverlaken*. Stof met fijn *glas* doorwerkt is verboden. De zijden stof wordt naar de bewerking verschillend genoemd: *brocaat* (rijk met zilver of goud doorweven) — *damast* (waarin bloemen en andere figuren geweven) — *moor*, *moiré*, *gewaterde zijde* (gevlamd of gegolfd) — *satijn*, — *fluweel* enz.; maar deze stoffen behooren altijd zuivere zijde of ten minste halfzijde te wezen. Alzoo voor Kazuifel

---

(*) Deze paragraaf moge op een of ander punt eene aanwijzing bevatten voor degenen die Kerkornamenten vervaardigen of verstellen, niet voor de mannen van het vak, maar voor die lofwaardige zielen, die met zooveel toewijding *arme Kerken* van Ornamenten voorzien, de DAMES VAN HET H. SACRAMENT.

en Dalmatieken (kruis en balken, zoowel als het overige), Stool, Manipel, Kelkvelum, Beurs, Schoudervelum, Koorkap, Ciborievelum, Antependium, Lessenaar-kleedje. Zij mogen gevoerd zijn met katoen (percal of percaline); — nogtans gelijk de zeer rijke Ornamenten, zijn ook doorgaans Kelkvelum en Schoudervelum met zijde gevoerd, en deze beide moeten het zijn, als de buitenkant niet van zijde, maar bijv. van goudlaken is. Men neemt voor zijden voering gewoonlijk rood of groen, bij zwart Ornament zwart; — voor katoenen voering geel percal, bij zwart Ornament zwart.

258. KLEUR. Getal, beteekenis en bestemming der liturgische kleuren zie N. 253. De liturgische kleur behoort duidelijk uit te komen. De Kazuifel moet met Kruis en kolom ééne dezelfde kleur hebben, en deze, de grondkleur, mag niet door bloemen of figuren van andere kleuren onduidelijk gemaakt worden.

259. VORM. De vorm of snede moet zijn volgens de kerkelijke voorschriften of het wettig gebruik, dat naar plaats en tijd kan verschillen. Derhalve heeft men zich te houden aan den vorm, in het Bisdom gebruikelijk. Conc. Prov. Tit. V, Cap. II.

260. WIJDING. Gebenediceerd of gewijd moeten zijn: Kazuifel, Stool, Manipel, — Corporale, Palla, —

Amict, Alb, — en Altaardwalen (ook de onderste). Het betaamt minstens, dat Koorkap, Cingel, Dalmatieken, Superplie en Rochet gewijd zijn. Derhalve blijven uitgesloten Kelkvelum en Beurs, Kelkdoekjes en vingerdoekjes: ze kunnen nogtans gewijd worden, gelijk Kelkvelum en Beurs doorgaans met het priesterlijk gewaad worden gewijd.

261. Regels en wenken, bij het vervaardigen en verstellen van Kerkornamenten in acht te nemen:

I. Een Ornament verliest zijne wijding:

a. Wanneer het zoo beschadigd of versleten is, dat het niet meer tot *zijn* einde kan dienen. — Bijv. een Cingel is gebroken, en geen stuk is lang genoeg om zich te omgorden, — of de mouwen worden van eene Alb genomen.

b. Wanneer het *dien* eigen vorm niet meer heeft, waaronder het gewijd is. Bijv. van een Altaardwaal worden Corporalen of Amicten gemaakt; die Corporalen en Amicten moeten gewijd worden. Eveneens de twee Altaardwalen, die van ééne gebenediceerde gemaakt worden. Van eene gebenediceerde Palla mag het carton uitgenomen, en weer ingezet worden, zonder nieuwe wijding te behoeven; — ook een nieuw carton mag worden ingevoegd; wijl alleen het linnen de Palla uitmaakt. Gewasschen lijnwaad behoudt zijne wijding.

II. Bij verstelling moet men in het oog houden, dat het verstellde niet opnieuw behoeft gewijd te worden, wanneer het bijgevoegde kleiner is dan het geblevene, volgens den algemeenen regel: *het grootere deel trekt tot zich het mindere.* (*) Bijv. aan eene Alb wordt een kleiner stuk in- of aangezet. En omgekeerd: is het bijgevoegde grooter dan het geblevene, dan is eene nieuwe wijding vereischt. Door een ongeluk is bijv. het grootste gedeelte van eene Alb onbruikbaar geworden.

III. Als van een gebenediceerd ornament, bijv. van Alb of Altaardwaal, een gedeelte wordt afgenomen (bijv. een smalle strook, omdat het te lang is; of het kantwerk, om het te wasschen of te verwisselen) zonder dat men kan zeggen dat de vorm daardoor verandert, dan gaat de wijding niet verloren: immers de zaak blijft zedelijker wijze dezelfde. (**)

IV. Zijde of linnen, dat tot een profaan einde heeft gediend, mag voor den heiligen Dienst bestemd worden; — maar de stof van gewijde ornamenten mag

---

(*) Zoo heeft het zijn praktisch nut te weten, dat men bijv. veilig eene halve flesch wijwater tot drie kwart flesch met ongewijd water mag aanvullen; — dat als van een gewijden paternoster enkele kralen verloren zijn gegaan, men die door andere mag vervangen zonder dat eene nieuwe wijding noodig is.

(**) Zoo verliest ook een paternoster zijne wijding niet, als enkele kralen, bijv. vier of vijf, ontbreken.

niet meer tot een profaan einde worden gebezigd.

V. De stof van versleten gewijde ornamenten, die op geene wijze meer voor den heiligen Dienst kan benut-
tigd worden, behoort te worden verbrand, en de asch
daarvan in het sacrum geworpen. Dus geen versle-
ten Alben voor stofdoeken te gebruiken.

VI. Eenige bijzonderheden, die aandacht verdienen:

a. Het Amict *moet* voorzien zijn van een kruisje,
niet bovenaan, maar *in het midden*. Het Kelkdoekje
mag het hebben. Op het Corporale *mag* ook een
kruisje zijn, maar aan den voorkant, *niet in het midden*.

b. Hoe een Corporale te vouwen? Als het Corpo-
rale in 't midden een *staand* figuur, bijv. het Lam
of het H. Hart, vertoont, dan plaatst men dit recht
voor zich, vouwt, vanvoren te beginnen, het Corpo-
rale op een derde, slaat vervolgens het achterste ge-
deelte er over; vouwt den rechtschen kant op een
derde en daarna den linkschen er over. Heeft het
Corporale geen *staand* figuur, dan begint men te vou-
wen met den kant, waar het kruisje is; — is er geen
kruisje om den voorkant te teekenen, dan is het on-
verschillig met welke der vier zijden men een begin
maakt. In de tegenovergestelde orde spreidt de Pries-

ter het Corporale op het Altaar voor zich open.

c. De Palla mag op de bovenzijde een kruisje hebben. Wat er zij van borduurwerk of zijde in de kleur van het Misgewaad aan den bovenkant; niet geoorloofd zijn zwart en emblemen des doods, en de onderkant behoort geheel van wit linnen te zijn, zonder meer.

d. Een Stool mag in 't midden voorzien zijn van een strook linnen tegen vuil worden; maar het kruisje, dat de Priester kussen moet, behoort goed zichtbaar te blijven.

e. Alben, Superplies, Altaardwalen en Communiekleden mogen met kant of ander doorzichtig werk versierd zijn, waarvan de *dessins* kruisen, monstransen, kelken met hostie, en engelenfiguren of dergelijke godsdienstige zaken voorstellen. Uitgesloten zijn de emblemen van den dood en alle ongodsdienstige en wereldsche afbeeldingen. Het gebruik veroorlooft onschuldige *dessins*, als bloemen, vruchten en geometrische figuren; — nogtans verdienen de symbolische, als korenaren en druiventrossen of ranken, rozen en leliën, sterren enz. de voorkeur boven niets zeggend ornamentwerk. — Onder de doorzichtige versiering van Alben en ander gewaad een *rooden* grond aan te brengen, is niet geoorloofd.

f. Corporalen, Palla's, Kelkdoekjes en vingerdoekjes zijn doorgaans met smal kantwerk afgezet.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over het Kerkelijk Licht.

---

262. Wat noemt men het *Liturgisch* of *Kerkelijk Licht*? — Het Licht door de *Liturgie* of *Kerkelijke Regels* voor den heiligen Dienst voorgeschreven, — tot onderscheiding van het licht, dat gebruikt wordt om den Priester of het Volk te lichten; waarvoor ook gas, petrolee en bougies mogen gebruikt worden.

263. Waartoe dient in 't algemeen het Licht bij onze godsdienstige plechtigheden? — 1. Tot luister en vreugdebeton; — 2. Tot herinnering aan den tijd der duistere Catacomben, toen verlichting noodzakelijk was; — 3. Tot symbolische beteekenis.

264. Welke overeenkomst bestaat er tusschen het *Was* en de *Olie*, welke voor den heiligen Dienst zijn voorgeschreven? — Het *Was* is het voortbrengsel van *vele* (bijen) en de *Olie* wordt geperst uit *vele* (olijven of zaden). Dit *veelvoud* tot *één* vereenigd beteekent de vele Geloovigen door het Geloof en de Liefde vereenigd onder elkander en met Christus.

Ook zoo wordt door het Brood uit *vele* tarwekorrels en door den Wijn uit *vele* druiven, welke in het H. Sacrament des Altaars worden veranderd in het H. Lichaam en Bloed des Heeren, de *vereeniging* der Geloovigen onderling en met Christus afgebeeld, als vele ledematen in één lichaam, waarvan Jesus Christus het Hoofd is; — zoodat het ontvangen van het H. Sacrament terecht genoemd wordt de *H. Communie*, dat is: de *H. Vereeniging*.

265. Wat is de symbolische beteekenis eener brandende Waskaars?

1. Eene brandende Kaars beteekent Jesus Christus, *God* en *Mensch*: de Kaars van wit was zijne heilige *Menschheid*, gevormd uit het maagdelijk lichaam van Maria, gelijk het was uit de zuivere bij; — de helder lichtende vlam de Majesteit zijner *Godheid*.

2. Eene brandende Kaars beteekent *Jesus Christus* en *de wereld*. Gelijk de brandende pit de gansche Kaars verlicht, zoo is Jesus het *licht der wereld*, verlichtende elken mensch die in de wereld komt.

3. Eene brandende Kaars is het symbool van *Geloof*, *Hoop* en *Liefde*. De *lichtende* vlam verbeeldt het *Geloof*, dat ons verstand verlicht; — de *opwaarts zweevende* vlam de *Hoop*, die onze harten ten hemel richt; — de *verwarmende* en *verterende* vlam de *Liefde*, die

onze harten moet verwarmen en verteren voor God en den evennaaste.

Een Christen kan derhalve door eene Kaars te offeren ter eere van Jesus Christus voor zijn aanbiddelijk Sacrament of voor het beeld van zijn H. Hart, zijn Geloof, Hoop en Liefde in Jesus Christus betuigen. Eene Offerkaars heeft voor doel te vereeren of voor iets te bedanken of iets te verkrijgen. Eene Offerkaars vertegenwoordigt den persoon, de Familie, of de Vereeniging, die ze geofferd heeft, — en spreekt voor hen ook in hunne afwezigheid. Telkens bijv. als eene Offerkaars voor het Beeld van de H. Moeder Gods ontstoken wordt, getuigt die brandende Kaars tot Maria: „H. Maagd, die mij geofferd heeft, vereert u en vertrouwt op uwe voorpraak en bescherming. Verhoor zijne bede.”

266. Wat is de beteekenis van *gele* Waskaarsen? — Zij zijn een teeken van geestelijken rouw.

267. Wanneer worden de Kaarsen plechtig gewijd? — Op 't Feest van O.-L.-V. Lichtmis, ter vereering van Jesus, dien de grijze Simeon genoemd heeft: *het licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van het volk van Israël.*

268. Bij de wijding der Kaarsen bidt de Priester: „Eeuwige God, die alle dingen uit niet hebt geschapen, en het zoo beschikt hebt, dat door den (ge-

ringen) arbeid der bijen de edele vloeistof voor eene Was-
kaars zou worden gevormd . . . . Wij smeeken u dee-
moedig, dat gij deze Kaarsen gelievet te zegenen en
te heiligen *ten gebruike der menschen*, tot welzijn van
lichamen en zielen, zoo *te land als te water*. . . en de
gebeden te verhooren van dit (geloovige) volk, dat ze
met eerbied in de hand wenscht te dragen en al zin-
gende u te loven. . .”

269. Is het lofwaardig *gewijde Kaarsen* (ten minste
éene) in huis te hebben? — Ja zeker, om die 1. te ont-
steken bij het gemeenschappelijk gebed, bijv. vooral in
de Meimaand, bij een Novene; — 2. te ontsteken bij
het dreigen van een ernstig gevaar, bijv. bij storm of
onweder; — 3. te ontsteken bij eene Berechting of
H. Communie aan huis; (*) — 4. te ontsteken om
ze een stervende in de hand te geven; — 5. te ont-
steken en te laten branden bij een lijk, zoo lang het
boven aarde staat.

270. Bij welke gelegenheden wordt eene brandende
Kaars in de hand gegeven of gehouden?

1. *Bij den heiligen Doop*. De laatste plechtigheid bij

(*) Wijl men soms zou verlangen te weten, wat nog verder bij het
toedienen der HH. Sacramenten aan huis noodig is, volgt aan 't ein-
de van dit Hoofdstuk een *Aanhangsel* desbetreffende.

den Doop is, dat de Priester den Doopeling of den Peter of Meter eene brandende Kaars in de hand geeft, met de vermaning de genade des Doopsels, *de gaven van Geloof, Hoop en Liefde*, door de brandende Kaars afgebeeld, als een licht voor de menschen te doen schijnen en getrouw tot den dood te bewaren.

2. *Bij eene plechtige Processie* (met of zonder het H. Sacrament, bijv. op O.-L.-V. Lichtmis, Witten-Donderdag, H.-Sacramentsdag enz.). Die de Processie vergezellen dragen eene brandende Kaars (die alleen gaat in de rechterhand, anders naar de buitenzijde gekeerd) tot opluistering der Plechtigheid en tot vereering van Jesus Christus, in wiens Licht zij willen wandelen.

3. *Bij eene plechtige Opdracht* van een Lid eener Congregatie of H. Familie. Die de Opdracht uitspreekt houdt eene brandende Kaars in de rechterhand, ten teken dat hij of zij in alle oprechtheid de leer en het voorbeeld van Jesus Christus, door de brandende Kaars afgebeeld, bereid is te volgen, en door een Christelijken levenswandel zelf als een licht voor de menschen te willen schijnen.

„Wandelt als kinderen des lichts: want de vrucht des lichts is in allerlei goedheid en gerechtigheid en waarheid.” Eph. V, 8 en 9.

4. *Bij de Inleiding eener Vrouw.* Als eene Vrouw wordt ingeleid, wordt haar door den Priester eene brandende Kaars in de hand gegeven, waardoor zij hare godsdienstige blijdschap en dankbaarheid aan God betuigt.

De gang der Moeder naar het Altaar wijst op de plechtige Processie van Maria's Zuiveringsfeest, dat den 2 Februari gevierd wordt.

5. *Bij het Sterfbed.* De stervende ontvangt eene brandende Kaars in de hand, om voor 't laatst zijn Geloof, Hoop en Liefde in Jesus Christus, zijn God en Zaligmaker, te betuigen, en zijn vast vertrouwen uit te drukken op de oneindige barmhartigheid des Heeren, dat, terwijl het licht der wereld voor hem ondergaat, het eeuwige licht des hemels zijne ziel moge beschijnen. (*)

271. Wien verbeeldt de Paaschkaars? — De rijk versierde Paaschkaars verbeeldt *Jesus Christus met heerlijkheid verzezen*. Hij, het ware Licht, heeft ons gered uit de duisternissen der zonde, gelijk de lichtende Wolkkolom de Israëlieten heeft geleid uit de slavernij

---

(*) Over de symbolische beteekenis van het Licht, ontstoken ter eere van Overledenen, zie Hoofdstuk VII.

van Egypte. De vijf openingen in de Kaars beduiden de Vijf Wonden van Jesus, waardoor Hij zijne verrijzenis heeft bevestigd, — en de vijf gewijde wierookkorrels, welke in de vijf openingen worden gesloten, beteekenen de specerijen, waarmede zijn heilig Lichaam werd gebalsemd, en wijzen tegelijk op zijne onsterfelijkheid na zijne verrijzenis. Bij de Vontwijding laat de Priester driemaal, en telkens dieper, de Paaschaars in het water neer, ten teeken, dat de genade des Doopsels ons door Jesus Christus verdiend is. De Paaschaars wordt geplaatst neven het Hoogaltaar aan de Evangeliezijde, op de eereplaats, — tegen het Noorden tot verlichting van de duisternissen der wereld en der zonde. — De Paaschaars wordt bij plechtige Mis en Vespers op Zon- en Feestdagen ontstoken, om de herinnering van Jesus' verrijzenis levendig te houden, — tot Hemelvaartdag, wanneer zij na het H. Evangelie wordt uitgedoofd om te beduiden, dat Jesus na zijne hemelvaart niet meer zichtbaar is op aarde.

272. Hoe behooren wij de Godslamp te beschouwen, dag en nacht brandende vóór het H. Sacrament? —

1. Als eene *eeuwige* Lichtlamp tot altyddurende vereering van Jesus Christus in zijn aanbiddelijk Sacrament; —
2. Als een teeken van zijne tegenwoordigheid voor die

eene Kerk of Kapel binnenkomen; — 3. Als eene opwekking niet alleen tot eerbied, maar ook tot eene vurige dankbaarheid en wederliefde, welke door de brandende pit der Godslamp wordt afgebeeld.

**273. AANHANGSEL OVER HET TOEDIENEN DER
HH. SACRAMENTEN AAN HUIS.**

I. Waarvoor heeft men te zorgen, als de Priester zal komen, om de HH. Sacramenten aan huis toe te dienen?

1. Dat alles in het *vertrek*, op het *bed*, de *Zieke* zelf en zijne *kleding* zedig en zindelijk zijn. Dat van de bedsteelplanken alle voorwerpen, behalve de *godsdiens- tige*, worden weggenomen en geborgen. Zoo mag het Kruisbeeld, dat een Zieke voortdurend in 't gezicht dien- de te hebben (waarvoor een beddeschap (*) uitmuntend te pas komt), natuurlijk blijven staan met het wijwater- schoteltje, als op de tafel voor een en ander is gezorgd.

2. Dat alles gereed is gemaakt, wat voor het toe- dienen der HH. Sacramenten noodig is.

3. Dat alle aanwezigen zich allereerbiedigst gedragen, en dat de Priester in de heilige Bediening door geen gerucht in huis gestoord worde. Dat ook, zoo moge-

---

(*) Een tafeltje aan het voeteneind kan alleen de aloude schap eenigermate vervangen.

lijk, voor die weinige oogenblikken alle werkzaamheden in huis stil staan, en alle huisgenooten, die eenigszins kunnen, zich om den Priester en den Zieke in eerbiedig gebed vereenigen. Als Jesus Christus zelf zich gewaardigt een huis binnen te treden, kan men Hem dan wel te veel eer bewijzen? En als men den goeden Jesus in zijn H. Sacrament de eere geeft, die Hem toekomt, dan zal Hij niet alleen aan den Zieke zijne genade schenken, maar ook in dat huis zijn zegen achterlaten. (*)

II. Wat behoort voor eene halve Bediening of voor eene H. Communie uit devotie gereed te zijn gemaakt?

1. Eene *tafel*, geplaatst nevens het bed aan het *voeteneinde*, zoo het kan, opdat de Zieke alles voor zijne oogen hebbe.

2. De tafel gedekt met een zuiveren witten *doek*.

3. Daarop een *Kruisbeeld* tusschen *twee waskaarsen* (geen bougies). Door omstandigheden kan ééne kaars voldoende zijn.

4. *Wijwater* in een schoteltje met een zuiver *palmtakje*.

5. Een toegevouwen zuivere witte *doek*, dien de

(*) " Sacerdos . . . illud etiam curans, ut in domo, quam Salvator ipse ingredi debet, majori quo fieri potest cultu recipiatur." Conc. Prov. Tit. IV, Cap. VII in fine.

Priester den Zieke op de borst kan leggen, als hij hem Ons Heer zal geven.

6. Een glas of kopje met zooveel *water*, als de Zieke na de H. Communie gemakkelijk kan uitdrinken.

7. Vóór de tafel een bankje of stoof, waarop de Priester bij verkiezing kan knielen.

III. Wat wordt er voor eene heele Bediening bovendien (*) vereischt?

Eene voldoende hoeveelheid *watten* of *werk*, waarmee de Priester na elke zalving de H. Olie kan afwisschen. (**)

Als de Priester de gebruikte watten of werk heeft achtergelaten, zal men die eerbiedig verbranden.

IV. Wat heeft men te doen, als de Priester met het Allerheiligste aankomt?

Men zorge:

1. Dat de kaarsen *vóór zijne komst* zijn aangestoken.
2. Dat iemand de deur voor den Priester opene, *gekniel*d den Priester met Ons Heer late voorbijgaan,

---

(*) Als het H. Oliesel zonder de H. Teerspijs wordt toegediend, is *ééne kaars* voldoende, en vervallen *doek* en *water*, bij N. 5 en 6 bedoeld.

(**) Volgens het Romeinsch Ritueel kan de Priester ook wat kruim van brood en water verlangen, om zich de vingers van de H. Olie te zuiveren.

en dan eerst opsta om de deur te sluiten.

3. Dat alle aanwezigen (de mannen met *ongedekt* hoofd, ook de Zieke) GEKNIELD ZIJN, als de Priester met het Allerheiligste binnenkomt, hun God en Zaligmaker groetende: *Geloofd zij Jesus Christus. In eeuwigheid. Amen.* Is de Zieke niet te bed, dan behoort deze ook geknield te zijn, als hij 't gevoelig kan. (*)

4. Dat allen zieh in stilte verwijderen, als de Priester de Biecht van den Zieke gaat hooren.

5. Dat onder de toediening der HH. Sacramenten de aanwezigen voor den Zieke hartelijk bidden, opdat de barmhartige God hem de genade schenke van de HH. Sacramenten waardig te ontvangen.

6. Dat men *geknield blijve*, totdat de Priester het vertrek hebbe verlaten, tenzij hij vroeger verlof geve om op te staan, na den zegen met wijwater gegeven te hebben. Als de Priester na de Bediening de Ziekenbeurs opneemt en niets zeggende *daarmee* den zegen geeft, is dit een teeken, dat hij Ons Heer nog bij zich heeft: hij geeft trouwens den zegen met het Allerheiligste. Hij zal zich in stilte verwijderen, terwijl een van de aanwezigen hem eerbiedig zal voorgaan, om

---

(*) Ook wanneer een Zieke zijne Biecht spreekt, behoort hij voor den Priester, die gezeten is, nederig *geknield te zijn*, als het kan.

de deur te openen en *neerknielende* hem met het Allerheiligste te laten voorbijgaan. Als het blijkt dat de Priester Ons Heer niet bij zich draagt, dan behoeft degene die hem uitlaat, niet bij de deur te knielen.

V. Welke bijzondere zorg behoort men nog te hebben voor den Zieke, *vóór* en *na* de Bediening?

1. Dat men, in geval de Zieke het H. Oliesel zal ontvangen, hem bijtijds *hoofd*, *handen* en *voeten* goed schoon hebbe gewasschen en afgedroogd, of wanneer daartoe de tijd ontbreekt, hem dan ten minste *aangezicht* en *ooren*, het *binnenste* der handen en het *bovenste* der voeten goed zuiver en droog hebbe gemaakt.

2. Dat men den Zieke noch *vóór* noch *na* de Bediening in zijne devotie store door onnoodig praten of heen en weerloopen, en dat men den Zieke door stichtende woorden of gebeden tot godvruchtige gevoelens trachte op te wekken.

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de **K**erkversiering. (*)

---

§. I. Opmerkingen wegens de Stoffeering eener Kerk. (**)

274. Is het een goed werk voor den bouw en de stoffeering onzer Kerken bij te dragen? — Wij antwoorden met de Syn. Prov. Ultraj. Tit. V, Cap. VII: „Israëls zonen en dochters offerden den Heer met de grootste bereidwilligheid en met godsdienstigen zin hunne armbanden, versierselen, ringen en handsieraden, gouden vaten, purper, lijnwaad en kostelijke gesteenten voor het vervaardigen van den Tabernakel der getuigenis, van de heilige kleederen en van al wat voor den dienst noodig was. Exod. XXXV. In-

---

(*) Eenige kunsttermen, die hier te pas komen. *Techniek* = regels of eischen eener kunst. *Esthetiek* = schoonheidsleer of de eischen van schoonheidsgevoel omtrent natuur of kunst. *Architectoniek* = leer der Bouwkunst. *Architectonisch* = volgens de eischen der Bouwkunst. *Artistiek* = volgens de kunst of kunstg. *Decor* = beschildering, bijv. van Altaar of beeld. *Decoratie* = versiering, vooral door beschildering.

(**) Onder *Stoffeering* eener Kerk verstaan wij hare versiering met al het noodwendige voor den heiligen Dienst.

dien, zegt de H. Paus Felix, de Joden, die de schaduw der wet dienden, zulks deden, zoo bestaat er voor ons, wien de waarheid is geopenbaard, nog dringender reden, om den Heer tempels te bouwen en naar ons beste vermogen te stoffeeren.”

275. Belangwekkend en stichtend is het Bijbelverhaal wegens de edelmoedige offervaardigheid van Gods volk voor den Tabernakel en zijne toerusting. Dit verhaal uit het Boek des Uitgangs, Hoofdst. XXVI, XXXV en XXXVI, laten wij hier verkort volgen, gelijk Pastoor MURÉ ons dat geeft in zijne BIJBELSCHÉ GESCHIEDENIS. Deel I, Bladz. 311 — 314. „ Alles wat tot de vervaardiging en versiering der heilige tent, der talrijke benooidgheden tot de plegtige eeredienst en der priestergewaden vereischt werd, moest door *vrijwillige offers* worden zamengebragt: *goud, zilver en koper*; kostbare wollen stoffen van de edelste en rijkste kleuren: *hemelsblaauw, purper en karmozijn of scharlaken*; fijn *lijnwaad* en doek, uit het zijdeachtige *geitenhaar* geweven; rood en violet geverwde *ramshuiden*; *sittim* of akazia-hout. Ook moest *olie* geleverd worden tot het voeden der lampen en het bereiden van balsem; welriekende *specerijen* en velerlei edelgesteenten. Met de grootste bereidvaardigheid en met godsdienstigen zin

werden de verschillende kostbaarheden zamengebragt; mannen en vrouwen offerden hunne armbanden, ringen en andere sieraden, hunne gouden vaten en wat zij verder bezaten, met vreugde aan God op; niemand was er onder de oversten en onder het volk, die de gaven, welke hij brengen kon, achterhield. Doch opdat *allen* zonder uitzondering in de eer zouden deelen van mede te werken tot de heerlijkheid van 's Heeren huis, moest ieder Israëliet, die den ouderdom van twintig jaren bereikt had en op de *volkslijst* opgeschreven werd, eenen *halven sikkel* (ongeveer 60 cents) hoofdgeld als heilige schatting betalen. — Behalve de offers werd ook de arbeid der Israëlieten, zoo van mannen als van vrouwen, gevraagd. In Egypte hadden zij gelegenheid gehad om allerlei kunstwerken te leeren, en velen hunner waren, gelijk nu bleek, daarin zeer geoefend. Mozes riep allen op, die de bekwaamheid hadden, om tot voltooiing van het werk des Heeren de hand te leenen; de vrouwen, die de weefkunst verstonden, moesten de tapijten bereiden. Twee mannen echter, *Beseleël* uit den stam van Juda en *Ooliab* uit den stam van Dan, waren door God zelve als werkmeesters aangewezen; Hij had hen vervuld met den

geest Gods, met wijsheid en verstand en kennis van alle werk, om, volgens de opgaven van Mozes, plannen te ontwerpen en uit te voeren. Onder hun opzigt werkten al de overigen, en zeker legden zij zelve de laatste hand aan de vervaardigde stukken. De beslissende goedkeuring bleef aan Mozes voorbehouden; de uitvoering was overeenkomstig hetgeen God hem gezegd en getoond had, en hij gaf hun zijnen zegen.

— Men begon dan de zamengebrachte stoffen volgens de voorschriften, welke Mozes aan de twee opperkunstenaars gegeven had, te bewerken. Ondertusschen gingen de Israëlieten voort met nieuwe offers te brengen, en elken morgen vermeerderde de schat. Eindelijk ontving Mozes van de werklieden het voor hem zeer verblijdend, voor het volk hoogst vereerend berigt: **HET VOLK OFFERT MEER DAN NOODIG IS.** Toen zond hij eenen heraut door de legerplaats om af te kondigen, *dat er geene offers voor het heiligdom meer werden aangenomen; want door den algemeenen en heiligen ijver was er genoeg en meer dan genoeg.* (*)

276. Zóó was de offervaardige ijver van Gods volk voor de Woontente des Heeren: — hoe was de gods-

(*) Het bijeengebrachte aan goud, zilver en koper bedroeg reeds de som van ruim *negenhonderd duizend* gulden.

dienstige zin der Katholieke middeleeuwen voor het Huis Gods? — Een enkel citaat onzen Vaders ten lof. „De maatschappij eenmaal teruggevoerd naar eene godsdienstige levensaanschouwing, koos zich een nieuw doel waarop alle krachten zich vereenigden — den KERKBOW. Als de vrouwen der oudheid legde zij hare weelde af, om ze ten offer te brengen aan den bouw eener Kerk; al haar vermogen, al haar vernuft droeg zij daar in over, alle armen, alle geesten stelden zich daaraan cijnsbaar. — Als in een bisdom afgekondigd was, dat eene Kerk zou gebouwd worden, snelden rijken en armen toe, om voor niet mede te arbeiden; van alle zijden zag men het volk aankomen, voorafgegaan door kruisen en vanen, geleid door hunne priesters; *de machtigste heeren en edelste vrouwen*, schreef in dien tijd de abt Haymo, *de heele adel, zijne geboorte, zijn gezach en het genoegens zijner kasteelen vergetende, spande zich in de karren, om hout, steen, zand en andere bouwstoffen aan te voeren, en na den ganschen dag in zoo zwaren arbeid doorgebracht te hebben, waakten zij een gedeelte van den nacht, ontstaken kaarsen op hunne wagens en zongen heilige lofgezangen.* Het nieuwe levens-element werd met den vurigsten ijver en begeestering aangegrepen; het gevoel van herleving en kracht,

besproeid, vruchtbaar gemaakt door de liefde des hemels, trad in die verbazende werken te voorschijn, welke wij de Kathedralen der middeleeuwen noemen, en hoe meer het hart van die gevoelens overvloedde, hoe rijker, verscheidener en heerlijker die werken waren." De St-Janskerk door J. C. A. Hezenmans. Bladz. 13. — Zoo in 't algemeen. Wegens de stichting van de Bossche St-Jan lezen we daar bladz. 176 het antwoord op de vraag: „ Door welke middelen eene gemeente als 's Hertogenbosch, die ten allen tijde maar eene betrekkelijke welvaart genoot, er in geslaagd is een zoo kostbaar en afgewerkt gebouw tot stand te brengen? — Daar een koning, een bisschop, eene abdij onmetelijke bouwwerken te voorschijn roept, kan deze vraag minder belangrijks hebben, maar daar een burgerij het doet, is zij niet zonder gewicht, vooral als wij die burgerij gedurig in oorlogen gewikkeld en door verschillende rampen geteisterd zien. Het antwoord op de vraag is eenvoudig maar gewichtig: DE ST-JAN IS DOOR LOUTER OPOFFERING VOLTROKKEN. Voor zich zelf was men met een stroodak tevreden, mits men God een huis kon bouwen, dat zijner waardig was. De opoffering is aan onzen tijd niet onbekend; (*) maar al-

(*) Sedert dit geschreven werd (A° 1866), heeft de geest van

leen als belangrijke uitzondering; in dien tijd daarentegen was zij regel. Niemand zou het zich vergeven hebben, als hij niet een gedeelte van zijn rijkdom aan de Kerk geofferd, of zijne armen te harer beschikking gesteld had; niemand zou het woord van Aggaeüs hebben kunnen verdragen: GIJ WOONT IN PRACHTIGE HUIZEN, EN MIJN HUIS LIGHT VERWOEST! — ja geene stad zou haar aanzien hebben kunnen ophouden, als zij geen waardige Kerk gebouwd had.”

277. Wat is het voornaamste vereischte, de hoogste verdienste van de stoffeering eener Kerk? — DE EENHEID. De overeenstemming van alle voorwerpen en versieringen met de Kerk en hare deelen tot één geheel. Eene Kerk, het gansche gebouw met zijne volledige stoffeering, moge schijnen door éénen geest ontworpen, door ééne hand uitgevoerd. Die eenheid kan de ge-

-----
opoffering, de ijver voor Gods Huis, steeds aangroeiende, zich op verbazende wijze geopenbaard, zoo in het bouwen, herstellen en stoffeeren van Kerken als in het stichten van Katholieke Scholen en Gasthuizen. Zonder te gewagen van de uitwendige restauratie der Bossche Kathedraal, getuigen niet tal van monumentale kunstwerken, sedert de dertig laatste jaren binnen hare muren aangebracht, van den milden godsdienstzin der edelste Familiën? En uit de NEERLANDIA CATHOLICA, de feestgave van de Nederlandsche Kerkprovincie aan Z. H. Leo XIII bij zijn Gouden Priesterjubilee (29 Dec. 1887), blijkt dat sinds het herstel der Kerkelijke Hiërarchie in Nederland (1853-1887) alleen in 't Bisdom van den Bosch 83 (een derde van 't geheele aantal) Kerken zijn gebouwd, en 132 Katholieke Scholen gesticht.

breken van een Kerkgebouw bedekken, ten minste verzachten; — zonder die eenheid gaat de schoonheid van een Kerkgebouw te loor, of zal er ten minste onder lijden. Waarvandaan die heerlijke harmonie in de middeleeuwsche monumenten? „Tous les arts sont tributaires de l'architecture. Lorsque celle-ci est en progrès, ils suivent la même marche, sinon à pas égaux, du moins de près. Cette observation a été faite depuis longtemps. Elle n'a rien qui doive étonner, quand on se souvient que, jadis, les plus fameux architectes furent également peintres ou sculpteurs, quelquefois tous les deux ensemble. Lorsqu'un de ces artistes éminents, dont les vastes connaissances venaient en aide au génie, concevait le plan d'un édifice sacré, il en traçait la décoration en même temps que l'ordonnance et les proportions générales; s'il n'exécutait pas les ornements de sa propre main, il en arrêtait le choix, et déterminait l'ensemble et les détails principaux. Ainsi s'explique l'harmonie qui brille dans les monuments religieux du moyen-âge: *une seule et même pensée règne dans toutes les parties de l'édifice.*” J. J. Bourassé. Les plus belles Églises du monde. — Van die eenheid hebben wij het prototype, het alleroudste en heerlijkste voorbeeld bij de vervaardiging van den

Tabernakel der getuigenis. Zie boven N. 275. Het geheele plan was door God zelve ontworpen. God had aan Moses het plan getoond met een nauwkeurig bestek : opgave van stof, maat en vorm (Exod. XXV, 40 & XXVI), en hem de uitvoering opgedragen. God had aan Moses twee uitnemende kunstenaars *Beseleël* en *Oöliab* toegevoegd, die God met zijn geest had vervuld, met wijsheid en verstand en kennis van alle werk; dus behalve hunne kunstvaardigheid waren zij doordrongen van den geest des Ontwerpers. Dezen moesten met alle andere kundige mannen, wien God ook wijsheid en verstand gegeven had, alles uitwerken naar de aanwijzingen en onder het toezicht van Moses, die te oordeelen en te beslissen had of alles overeenkomstig was met het door God getoonde en beschreven plan. Exod. XXXV tot XXXVIII.

278. Is het niet te bejammeren, dat in vele onzer Kerken die noodzakelijke eenheid ontbreekt? Is de oorzaak ver te zoeken? Hoe is de gewone toedracht bij versiering of aanschaffing van Kerkgemeubelte of eenig ander voorwerp, voor den heiligen Dienst benoodigd? Men wendt zich tot een fabrikant van naam, die, toegegeven, een *artiste* is in *zijn* vak. Van DE Kunst kent hij wellicht slechts een Kapittel; de andere heeft hij

soms niet eens gelezen : tijd en gelegenheid voor studie hebben ontbroken ; 't mangelt ook hem misschien wel aan lust en aanleg , aan waren kunstzin . En waartoe ook die studie ? 't overige is immers buiten *zijn* vak . Wij veronderstellen hem ten minste zóó verstandig , dat hij naar den Bouwstijl der Kerk vraagt . Hij bezorgt een patroon of teekening . Men vindt die mooi , schoon , soms prachtig . De prijs is wel hoog , boven de raming ; maar de kunst moet betaald worden . Zeker is het , dat hij iets *artistieks* zal leveren ; hij wil eer van zijn werk hebben . Voor een ander voorwerp gaat men bij een anderen fabrikant , ook *artiste* : bestelling en bediening als voren . Maar wat zal nu bij *zooveel hoofden zooveel zinnen* van de eenheid des geheels terecht komen ? — Verbeeld u ; want 't is niet meer dan eene fictie ; — verbeeld u eene Hoogere Burgerschool , waar alle Leeraren mogen doceeren en het ook doen , als hadden zij geen Directeur of Regent , die aan elk leervak van het Program zijne plaats aanwijst . Elk Leeraar , eene specialiteit in zijn vak natuurlijk , wil *eer* van *zijne* lessen hebben , en stelt naardien zijne eischen . Het resultaat ? De bovenkamers van de jongelui zullen geenszins ordelijk en net gestoffeerd worden ; maar eer gelijken op magazijnen van

een allerlei, van het noodigste te weinig, van de bijzaken te veel, en alles door elkander. En hoe zal een Kerkgebouw gestoffeerd komen, indien binnen zijne muren elke specialiteit in de kunst naar hartelust eigen inspiratie mag volgen, en de eene zich inspant om de andere te overtreffen? — Verbeeld u een muziekgezelschap, waarvan elk lid bij eene uitvoering *zijn* instrument wil laten gelden, om slechts *zijne* kunst en de kracht en de schoone tonen van *zijn* speeltuig te genieten te geven. Wat een *concert* zou men te hooren krijgen? Een muziekgezelschap noemt men gewoonlijk eene *Harmonie*. HARMONIE: 't is voor de leden als een *mot d'ordre*, dat hun gedurig moge herinneren: ieder bespele zijn instrument op zijn best, maar betrachte voor alles de HARMONIE: het samenklinken aller speeltuigen alsof slechts één geest hen bezielt, ééne hand ze alle saam bespeelt. Zóó moge het ook zijn in onze Kerken! De kunsten behooren in Gods heiligen Tempel tot zijne meerdere eer een CONCERT uit te voeren, waarbij door de harmonie der deelen de eenheid van het geheel te heerlijker uitkomt. O, hoeveel is er aan gelegen, aan wiens hand de dirigeerstok is toevertrouwd!

§. II. Elementen voor Kerkversiering.

279. Welke zijn de voornaamste elementen voor Kerkversiering? — 1. De stof; — 2. de bewerking tot schoone vormen; — 3. de beschildering.

280. Welke zijn de voornaamste stoffen voor de versiering? — 1. Voor muren, kolommen, vloer, meubelen, beelden: marmer in zoovele soorten en kleuren, albast, graniet, witte steen, fijne houtsoorten. (*) — 2. Voor Altaar, Vaatwerk en Reliquarium of Reliquieënschrijn: goud, zilver, brons, koper en edele steenen.

281. Welke kunst geeft aan steen en hout de schoonste vormen? — De Sculptuur of Beeldhouwkunst, door steen en hout te verwerken tot beelden of reliëfs: tafereelen, figuren, arabesken of loofwerk.

282. Noem eens eenige kunstbewerkingen, waardoor aan goud, zilver of koper schoone vormen worden gegeven of de schoonheid verhoogd.

(*) Beelden van *plâtre*, *terra cotta*, *carton pierre*, *compositie* enz. verraden de armoede der Kerk; terwijl de vreemde namen te dienen schijnen, om de lage afkomst der stof te bedekken: want *PLÂTRE* is eenvoudig *gips*, — *TERRA COTTA* *gebakken potaarde*, — *CARTON PIERRE* *stijfpapier hard als steen*, — *COMPOSITIE* *mengsel van een en ander* (dat men niet weten mag?).

Smeden met hamer.

Ciseleeren of *drijven* met beitel (ciselet). Ciselure = drijfwerk.

Graveeren met stift of etsnaald. Gravure = graveerwerk.

Stampen }
Gieten } in matrijs of vorm.

Verzilveren van koper.

Vergulden, in 't vuur of galvanisch, van zilver, brons of koper.

Bruineeren of *polijsten*, bruin of glanzend maken.

Matteeren, mat of dof maken.

Emaillieren, émail, dat is: glasstof vermengd met metaaloxiden, die eene levendige kleur geven, op goud of koper inbranden. Het fransche *émail* van 't italiaansche *smalto*, *smaltire*, branden (verwant met ons *smelten*).

Niëlleeren, de trekken van gegraveerde figuren op goud, zilver of koper met zwart email vullen. Een niëllo.

Nigellus = zwartachtig. *Nigella* = 't fransche *nielle* = plant met *zwart zaad*, ook brand of ziekte in het koren, die het *zwart* maakt.

283. Wat is het edelste van alle edelgesteenten? —

Het *diamant*, het schitterendste, het hardste, het kostbaarste van alle gesteenten.

Het gewicht wordt uitgedrukt in *karaten* (een karaat = ruim 0,11 gram) en de waarde stijgt met het gewicht in geometrische progressie.

284. Wat is de symbolische beteekenis van het Diamant? — Door zijne hardheid is het Diamant het symbool der bovennatuurlijke kracht en standvastigheid van den Christen.

285. Hoe worden de Diamanten onderscheiden naar hun vorm?

1. Een *Briljant* is een Diamant in dubbelen kegelvorm, of van weerszijden met ruiten of facetten geslepen.

2. Eene *Roos* is aan de eene zijde met facetten, aan de andere plat.

3. Een *Tafeldiamant* is aan beide zijden plat.

286. Noem nog eenige voorname edele steenen met hunne kleur en symbolische beteekenis.

1. *Smaragd* — groen — door zijne kleur symbool van een levendig geloof.

2. *Saffier* — blauw — door zijne hemelsblauwe kleur symbool der hoop.

3. *Robijn* — rood — door zijne kleur symbool der liefde en der martelie.

4. *Amethyst* — paars — door zijne kleur symbool der

zedigheid en boetvaardigheid.

5. *Topaas* — geel — door zijne goudkleur symbool der hoogste deugden, der wijsheid, der kuisheid, der verdiensten van goede werken.

287. *Oriëntalen* noemt men de edele steenen als ons komende uit het Oosten. — *Juweelen* (*) noemt men die geslepen zijn, in 't bijzonder de Diamanten. — *Juweelen à jour*, die zóó zijn ingezet, dat de onderkant zichtbaar is, en daarom *doorschijnend* blijven. — *Cabochons* zijn edele steenen, die wel gepolijst, maar niet geslepen zijn, en zoo veelvuldig worden aangewend tot versiering van Tabernakel, Reliquarium, enz. Alle genoemde steenen behooren tot de mineralen of delfstoffen. De *Parelen* daarentegen worden gevonden in zeeschelpen. — Door het *water* van een edelgesteente verstaat men zijn glans.

288. Geef de namen van eenige marmersoorten met derzelver kleur.

Carrarisch marmer : glanzend wit (voor beelden).

Blanc-clair : wit met blauwe aders (voor altaren, vonden, enz.).

(*) *Juweelen*, evenals *kleinooden*, worden ook genoemd kostbaarheden in 't algemeen, sieraden met edelgesteenten of van kostelijk metaal.

Graniet : gepolijst , zwart (voor treden , basementen , enz.).

Gekleurde marmers : in alle denkbare tinten , te talrijk om op te sommen. Rondelet geeft 350 verschillende soorten aan. Eenige der meest in gebruik zijnde soorten zijn :

Jaspé — veelkleurig , gespikkeld.

Jaune de Tunis — geel.

Bleu turquin — blauw.

Bleu Belge — „

Vert — groen.

Port'or — zwart met goudgeel.

Griotte d'Italie — rood.

Griotte Belge — „

289. Welke zijn de ons meest bekende soorten van witten steen ?

a. Van harden steen :

Bentheimer , Udelfanger en St-Joire-zandsteen , zijn beste soorten voor buitenwerken. Rochefort-steen kan dienen voor spijlwerk van vensters en andere rechtstanden , maar niet voor kappen , dekstukken en al de deelen van een gebouw , die rechtstreeks aan het regenwater zijn blootgesteld.

Savonnière-steen, als het de goede soort is, kan ook voor vensters gebezigd worden.

b. Van zachten steen :

Fijne Caën-steen, voor binnenwerk, als altaren, beelden, baldakijns, enz. Bovendien zijn er nog vele zandsteensoorten (waaronder de zachte witte Fransche steen, die in verscheidenheid voorkomt, eene voorname plaats inneemt) die veilig voor binnenwerk kunnen gebezigd worden.

Toezicht van een deskundige is echter wenschelijk, om het gevaar te ontgaan dat de verschillende soorten op ondoelmatige wijze worden gebezigd, of wel dat slechte kwaliteit wordt gebruikt.

290. Waarom was sedert de oudste tijden het beschilderen der Kerken met tafereelen in gebruik? — Niet alleen tot versiering, maar vooral tot leering en stichting der geloovigen. De H. Gregorius de Groote schreef reeds voor dertienhonderd jaar: „Wat het geschrevene is voor die lezen kunnen, dat is het geschilderde voor die het niet kunnen; wijl de onwetenden zelfs in het geschilderde kunnen zien wat zij te volgen hebben, en alzoo daarin kunnen lezen die geen lezen geleerd hebben.” In korte woorden: de

kerkschildering is het boek der leeken. — En hoor hoe de H. Basilius nog tweehonderd jaar vroeger de Kerkschilders aanmoedigt: „Staat op, gij roemrijke Schilders der kampstrijdersdeugden, en verheft met uwe kunst mijne kleine schets van den soldaat; wat duisterlijk door mij beschreven is, verlicht dat met de verven uwer wijsheid.” En een weinig later spreekt de H. Gregorius van Nazianze met lof van eene Kerk, wier hooge gewelven „met zulke schoone schilderwerken zijn versierd, dat ze voor de natuur zelve niet wijken.” Beide laatste voorbeelden uit *de H. Linie* bladz. 184 en 194.

291. Wat onderscheid wil men opgemerkt hebben tusschen het gewone schilderen en het Kerkschilderen in tafereelen? (*) — Het gewone schilderen streeft naar het doel: een tafereel in lijnen en kleuren zóó bedriegelijk voor het oog voor te stellen, alsof het door een venster in werkelijkheid gezien werd; — vooral wordt het perspectief (**) in lijnen en tinten kunstig aangewend tot het gewenschte zinsbedrog; — het

-----
(*) Peinture de chevalet et Peinture monumentale. — Doek- of paneelschildering en muurschildering.

(**) Perspectif linéaire et aérien, — lijn- en luchtperspectief, 't laatste door 't aanwenden van licht en schaduw.

grondvlak (doek of paneel) valt in de gedachte weg, en de schilderij bestaat op zich zelf, zonder betrekking met de omgeving. — Het Kerkschilderen in tafereelen heeft voor doel: op de muren der Kerk tafereelen te schilderen tot versiering van het gebouw; zoodat het grondvlak niet wordt weggedacht, maar altijd een muurvlak blijkt te zijn; — derhalve hier geen *kunstig* (*) perspectief om het oog te misleiden; maar eene tafereel-schildering, die met de decoratie-schildering de architectonische ordinantie van het Godsgebouw dient te releveeren, Schilderkunst en Bouwkunst samenwerkende tot een harmonisch geheel (Zie bl. 182). In korte woorden: eene schilderij is een *GESCHILDERD TAFEREEL zonder meer*, — eene Kerkschildering is een *BESCHILDERD MUURVLAK als onderdeel van een Kerkgebouw*.

292. Welke reden wordt nog aangevoerd tegen het *kunstig* perspectief in onze Kerken? — Eene dergelijke schildering kan slechts uit één standpunt (het gezichtspunt) goed gezien of genoten worden; — maar

(*) *Kunstig* perspectief; want *alle* perspectief in lijnen en tinten wordt bij eene Kerkschildering niet uitgesloten, maar wordt slechts spaarzaam aangewend. Niet alleen in *het geheel*, maar zelfs in de beelden op zich zelven, zoo wejnig mogelijk licht en schaduw; met een zwarte lijn omtrokken de ouderen ze, en dat werkt zeer.

een geschilderd tafereel in onze Kerken behoort door het aanwezige volk in *alle* richtingen (van *elke* standplaats) goed gezien te kunnen worden. Plastisch gezegd: die perspectief-schilderingen *maken een gat in den muur*.

293. Welke wijzen van schilderen worden vooral tot Kerkversiering gebezigd? — De *Fresco*-schildering (op natte kalk), — de *Polychromie* (veelkleurige op drogen grond), — *Grisaille* (in ééne kleur met licht en donker, vooral in bruin en grijs).

294. *Carton* wordt genoemd de uitgewerkte schets, waarnaar een *tableau* of tafereel geschilderd wordt.

295. Wat is een *Mozaïek*? — Een vlak kunstwerk van harde gekleurde steentjes, met een mastiek zóó saamgevoegd, dat zij een tafereel, figuur of loofwerk voorstellen alsof het met een penseel geschilderd was.

296. Aan eene imitatie van Mozaïek met ingelegd *hout* of in *schilderwerk* geeft men ook den naam van *Mozaïek*. Een vloer met tegels van verschillende kleuren noemt men eene *Mozaïekvloer*. Een houten vloer van kleine ingelegde vakken noemt men een *Parket* of *Parketvloer*. Ingelegd schrijnwerk noemt men eene *Marqueterie*.

297. Welke soorten van *glas* worden tot versiering

van Kerkramen gebezigd?

1. *Gebrand glas*: zoo genoemd, wanneer de kleurstof vooraf in de glasstof is gemengd. Peinture en verre geeft verres *colorés* of verres *teints*.

2. *Geschilderd glas*: wanneer op wit of reeds gekleurd glas de kleurstof wordt ingebrand. Peinture sur verre geeft verres *peints*.

3. *Grisaille*: wanneer de schildering is in ééne kleur, namelijk *grijs*, met licht en donker.

4. *Gekleurd glas*: wanneer het raam bestaat uit wit glas met rand of figuren van saamgevoegde stukjes gekleurd glas. Mozaïek.

298. Wat hebben wij in eene waarlijk schoone geschilderde Kerkraam te bewonderen?

1. Die frischheid, levendigheid en glans der kleuren, die toch niet *te schitterend* zij; wijl de glasschildering in geenen deele de muurschildering of de architectonische schoonheid van het Kerkgebouw mag schaden; maar geroepen is om het hare bij te brengen tot de algemeene versiering, welke een harmonisch geheel behoort te vormen. Zie bladz. 182.

2. De kunst van den Glasschilder, die bij de tekening en de ordonnantie der kleuren zóóveel te *berekenen* heeft gehad, om zulk een schoon Venster met

dat heerlijke effect te scheppen. Om dit te verstaan, ziehier in 't kort het voornaamste verschil tusschen een Glasschilder en andere Schilders. Een Schilder op ondoorschijnenden grond (doek, paneel, muur), zeggen wij gemakshalve: een *gewone* Schilder *ziet* welke werking zijn schildering heeft; — maar een Glasschilder moet *berekenen* welke werking zijn schildering hebben zal. Bij het gewone schilderen *valt* het licht op de lijnen en kleuren, en, zonder de lijnen of kleuren te wijzigen, *kaatst* het licht op het oog *terug*; — maar bij de glasschildering *gaat* het licht *door* het gekleurde glas naar het oog, en heeft eene wonderlijke werking op de kleuren, een geheim, dat oningewijden niet vermoeden. Het licht, door het glas gaande, wijzigt de betrekking der kleuren tot elkander, en doet ze nog elk op zich zelve *uitstralen* (*rayonner*), dat is: doet ze van omvang grooter schijnen dan ze werkelijk zijn, en de eene kleur *rayonneert* meer dan de andere; het blauw het meest, het rood minder, het geel bijna niet. (*) Naar deze physische eigenschap

— — —
(*) Wie merkt niet op, dat het ijzer en het lood, waarin het glas bevat is, voor het oog niet hinderlijk en zoo weinig zichtbaar zijn? Zelfs de steenen spijlen schaden niet aan de glasvensters. Men ziet ze zelfs niet eens. Dit is een gevolg van de *uitstraling* of *rayonnement* der kleuren, die als over deze hindernissen heen schieten en ze be-

pen van het licht moet een Glasschilder de lijnen op zijn carton en de ordonnantie der kleuren regelen; en om daarin wel te slagen, om een onberispelijk Kerkraam met een heerlijk effect te scheppen, moet hij KUNSTENAAR zijn. Reusens. *Éléments d'Arch. Chrét.* (citeerende Viollet-le-Duc. *Dict. de l'Architecture*) II. 82-89. Men wijst oude glasschilderingen aan, waarvan de teekening van nabij gezien vol gebreken, de figuren wanstaltig, handen en voeten zelfs monsterachtig zijn; en toch, van verre gezien, vallen die vrijwillige en berekende fouten gansch weg door het *rayonnement*: ziedaar de kunst in verbond met de natuur. Een voorbeeld in schets uit eene glasschildering in O.-L.-V. te Chartres bij Reusens t. a. p. 89.

299. Welk onderscheid wordt opgemerkt tusschen de oudste glasschilderingen (der XIIe en XIIIe eeuw) en de latere? — De eerste glasschilderingen gelijken op een *doorschijnend tapijt*. Zij stellen voor een *effen doorschijnend vlak*, gelijk het glas werkelijk is, met gekleurde figuren. De figuren niet in reliëf, maar plat, — los van elkander, — vrij uitkomende op een

dekken. Hindernissen? Neen, de kunst weet dat onontbeerlijk ijzer en lood in dienst te nemen voor een krachtiger effect. En nu: werd zulk een net van ijzer en lood aangebracht op eene gewone schildering, zij zou deerlijk misvormd en als achter traliewerk bekneld zijn.

fond. Geen kunstig perspectief. Geen figuren in profiel. — Bij de latere glasschilderingen ziet men het *gewone* schilderen (als op een *ondoorschijnend* vlak) toegepast, met kunstig lijn- en luchtperspectief, enz. Reusens. *Élém. d'Arch. Chrét.* II. 90-94.

§. III. Monogrammen of Naamecijfers. Inscripties of Opschriften. Ter Versiering.

300.

A Ω

Op of naast elkander. Zooveel als het Begin en het Einde, derhalve de eeuwige God; want A, de *Alpha*, is de eerste, en de Ω, de *O mega* of lange O, de laatste letter van het Grieksche Alphabet. Alzoo de H. Joannes in het Boek der Openbaring: „Ik ben de Alpha en de O mega, het Begin en het Einde, zegt de Heere God, die is en die was en die komen zal, de Almachtige.” Apoc. I, 8.

Deze monogramme is zeer oud, doch volgens de geleerden bezigde men de (grootte) A en de (kleine) ω — de (grootte) Ω behoort tot de zeldzaamste uitzonderingen, zoodat men oude stukken als valsch aanziet waarop zij voorkomt. Tegenwoordig kan de (grootte) Ω er best door.

I H S.

1. Verbeeldt den Zoeten Naam Ιησους = Zaligma-

ker of Verlosser. Verkort in kapitalen I H S, vervolgens geschreven I H S. In zooverre volgens de Grieksche taal.

2. Later opgevat als de initialen of beginletters van het Latijnsche: Iesus Hominum Salvator = Iesus der Menschen Verlosser. Ihesus in het middel-latijn gaf nog gereeder aanleiding hiertoe.

3. Ook gebruikt als beteekenende: In Hoc Signo (vinces) onder een Kruis = In Dit Teeken (zult gij overwinnen); doelende op de verschijning, waarmede Constantijn begunstigd werd voor zijne overwinning op Maxentius. De V van *vinces* wordt min of meer duidelijk onder I H S geplaatst.

Ⲡ Monogr. v. of ⲡ Oostersch
Constantijn. Monogr.

De twee eerste letters op elkander van het Grieksche ΧΡΙΣΤΟΣ = CHRISTUS = de GEZALFDE. Χ en Ρ zijn niet bedoeld onze X en P; maar de twee Grieksche letters Χ (Chi) en Ρ (Ro), voor ons klinkende als *Ch* en *R*; zoodat Ⲡ voor ons is als *Chr*, de eerste letters van *Christus*.

Men zette Ⲡ op de H van I H S, en men verkreeg *Jesus Christus*; — later plaatste men liever een Kruis op de dwarsstreep van de H, wat men kon lezen: *Jesus de Gekruiste*.

T

Met dit teeken wordt bedoeld de Grieksche letter *tau* (overeenkomende met onze T), verbeeldende een Kruis zonder bovenarm. Volgens Innocentius III is het niet toevallig, dat met dit letterteeken, het Kruis, de *Canon* (TE IGITUR), het voornaamste gedeelte van het H. Misoffer, begint. Deze *tau* vindt men soms als attriboot bij Heiligenbeelden (vooral bij den H. Antonius, Eremijt, van wien de T ook *St-Antonius-Kruis* wordt genoemd). Wordt nog als versiering gebruikt, bijv. op den band van een Missaal. In de voorstelling van de H. Drievuldigheid: God de Vader met beide handen het Kruis vasthoudende, is het Kruis gewoonlijk eene *tau*. — Voor de heidenen was de T reeds het teeken van leven, heil en geluk.

I. M. I.

De initialen van JESUS MARIA JOSEPH, de H. Familie, het H. Huisgezin, het H. Gezelschap.

MAR.

Soms op en door elkander, de Naam van MARIA.

JOS.

De Naam van den H. JOSEPH.

---

301. A. M. D. G.

Ad Majorem Dei Gloriam. Tot meerdere eer van God.
De gulden spreuk van den H. Ignatius van Loyola
en van zijne Volgelingen, de Paters Jesuïeten. Moge
ze ook de onze zijn!

B. M. V.

Beatae Mariae Virgini:— Aan de H. Maagd Maria.

B. V. O.

Bid Voor Ons (onder den naam van een Heilige).

D. O. M.

Deo Optimo Maximo = Aan God den zeer Goeden
den zeer Grooten.

I. M.

In Memoriam = Ter Gedachtenis.

I. N. R. I.

Gebruikelijke Inscriptie boven een Crucifix. De initialen van het Latijnsche opschrift des Kruises: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum: — Jesus de Nazarener, de Koning der Joden. Het oorspronkelijke opschrift was in drie talen, Hebreeuwsch, Grieksch en Latijn, elke titel volgens Hebreeuwsche schrijfwijze, van rechts naar links geschreven, — welke schrijf-

wijze men noemt *Spiegelschrift*, omdat een spiegel den gewonen vorm teruggeeft.

MP ΘΥ.

Eerste en laatste letters van twee woorden MHTHP ΘΕΟΥ, *Moeder Gods*, bij een Moedergodsbeeltenis bijv. O. L. V. van Bijstand.

O. P. C.

Of voor C de >P. *Omnia Per Christum*. Alles door Christus.

O. P. N.

Ora Pro Nobis: — Bid voor ons (onder den naam van een Heilige).

P. M.

Piae Memoriae: — Aan de dierbare gedachtenis van.

P. G. R.

Pro Gratia Recepta: — Voor de Gunst die verkregen is (Op Ex-Voto's, geschenken *uit belofte* aan God of aan een Heilige).

R. I. P.

Requiescat In Pace: — (Hij of Zij) Ruste In Peis — Zijne ziel ruste in vrede.

S. D. G.

Soli Deo Gloria: — Den Alleenigen God de Glorie.

~~~~~

302.

ADORO TE.

Ik aanbid U. Inscriptie voor een Tabernakel. Eerste woorden van een schoonen Lofzang op 't H. Sacrament, opgesteld door den H. Thomas.

AGNUS DEI.

Het Lam Gods. Insgelijks voor een Tabernakel. Christus ons Paaschlam.

ALT. PRIV. QUOT. PERP.

Altare Privilegium Quotidianum Perpetuum. Zie N. 180.

ECCE AGNUS DEI.

Ziedaar het Lam Gods. Voor een tabernakel of onder een Lam. Woorden, waarmede de H. Joannes de Dooper den Zaligmaker aan zijne leerlingen aanwees. Dezelfde woorden met de volgende bezigt de Priester, als hij, de Communie gaande uitdeelen, eene H. Hostie tusschen de vingers neemt, en ze opheffende aan het volk vertoont. Dan zegt hij even waar gelijk de H. Joannes: *Ziedaar het Lam Gods, ziedaar die de zonden der wereld wegneemt.*

ECCE HOMO.

Ziedaar de mensch! Woorden van Pilatus toen bij Jesus, na de wreede geeseling, met de doornenkroon

op het hoofd en met het purperen kleed omhangen, aan het Joodsche volk vertoonde, om het medelijden op te wekken en Jesus van den dood te redden. Men ziet deze woorden geplaatst onder een Kruisbeeld of onder een Christusbeeld, in de beschreven houding. Zulk eene voorstelling ten voeten uit of in borstbeeld noemt men een *Ecce homo*.

ECCE MATER TUA.

Ziedaar uwe Moeder. Onder eene beeltenis van Maria. Woorden van den stervenden Jesus tot Joannes, den geliefden Leerling, waardoor Hij aan hem (en in hem aan ons) zijne Moeder tot Moeder gaf.

ECCE PANIS ANGELORUM.

Ziedaar het Brood der Engelen. Inscriptie voor een Tabernakel, of onder eene afbeelding van eene H. Hostie in stralen, boven of zonder een Kelk. Woorden uit den schoonen Lofzang *Lauda Sion* (van den H. Thomas).

GLORIA IN EXCELSIS DEO.

Glorie aan God in den hoogen. Loflied der Engelen van Bethlehem bij de geboorte des Zaligmakers.

ITE AD JOSEPH.

Gaat tot Joseph. Gewone Inscriptie bij het beeld

van den H. Joseph. Woorden van den Egyptischen koning Pharao , waarmede hij in den fellen hongersnood het klagende volk naar zijn eersten Staatsdienaar Joseph verwees , dien hij over het gansche land van Egypte had gesteld. *Gaat tot Joseph.* Door deze woorden wil men de groote macht van den H. Joseph bij God nitdrukken en ons vertrouwen op zijne goedertieren voorspraak opwekken.

VERBUM CARO FACTUM EST ET HABITAVIT IN NOBIS.

Het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond. Woorden van den H. Joannes Evangelist , waarmede hij het onbegrijpelijk mysterie van de Menschwording beschrijft. Inscriptie voor een Tabernakel.

303. Welke van deze Monogrammen en Inscripties kunt gij gebruikt vinden in onze Kerk ?

§. IV. Symbolen. (*) Emblemen. Figuren.
Ter versiering.

304.

Een gelijkzijdige Driehoek met het Klaverblad van veelvuldige toepassing in de Gothiek. Zie N. 66. Zinnebeeld der H. Drievuldigheid. Komt op verscheidene wijzen voor :

(*) Wat men door *Symbolen* verstaat, verklaard bij N. 13-15.

1. Een Driehoek als *nimbus* om het hoofd van God den Vader, — of wel aan 't boveineind van zijn rijksstaf.

2. Een Driehoek = de H. Drievuldigheid. — In een *kring* van stralen = de eeuwigheid. — Soms daarom nog *wolken* = de verborgenheid van het mysterie van den Drieënen God, die een ontoegankelijk licht bewoont.

3. In een Driehoek een *oog* = het *oog Gods*, dat alles ziet, — en deze figuur wordt een ALZIEND OOG genoemd.

4. In een Driehoek hebreuwsche letters, welke den *Naam van God* beduiden. De Allerheiligste Naam van God was JEHOVAH, door God aan Moses geopenbaard, en beteekent DIE IS, die het *volmaakte zijn* in zich heeft, van eeuwigheid en onveranderlijk. Uit eerbied spraken de Joden den Naam van JEHOVAH niet uit, en waar die Naam in de H. Schrift voorkwam, lazen zij daarvoor ADONAI, wat *de Heer* beteekent.

HET KRUIS.

1. Voornaamste *vormen* van het Kruis.

a. CRUX IMMISSA. †

Het latijnsch of Lijdens-kruis, waarvan de onderste arm langer is dan de andere.

b.

Het grieksch of byzantijnsch Kruis, met vier gelijke armen, twee verticaal en twee horizontaal.

c.

CRUX DECUSSATA.

Het St-Andreaskruis of bourgondisch Kruis, een schuinsh Kruis met gelijke armen.

d.

CRUX COMMISSA of PATIBULATA.

Het St-Antoniuskruis of egyptisch Kruis, de griekse *Tau*, overeenkomende met onze T, een dwarsbalk niet door, maar op een staanden balk. Zie onder Monogrammen T.

e.

Het Malthezerkruis met breed uitlopende armen, die aan 't eind stomphoekig zijn uitgesneden.

f.

Het Kruis van Jerusalem: een groot grieksch Kruis met vier kleine tusschen de armen, — symboliseerend de Vijf Wonden.

g.

Het lotharingisch Kruis of dubbelkruis, de bovenste dwarsarm korter dan de andere.

h.

Het driearmig Kruis, niet in de Liturgie bekend, maar veelal gebruikt als Pauselijk attribuut bij Heiligenbeelden.

2. Symbolische *beteekenis* van het Kruis.

a. Teeken der Verlossing en der Overwinning. Omdat het Kruis, het teeken van schuld en schande, in Jesus Christus is verheerlijkt, daarom is in de Gothiek het Kruis rijk versierd; zooals reeds in de eeuw die op Constantijns bekeering volgde.

b. Zinnebeeld van het Geloof of van den Katholicken Godsdienst.

3. Enkele opmerkingen wegens het Kruis.

a. Men onderscheidt het Kruis des *lijdens* en het Kruis der *verrijzenis*. Het Kruis des lijdens is dat in zijne proporties het ware Kruis voorstelt. Het Kruis der verrijzenis is een klein Kruis aan 't eind van een langen stok. Met zulk een Kruis wordt de verrezen Zaligmaker — ook het symbolische Lam afgebeeld. Onder dat Kruis is veelal een *witte* vaan, waarop een *rood* Kruis, bevestigd: rood is de kleur des lijdens, wit de kleur des levens, der heerlijkheid.

b. Men onderscheidt twee wijzen van zegenen met

de hand: de *latijnsche* en de *grieksche*. Bij de latijnsche worden duim, wijs- en middelvinger uitgestrekt, de twee overige vingers in de hand gelegd. Bij de grieksche worden wijs-, middelvinger en pink uitgestrekt, ringvinger en duim tot elkaar gebogen. (Reusens. *Élém. d'Arch. Chr.* I. 100.) Deze onderscheiding kan te pas komen bij Heiligenbeelden in zegenende houding, — ook bij een Reliquiarium in den vorm van een arm.

c. Het gewone Kruisteeken, dat wij over ons zelve maken, is een teeken, dat wij bidden door de verdiensten van Jesus' Kruisdood, en tegelijk een teeken of belijdenis van ons geloof. Denk hier ook aan het bidden met de armen uitgestrekt, dat duidelijk symbolisch is, en een *Kruisgebed* wordt genoemd.

AGNUS DEI.

(Lam Gods) is de naam van een medaillon van wit was in ovalen vorm, met de beeltenissen van 't Paaschlam en van Heiligen, plechtig gewijd door den Paus, wiens naam met het jaar der wijding onder het Lam staat. Men mag het *Agnus Dei* met vertrouwen gebruiken tegen alle onheilen en ziekten, in 't bijzonder tegen brand, schipbreuk, bliksem, hagelslag, storm; — ook in 't bijzonder tegen de vallende ziekte en tegen de

gevaren, waaraan eene vrouw met haar kind blootstaat. Een *Agnus Dei* behoort met eerbied bewaard en behandeld te worden; mag niet verguld of beschilderd noch minder verkocht, maar wel gedeeld en weggeschonken worden.

ANKER.

Zinnebeeld der hoop, des gedulds en der standvastigheid. In de eerste tijden met bijvoeging van twee visschen, symbolen der Christenen, diende het Anker voor een geheim teeken van het Kruis, waarop het gelijkt. De eerste Christenen hadden dit teeken lief, blijkens vele afbeeldingen op ringen en andere kostbaarheden. De visch die er bij voorkomt is de ΙΧΘΥΣ. Spes in Christo.

AREND.

a. Zinnebeeld van den H. Joannes Evangelist. Soms met inktvat en schrijfpennen aan een lint in den bek.

b. Beeld der onsterfelijkheid. „Mijne jeugd zal zich vernieuwen als van den adelaar.” Ps. CII, 5.

c. De arend, die zijn nest op de hoogste plaatsen bouwt en zijn jongen naar de zon voert, is een zinnebeeld van het contemplatieve leven, dat zich door de woelingen der wereld niet laat storen, en tot God, de

verlichtende en koesterende Zon der zielen , opvoert. (*)

ARK VAN NOË.

a. Op de wateren veilig gedragen , zinnebeeld der H. Kerk , buiten welke geene zaligheid is. Ontelbare malen in de oudheid afgebeeld. Arca Noë nostri typus est, deed de H. Ambrosius er onder schrijven.

b. Als behoudsark voor alle soorten van dieren, beeld van Maria, toevlucht voor rechtvaardigen en zondaren van alle slag.

ARK DES VERBONDS.

a. Zinnebeeld van het H. Sacrament , wjl in de Ark het Manna bewaard werd.

b. Zinnebeeld van Maria , over wie de H. Geest kwam en wie de kracht des Allerhoogsten overschaduwde; — in wie het eeuwige Woord des Vaders zijne woon vestigde.

ASPIS of ASPIC.

Zie *Monsters*.

BASILISCUS.

Zie *Monsters*.

(*) De oude lutrijns hadden algemeen den vorm van een arend met opengeslagen wieken: het lied der zangers moest tot voor Gods troon opklimmen, gelijk de arend naar het hoogste der hemelen stijgt, hadden de Kerkvaders geleerd.

BERG.

Symboliseert Jesus Christus. N. 132. De figuur van een Berg alleen als symbool van J. C. zou te duister zijn. Bij *Burgt* of *Kasteel op een berg*, *Kerk op een hoogte*, *Lam op een berg* of *heuvel* heeft de verhevenheid eene andere beteekenis.

BURGT OP EEN BERG.

Beeld van Jesus' Kerk, die zichtbaar voor de gansche wereld zich niet verbergen kan, evenmin als eene stad op een berg. Matt. V, 14.

DOODSHOOFD.

a. Onder een Kruisbeeld. Zie onder de Attributen van een Crucifix. Hierna §. V.

b. Bij Heiligenbeelden: zinnebeeld van aanhouden- de overweging van den dood, — van strenge boetvaardigheid. Voorbeelden: H. Hiëronymus, H. Franciscus van Assisië.

DRUIVEN.

Zinnebeeld van het H. Sacrament des Altaars. De druif geeft den Wijn. — Op zeer oude monumenten vindt men duiven pikkende aan druiventrossen of in eene wijnschaal zich lavende: bevallige voorstelling der zuivere zielen, die zich laven met den Wijn, die maag-

den voortbrengt. Vinum germinans virgines.

DUIF.

a. Zinnebeeld van den H. Geest; wijl bij den Doop van Christus de H. Geest in de gedaante eener Duif nederdaalde. Als zinnebeeld van den H. Geest de Duif in Doopkapellen (bij den doop van Clovis werd daarom een gouden Duif in het Doophuis te Reims gehangen), — boven den Zetel eens Bisschops, — boven een Preekstoel, en op verscheidene kerkelijke voorwerpen ter versiering. — Bij de voorstelling van de nederdaling van den H. Geest over de Apostelen beelden de schilders veelal de Duif tegelijk met de vurige tongen — ter aanduiding der deugden, welke de H. Geest uitwerkt. — Attriboot bij de beelden dier Heiligen, die gehouden worden met een bijzonderen bijstand van den H. Geest te zijn bevoorrecht geweest, bijv. de H. Thomas van Aquinen. Somtjds is eene Duif boven hun hoofd zwevende gezien, als bij den H. Gregorius den Grooten, zijne werken dicteerende; — bij den H. Fabianus, die om deze verschijning, als door den H. Geest aangeduid, tot Paus verkozen werd.

b. Zinnebeeld van Jesus Christus. Bijna alle volken der oudheid zagen in de Duif het symbool der liefde. Hier is de Duif het symbool der hoogste liefde, van

Jesus in zijn aanbiddelijk Sacrament, de bron der liefde en anderer deugden, waarvan tegelijk de Duif het zinnebeeld is, als der eenvoudigheid, zachtmoedigheid, vredelievendheid, reinheid, onschuld, maagdelijkheid. — Hoe zinrijk was derhalve die zilveren of gouden Duif, boven het Altaar opgehangen, waarin oudtijds het H. Sacrament bewaard werd! (*) Van deze Duif-Ciborie gewaagt reeds Tertullianus, als hij zegt: De afbeelding van den H. Geest zoekt (hangt gekeerd naar) het Oosten, het beeld van Christus (Anat figura Spiritus Sancti Orientem, Christi figuram) — eene Kerk daarvan noemende het *Huis onzer Duive*.

c. Zinnebeeld der H. Maagd. Columba formosissima. De Duif van het Hooglied. Ave, Columba, cujus penae deargentatae et posteriora dorsi in pallore auri, sanctissimi et illuminantis Spiritus fulgore irradiantur. S. Germanus.

d. Zinnebeeld der ziel waarin de H. Geest woont. De H. Benedictus zag de ziel van zijne zuster, de H. Scholastica, na haren dood in de gedaante eener Duif ten hemel stijgen.

(*) Propterea etiam in vase in columbae (quae symbolum caritatis est) figura formato, olim Eucharistia fuit asservata. Arcudius. De Concord. Eccles. occ. et orient.

e. Eene Duif met een takje in den bek: zinnebeeld van verzoening en vrede. De Duif met een groenen olijftak naar de Ark terugkeerend. Toegepast op Maria door den H. Germanus: Wees gegroet, o Duif, die ons aanbrengt de vrucht van den olijf en den redder van den geestelijken zondvloed. — In de Catacouben symboliseert eene Duif op een graf de zuivere ziel van den aldaar begraven Christen; — heeft de Duif een olijftak in den bek, dan staat deze allegorische voorstelling gelijk met de dikwijls voorkomende bede: *Spiritus tuus in pace; wo geest zij in vrede*. Zou zulk een oud-Christelijk bevallig symbool: *eene Duif met een olijftak* — niet meer passen voor onze Katholieke grafgesteenten? Misschien voor iedereen niet duidelijk genoeg? Zeker niet zoo duidelijk als een *doodskop*.

f. Op de oudste monumenten, grafgesteenten en schilderwerk der Catacouben symboliseert het verschillende getal Duiven: *twee* de onoplosbaarheid van den huwelijksband, — *twee*, volgens sommigen, ook de Kerk uit het Jodendom en die uit het Heidendom, — *zeven* de zeven gaven van den H. Geest, — *twaaif* de twaaif Apostelen, den Zaligmaker vergezellende, — een onbepaald getal Duiven bij eene fontein de Christen zielen, zich lavende aan de bron der genade.

EENHOORN.

Symbool van Jesus Christus. De hoorn beteekent in de H. Schrift macht en sterkte. Christus nu is de macht en sterkte bij uitnemendheid. (Het Lam in de Openbaring V, 6 had *zeven hoornen*, zinnebeeld der volmaakte macht van Hem, wien alle macht gegeven was.) De Eenhoorn op den schoot eener Maagd symboliseert de menschwording van Jesus: — volgens de legende, dat de Eenhoorn, die zeer moeielijk te vangen is, zich gereedelijk overgeeft aan eene Maagd, zodra hij hare stem hoort. De Verlosser der wereld daalde op de stem van Maria in haren zuiveren schoot neder, toen zij sprak: *Mij geschiede naar uw woord.*

GRIFFIOEN.

Zie *Monsters.*

HAAN.

a. Symbool der waakzaamheid. Zie N. 142.

b. Symbool der verrijzenis; wijl de Haan na de duisternis van den nacht den dag aankondigt.

HAND.

Zich geheel openend of zegenend op latijnsche wijze. Hand uit eene wolk, soms de hand op een Kruisvormigen nimbus: zinnebeeld van God den Vader, een

teeken zijner macht of voorzienigheid. Soms in een rond met omschrift: *Dextera Domini; Rechterhand des Heeren.*

HART.

Zinnebeeld der liefde; tezamen met Kruis en Anker de drie goddelijke deugden voorstellende.

HART MET KRUIS EN DOORNENKROON.

Verbeeldt het H. Hart van Jesus, alleen of met het H. Hart van Maria, in eene glorie; — is van veelvuldig gebruik, maar wel te onderscheiden van een BEELD van het H. Hart, d. i. eene afbeelding van den Zaligmaker *ten voeten uit* volgens de bekende voorstelling. N. 14. Aan het bezoeken van eene *Beeltenis* van het Allerheiligste Hart van Jesus ter publieke vereering uitgesteld (in beeld of geschilderd) zijn aflaten verbonden: deze gebeden behooren te geschieden voor eene *Beeltenis ten voeten uit*. Raccolta. Nederd. Vert. bl. 179. Meer hierover bij §. V. Beeld van 't H. Hart.

HART MET KRANS VAN ROZEN EN ZWAARD.

Verbeeldt het H. Hart van Maria.

HERDER MET EEN SCHAAP OP DE SCHOUDERS.

Zinnebeeld van den Goeden Herder Jesus Christus. Veel gebruikt in de eerste tijden.

HERT.

Zinnebeeld van een heilig verlangen naar God, — naar Jesus Christus in het H. Sacrament, — naar den hemel. Gelijk een hert verlangt naar de waterbronnen, zoo verlangt mijne ziel naar u, o God. Ps. XLI, 2.

JONAS MET DEN VISCH.

Symbool van Jesus' verrijzenis. Van veelvuldig gebruik in de eerste tijden.

KASTEEL OP EEN BERG.

Zie *Burgt*.

KELK MET DE H. HOSTIE.

- a. Verbeeldt het H. Sacrament.
- b. Zinnebeeld der liefde met Kruis en Anker, de drie goddelijke deugden voorstellende.

KERK OP EENE HOOGTE.

Te midden eener fel bewogen zee. Zinnebeeld der Kerk van Jesus op de Steenrots, het Pauschap, gebouwd, door hare vijanden te vergeefs bestookt.

KLAVERBLAD AAN ÉÉN STENGEL.

Zinnebeeld der H. Drievuldigheid. N. 66. Volgens de legende verklaarde de H. Patritius aan de Ieren

het mysterie der H. Drievuldigheid met een Klaverblad in de hand. Voor de Ieren is nog het Klaverblad het zinnebeeld hunner nationaliteit; en bij feestelijke gelegenheden sieren zij zich de borst met een Klaverblad, zoowel de vrouwen als de mannen. Bij uitbreiding zinnebeeld der Theologie; waarom men oudtijds aan de Kerkleeraars een Klaverblad in de hand gaf.

KORENAREN.

Zinnebeeld van het H. Sacrament. De Tarwe geeft het Brood.

KRUISBLOEM.

Menigvuldig in de Gothiek als finale. Vijf bloemen, eene boven de vier vereenigde oprijzende.

LAM.

a. Zinnebeeld van Jesus Christus, het Lam zonder vlek dat de zonde der wereld wegneemt, van het begin der wereld geslacht.

1. Het Lam liggend op een schotel = het Paaschlam der Nieuwe Wet.

2. Het Lam liggend voor of op een Kruis of een Boek met zeven zegels = J. C. als Zoenlam voor ons geofferd, en alleen waardig het verzegelde Boek van Gods raadsbesluiten te openen. Openb. V.

3. Het Lam staande met eene bloedende wonde en den standaard der verrijzenis vasthoudende = J. C. dood zijnde geweest (Openb. V, 6) verzezen, zegevierend over den dood. Openb. I, 18. — Het Bloed uit de wonde wordt soms in een kelk opgevangen.

4. Het Lam staande op een berg of heuvel, waarvan de vier stroomen des Paradijzes afvloeien, symbolen der vier Evangelisten, die over de gansche aarde den overvloed en de vruchtbaarheid van Christus' Leer hebben uitgestort. Of neven den heuvel staan van weerszijden zes schapen, die de twaalf Apostelen voorstellen, gelijk het Lam op den heuvel Christus verbeeldt. „Ik zend u als schapen te midden van wolven.” Matt. V, 16.

Het Lam was reeds van de oudste tijden de afbeelding des Heeren. Het Lam, kan men zeggen, was het Crucifix uit de eerste vervolgingseeuwen, toen men het *Kruis* nog zooveel mogelijk aan het oog van heidenen en zwakke nieuwbekeerden onttrok.

b. Zinnebeeld van den Christen. De Zaligmaker noemde zijne Kerk dien éénen Schaapstal, waarvan Hij de ééne Herder is; — die kudde, welke Hij aan Petrus te hoeden gaf: Weid mijne lammeren, weid mijne schapen.

c. Als attribuut bij Heiligenbeelden in verschillende

beteekenissen. H. Joannes de Dooper, — H. Agnes,
— H. Franciscus van Assisië.

LEEuw.

a. Zinnebeeld van Jesus Christus, den Leeuw uit Juda's stam (volgens Genesis XLIX, 9 als de beloofde Messias uit den stam van Juda) die heeft overwonnen en verdiend het Boek te openen en zijne zeven zegels los te maken. Openb. V, 5.

b. Gevleugeld : zinnebeeld van den H. Marcus Evangelist.

c. Als attribuut bij een Heiligenbeeld beteekent *woestijnbewoner* (H. Hiëronymus) of *Martelaar* voor de leeuwen geworpen (H. Ignatius, Biss. Mart. 1 Febr.).

d. Zinnebeeld der sterkte, eene der vier kardinale deugden.

e. Zinnebeeld der waakzaamheid. Bij den ingang eener Kerk.

f. Een brieschende Leeuw, beeld des duivels, die brullende leeuw, die uit is op roof, overal rond zoekende, wien hij zou kunnen verslinden. I Petr. V, 8.

LELIE.

Zinnebeeld der maagdelijke zuiverheid; derhalve als attribuut veelvuldig bij de Heiligenbeelden, en als symbool bij uitnemendheid van de Maagd der Maagden.

LIER.

Symbol der Christelijke Godsvereering, vooral der heilige lofgezangen. Ook is de Lier het zinnebeeld van de wonderbare kracht der Evangelieprediking. Gelijk de fabel ons Orpheus voorstelt door de tonen zijner lier de wilde dieren temmende, zoo bedwingt en beschaaft de Christelijke prediking de meest barbaarsche volken.

MONSTERS.

Fantastische of denkbeeldige dieren, den duivel en de zonde voorstellende.

1. *Aspis*. Wordt voorgesteld in de legende als eene slang, die den balsemboom te bewaken had. Wilde de mensch van den boom plukken, dan moest hij eerst door betoovering deze slang doen inslapen; maar, om zich aan de betoovering te onttrekken, trachtte zij haar een oor met haren staart te stoppen en haar ander met aarde te vullen, door zich in het slijk te wentelen. Sicut aspidis surdae, et obturantibus aures suas. Ps. LVII, 5. De *Aspis* is het beeld dergenen die vrijwillig doof blijven voor de inspraken des Heeren.

2. *Basiliscus*. Wordt voorgesteld als een haan met den staart eener slang. Attribueert van den Laster. Gelijk dit monster van verre door zijn blik den dood toe-

brengt, zoo verderft de lasteraar door zijne booze tong zijn slachtoffer.

3. *Griffioen*. Wordt voorgesteld als een viervoetig gevleugeld dier met een arendskop.

4. *Sireen*. Volgens de fabelleer half vrouw en half *vogel*. Deze monsters, zegt men, zongen zoo verleidelijk schoon, dat zij de voorbijgangers tot zich lokten en ze daarna verslonden: de Sireen is alzoo het beeld der verleiding. In strijd met de dichters stellen de schilders en de beeldhouwers de Sirenen doorgaans voor als half vrouw en half *visch*. Chompré. Dict. abrégé de la Fable.

OLIJFTAK.

Zinnebeeld des vredes. Zie *Duif met olijftakje*.

PALM.

Palmboom aan een waterstroom: beeld van den rechtvaardige en van de zegeningen, die hij verwacht. Justus ut palma florebit. Ps. XCI, 13. en I, 3; — van J. C. als rechtvaardige bij uitnemendheid; als overwinnaar en het leven schenkend; — van den boom des levens in Joannes' Openbaring. XXII, 1 en 2.

PALMTAK.

Zinnebeeld der overwinning, bij alle oude volken.

Attribuut der Martelaren. Nogtans de palmtak op een oud-Christen graf duidt niet stellig een martelaar aan, de vaas of schaal met bloed moet er bij komen.

PASSIEBLOEM.

Zoo genoemd om de drie nagelen, die zich uit het hart der bloem verheffen, en alzoo symbool van het Lijden des Heeren. Sommigen willen nog in deze bloem zien het Kruis, de Lans en de Doornenkroon.

PAUW.

Oud zinnebeeld der verrijzenis; omdat gelijk deze vogel in de lente zich met schitterende veeren tooit, onze ziel bij de verrijzenis zich met een van heerlijkheid glanzend lichaam zal bekleeden. Ook als zinnebeeld der onsterfelijkheid, wijl in de meening der ouden het vleesch der Pauw onbederfelijk was.

PELIKAAN.

Door zijne blanke kleur reeds de onbevleete heiligheid van J. C. verbeeldende. Maar vooral:

a. Volgens de fabel heeft de Pelikaan tot zijn geduchtsten vijand de slang, die bij zijne afwezigheid in zijn nest sluipt en zijne jongen doodt. Om ze tot het leven terug te roepen, rijt de Pelikaan zich de borst open, en besprengt ze met zijn bloed. Jesus Christus

heeft ons, toen wij door de helsche slang den dood gevonden hadden, door zijn Bloed het leven teruggeschonken. De H. Thomas in zijn *Adoro Te* spreekt J. C. aldus aan: „Heere Jesus, o Pelikaan vol liefde, zuiver mij onzuivere door uw Bloed, waarvan een druppel voldoende is, om de gansche wereld van alle misdaden te redden.” Alzoo wordt te recht een Pelikaan bovenaan een Kruisbeeld geplaatst, als hadde hij zijn nest gebouwd in den Kruisboom.

δ. De Pelikaan zich de borst openrijtende, om zijne jongen met zijn bloed te voeden: — zinnebeeld van J. C. in het H. Sacrament, zoo onze zielen voedende met zijn Goddelijk Lichaam en Bloed. In dezen zin wordt meestal de Pelikaan door het volk begrepen. Conrad Gesner, de duitsche Plinius, verhaalt van een egyptischen vogel, dat hij, uit liefde voor zijne jongen, zich in 120 dagen niet van het nest verwijdert om voedsel te zoeken; maar, de nood dwingende, zich liever de zijde openscheurt om zijne teelt met zijn bloed te voeden. Fabri thesaurus.

PHENIX.

Fabelachtige vogel, die van zijne asche tot het leven terugkeert: zinnebeeld der verrijzenis. Onderschei-

dingsteeken : een nimbus of in den bek een palmtakje. De Phenix op een palmboom : den verrezen Christus als overwinnaar aanduidende.

Roos. (*)

a. Zinnebeeld van Jesus Christus en van zijne H. Moeder *afzonderlijk*, zijnde de Roos het zinnebeeld der schoonheid en der liefde: der schoonheid door haren vorm, der liefde door hare kleur.

b. Zinnebeeld van Jesus Christus en zijne H. Moeder *te zamen* in den bloeienden rozelaar. De *groene* stam is het beeld van Maria vol leven, haar ingestort door den H. Geest; — uit welke Maria Jesus geboren is, gelijk de Roos uit den stam opbloeit. De dorens verbeelden het sterfelijk leven, de menschelijke natuur, welke Jesus Christus heeft aangenomen. Hij de Onsterfelijke is voortgekomen uit de dorens onzer sterfelijkheid, gelijk de Roos uit de dorens. De Roos, J. C., de Bloem van Jesse, symboliseert door hare

-----
(*) De GOUDEN ROOS, welke jaarlijks, na plechtig gewijd te zijn, door den Paus aan een of ander persoon ter waardeering zijner verdiensten wordt geschonken, — is een teeken van vreugde voor de strijdende Kerk, het zinnebeeld der eeuwige heerlijkheid. De Kath. Illustratie 20 jaarg. bladz. 48 geeft eene afbeelding en beschrijving van de *Gouden Roos*, welke Leo XIII in 1886 geschonken heeft aan H. M. Christina, Koningin-Regentes van Spanje.

roode kleur zijn eigen Bloed, waarvan Hij gansch ge-
verfd werd bij zijne geeseling en kroning en kruisi-
ging. „Waarom is rood uw gewaad, en zijn uwe klee-
deren als van die in de wijnpers treden? De wijnpers
heb ik alléén getreden.” Isai. LXIII, 2. 3.

SCHEEPJE IN STORM.

Het Scheepje van Petrus, beeld der H. Kerk, den
storm trotseerende.

SERPENT AAN EEN KRUISSTANG.

Verbeeldt het koperen serpent door Moses in de
woestijn op een stang geplaatst, ter genezing van die
door de vurige serpentes gebeten waren. Num. XXI, 9.
Beeld van J. C., aan het Kruis verheven, opdat, ge-
lijk de Israëlieten door het aanzien van het koperen
serpent van de beten der vurige slangen genezen wer-
den, een ieder, die in Hem gelooft, niet verloren
ga, maar het eeuwige leven hebbe. Joan. III, 15.

SERPENT AAN DEN VOET VAN EEN KRUISBEELD

OF AAN DE VOETEN EENER MADONNA.

Verbeeldt het oude Serpent, den duivel.

SERPENT IN CIRKELVORM.

Zinnebeeld der oneindigheid, der eeuwigheid.

SIREEN.

Zie *Monsters*.

SLANG.

Als *Serpent*.

STER.

a. Zinnebeeld der H. Maagd, die door haren zuiveren glans de sterren overtreft. Zij is de Zeesterre (Maris stella = Maria) die ons den koers wijst op de onstuimige wereldzee naar de veilige haven, het hemelsch vaderland (Amica stella naufragis); — zij is de blijde Morgenster (Stella matutina) die de Zon der rechtvaardigheid voorafging.

b. Bij versiering beteekent eene Ster iets hemelsch. Een gewelf met sterren bezaaid beteekent den hemel. Sterren, gestrooid op den mantel of de tuniek van Maria, beteekenen hare hemelsche heerlijkheid. Eene ster boven het hoofd van een Engel of van eene allegorische vrouwenfiguur, met een Kruis en een Boek (Biblia of Evangelium) de Kerk of den Godsdienst verbeeldende, beteekent hemelsche afkomst.

STRUISVOGEL.

Beeld der Synagoge. De struisvogel legt zijne eieren in het stof: — zoo deed ook de Synagoge, die geen

zuiver hemelsch verlangen vermocht te ontboezemen. Desniettemin heeft zij het leven aan de Apostelen geschonken; maar God zelf heeft hen door zijn H. Geest verlicht en versterkt, van hen die edelmoedige mannen makende, welke de geheele wereld doorkruist en van aanschijn veranderd hebben.

TOONBROODEN (TAFEL DER).

Figuur van het H. Sacrament, het Brood des levens, het levende Brood, dat uit den hemel gedaald is.

VISCH.

Allermerkwaardigst symbool uit de eerste tijden. De Visch was het Symbool van een Christen, die in het water, (*) het element der visschen, herboren wordt. Ook had de Zaligmaker aan de Apostelen beloofd: Ik zal u visschers van menschen maken (Matt. IV, 19). — Maar de Visch was in de eerste tijden, toen men zoo zorgvuldig de verhevenste geheimen van den Godsdienst voor de ongelooovigen en de nieuwbekeerden verborgen hield, (**) — een allerschoonst en geliefd symbool van Jesus Christus. En waardoor? Door de *grieksche* benaming van Visch ΙΧΘΥΣ, zijnde deze vijf letters de

(*) Vandaar dat de doopvont *piscina* (vischvijver) werd genoemd.

(**) *Disciplina arcani* = tucht der geheimleer.

eerste letters van de vijf volgende woorden: Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Ὑιὸς Σωτήρ, zooveel als JESUS CHRISTUS GODS ZOON VERLOSSER; — zoodat in het figuur van een Visch de twee groote mysteriën der Menschwording en der Verlossing zoo geheimzinnig waren opgesloten, dat de Visch voor de ongewijden wel een onoplosbaar raadsel moest zijn.

WEEGSCHAAL.

Zinnebeeld der rechtvaardigheid.

WIJNSTOK.

Zinnebeeld van J. C. en zijne leerlingen, volgens zijn woord: „Ik ben de wijnstok en gij zijt de ranken.” (Joan. XV, 5). — Ook duidt de Wijnstok op het H. Sacrament. Zie *Druiven*.

ZON.

Symbool van J. C., de Zon van rechtvaardigheid. Eene Monstrans in den vorm eener zon. N. 214. De Zoete Naam in eene zon of glorie: de H. Bernardinus. — De zon met de maan boven de afbeelding des Gekruisten. Zie attributen van een Kruisbeeld.

305. Figuren, waarmede men, buiten de reeds vermelde, een Altaar of Troon van de H. Moeder Gods als met zoovele zinnebeelden van Maria versierd kan

vinden:

a. Uit de Litanie van Lorette:

1. Een *Spiegel* als SPIEGEL DER RECHTVAARDIGHEID, om Maria's onbevleete schoonheid, eene afstraling der goddelijke majesteit en goedheid. Boek der Wijsheid VII, 26.

2. Een *Stoel* of *Zetel* als ZETEL DER WIJSHEID, de Troon, dien J. C., de eeuwige wijsheid, zich gekozen heeft.

3. Een *gouden Vaas* als GEESTELIJK VAT, EERWAARDIG VAT, UITMUNTEND VAT VAN GODSVRUCHT, waarin de H. Geest zijne rijkste gaven heeft gestort, en waaruit de heerlijkste geur van lof en aanbidding tot God opstijgt.

4. Een *Toren* die hechtheid en sterkte teekent, als TOREN VAN DAVID, beeld van Maria's macht en sterkte. Turris draconi impervia. (*)

5. Een *Toren*, sierlijk en rijzig in vorm, als IVOREN TOREN, beeld van Maria's schoonheid en majesteit.

6. Een *gouden Huis* als HUIS VAN GOUD, de prachtige

(*) In de twee torens eener Kerk ziet men in dien ten Zuiden den Davidstoren en in dien ten Noorden den Elpenbeenen Toren, tegen het Vrouwenpand.

Tempel van Salomon; Maria de prachtigste Tempel, door God zelven gebouwd en met zijne heerlijkheid vervuld.

7. Een *Poort* als DEUR DES HEMELS: door Maria kwam God tot ons, door Maria moeten wij gaan tot God. *Salve porta, ex qua mundo lux est orta. Quae pervia coeli porta manes.*

b. Uit het Hooglied:

Eene Zon, — eene Maan, — eene Lelie tusschen do-rens.

c. Uit den Ecclesiasticus:

Een Ceder, — een Cipres, — een Olijf.

306. Welke van deze symbolen of emblemen kunt gij aanwijzen in onze Kerk?

§. V. Heiligenbeelden en Groepen. Tafereelen of Tableau's.

307. Wat is de beteekenis of de bestemming der Heiligenbeelden in onze Kerken? — Hoe eenvoudig en duidelijk verklaarde de Groote Gregorius reeds *voor dertienhonderd jaar* de Katholieke Geloofsleer wegens de Heiligenbeelden! „Het beeld van onzen Zaligmaker verlangt men niet, om het als God te vereeren; maar

opdat bij de herinnering aan den Zoon Gods de liefde meer ontvlamme tot Hem, wiens beeld men wenscht te zien. Evenzoo buigen wij ook niet de knieën voor het beeld als voor eene Godheid; maar vereeren daardoor alleen Hem, aan wien wij door het beeld herinnerd worden, hetzij gelijk Hij geboren werd, of gelijk Hij geleden heeft, of gelijk Hij op den troon gezeten is. En terwijl het beeld onze gedachten tot den Zoon Gods heenvoert, stemt het ons hart of tot vreugde over zijne verrijzenis of tot droefheid over zijn lijden.” — En hoe schoon en klaar is wat *voor elfhonderd jaar* Paus Gregorius II schreef aan Keizer Leo den Isaurier, den Voorlooper van de Beeldstormers der XVIe eeuw! „Gij zegt, dat wij steenen, muren en tafels aanbidden. Dat is niet zóó. Alleen wordt ons daardoor het geheugen gescherpt en de onverstandige en stompe zin opgewekt door degenen, wien deze namen en betekenissen toekomen, en van wie deze beelden slechts afbeeldingen en geene afgodsbeelden zijn, gelijk gij zegt. Dat zij verre! Want niet op die beelden stellen wij onze hoop, en wanneer het een beeld des Heeren is, zoo zeggen wij: Heer Jesus Christus, Zoon van God, help ons, red ons; — wanneer het daarentegen een beeld van zijne Heilige Moeder is, zeggen wij: Hei-

lige Moeder van God onzen Heer, bid voor ons bij uwen Zoon, onzen God, om onze zielen te redden; — wanneer het echter een Martelaar is, zeggen wij bijv.: H. Stephanus, gij die voor Christus uw bloed vergoot, en als eerste der Martelaren het recht van voorbede hebt, bid voor ons.” — Hoe eenvoudig! Is het niet alsof wij onze Priesters de Catechismusles over de vereering van de Heiligen en hunne beelden hooren uitleggen? En toch die uitlegging werd voor meer dan duizend jaren door Roomsche Pausen, de hoogste Leerders der Kerk, gegeven.

308. Naast de waardeering der beeldende kunsten, wanneer zij beitel en penseel aan de Kerk ten dienste bieden, om niet alleen de woontente des Heeren met hare scheppingen op te luisteren, maar tevens het geloovige volk te onderwijzen en te stichten; — mogen wij niet nalaten te waarschuwen tegen het huidige naturalisme, dat niet slechts de litteratuur, maar ook de schoone kunsten, vooral de schilder- en graveerkunst, als wapenen bezigt tot bestrijding van het bovennatuurlijke, van Evangelie en Katholieke overlevering. Deze waarschuwing zal men niet ontijdig noemen; als men weet, dat het ook hier te lande smaak begint te worden ongeloovige artisten te verheerlijken, die er zich op

toelegden om godsdienstige onderwerpen tot nog erger dan ongodsdienstige schilderingen te verwerken. De Evangelische voorstelling wordt ontdaan van het ideale; de Katholieke overlevering moet verdwijnen; een valsch realisme wordt gehuldigd, eene onderstelling uit de verbeelding gegrepen. En het doel? 't Is alsof zij u vragen: „Hoe hebt gij dat feit . . . uit het Evangelie u voorgesteld? Zie, zoo roepen zij brutaal: dáár hebt ge 't; zóó, zóó was het, en niet anders.” Dat is nu wel het uiterste, in den geest van Renan; doch men zij immer op zijne hoede. Wil men voor eene Kerk tafereelen of personen uit het Nieuwe Testament of de latere historie der Kerk en der Heiligen afgebeeld, men bezige alleen werken van erkende Katholieke kunstenaars, die daarbij de Katholieke overlevering geëerbiedigd hebben.

309. Wat beteekent de *Glorie* of lichtschijn om de beeltenis van een Goddelijken of van een Heiligen Persoon? — De uitstraling hunner heiligheid en heerlijkheid.

Van een Heiligen Persoon. Op oude monumenten vindt men ook Pausen en Keizers, die niet heilig zijn verklaard, met een Nimbus versierd; wijl een Nimbus ook gebezigd werd als een teeken van de hoogste macht,

't zij geestelijke of wereldsche. Deugden, Gewesten en Steden, als personen voorgesteld, ontvingen soms een Nimbus. — Merken wij nog op, dat de Heiligen van het Oude Testament in 't Westen geen Nimbus hebben, in 't Oosten wel.

310. Hoevelerlei *Glorie* of straalkrans onderscheidt men? — Tweederlei: de *Aureool* en den *Nimbus*. (*)

311. Wat is eene *Aureool*? — Eene *Glorie* om de gansche beeltenis, doorgaans in amandel- of vischvorm; dat is: een ovaal met spitse punten. Er zijn ook ronde en vierbladige. Alleen de drie Goddelijke Personen en de H. Maagd worden met eene *Aureool* omgeven.

312. Wat is een *Nimbus*? — Een *Straalkrans* om het hoofd, doorgaans rond, als een rond schild of kroon. Oudtijds had men ook drie- en vierhoekige, altijd verticaal of rechtstandig. Een driehoek om het hoofd van God den Vader is nog gebruikelijk, wijzende op de H. Drievuldigheid.

313. Wat beteekent een *kruisvormige Nimbus*? — Het kruis op een *Nimbus* is een teeken der Godheid; zoodat een *kruisvormige Nimbus* alleen aan de drie

-----
(*) *Aureool* = Aureola (corona) gouden krans. — *Nimbus* = licht-
nevel.

Goddelijke Personen eigen is. Alzoo God de Vader als een Grijsaard, of als eene Hand uit eene wolk; — de H. Geest als eene Duif, — en Jesus Christus in zijne Menschheid of symbolisch als een Lam — hebben een kruisvormigen Nimbus. (*)

314. Hoe wordt het kruis op den Nimbus verklaard? — Niet als het Lijdenskruis, maar als eene overvloedige uitstraling der slapen en der hersenen, — der slapen, waar het leven door den aderslag zich openbaart, — der hersenen, waar het verstand gedacht wordt zijn orgaan te hebben. Wij slechts drie kruisarmen zichtbaar zijn, willen sommigen daarin zien een symbool der H. Drievuldigheid. — Anderen daarentegen erkennen in dezen Nimbusvorm juist het *Lijdenskruis*, en wel zóó, dat zij den kruisvormigen Nimbus alleen toegekend willen zien aan Jesus Christus, en het als een misduiding en misbruik veroordeelen, wanneer aan God den Vader of den H. Geest deze Nimbus gegeven wordt. Pascal. Institutions de l'art chrétien, citées par la Revue de l'art chrétien. II, 73 et 177.

315. Welke kleur wordt aan eene Glorie gegeven? — De gewone kleur is de gele of goudkleur, als de

---

(*) Een rechtstandig of grieksch kruis, geen schuinsch of St-Andrieskruis. Drie armen slechts zichtbaar.

edelste en schitterendste kleur. Vindt men Nimbussen met andere kleuren, dan heeft dit hierin zijn grond, dat eene Glorie *licht* moet verbeelden: nu het licht is verscheiden van kleur, als ons duidelijk is in den regenboog.

A. Voorstellingen der H. Drievuldigheid.

316. I. De treffendste voorstelling der H. Drievuldigheid is de *Doop van Jesus Christus* in groep of tafereel volgens de Evangelisten. Men vindt God den Vader voorgesteld door een lichtbundel of eene hand uit eene wolk, wijzende op den Zaligmaker, met de woorden: *Deze is mijn welbeminde Zoon.* — Op oude doopvonten menigmaal door een menschelijk hoofd met Nimbus, in een halven cirkel, waardoor de hemel beteekend wordt. — Soms ontbreekt de voorstelling van God den Vader.

II. Van veelvuldig gebruik is deze voorstelling: — het beeld van een Grijsaard (*) in zittende houding als de Oude der dagen in een sneeuw wit kled (bij Daniël VII, 9) met een rijksstaf in de hand en een wereldbol neven zich, als Schepper, Heer en Bestierder

---

(*) Het Hoofd ongedekt of versierd met de Keizerlijke Kroon of met de Pauselijke Tiaar. De Tiaar soms met vier of vijf kronen. Z66 ook God de Vader alleen als Keizer of Paus, ten teeken zijner opperste macht.

van het heelal; — aan de rechterhand des Vaders het beeld van Jesus Christus zittende, met de Vijf Wonden geteekend en het Kruis vasthoudende; — daarboven in glorie de Duif, verbeeldende den H. Geest.

III. God de Vader, gezeten op een troon of een regenboog (de voeten ook rustende op een tweeden regenboog) met beide handen vasthoudende den dwarsbalk van het Kruis (meestal in den *Tau*-vorm) waaraan Jesus Christus hangt te sterven. „Zoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eeniggeboren Zoon gegeven heeft.” Joan. III, 16. De Duif als de H. Geest — boven of tusschen beiden. In zeer oude voorstellingen ziet men de Duif tusschen het hoofd van God den Vader en het hoofd van God den Zoon, de eene vleugel reikende aan den mond des Vaders, de andere aan den mond des Zoons, om aan te duiden, dat de H. Geest van den Vader en den Zoon voortkomt.

B. Beeltenissen van Jesus Christus.

317. Welk is het voornaamste beeld in eene Kerk? — Het Crucifix of het beeld van Jesus Christus aan het Kruis. 't Is het voornaamste en noodzakelijkste beeld, omdat het aan geen Altaar kan gemist worden. N. 163. Het Crux triumphalis. N. 99.

318. Wat wordt voor een deugdelijk Crucifix verlangd, of wat strekt ten minste tot aanbeveling?

I. Een latijnsch Kruis, rond of hoekig, eenvoudig of versierd.

Men zoeke niet den *ruwen Kruisboom* na te bootsen; wijl men aangenomen heeft het Kruis te beschouwen als het werktuig en het zinnebeeld der Overwinning en der Heerlijkheid, als den troon, waarvan Jesus Christus dood en hel, de gansche wereld beheerscht. *Regnavit a ligno Deus. Christus vincit, Christus regnat. Christus overwint, Christus heerscht.*

II. Op den bovensten Kruisarm een *plat* breed rechthoekig bord, waarop de inscriptie meest I. N. R. I., de initialen van den latijnschen Titel (Zie N. 301); ook wel IHS. XPS.

Het Titelbord niet als van parkement, dun en gerold, maar volgens de overlevering als van *hout* en *plat*. Men schrijft den oorsprong van het Byzantijnsche Kruis (met de twee ongelijke dwarsarmen) toe aan het kortere Titelbord boven den langeren kruisarm.

III. Het Lichaam des Heeren recht uitgestrekt, de majesteit zijner goddelijke liefde uitdrukken.

Niet pijnlijk in bochten gewrongen, gelijk men zich een misdadiger in wanhoop zou verbeelden.

IV. De Doornenkroon op het hoofd des Zaligmakers.

Gelijk men het Kruis versiert, zoo heeft men oudtijds de Doornenkroon soms met eene Bloemenkrans of met eene schitterende Koningskroon verwisseld, om Jesus Christus als onzen Koning te huldigen.

V. De armen des Zaligmakers hoe meer horizontaal uitgestrekt des te schooner.

Om de symbolische beteekenis, dat de Zaligmaker zijne armen uitstrekt als om de gansche wereld in zijne vaderlijke omhelzing te omvatten. Men noemt *Jansenistische* Christusbeelden dezulke, welke de armen verticaal omhoog uitstrekken, als om ze van de aarde af te wenden en het kleine getal der uitverkorenen te beduiden. *Manibus non expansis, sed in altum fixis.* Dergelijke voorstelling is niet geoorloofd. Derhalve zal het moeilijk zijn een onberispelijk Corpus van *ivoor* uit één stuk (volgens de kunst schooner dan met aangezette armen) in tamelijke grootte te snijden.

VI. Het hoofd des Zaligmakers ter rechterzijde geneigd. (*)

— — —

(*) In enkele Kerken wijkt de as van het Priesterkoor merkelyk af van de as van het schip naar het Noorden, waarschijnlijk symboliseerende de richting van het hoofd des stervenden Zaligmakers. Tot voorbeeld wordt o. a. aangehaald de Sinte Gudule te Brussel.

Bediedt, dat de Christus stervende zich heeft afge-
wend van de Joden ten teeken hunner verwerping, —
en zich geneigd heeft naar het Noorden, naar de kille
duisternissen van het Heidendom.

VII. De Zijdewonde ook ter rechter.

Ook naar den kant der Heidenen heeft zijn Goddelijk
Bloed gestroomd, — voor hen heeft Hij zijn Goddelijk
Hart geopend.

VIII. Een breede doek eenvoudig om de lendenen
geslagen.

Geen smalle strook of ineen gedraaide gordel, zeer
onnatuurlijk en niet stichtend. — Op de oudste Cruci-
fixen is de Christus gedekt door een *colobium* of tuniek
(met of zonder mouwen) van de schouders tot de voe-
ten; — op de latere door een *perizonium* of rok van de
heupen tot de knieën. De kleur van den lendendoek is
doorgaans *wit*. Te Rome ziet men Christusbeelden met
een lendendoek van *roode zijde*, met gouden galon en
franje afgezet.

IX. De voeten *neven* elkander met twee, of *op* elk-
ander met één Nagel aan 't Kruis gehecht.

De voeten *neven* elkander is de oudste en waarschijn-
lijkste voorstelling. Bijna alle Kruisbeelden vóór de XIIe
eeuw hebben vier Nagelen. — Op de oudste Crucifixen
bespeurt men soms volstrekt geen nagelen: — Christus

tegen het Kruis, maar niet daaraan vastgehecht, om te beteekenen, dat Christus zich vrijwillig voor de zaligheid der menschen heeft opgeofferd. Niet de nagelen, maar zijne liefde hechtte Jesus aan het Kruis, en deed Hem, ondanks de tergende godslastering: *Kom af van het Kruis, zoo Gij de Zoon Gods zijt*, aan het Kruis blijven en sterven. Deze symbolische voorstelling heeft niets te maken met die Christusbeelden welke ook geen *nagels* hebben, maar toch *koppen* van nagels vertoonen. (*) Op eene of andere wijze (door schroeven of soldeer) is het Corpus aan het Kruis vastgemaakt; maar zijn het dan *echte Crucifixen*? Een Crucifix is *Jesus Christus CRUCI FIXUS: Jesus Christus AAN HET KRUIS GEHECHT*, natuurlijk gelijk Hij eenmaal aan het Kruis is gehecht geworden, te weten: *met nagels*. — Van een gewijd Crucifix met aflat mag het Corpus op een ander Kruis worden vastgemaakt, zonder gevaar van den aflat te verliezen.

X. De Nagelen vierkant met ronde koppen.

Volgens de overlevering. Dusdanig is de Nagel, bewaard in de Kerk van 't H. Kruis van Jerusalem te Rome, als blijkt uit de fac-simile's, die naar het bijgevoegde getuigenschrift *volmaakt gelijk* zijn aan dezen Na-

---

(*) Men begrijpt waarom men die koppen zonder nagels zoo veelvuldig ziet aangewend; maar hoe nagelkoppen *op de polsen* in plaats van *in de handen* te verklaren?

gel, een van die, waarmede O. H. J. C. aan het Kruis gehecht is geweest.

XI. De voeten steunend op een dwarsbalk (*suppedaneum*).

Volgens de overlevering. Zoo wordt de horizontale richting der armen gerechtvaardigd. Dit *suppedaneum* is wellicht aanleiding geweest voor het Kruis met drie dwarsbalken.

319. Wat verstaat men door een *Calvarieberg*? — Jesus Christus aan het Kruis met Maria en Joannes, Maria ter rechterzijde, de nieuwe Eva, in wie de schuld der eerste Eva is weggenomen en de Vrouw hersteld geworden. Is het Christusbeeld betrekkelijk veel grooter dan de beelden van Maria en Joannes, dan wil men daardoor de majesteit van den Gekruiste beter doen uitkomen. (*) Zulk een groep wordt een *Calvarieberg* genoemd, ofschoon de plaats der kruisiging geen *berg* was, maar slechts eene weinig verhevene, ronde en kale rotshoogte. Wat men een *Calvarieberg* noemt, veronderstelt ook geenszins iets dat op een berg gelijk.

320. Noem eenige attributen, die bij een Crucifix

(*) Dit verschil in grootte der figuren werd in de middeleeuwen dikwijls toegepast met gelijke bedoeling.

of Calvarieberg gevonden worden. — Boven het Kruis de Hand van God den Vader met Nimbus zijn Goddelijken Zoon zegenend, — of wel de Duif als beeld van den H. Geest. — Aan 't boveneind des Kruises de Pelikaan, zinnebeeld des lijdens. — Boven den dwarsbalk Zon en Maan. — Engelen die in bekers het Goddelijk Bloed uit de Wonden opvangen. — Onder de voeten des Gekruisten een Kelk. — Aan den voet des Kruises een doodshoofd; — ook een serpent.

321. Wat beteekenen op een tafereel der Kruisiging de *Zon* en de (halve) *Maan* boven den dwarsbalk? — De *Zon* (meestal) ter rechter-, de *Maan* ter linkerzijde. Aanvankelijk mogen de *Zon* en de *Maan* (soms in menschelijke of mythologische gedaante) op het tafereel der Kruisiging de verduistering der *Zon* bij het sterven des Verlossers en de deelneming des firmaments in den dood en de zegepraal zijns Makers beteekend hebben, gelijk ook Engelen, de Aarde en de Oceaan, in figuren, werden toegevoegd, om den rouw der gansche natuur bij den dood van haren Schepper, en de zegeningen over de gansche natuur door dien dood uitgestort, af te beelden; — weldra nogtans werden aan de *Zon* en de *Maan* symbolische bediedenissen toegeschreven. De *Zon* aschgrauw, symbool van het Jood-

sche volk, dat geschitterd heeft als de Zon, maar in schande onderging; — de Maan rood, symbool der Synagoog, roodgeverfd door het Bloed van den Christus, dat zij vergoot. — Of: de Zon en de Maan symboliseeren de Twee Testamenten, de Kerk en de Synagoog. De Kerk, gelijk de Zon des daags, verspreidt haar licht en luister over de gansche aarde; — de Synagoog heeft alleen, gelijk de bleeke Maan in de nachtelijke duisternis, zwak en flauw voor het slecht ziende, in 't eind gansch blind geworden Joodsche volk geschenen. — Anders nog: de Zon, symbool van Jesus Christus, de Zon der gerechtigheid, — de Maan, symbool der Kerk, die, gelijk de Maan van de Zon, haar licht ontvangt van Jesus Christus; — en toen de Zon op het Kruis werd uitgedoofd, verloor ook de Maan haar klaarheid, dat is: de Kerk deelt in het lijden van haren Verlosser.

322. Wat beteekent de *Kelk* onder de voeten des Gekruisten? — 't Is waarschijnlijk (zegt Didron, in zijne *Iconographie*) dat die Kelk is de heilige GRAAL, in de middeleeuwsche sagen zoo vermaard. De Graal, zegt men, was gebruikt bij het laatste Avondmaal; in dien beker had de Zaligmaker den wijn in zijn Bloed veranderd. Vervolgens zou Nicodemus of wel Joseph

van Arimathea in dien heiligen beker het Bloed hebben opgevangen uit de Wonden des Heeren. Later werd de geheimzinnige Graal overgebracht naar Frankrijk, waar hij het onderwerp werd van vele en lange heldensagen. — Maar als dit alles volgens de geleerden niet meer dan waarschijnlijk is, wie zal dan afkeuren, dat de eenvoudige geloovige in dezen Kelk zie den Kelk des lijdens, dien de Zaligmaker in den Hof van Olijven zich bereid zag, en de hemelsche Vader niet wilde wegnemen, en dien de liefderijke Verlosser gedronken, tot den laatsten druppel, aan het Kruis stervende, geledigd heeft?

323. Wat beteekent het *doodshoofd* (met of zonder gekruiste beenderen) aan den voet van een Crucifix? — Dit doodshoofd kan gehouden worden: 1. als eene herinnering aan den Golgotha of Calvarië, wat beteekent *Schedelplaats*, om den vorm zoo genoemd of wel om de bestemming als begraafplaats; — 2. als eene herinnering aan de legende, volgens welke op dezelfde plaats de eerste Adam begraven werd, waar de tweede Adam gekruist is, die door zijn dood ons het leven teruggaf, wat de eerste door de zonde ons ontnomen had (op Adams schedel vloeide, volgens sommige overleveringen, het Bloed van Christus, toen de aarde

scheurde, waardoor het graf van den eersten mensch werd geopend); — 3. als een symbool des doods, om voor te stellen de zegepraal van Jesus Christus over den dood.

324. Wat beteekent het *serpent* aan den voet des Kruises? — De zegepraal van Jesus Christus over den duivel, volgens de voorzegging door God zelve gedaan in het Paradijs. Genesis III, 14 en 15.

325. Welke beeltenis van Jesus Christus is na het Kruisbeeld de voornaamste? — De beeltenis van zijn H. HART (N. 14), wel het meest om deze reden, dat Jesus zelf aan de Gelukzalige Margareta Maria heeft verklaard: Hij wenschte zóó in beeltenis te worden voorgesteld, gelijk Hij haar verschenen was, zijn zegen belovende aan die huizen, waar eene beeltenis van zijn H. Hart zou zijn tentoongesteld. Paus Pius VI bij Rescript van 2 Januari 1799 vergunde „een afaat van 7 jaar en even zoovele quadragenen aan alle geloovigen, die ten minste met rouwmoedig hart en met godsvrucht de beeltenis van het allerh. Hart van Jesus bezoeken, ter publieke vereering uitgesteld in welke kerk, bedeplaats, of op welk altaar ook, en eenigen tijd bidden volgens de meening van Z. H.” *Raccolta* of *Verzameling* van gebeden enz. blad. 179.

326. Wat is een ECCE HOMO?— Zie N. 302. *Ecce homo.*

327. Hoe wordt Jesus *verrezen* voorgesteld? — In glorie met de Vijf Wonden en den standaard der verrijzenis. Zie N. 304. *Het Kruis.* 3. a. Bl. 208.

**C. Eenige voorname afbeeldingen van de H. Maagd,
Madonna's of Mariabeelden.**

328. 1. Maria *met het Kind op den arm.* Voornaamste aller voorstellingen, — beteekent het *Goddelijk Moederschap* van Maria. MOEDER GODS is haar hoogste titel, waaruit de andere voortvloeien.

Gewoonlijk strekt het Kind de rechterhand zegenend uit, en houdt in de linkerhand, als Verlosser der wereld, een bol met een Kruis er op. Verkeerdelijk ziet men soms het zegenend handje een bloempje aangeboden, waardoor het ophoudt te zegenen.

2. Maria in *zittende* houding, met het Kind op den schoot. Oudste voorstelling: beteekent hare *majesteit*, die zij ontleent aan haar Goddelijk Moederschap; daarom wordt zulk beeld eene *Maestà* genoemd. J. C., zijne Moeder kronende, heeft haar doen *nederzitten* aan zijne rechterhand, en van zijne *majesteit* haar deelgenootte gemaakt.

In zittende houding met het Kind op den schoot. In het romaansche tijdperk raakt Maria nauwelijks het Kind

scheurde, waardoor het graf van den eersten mensch werd geopend); — 3. als een symbool des doods, om voor te stellen de zegepraal van Jesus Christus over den dood.

324. Wat beteekent het *serpent* aan den voet des Kruises? — De zegepraal van Jesus Christus over den duivel, volgens de voorzegging door God zelve gedaan in het Paradijs. Genesis III, 14 en 15.

325. Welke beeltenis van Jesus Christus is na het Kruisbeeld de voornaamste? — De beeltenis van zijn H. HART (N. 14), wel het meest om deze reden, dat Jesus zelf aan de Gelukzalige Margareta Maria heeft verklaard: Hij wenschte zóó in beeltenis te worden voorgesteld, gelijk Hij haar verschenen was, zijn zegen belovende aan die huizen, waar eene beeltenis van zijn H. Hart zou zijn tentoongesteld. Paus Pius VI bij Rescript van 2 Januari 1799 vergunde „een afaat van 7 jaar en even zoovele quadragenen aan alle geloovigen, die ten minste met rouwmoedig hart en met godsvrucht de beeltenis van het allerh. Hart van Jesus bezoeken, ter publieke vereering uitgesteld in welke kerk, bedeplaats, of op welk altaar ook, en eenigen tijd bidden volgens de meening van Z. H.” *Raccolta* of Verzameling van gebeden enz. bladz. 179.

326. Wat is een ECCE HOMO?— Zie N. 302. *Ecce homo*.

327. Hoe wordt Jesus *verrezen* voorgesteld? — In glorie met de Vijf Wonden en den standaard der verrijzenis. Zie N. 304. *Het Kruis*. 3. a. Bl. 208.

**C. Eenige voorname afbeeldingen van de H. Maagd,
Madonna's of Mariabeelden.**

328. 1. Maria *met het Kind op den arm*. Voornaamste aller voorstellingen, — beteekent het *Goddelijk Moederschap* van Maria. MOEDER GODS is haar hoogste titel, waaruit de andere voortvloeien.

Gewoonlijk strekt het Kind de rechterhand zegenend uit, en houdt in de linkerhand, als Verlosser der wereld, een bol met een Kruis er op. Verkeerdelijk ziet men soms het zegenend handje een bloempje aangeboden, waardoor het ophoudt te zegenen.

2. Maria in *zittende* houding, met het Kind op den schoot. Oudste voorstelling: beteekent hare *majesteit*, die zij ontleent aan haar Goddelijk Moederschap; daarom wordt zulk beeld eene *Maestà* genoemd. J. C., zijne Moeder kronende, heeft haar doen *nederzitten* aan zijne rechterhand, en van zijne *majesteit* haar deelgenoot gemaakt.

In zittende houding met het Kind op den schoot. In het romaansche tijdperk raakt Maria nauwelijks het Kind

aan, zij de dienstmaagd des Heeren vol eerbied voor haren Schepper, dien zij den geloovigen ter aanbedding voorstelt. Jesus, geheel gekleed, niet gemeenzaam met zijne Moeder, maar ernstig en statig, met de eene hand zegenend, met de andere een boek of rol (*volumen*) vasthoudend, symbool der Nieuwe Wet, welke Hij der wereld kwam brengen. — In latere eeuwen onderscheiden zich de voorstellingen van Maria met het Kind door zekere gemeenzaamheid; maar die mettertijd hare aangrijpende lieflijkheid verloor, om soms in eene (zacht uitgedrukt) al te menschelijke gemeenzaamheid te ont-aarden. En voor het tegenwoordige: zijn de voorstellingen van Maria met het Kind, die ons onder de oogen komen, alle godsdienstig, stichtend?

3. *Maria met kroon en scepter* als Koningin des hemels, *in heerlijkheid en macht* alle Engelen en Heiligen verre te boven gaande. Indien Jesus de Koning is van de geheele wereld, dan is Maria de Koningin. Maar Jesus is de Koning der rechtvaardigheid, Maria de Koningin der barmhartigheid; zij is de Esther van het Nieuwe Verbond. H. Liguori. De glorie van Maria. Uitlegging van het *Salve Regina*.

De vereering der Heiligen wordt in de Katholieke Kerk *Dulia* genoemd; — die van Maria, eene gansch bijzondere, *Hyperdulia*, de vereering van Maria als Hei-

lige boven alle Engelen en Heiligen; — de goddelijke eer van aanbidding, alleen aan God toekomende, wordt *Latria* genoemd.

4. Maria, als tweede Eva, haar Goddelijk Kind een *appel* aanbiedende. Deze appel verbeeldt de vrucht der gehoorzaamheid en des levens, die zij de tweede Eva den tweeden Adam aanbiedt, — in tegenstelling van de vrucht der ongehoorzaamheid en des doods, welke de eerste Eva den eersten Adam heeft aangeboden. Zóó de Zoete L.-V. van den Bosch.

5. Maria met het ontzielde Lichaam van haren Zoon op den schoot, *Nood Gods* of *Pietà* genoemd. *Pietà* beteekent *Compassio*, *Medelijden*.

6. *O.-L.-V. der Zeven Weeën. Mater dolorosa.* Maria het Hart met een zwaard doorboord: plastische voorstelling van Simeon's voorzegging bij Luc. II, 35. „En uwe ziel zal een zwaard doorboren.” Ook stelt men Maria voor het Hart met *zeven* zwaarden doorboord, zittende met het bloote Kruis achter zich, of staande onder het Kruis, waaraan haar Zoon hangt te sterven. De devotie tot de *Zeven Smarten van Maria* is door de H. Kerk goedgekeurd, als reeds blijkt uit het Feest van O.-L.-V. der Zeven Weeën, Vrijdag na Passie-Zondag en den derden Zondag in September.

Welke zijn de Zeven Weëen van Maria? — 1. Maria hoort de voorzegging van Simeon. — 2. Maria vlucht naar Egypte. — 3. Maria verliest het Kind Jesus. — 4. Maria ontmoet Jesus met zijn Kruis. — 5. Maria onder het Kruis. — 6. Maria ontvangt het Lichaam van Jesus in hare armen. — 7. Maria bij de begrafenis van Jesus.

7. *Maria met de handen op de borst te zamen.* Voorstelling der *Onbevleete Ontvangenis*. Zie N. 54. O.-L.-V. van Lourdes.

De voorstelling der *Onbevleete Ontvangenis*, van de *Miraculeuse Medalje* genoemd (Maria met uitgestrekte handen, waaruit lichtstralen schieten), is niet toegelaten als gegrond op een visioen, dat niet is goedgekeurd.

8. Maria in eene *Aureool* met *twaaif Sterren* boven het hoofd en de *halve Maan* onder de voeten. Voorstelling volgens de Openbaring van Joannes XII, 1: „Eene Vrouw, bekleed met de zon, en de maan was onder hare voeten, en op haar hoofd eene kroon van twaaif sterren.”

9. *Maria den voet zettende op een zwart Serpent*, met een appel in den bek. De vervulling der goddelijke belofte in het Paradijs na de zonde. God zeide tot de Slang, tot den duivel: „Ik zal vijandschap stellen tusschen u en de vrouw, tusschen uw zaad en

haar zaad; zij zal u den kop verpletteren." Genesis III. Nog treffender, als niet Maria den voet zet op het Serpent, maar het Kind Jesus met zijn Kruisstaf het Serpent neervelt, omdat Maria door haren Goddelijken Zoon de macht van Satan heeft gebroken; want zóó is de eigenlijke zin dezer woorden: *Zij zal u den kop verpletteren*: Zij, de Vrouw door haren Zoon, Maria door Jesus Christus. De H. Linie bl. 160. Revue de l'art chrétien I, bl. 316.

10. Beeld van 't *H. Hart van Maria*: Maria haar Hart vertoonende in glorie, met een krans van rozen omgeven en met een zwaard doorstoken.

Men vergete niet, dat het beeld van 't H. Hart van Jesus is eene voorstelling, door Jesus Christus zelven *geopenbaard* en *verlangd* als eene symbolische voorstelling zijner liefde voor de menschen; — maar het bedoelde beeld van het H. Hart van Maria is niet eene geopenbaarde, slechts eene door de Christelijke godsvrucht *gefinjeerde* of *uitgedachte* voorstelling *in navolging* van het H. Hart van Jesus; zoodat de voorstelling van 't Hart van Maria, niet meer dan eene *menschelijke* vinding, moeielijk kan vergeleken worden met de voorstelling van 't H. Hart van Jesus, die haren grond heeft in eene bijzondere *openbaring van Jesus Christus zelven*. Men vergete deze opmerking vooral niet, wanneer men een beeld

van het H. Hart van Maria ziet geplaatst als *pendant* van een beeld van het H. Hart van Jesus; opdat deze laatste voorstelling voor ons niets in waarde en kracht verlieze. — De devotie tot het H. Hart van Jesus en de devotie tot het H. Hart van Maria zijn ongetwijfeld nauw met elkaar verbonden, gelijk Jesus met zijn H. Moeder nauw vereenigd is. Wij aanbidden Jesus Christus als onzen Goddelijken Verlosser, en zijn H. Hart als de bron zijner oneindige liefde; — wij vereeren Maria als de Moeder van God en de Moeder van barmhartigheid, en haar H. Hart als de Toevlucht der zondaren.

11. Het *Broederschap van het H. Hart van Maria* tot bekeering der zondaren is opgericht ten jare 1836 te Parijs in de *Kerk van O.-L.-V. der Overwinningen*. De H. Maagd wordt daar voorgesteld als Koningin gekroond, en haar Goddelijk Kind, eveneens gekroond en staand op een hemelbol, met beide handen als aan de wereld vertoonende.

12. De bekende voorstelling van *O.-L.-V. van 't H. Hart*. — Maria met het Kind, zijn H. Hart toonend, vóór zich — ter openbare vereering toegestaan aan de Hoofdzetels van het Broederschap van O.-L.-V. van 't H. Hart te Issoudun en te Sittard. De overlevering in de Westersche Kerk sedert de V^e eeuw kent geen Moedergodsbeeld dan met *het Kind op of in den*

arm (non ante genua, sed ulnâ gestantem), als eene getuigenis van haar geloof: *Maria is in waarheid de MOEDER VAN GOD.* (*) In de Oostersche Kerk, van de oudste tijden tot heden, wordt de H. Maagd afgebeeld de armen uitgestrekt, met het Goddelijk Kind in zegenende houding vóór zich. Reusens I, 480. Ofschoon het type dezer voorstelling reeds van den tijd der Catacomben dagteekent, heeft de Christelijke kunst in het Westen sedert de ketterij van Nestorius, door het Concilie van Ephese in 481 veroordeeld, Maria met het Kind op of in den arm als eene duidelijke en eene vaste uitdrukking van haar Goddelijk Moederschap aangenomen. — Om met deze aloude Westersche traditie niet te breken, heeft men eene andere wijze van voorstelling voor O.-L.-V. van 't H. Hart bedacht: Maria met het Kind op den arm, zijn H. Hart toonende.

13. Het *Rozenkransbeeld*, voorstellende den H. Dominicus, die uit de handen der H. Maagd Maria den Rozenkrans ontvangt. Zulk eene voorstelling in beeldengroep van hout of steen of wel geschilderd is noodzakelijk in eene Rozenkranskapel. Zie het Maandschrift: De Rozenkrans, 9^e Jaarg. 1887. Bladz. 64.

(*) Zoo behoort daarentegen de H. Joseph in beeltenis het Goddelijk Kind *niet op den arm* te dragen, maar aan de hand te leiden.

D. Afbeelding van Engelen.

329. Hoe is men gewoon de *Engelen* af te beelden, en waarom?

1. In *menschelijke* gedaante; omdat de Engelen meestal in menschelijke gedaante verschenen zijn; — omdat de mensch, begaafd met verstand en wil, van alle zichtbare schepselen den Engel het meest nabijkomt; — omdat de Engelen den mensch bijzonder genegen zijn, hem op aarde beschermen, en vurig wenschen het eeuwig geluk des hemels met hem te deelen, als „afgezonden om wille dergenen, die de zaligheid beërven zullen.” Hebr. I, 14.

2. Als schoone en sterke *jongelingen*, om hunne natuurlijke en bovennatuurlijke schoonheid, kracht en eeuwige jeugd te beteekenen.

3. Als aanvallige spelende *kinderen*, om hunne heilige onschuld en rein geluk te bedieden. Mocht al door *nuditeit* de symbolische beteekenis van onschuld en reinheid versterkt worden; (*) in plaats van voor-

— — —
(*). Nuditas in hominibus verecundiam parit: in Angelis virtutis argumentum est; sanctitatis, inquam, castitatis, immortalitatis atque innocentiae. Molanus, De historia SS. Imaginum. Lib. III. Cap. XLI.

zichtigheid aan te bevelen, (*) zou het niet beter zijn te zeggen: De Christelijke aanschouwer, in 't algemeen alle *nuditeit* in voorstellingen afkeurende, zal zich gaarne tevreden stellen met zedig getooide kinderfiguren, die niet minder bevallig kunnen zijn.

4. Als gevleugelde *kinderhoofden* (engelenkoppen) om te beteekenen, dat de Engelen geen lichaam hebben, maar zuivere geesten zijn, met verstand begaafd.

330. Wat beduiden de *vleugelen*, waarmede de Engelen worden afgebeeld? — De snelheid hunner bewegingen, hunne vaardige gehoorzaamheid in 't volbrengen van Gods bevelen, — hunne hemelsche afkomst en hun voortdurend verkeer in den hemel, terwijl niets van deze aarde hen kan beletten altijd het aanschijn Gods te aanschouwen.

Dat men soms de Engelen met *vier* vleugelen afbeeldt, wordt gerechtvaardigd door Ezechiël I, — en met *zes* vleugelen, door Isaias V, 1 en Openb. IV. De gekruiste Serafijn, die aan den H. Franciscus van Assisië verscheen, had zes vleugelen. Zie onder de Heiligenbeelden : H. Franc. v. Ass.

(*) Atqui cautelâ hîc opus est; nec leviter a Pictoribus interdum peccatur in exprimendis, praesertim grandiori formâ, sive Angelis, sive primis nostris Parentibus. J. N. Paquot, noot op Molanus.

331. Hoe is de kleeding der Engelen en hare symbolische beteekenis? — De *tuniek* of lang klee*dit* ten teeken hunner onschuld en vreugde, — versierd met *saffieren* (blauw) symbool der hemelsche beschouwing, — met *robijnen* (rood) symbool der liefde, — met *kristallen* (helder doorschijnend) symbool der reinheid, — met *smaragden* (groen) symbool der eeuwige jeugdigheid; — de *gordel*, die het klee*dit* ophoudt, beteekent hunne vaardigheid in de bediening en de zuiverheid hunner gedachten; — het *goud* der vleugelen symbool hunner hemelsche heerlijkheid; — de voeten *ongeschoeid* als boden des vredes. De wolk die hen omhult, duidt dat zij, burgers des hemels, op de aarde zijn neergekomen.

332. Wat beteekenen de attributen, waarmede de Engelen worden afgebeeld? — Een *vflammend zwaard* beteekent de Goddelijke gramschap, — eene *bazuin* of *trompet* de stem Gods, — een *rijksstaf* de Goddelijke macht, waarmede zij bij hunne zending bekleed zijn, — een *wierookvat* het opdragen van onze gebeden en van hunne gebeden bij God voor ons, — *muziekinstrumenten* (harp, viool, fluit, trompet) hun geluk in den hemel en hunne bediening van God te loven.

333. Waarom plaatst men bij een Altaar zoo gaarne

Engelenbeelden? — Om den geloovigen te herinneren, dat die heilige Geesten tegenwoordig zijn bij het Goddelijke Sacrificie en Jesus Christus in het H. Sacrament als hun God en Heer aanbidden. Zoo Ambrosius, Chrysostomus, Gregorius, Bernardus, Innocentius III.

334. Hoe wordt de Engelbewaarder voorgesteld? — Een Engel een knaap beschermend en den weg ten hemel wijzend.

E. De Heilige Aartsengelen.

335. DE H. MICHAËL (*Wie is als God?*) 29 September. *Beschermer der Katholieke Kerk*, gelijk hij *Beschermer* is geweest van Gods Volk. Volgens de Openbaring van den H. Joannes XVII, in den beginne gelast de wederspannige Engelen te bevechten en uit den hemel te verdrijven, — voorgesteld in *wapenrusting* met helm, schild, zwaard of speer, den draak nederploffend, — soms met eene *weegschaal* (symbool der gerechtigheid) in de hand, wat beteekent: dat aan den H. Michaël door God is opgedragen de zielen der menschen te ontvangen en hunne verdiensten te wegeu. De weegschaal herinnere ons, dat wij zorgen voor onzen dood aan de Goddelijke gerechtigheid voldaan te hebben, om

niet door den H. Michaël te licht bevonden te worden; maar (gelijk de H. Kerk bidt in eene Lijkmis) door onzen Standaarddrager den H. Michaël in het heilige licht van Gods heerlijkheid te mogen worden binnengeleid.

Het gebed na de H. Mis. Onze H. Vader Leo XIII heeft in het najaar van 1886 voorgeschreven, dat na alle stille Missen, behalve drie Wees-gegroeten en het *Salve Regina*, met het Gebed: „O God, onze toevlucht en onze kracht, zie genadig neder op het tot U roepende volk; en door de voorspraak der glorieijke en onbevleete Maagd en Moeder Gods Maria, van den H. Joseph haren Bruidgom, van uwe HH. Apostelen Petrus en Paulus en alle Heiligen, verhoor barmhartig en goedgunstig de gebeden, welke wij storten voor de bekeering der zondaren, voor de vrijheid en de verheffing onzer Moeder de H. Kerk. Door Christus onzen Heer. Amen.” — nog deze aanroeping tot den H. Aartsengel Michaël zal gebeden worden: „H. Aartsengel Michaël, verdedig ons in den strijd; wees onze bescherming tegen de boosheid en de lagen des duivels. Wij smeeken nederig *dat God hem gebiede*; en Gij, Aanvoerder van het hemelsch heir, drijf den Satan en de andere booze geesten, die ten verderve der zielen in de wereld rondzwerven, door de Goddelijke kracht in de hel terug. Amen.”

De H. Vader heeft ons willen herinneren, dat wij te bidden hebben *voor de bekeering der zondaren, voor de*

vrijheid en de verheffing onzer Moeder, de H. Kerk. Tevens heeft Hij ons willen aanwijzen den vijand, tegen wien wij het wapen des gebeds vooral moeten keeren, te weten tegen Satan, den persoonlijken duivel, den vorst der hel; want wij hebben niet alleen te strijden tegen vleesch en bloed, tegen de booze menschen, maar ook tegen de booze geesten in de lucht (Eph. V, 12). Wie zal den machtigen invloed, de heerschappij van Satan, in onze droevige tijden loochenen? Zooveel toch zien we gebeuren, dat zonder de inwerking des duivels moeielijk te verklaren is... Zou God in zijne rechtvaardigheid den boozen geesten niet veel toelaten ter kastijding eener wereld, die zich van God hoe langer zoo meer afwendt, om naar de inblazingen des duivels te luisteren, zich aan hem overgeeft, ja soms openlijk met Satan zich verbindt? Daarom verlangt de H. Vader, dat wij dagelijks vurig tot God zullen bidden door de voorspraak van de H. Moeder Gods, die den kop van het helsch Serpent heeft verbrijzeld, — door de voorspraak van den H. Michaël, die altijd staat aan de spits van het hemelsche heir om Satan te bestrijden. — „Dat God hem (den duivel) gebiede”: — een bevel van God is voldoende om de aanslagen des duivels te verijdelen, om Satan weerloos te maken en hem naar de hel terug te drijven. — „Dat God hem gebiede”: — deze uitdrukking is ontleend aan den Algemeenen Brief van den H. Apostel Judas (9), die den Aartsengel Michaël deze woorden in den mond legt tegen den duivel, toen deze hem het lijk van Moses be-

twistte, waarschijnlijk om daarmede de Israëlieten tot af-goderij te verleiden. De H. Michaël zeide eenvoudig tot den duivel: „*De Heer gebiede u*”! — en niet te vergeefs; want we lezen in Deut. XXXII, 49, dat toen Moses op den berg Nebo gestorven was, de Heer hem be-groef in een dal van het land van Moab, en dat nie-mand zijn graf geweten heeft. — Dezelfde uitdrukking komt voor in de *Exorcismen* of *Bezweringen* des duivels, door de Kerk voorgeschreven; bijv. bij den plechtigen Doop.

DE H. GABRIËL (*Sterkte Gods*) 18 Maart. Die aan Zacharias de geboorte van den H. Joannes den Dooper, — en aan Maria het aanbiddelijk geheim der Menschwor-ding heeft aangekondigd. Wordt voorgesteld met een *rijks-staf* als afgezant van den Koning des hemels, — of met eene *lelie*, doorgaans bij de Boodschap aan de allertzui-verste Maagd Maria. GABRIËL *Sterkte Gods*. „Hem toch, zegt de H. Gregorius, kwam hij aankondigen, die ne-derig verschijnen wilde om de machten in de lucht te verslaan.” — „Wien betaamde het meer, zegt de H. Ber-nardus, CHRISTUS, DE KRACHT GODS aan te kondigen dan hem, die gelijken naam mag dragen? Want wat is *sterkte* anders dan *kracht*? Nogtans de Engel is het slechts bij name, Christus ook in werkelijkheid.”

DE H. RAPHAËL (*Geneesmiddel Gods*) 24 October. Die den jongen Tobias geleidde, en den ouden Tobias

van zijne blindheid genas. Wordt voorgesteld als *pelgrim* met wandelstaf en kalebas, — met een *visch*, wijzende op de geschiedenis van Tobias. Wordt vereerd als Beschermmer der reizenden. Volgens ons *Itinerarium* of Kerkelijk Reisgebed, bidden wij op reis gaande: „Op den weg van vrede en voorspoed geleide ons de almachtige en barmhartige God; en de Engel Raphaël vergezelle ons op den weg, opdat wij in vrede, gezondheid en vreugde ten onzent mogen wederkeeren.”

336. Eenige meermaals voorkomende ATTRIBUTEN bij beelden van Heiligen:

1. *Ongeschoeide voeten*, zonder of met sandalen, die de voeten althans vanboven bloot laten: — zijn het teeken van Goddelijke zending, *vrij van beletselen*, *vrij van aardse strevingen*, — onderscheiden de boden des heils, wier voeten in de H. Schrift geprezen worden: „O, hoe schoon zijn de voeten van die den vrede verkondigen!” Alzoo immer ongeschoeid de Zaligmaker (niet Maria, noch de H. Joseph), de Apostelen, de Engelen, ook wel de Profeten. De Zaligmaker had tot zijne Apostelen gezegd: „Draagt geen buidel, noch reiskorf, noch voetsoelen.” Luc. X, 4.

2. *Palmtak*: Martelaar. Nogtans aan meer Heiligen toegekend, als symbool der overwinning, en der recht-

vaardigheid, gelijk de palmboom het beeld is van den rechtvaardige.

3. *Lelie* of bloemkrans: Maagd.

4. *Tiaar* en *Ferula* (*Kruis staf*, grieksch Kruis op Staf) of het meer bekende *drievoudig Kruis*: Paus.

Aan schilders en beeldhouwers (*) schijnen zekere anachronismen geoorloofd, bijv. om aan Pausen eene *Driekroon* op te zetten, die in hun tijd niet bekend was (vóór Urbanus V 1362 — 1370); — of zelfs een anti-liturgisch attriboot toe te voegen, bijv. een *drievoudig Kruis* als Staf in de hand te geven, dat nooit of nimmer door een Paus gebruikt is, gelijk men bijv. daarmee den H. Kerkleeraar Gregorius niet zelden ziet afgebeeld. Zijn er die zulks als eene te vrije *fantasie* afkeuren (o. a. Mgr Barbier de Montault), — ook zijn er die er niets tegen hebben om Pausen in beeltenis met het drievoudig Kruis, evenmin als Pausen van vóór de XIVe eeuw met Driekroon of Bisschoppen van vóór de VIIIe eeuw met Mijter, zoo wel als den H. Hiëronymus met den Kardinaalshoed, voor te stellen. Want waarom zou dat niet mogen? „C'est supposer en principe que les symboles de convention ne peuvent pas trouver place dans la peinture. Une telle maxime mènerait loin; car les symboles jouent un

---

(*) Men merke op, dat schilders en beeldhouwers wel conventie moeten gebruiken, anders kunnen zij zich niet voldoende uitdrukken, (de schilder zelf niet in eene compositie), omdat zij in onze opvatting niets bij hun stuk *schrijven* mogen.

grand rôle dans l'iconographie chrétienne : ils s'y mêlent constamment avec les attributs historiques." Revue de l'art chrétien II. 75 ; waar men aangehaald vindt een fresco in eene Kapel (der Kribbe) van Maria de Meerdere, door de zorg van Sixtus V geschilderd, waarop wordt voorgesteld de H. Petrus, zijne intrede doende in Rome met het *drievoudige Kruis*. Ook wordt daar herinnerd, dat op het Feest van den H. Petrus zijn bronzen beeld met *Tiaar* en *Koorkap* wordt getooid.

5. *Pallium*: Aartsbisschop of hooger tot Paus.

6. *Mijter* en *Staf*: Bisschop of Abt. Staf met krul naar binnen: Abt of Abdis.

7. *Rol* of *Boek* (*volumen*): Heilige Schrijver of Verdediger des Geloofs of Voorstander der Christelijke Wetenschap.

8. *Duif* boven het hoofd of aan het oor: Goddelijke ingeving.

9. *Kruisbeeld* in de hand: liefde tot Jesus Christus den Gekruiste door overweging of prediking.

10. *Monstrans* in de hand: buitengewone devotie tot Jesus in het H. Sacrament of moedige belijdenis van het aanbiddelijk Altaargeheim.

11. *Kerk* op de hand: Beschermer der Kerk of Stichter van Kerken en Kloosters.

12. *Kroon*, *Schepter* of *Rijksstaf*, *Wereldbol* of *Rijks-*

appel, *Mantel*, *Zwaard*: gewone insigne's van Keizers en Koningen.

13. *Kroon* aan de voeten: versmading van vorstelijke afkomst of rechten.

14. *Aardbol* onder den voet: verachting der wereld.

15. *Doofdschoofd*: gestadige overweging van den dood.

16. *Geeselriemen*: strenge boetvaardigheid.

Het is hier eene geschikte plaats voor de opmerking, dat door het gebruik en ter wille der duidelijkheid is aanbevolen bij de beeltenissen der Heiligen den naam te voegen; — en dat de Byzantijnen, waar het kon, meestal de inscriptie stelden neven de beeltenis, de letters onder elkander van boven naar beneden. Reusens I, 489.

F. De HH. Evangelisten.

337. DE H. MATTHEÛS (21 September) vergezeld of voorgesteld door een *Mensch* (als gevleugeld gewoonlijk *de Engel* genoemd); — omdat hij zijn Evangelie begint met de geslachtlijst van Jesus Christus, en meer dan de andere Evangelisten uitweidt over de *mensche-lijke* natuur des Zaligmakers.

DE H. MARCUS (25 April) vergezeld of voorgesteld door een *Leeuw*, zinspeling op den aanvang van zijn Evangelie, beginnende met de stem, die roept *in de*

woestijn: „Bereidt den weg des Heeren.”

DE H. LUCAS (18 October) vergezeld of voorgesteld door een *Os*, zinnebeeld van het bloedig *Sacrificie*, waarvan Jesus Christus de Offeraar en het Offer tevens was, omdat deze Evangelist bijzonder aandringt op het priesterlijk karakter van den Zaligmaker. Of omdat het Evangelie van den H. Lucas met het offer van Zacharias begint.

DE H. JOANNES (27 December) vergezeld of voorgesteld door een *Arend*, zinnebeeld der hemelsche beschouwing, omdat deze Evangelist bij den aanvang zich verheft boven de hoogste bespiegeling van de Goddelijke natuur des Zaligmakers.

1. De drie eerste figuren hebben altijd vleugelen, zoolwel als de *Arend*, omdat allen symbolische, geen natuurlijke wezens zijn, en nagenoeg onder dezelfde gedaante voorkomen in de Openbaring van Joannes en de profetieën van Ezechiël. Als de *Arend* alleen staat, draagt hij tot betere onderscheiding een gouden veder en gouden inktfiool aan een lint in den bek.

2. In de vier attributen der Evangelisten wil men ook Christus zien afgebeeld als Mensch, Koning (Leeuw) Opperpriester (*Os*) en God (*Arend*).

3. Hoe worden de Evangelisten nog symbolisch afgebeeld? — Door vier waterstroomen (zinspelende op de

vier stroomen van het Paradijs) die van een heuvel afvloeien ; op den heuvel Christus als Mensch of symbolisch als het Lam ; — of door vier kruiken die water uitgieten , of door vier personen op waterkruiken leunende : — zoo hebben de Evangelisten den overvloed en de vruchtbaarheid van Christus' Leer over de wereld uitgestort.

4. In welke orde nemen zij bij versiering plaats ? — De volgorde , boven aangegeven , is die van het Nieuwe Testament , naar den tijd , dat zij na elkander geschreven hebben ; — maar bij versiering aan de vier hoeken van eene vierkante oppervlakte (bijv. band van een Mis-saal) of aan de vier kruispijlers in eene Kerk worden de zinnebeelden der vier Evangelisten in deze orde geplaatst :

<i>Mensch.</i>	<i>Arend.</i>
Mattheüs.	Joannes.
<i>Leeuw.</i>	<i>Os.</i>
Marcus.	Lucas.

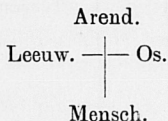
Deze orde is de oudste. Is gevolgd in Sint Pieter te Rome , alzoo ook in de Kerk van Oudenbosch. In de laatste eeuwen (*) wisselen dikwijls de Mensch en Arend van plaats , gelijk bijv. in de Bossche Sint-Jan. Derhalve

---

(*) In vroegere eeuwen wisselde de volgorde ook nog alaf. Zoo ook de *vleugels* en de *nimbus* , die in hetzelfde stel soms de eene hebben (mensch en arend) en de andere niet.

<i>Arend.</i>	<i>Mensch.</i>
Joannes.	Mattheüs.
<i>Leeuw.</i>	<i>Os.</i>
Marcus.	Lucas.

Aan de uiteinden der armen van een Kruis :

5. De Symbolen der vier Evangelisten vindt men reeds bij de Joden gelegerd in de woestijn, en gevestigd in 't beloofde Land. Zie De St-Janskerk van J. C. A. Hezenmans, blz. 107.

G. De HH. Apostelen.

(Volgorde Litanie v. Alleheiligen.)

338. DE H. PETRUS, *Hoofd der Apostelen* (29 Juni). Groot en sterk van lichaam. Kruin kaal met eene kroon (tevens ter gedachtenis van 's Heeren Doornenkroon). Met de twee sleutels van het rijk der hemelen; — omgekeerd kruis, waaraan hij den marteldood gestorven is; — haan, herinnering aan zijnen val, maar tevens aan zijne boetvaardigheid. Bij de oudste voorstellingen komt de H. Petrus voor met éénen sleutel. De sleutel

van goud beteekent den sleutel des hemels, — de sleutel van zilver den sleutel der aarde. Vindt men soms een derden zwarten sleutel bijgevoegd, zal deze den sleutel der hel beduiden. Andere verklaring: de gouden sleutel beteekent de macht van *openen* of *ontbinden* (potestas Absolutionis), de zilveren sleutel de macht van *sluiten* of *binden* (potestas Excommunicationis). Molanus.

DE H. PAULUS, *Apostel der Heidenen* (29 Juni). Teer en zwak van gestel, met een langen spitsen neus en langen baard. (*) Met het zwaard zijner martelie. Rol of boek, herinnerend aan zijne veertien bewonderenswaardige Brieven.

Ofschoon Petrus het Hoofd der Apostelen is, en derhalve met recht de eereplaats inneemt, vindt men toch dikwijls (sedert de V^e eeuw) het beeld van den H. Paulus rechts van het beeld van den H. Petrus geplaatst, en daarvoor worden vele gronden aangegeven (De H. Linie 97). Als hoofdreden zal wel moeten gelden: willen doen uitkomen, dat de H. Paulus te recht wordt vereerd als de *Apostel der Heidenen*, door zijn beeld namelijk te plaatsen aan de Evangeliezijde, de *eereplaats*:

(*) De portretten van de Prinsen der Apostelen dagteekenen van eene hooge oudheid. Zie o. a. Eusebius Hist. eccl. VII, 18.

de *Heidenen* zijn voor de *Joden* gesteld; — *in het Noorden* (der georiënteerde Kerk), plaats der *Heidenen*. N. 184-185. — Nogtans zegt Reusens in zijne *Éléments d'Archéologie chrétienne* I, 489: „Wanneer Christus is afgebeeld tusschen twee of in 't midden van meer Apostelen, vindt men op eenige monumenten (*) Petrus aan de linker- en Paulus aan de rechterhand des Zaligmakers. Alle dergelijke monumenten zijn van griekschen oorsprong of naar Byzantijsche modellen vervaardigd. *Bij de Grieken* (gelijk bij alle oostersche volken) *was de eereplaats aan de linkerhand van den hoofdpersoon.*” — In elk geval mag men nimmer denken, dat alzoo, wat *de oppermacht en het bestuur der Algemeene Kerk* betreft, aan den H. Paulus de *voorrang* wordt toegekend, of eene *gelijkstelling* met den H. Petrus, zonder ondergeschiktheid aan den H. Petrus, wordt bedoeld; — deze meening is als kettersch veroordeeld. (*Prop. damn. ab Innoc. X* 29 Jan. 1647. Apud Lehmkühl Theol. mor. II, 737.) De H. Kerk vereert den H. Petrus als den *Rotssteen*, waarop Jesus Christus zijne Kerk gebouwd heeft, als den *Herder*, aan wien Hij alle zijne lammeren en schapen te

---

(*) Zij behooren niet tot de hoogste oudheid, die monumenten. De oudste overblijfsels die wij bezitten, de vergulde glazen bekers uit de Catacombem plaatsen Petrus rechts. *Later* in beeldwerk en mozaïeken, en *nog later*, op de looden zegels der Pausen, komen zij in omgekeerde orde voor. Dat wij hier de oude kwestie van *rechts* en *links* hebben is duidelijk. De opvolgers van Petrus zullen in hun zegels toch door die plaatsing niet de minderheid van den sleuteldrager willen afbeelden.

weiden gegeven heeft (Matt. XVI, 18 en Joan. XXI, 15-17) — en vereert den H. Paulus als werktuig door Jesus Christus uitverkoren, om zijnen naam bekend te maken aan Heidenen en koningen en aan de kinderen Israëls (Hand. IX, 15). De H. Kerk vereenigt beiden in hare vereering als die roemrijke Vorsten der aarde, die in hun leven elkander hebben bemind en in den dood niet gescheiden zijn geweest; — in de groote Litanie en andere kerkelijke gebeden komen zij in den regel samen voor, de H. Petrus gevolgd door den H. Paulus; — viert de H. Kerk een feest van een van beiden, dan houdt zij tegelijk de gedachtenis des anderen. 't Is dien overeenkomstig, dat wij de beelden van den H. Petrus en den H. Paulus in onze Kerken te zamen zien, den H. Petrus aan de rechterhand van den H. Paulus.

DE H. ANDREAS (30 November). Met het schuin-sche kruis zijner martelie, daarom St-Andreas-kruis genoemd.

DE H. JACOBUS *de Meerdere* (25 Juli). Broeder van den H. Joannes, zonen van Zebedeüs. Als pelgrim, met grooten hoed, met staf en ahangende kalebas, met zeeschelpen op den schoudermantel, om te duiden op zijne verre apostolische reizen, tot in Spanje. Met het zwaard zijner martelie. De H. Jacobus was de eerste der Apostelen, die voor Jesus Christus den mar-

teldood stierf, onthoofd door Herodes. Hand. XII, 2.

DE H. JOANNES *Evangelist* (27 December). De *beminde leerling* van den Zaligmaker, broeder van Jacobus den Meerdere. Met den Arend als Evangelist. In de hand een beker, waaruit eene slang den kop verheft, wijzende op deze legende: Toen Joannes onder Keizer Domitianus te Rome vergift moest zwelgen, zou het venijn zich in den beker verdikt hebben en onder de gedaante eener slang er uit geloopen zijn. Ook denken hier sommigen aan de woorden van Jesus tot Joannes en Jacobus: „Gij zult mijnen kelk drinken.”

DE H. THOMAS (21 December). Met een steen, spies of pijl, met soortgelijk werptuig werd hij doorboord; — met een winkelhaak (wijzend op de eigene zekere ervaring, waarna hij eerst aan de verrijzenis des Zaligmakers wilde gelooven? — Gevolgelyk Patroon der Bouwmeesters?).

DE H. JACOBUS *de Mindere* (1 Mei). Met een knods of vollersboom: van de tinne des Tempels neergeworpen, werd hij met een vollersboom gedood. Met een boek als Schrijver van een der Katholieke of Algemeene Brieven, die deel uitmaken der H. Schrift.

DE H. PHILIPPUS (1 Mei). Met een kruis aan lan-

gen stok: hij werd gekruisigd, en aan het kruis hangende gesteenigd; — of de kruisstaf beteekent, dat hij van de eene plaats naar de andere wandelde, om de leer des Kruises te prediken.

DE H. BARTHOLOMEÛS (24 Augustus). Met een groot mes in de hand, soms over den arm eene afgestroopte huid: hij werd levend gevild en daarna onthoofd.

DE H. MATTHEÛS *Evangelist* (21 September). Met eene bijl, lans of hellebaard. Met een boek of rol als Evangelist. Een buidel herinnert, dat hij van tollenaar Apostel werd. De winkelhaak, waarmee de H. Mattheüs soms wordt afgebeeld, wordt door eenigen gehouden als ontstaan uit den ruwen vorm eener bijl.

DE H. SIMON (28 October). Met eene zaag.

DE H. JUDAS *Thaddeüs* (28 October). Met knods of omgekeerd kruis volgens verschillende overlevering.

DE H. MATTHIAS (24 Februari). Met eene bijl: na gesteenigd te zijn met eene bijl onthoofd.

H. De vier Kerkvaders. (*)

(Orde Lit. v. Alleheiligen.)

339. DE H. GREGORIUS *de Groot*e (12 Maart). Van wien de *Gregoriaansche Zang* zijn naam ontleent: afge-

---

(*) De vier oudste latijnsche Kerkvaders, wier beeltenissen dik-

beeld als Paus. Met een rol of boek als Kerkvader. Met eene duif boven het hoofd of aan het oor. (*) Meer dan eens werd eene duif gezien boven het hoofd van den Grooten Gregorius, als hij aan zijn schrijver dicteerde.

DE H. AMBROSIUS (7 December). In bisschoppelijk ornaat. Met rol of boek als Kerkvader. Met een bijenkorf om zijne zoete welsprekendheid; — ook duidend op den bijenzwerm, die hem als kind boven het hoofd gezien is, terwijl eenige bijen zijn mond in- en uitvlogen: een voorteeken van zijne zoete welsprekendheid. Met eene geeselroede om zijne kloekheid in het bestraffen van Keizer Theodosius en van de Arianen.

DE H. AUGUSTINUS (28 Augustus). Als Bisschop, in de hand een hart: zinspeling op zijne vurige liefde tot God. Het hart soms met een pijl doorboord, zinspelend op Augustinus' eigene ontboezeming tot God in zijne Belijdenissen (Boek X): „Gij hadt ons hart

— — —
wijls samengaan bij versiering van Priesterkoor, Altaar, Preekstoel, Monstrans enz., evenals de afbeeldingen der vier Evangelisten. De beelden der vier grieksche Kerkvaders, de HH. ATHANASIUS, BASILIUS, GREGORIUS *van Nazianze* en JOANNES CHRYSOSTOMUS worden zeldzaam in onze Kerken aangetroffen, gelijk ook hunne namen niet in onze Litanie van Alleheiligen zijn opgenomen.

(*) Men maakt de opmerking, dat ook de H. Gregorius VII met eene duif wordt voorgesteld, maar rustende op den rechterschouder (Kerk. Getijden Les VI); terwijl de duif bij den H. Gregorius den Groote zwevende is. *Revue de l'art. chrét.* II. 544.

met uwe liefde als met een pijl doorboord.” — Ontleent als Patroon der Theologen den Arend van den H. Joannes Evangelist.

DE H. HIËRONYMUS (30 September). Priester. In kardinaalsgewaad of alleen met een kardinaalshoed, wijl hij Paus Damasus met zijn raad zoo krachtig ter zijde stond. Als boetvaardige (in tafereel) half naakt en uitgemergeld, in eene woestenij van wilde dieren omringd, — of in eene kloostercel over een boek gebogen (om zijne onvermoeide studie), bij eene brandende kaars (om zijn nachtelijken arbeid), vóór zich een Kruisbeeld en doodshoofd (voorwerpen zijner gestadige overweging). De H. Hiëronymus getuigt, dat hij in den strijd tegen de felste bekingen zich aanhoudend op de borst sloeg: daarvoor geven sommige schilders den Heilige een steen in de hand. Een leeuw bij den H. Hiëronymus duidt op zijn vierjarig verblijf in de woestijn van Syrië; — misschien ook op deze legende: eens kwam een leeuw bij den H. Hiëronymus aangestrompeld; de Heilige haalde hem een doren uit den klauw, en de leeuw bleef uit erkentelijkheid bij zijn redder, hem dienende.— Treft men den H. Hiëronymus onder de vier Kerkvaders op de tweede plaats, dan is hem als Kardinaal de voorrang gegeven

boven de Bisschoppen Ambrosius en Augustinus.

I. De vijf voornaamste Ordestichters.

340. DE H. BENEDICTUS (21 Maart), Stichter van de Orde der Benedictijnen. Als Abt, met een beker, waaruit eene adder den kop verheft, — of een gebroken of niet gebroken beker op een boek (Regel der Orde). Tot Abt in een klooster gekozen, werd de H. Benedictus, om zijne gestrengheid in het onderhouden der Regelen, eindelijk zóó gehaat, dat men gift in zijn beker mengde. Doch wanneer de H. Abt naar gewoonte het Kruisteeken over zijn beker maakte, viel deze in stukken.

DE H. DOMINICUS (4 Augustus), Stichter van de Orde der Predikheeren of Dominicanen. In kloosterkleed, met een Rozenkrans aan den gordel, als Insteller van den H. Rozenkrans. Aan zijne voeten een zwarte wit gevlekte hond, met eene brandende fakkel in den bek nevens een aardbol, herinnerend aan het droomgezicht, waarmede zijne moeder begunstigd werd voor zijne geboorte, als een wonderbaar voorteeken, dat haar kind een licht zou zijn voor de gansche wereld. De H. Dominicus uit de handen der H. Maagd Maria den Rozenkrans ontvangende, is een *Rozenkrans-*

beeld, noodzakelijk in eene Rozenkranskapel. De Rozenkrans. Maandschrift. 1887. Bladz. 64.

DE H. FRANCISCUS *van Assisië* (4 October), Stichter van de Orde der Minderbroeders of Franciscanen. In het arme boetekleed zijner Orde, — met de Sacra Stigmata — een Kruisbeeld in de hand beschouwende, — den voet op een aardbol. Een lam ter zijde beteekent vooreerst de gemeenzaamheid van Franciscus met de dieren in 't algemeen, welke naar hem luisterden en hem gehoorzaamden; — verder zijne bijzondere genegenheid tot die dieren, welke voor hem het zinnebeeld van eene of andere deugd waren of hem tot stichtende beschouwingen gelegenheid gaven; — zoo waren de lammeren hem het meeste lief, omdat zij hem de zoetaardigheid van J. C. vertoonden, dat allerzoetste Lam, 'twelk zich voor de zondaren ter dood liet geleiden. Meer dan eens kocht hij een lam, dat men gereed was te slachten, van den dood vrij ter liefde van dat onschuldige Lam, dat voor onze zonden is geslacht geworden. Te Rome zijnde in 't jaar 1222 had de Heilige altijd een lammeke bij zich. — In tafereel het visioen van den H. Franciscus. Twee jaren voor zijn dood, toen Franciscus, in strenge afzondering bij den berg Alvern in het Toscaansche, ter eere

van den H. Aartsengel Michaël eene veertigdaagsche vasten begonnen was, zag hij in eene zijner hemelsche verrukkingen vanboven nederdalen een Serafijn in menschelijke gedaante, met zes schitterende vleugels, waarvan twee boven het hoofd zich aan elkander sloten, twee dienden om te vliegen, en twee het overige gedeelte des lichaams bedekten. Tot bij Franciscus gekomen en vóór hem in de lucht zwevende, bleek de Serafijn met handen en voeten aan een Kruis genageld te zijn. Bij deze beschouwing, met een gemengd gevoel van eene hemelsche vreugde en van eene uiterste droefheid, ontving de Serafijnsche Vader de Vijf Wondeteekens in zijn lichaam, in handen, voeten en zijde, waaruit niet zelden bloed vloeide. Gedachtenisfeest den 17 September.

DE H. IGNATIUS *van Loyola* (31 Juli), Stichter der Sociëteit van Jesus of der Jesuïeten-Orde. In kloosterhabijt, met een boek, dat te lezen geeft IHS; terwijl het boek zelf herinnert aan het wonderbare boek zijner *Exercitia Spiritualia* of Geestelijke Oefeningen, waarvan de orde gevolgd wordt bij alle geestelijke Afzonderingen of Retraites en Missiën. Het is eene bijzondere eigenschap dezer Oefeningen, dat zij zoo geschikt zijn voor alle soorten en staten van menschen, als waren ze voor hen alleen gemaakt, hetzij ze ge-

huwd of ongehuwd zijn, jeugdig of bejaard, adellijk of ambachtsman, geestelijk of leek, van ondervinding of nieuweling in het geestelijk leven. Aan te bevelen: *Geestelijke Oefeningen van den H. Ignatius*, met uitbreidingen en inlichtingen, naar het oorspronkelijke Spaansch en Italiaansch bewerkt door A. F. Haakmar, S. J. Rijsenburg, Petit & Co.

DE H. ALPHONSUS *Maria de Liguori* (2 Augustus), Stichter der Orde van den Allerheiligsten Verlosser, of van de Redemptoristen of Liguoristen. Bisschop en Kerkleeraar. Als Missionaris in kloosterhabijt met een Kruisbeeld in de hand, of als Bisschop met een boek als Kerkleeraar.

K. Alfabetische lijst van de voornaamste Heiligenbeelden in onze Kerken.

Adrianus.

341. DE H. ADRIANUS, 8 *September*, Krijgsoverste, Martelaar. In wapenrusting met een aanbeeld ter zijde; wjl hem, na gegeeseld te zijn, handen en voeten op een aanbeeld werden afgehouden.

Agnes.

DE H. AGNES, 21 *Januari*, Maagd en Martelares. In wit kleed met goud doorstikt, en een sneeuw-

wit lam op den arm of ter zijde. De ouders der jeugdige Martelares, bij haar graf wakende, zagen te midden van den nacht eene klaarblinkende schaar van maagden in witte, met goud doorstikte gewaden voorbijgaan, en tusschen dezen hunne zalige dochter even schitterend, met een sneeuw wit lam aan hare rechterhand ten teeken harer maagdelijke reinheid. Het latijnsche *agnus* komt van het grieksche *αγνος* = *zuiver*, *rein*, zijnde het lam het zinnebeeld der zuiverheid.

Aloysius.

DE H. ALOYSIUS VAN GONZAGA, 21 *Juni*, Beschermheilige der jeugd, Patroon van Congregatiën, vooral van jongelingen. In toga met superplie, — met lelie, — kruisbeeld, — geeselroede, — kroon aan zijne voeten. In tafereel biddend voor het H. Sacrament.

Alphonsus.

DE H. ALPHONSUS DE LIGUORI, 2 *Augustus*, Ordestichter. Zie N. 340.

Ambrosius.

DE H. AMBROSIIUS, 7 *December*, Kerkvader. Zie N. 339.

Andreas.

DE H. ANDREAS, 30 *November*, Apostel. Zie N. 338.

Anna.

DE H. ANNA, 26 *Juli*, Moeder der H. Maagd. De H. Anna, hoog van jaren, zittende, Maria aan hare knieën leerende lezen in de H. Schrift. Staande, de hand leggende op het hoofd of den schouder van Maria als haar Kind, — of met een rol in de hand, waarop te lezen staat: PROLES SANCTA GLORIA MATRIS: *Een heilig Kind is de roem der Moeder.*

Antonius.

DE H. ANTONIUS, ABT, 17 *Januari*. In boetekleed, — met een zwijn (eene bel aan den hals), daarom genoemd *Antonius met het varken*. Zinspeling op zijne overwinning over de afschuwelijke bekoringen des duivels; — op de St-Antonius-varkens, die hem werden toegewijd, om alle kwade ziekten van dit nuttige huisdier af te weren: zij droegen eene bel aan den hals. — Een vuur ter zijde beteekent zijne bescherming tegen het helsche vuur, — ook tegen het St-Antoniusvuur. — Een rol of boek in de hand wijst op zijne nauwkeurige en diepe kennis van de H. Schrift, alleen door te hooren voorlezen en te overwegen. — Een staf (soms met aangehangen bel) in den vorm eener grieksche *tau* (T) in de hand, of die vorm op

zijne *penula*, mantel of pij: door woord en voorbeeld leerde hij, dat het teeken van het H. Kruis is een onoverwinnelijk wapen tegen alle bekoringen. Die *tau* naar hem genoemd *St-Antonius-kruis*.

DE H. ANTONIUS VAN PADUA, 13 *Juni*. In kloosterhabijt met het Kind Jesus, hem liefkozende, op den arm of staande op een boek in de hand: herinnering aan de verschijning, waarmede hij begunstigd werd. Lelie in de hand. — Een ezel knielende voor de H. Hostie, welke de Heilige in de hand houdt: een ketter, het H. Sacrament bestrijdende, had dit wonder gevraagd.

Apollonia.

DE H. APOLLONIA, 9 *Februari*, Maagd en Martelares. Met eene tang een tand bekneld houdende: wijzende op hare martelie. Vandaar Beschermheilige tegen de tandpijn.

Augustinus.

DE H. AUGUSTINUS, 28 *Augustus*, Kerkvader. Zie N. 339.

Barbara.

DE H. BARBARA, 4 *December*, Maagd en Martelares, Patrones van een goeden dood, in 't bijzonder

om door hare voorspraak de genade te verkrijgen, van vóór ons sterven „door eene heilige Biecht voorbereid, het Allerheiligste Lichaam en Bloed van onzen Heer Jesus Christus te mogen ontvangen”: — zóó toch luidt het Gebed der Kerk. De aanleiding tot deze devotie was, dat haar goddelooze vader met een *plotselingen dood* gestraft werd. Sommigen verhalen van haren vromen ijver om te voorkomen, dat de Christenen van haren tijd zonder den troost der HH. Sacramenten zouden sterven. Vandaar afgebeeld met een Kelk, waarboven eene H. Hostie (in de hand (*) of afgebeeld op de deur van den toren). Haar voornaamste attriboot is een toren op de hand of ter zijde, waarin drie vensters zichtbaar zijn. In den toren, waar haar onmenschelijke vader haar gevangen hield, had zij bij zijne afwezigheid een derde venster laten aanbrengen ter eere der H. Drievuldigheid. Door haar eigen vader is zij onthoofd; vandaar als attriboot een degen. Om hare kloekmoedige en standvastige belijdenis des geloofs een Ëvangelieboek. Om hare martelie een palmtak. — Haar vader werd door den *bliksem*

(*) De H. Barbara is de eenige Heilige Vrouw, die met een Kelk en H. Hostie wordt afgebeeld. De H. Clara draagt eene Monstrans of Ciborie.

gedood: vandaar wordt zij vereerd als Patrones tegen het hemelvuur, — als Patrones der kanoniers en mineurs, die met buskruit werken, zelfs wordt de kruitkamer van een schip in 't fransch *Sainte-Barbe* genoemd: een kanon als attriboot der H. Barbara vindt hier zijne verklaring. — De H. Barbara is ook de Beschermheilige der Bouwmeesters. Volgens de legende teekende zij niet alleen in den toren de kolom *tegen het Oosten* met het teeken des Kruises, maar liet ook het derde venster aan de *Oostzijde* van den toren aanbrengen. Men ziet alzoo in deze legende het beginsel der Oriëntatie en der Lucida neergelegd (De H. Linie). — De H. Catharina, Patrones der geleerden en studeerenden, personifiëert het *contemplatieve* leven, — de H. Barbara, Patrones van ridders en krijgsvolk, het *actieve* leven: de twee hoofdrichtingen der middel-eeuwen. — Hare kleeding is rijk, haar mantel doorgaans rood. *Revue de l'art chrét.* I.

Bavo.

DE H. BAVO, 1 *October*, Edelman, na zijne bekeering Eremijt. In Ridderdracht of kluizenaarspij. Een valk teekent zijne hooge afkomst. Een holle boom zijn verblijf. Een steen in de hand zijne boetvaardigheid en kastijding.

Benedictus.

DE H. BENEDICTUS, 21 *Maart*, Ordestichter. Zie N. 340.

Bernardinus.

DE H. BERNARDINUS VAN SIËNA, 20 *Mei*. In het boetekleed der Franciscanen. In de hand de Zoete Naam in eene zon of glorie: wijst op zijne vurige devotie tot den Zoeten Naam.

Bernardus.

DE H. BERNARDUS, 20 *Augustus*, Abt en Kerkleeraar. Als Abt met Mijter en Kromstaf. — Met de lijdenswerktuigen: wegens zijne vurige devotie tot het Lijden des Heeren en zijne strenge boetvaardigheid, daarom ook voorgesteld met uitgemergeld gelaat, in overeenstemming met zijne levensbeschrijving. Met een boek als Kerkleeraar. Soms met een bijenkorf naast zich, om zijne zoete welsprekendheid: hij wordt ook daarom genoemd *Mellifluus Doctor* (van honig vloeiende Leeraar). Hij wordt aangeropen als Beschermheilige van het vee: ook tegen jicht en rhumatische pijnen. — Een witte hond nevens hem herinnert aan een droomgezicht zijner moeder, die meende een witten blaffenden hond het leven te schenken: — in het witte

kleed der Cisterciënser-Orde heeft haar zoon verre zijne stem laten hooren. De hond wordt ook gehouden voor een symbool zijner waakzaamheid over de hem toevertrouwde schapen.

Birgitta.

DE H. BIRGITTA, 8 *October*, Weduwe. In kloosterkleed met een boek, herinnerend aan het *Boek der openbaringen*, waarmede zij van den Hemel begunstigd werd. — Een Crucifix of hart met kruis in de hand, om hare vurige liefde voor den lijdenden Jesus. Stichtte de Orde des Verlossers. Ook vereerd als Beschermheilige tegen veeziekte.

Blasius.

DE H. BLASIUS, 3 *Februari*, Bisschop en Martelaar. Beschermheilige tegen alle keelziekten. Als Bisschop een kind genezende met een graat in de keel; — of met eene fakkel en ijzeren kam, duidend op zijne martelie: met kammen werd zijn lichaam verscheurd. De fakkel of kaars wordt ook soms door een knaap gedragen, en wijst op de legende, volgens welke eene vrouw den Heiligen Martelaar in den duisteren kerker voedsel en licht bezorgde, wat hem zoozeer verheugde, dat hij zeide: Wie elk jaar voor mij een

licht brandt, dien zal ik voor God gedenken. Deze vrouw was hem zoo dankbaar geweest, omdat zij op het gebed des Heiligen een varken, dat haar ontroofd was, op wonderbare wijze had teruggekregen. Daarom ook afgebeeld met een zwijshoofd neven zich.

Bonifacius.

DE H. BONIFACIUS, 5 *Juni*, Bisschop en Martelaar, Patroon van Duitschland. Als Bisschop, laat met zijn staf eene bron ontspringen; — een boek met een zwaard doorstoken, wijst op zijne martelic. Het ontspringen eener bron duidt een Apostel of eersten Geloofsverkondiger aan, die door het Evangelie eene nieuwe levensbron voor het volk geopend heeft.

Carolus Borromeüs.

DE H. CAROLUS BORROMEÛS, 4 *November*, Bisschop. Als Kardinaal (met rochet en rood mozet) de handen saam en de oogen ten hemel. — Als Bisschop met een kruisbeeld in de hand en een koord om den hals, herinnerend hoe hij ten tijde eener pest de straten van Milaan doorliep, met een koord om den hals, de menschen tot boetvaardigheid aanmanende.

Catharina.

DE H. CATHARINA VAN ALEXANDRIË, 25 *November*,

Maagd en Martelares, Patrones der Wijsbegeerte en der Welsprekendheid, wjl zij voor hare rechters de heidensehe wijsgeeren in wijsheid overtrof. Een boek in de hand. Naast haar een gebroken rad of wiel, met ijzeren pinnen beslagen, waaraan zij gebonden werd, maar dat op haar gebed in stukken viel. Omdat zij voorts met een bijl werd onthoofd, wordt ook haar een bijl of zwaard in de hand gegeven.

DE H. CATHARINA VAN SIËNA, 30 *April*, Maagd. In 't habijt der Derde Orde van den H. Dominicus. — Met eene doornenkroon op het hoofd. (Men verhaalt, dat de Zaligmaker haar eens twee kronen toonde, de eene van goud en de andere van dorens, om eene van beide te kiezen: — de Heilige nam de doornenkroon, en drukte zich die op het hoofd.) Met de Heilige Wondeteekens. Met een kruis en eene lelie: met het kruis overwon zij de felste bekoringen tegen de heilige deugd. Ring aan de hand of door het Christuskind haar aan den vinger gestoken: mystieke verloving der Heilige met haar Goddelijken Bruidegom.

Cecilia.

DE H. CECILIA, 22 *November*, Maagd en Martelares. Patrones der Toonkunstenaars, vooral der gewijde

Zangkunst of der Kerkelijke Zangkoren, — voorgesteld als spelende op een orgel; ofschoon Cecilia zeker niets met het *orgel* als van latere vinding, en allerwaarschijnlijkst niets met de muziek te maken heeft gehad. De akten van de H. Cecilia vermelden alleen, dat Cecilia's Ouders haar hadden verloofd aan een jongeling van hooge afkomst, met name Valerianus, — en dat, wanneer nu de toonkunstenaars, naar gewoonte tot de bruiloft geroepen, op allerlei speeltuig (*organa*) de blijdschap der feestelingen vertolkten, Cecilia in haar binnenste tot den Heer *zong*, dat is, *bad*: „Mogen mijn hart en mijn lichaam onbevlekt blijven, en ik niet beschaamd worden.” Ook komt in de geschiedenis geen *orgel* te pas: — het woord *organa*, in de akten gebruikt, beteekent *muziekinstrumenten* in 't algemeen. (Paquot, Suppl. in Molanum: De historia SS. Imaginum.) Maar deze koude critiek heeft nooit het vertrouwen der Toonkunstenaars in hunne H. Patrones kunnen schokken, en geen schilder of beeldhouwer zal er ooit aan denken de lieve Heilige van haar orgel of harp te berooven.

Christoffel.

DE H. CHRISTOPHORUS (*Christusdrager*), 25 Juli,

Martelaar, na, volgens den H. Ambrosius, ontelbare heidenen tot het geloof te hebben bekeerd, door de liefde tot *Christus*, dien hij in zijn hart *droeg*. Van dat *Christus dragen* heeft de christelijke volkszin eene stichtende parabel gemaakt, waarop de gewone afbeelding van Sint Christoffel is gegrond. Sint Christoffel wordt voorgesteld als een reus, in 't water badende tot de enkels. Het Kind Jesus zit op zijne schouders, en draagt een kruisje of een kleinen werelddol. De reus schijnt overladen met zijne geheimzinnige vracht, en steunt al wankelende op zijnen wandelstaf, veelal een volslagen palmboom. De beteekenis van deze voorstelling is, dat wij Christenen het juk des Zaligmakers moeten dragen en met reuzenkracht door eene zee van wederwaardigheden moeten heenworstelen. Er was een tijd, dat het H. Christoffelbeeld zijne eigene plaats had aan den ingang der Kerk, of ook wel er buiten, en men had zulk een vertrouwen in Sint Christoffel, dat men geloofde, dat, wie zijn beeld maar had aangezien, dien dag geen slechten dood zou sterven.

Chrysostomus.

DE H. CHRYSOSTOMUS, 27 Januari, Grieksch Kerkvader. Als Patriarch met Boek.

Clara.

DE H. CLARA, 12 *Augustus*, Maagd. Stichtster der Clarissen, of Tweede Orde van Franciscus. In het boetkleed der Clarissen, eene Ciborie of Monstrans in de hand. Toen de H. Clara haar klooster door de Sarracenen bedreigd zag, liet zij zich, ofschoon ziek zijnde, naar de kloosterpoort vervoeren, tegelijk met het H. Sacrament in eene Ciborie, die in het gezicht der vijanden werd gesteld. De H. Clara bad vurig tot God om redding, en haar gebed werd niet beschaamd. Met plotselingen schrik bevangen, sloegen de woestelingen op de vlucht.

Cornelius.

DE H. CORNELIUS, 16 *September*, Paus en Martelaar. Beschermheilige tegen stuipen, vallende ziekte en alle soort van zenuwaandoeningen. Als Paus met een hoorn in de hand: zinspeling op zijn naam *Cornelius* als afgeleid van *Cornu*, hoorn. Alzoo ook vereerd als Beschermheilige van het hoornvee.

Dominicus.

DE H. DOMINICUS, 4 *Augustus*, Ordestichter. Zie N. 340.

Donatus.

DE H. DONATUS, 30 *Juni*, Romeinsch soldaat en Martelaar. Beschermheilige tegen onweder en van den militairen stand. Als krijgsman met bliksem in de hand, of de bliksem slaat in een boom achter hem.

Drie-Koningen.

DE HH. DRIE-KONINGEN, 6 *Januari*. GASPAR, doorgaans als grijsaard, offert *goud*, — BALTAZAR offert *myrrhe*, — MELCHIOR, meestal de jongste, als een moor, offert *wierook*. Door den wierook werd Jesus erkend als God, — door de myrrhe als mensch, — door het goud als koning. Ook MELCHIOR grijsaard die *goud*, — CASPAR jeugdig die *wierook*, — BALTHASAR moor die *myrrhe* offert.

Dympna of Dymphna.

DE H. DYPNA, 15 *Mei*, Maagd en Martelares. Beschermheilige tegen alle hersenziekten. Met een zwaard en monster: door haar eigen vader werd zij onthoofd.

Eligius.

DE H. ELIGIUS, 1 *December*, Bisschop. Als Bisschop met een hamer en gouden vaatwerk, wijzende op zijn vroeger handwerk.

Elisabeth,

DE H. ELISABETH VAN HONGARIJE, 19 *November*, Weduwe. Vorstelijk gekleed, met drie kronen om hare heiligheid in den drievoudigen staat van maagd, echtgenoot en weduwe. Volgens anderen zouden de drie kronen als een historisch attriboot moeten gelden, en Elisabeth voorstellen als dochter van Andreas II, koning van Hongarije, als gemalin van Lodewijk, Landgraaf van Thuringen, terwijl de derde kroon zou herinneren aan de kostbare kroon, welke Keizer Frederik II op haar graf liet plaatsen. Met rozen in den schoot: hare giften, die zij den armen bracht, werden eens veranderd in rozen. Om hare liefdadigheid heeft zij soms een korf met brood en een wijnkruik bij zich, en een bedelaar aan hare zijde.

Felix.

FELIX VAN VALOIS, 20 *November*. Met den H. Joannes van Matha Stichter der Orde tot verlossing der slaven. Wit habijt, op de borst een rood-blauw kruis (om de drie kleuren schonk Paus Innocentius III aan de Orde den Titel van de Allerheiligste Drievuldigheid). Met een boek, den Regel der Orde, — met een keten in de andere hand, het doel der Orde beduidende.

Francisca.

DE H. FRANCISCA ROMANA, 9 *Maart*, Weduwe. Met eene geeselloede ten teeken harer strenge boetvaardigheid. Met een Engel naast zich: zij mocht dikwijls haren Engelbewaarder, van helder licht omstraald, aan hare zijde aanschouwen.

Franciscus.

DE H. FRANCISCUS VAN ASSISIË, 4 *October*, Ordestichter. Zie N. 340.

DE H. FRANCISCUS VAN SALES, 29 *Januari*, Bisschop en Kerkleeraar. Gewoonlijk met rochet, mozet en stool. Allereeldzaamst met een vlammeend hart in de hand, wat het attribueert is van den H. Augustinus. (Revue de l'art chrétien, 1858. p. 541.) Of in bisschoppelijk ornaat met boek als Kerkleeraar.

DE H. FRANCISCUS XAVERIUS, 3 *December*, Apostel der Indiën. Als Priester en Missionaris met Crucifix in de hand predikend.

Gabriël.

DE H. AARTSENGEL GABRIËL, 18 *Maart*. Zie N. 335.

Georgius.

DE H. GEORGIUS, 23 *April*, Krijgsoverste en Mar-

telaar. In wapenrusting te paard met eene lans (waar-
aan eene banier met rood kruis) een monster dooden-
de. Volgens de legende heeft de H. Georgius eene
koningsdochter van een monster bevrijd: eene zinne-
beeldige voorstelling van den ijver en moed, waarme-
de de H. Georgius zoovelen uit de klauwen van den
helschen draak heeft gered, die met hem de kroon der
martelie hebben gewonnen.

Gertrudis.

DE H. GERTRUDIS VAN NIVEL, 17 *Maart*, Maagd
en Abdis. Als Abdis met staf, waartegen muizen op-
loopen. Beschermheilige tegen ratten en muizen, voor-
al in 't veld en op schepen. Muizen symboliseeren
ook den duivel.

Gregorius.

DE H. GREGORIUS DE GROOTE, 12 *Maart*, Kerk-
vader. Zie N. 339.

Guilielmus.

DE H. GULIELMUS, 25 *Juni*, Abt. Als Abt in ar-
me pij. Insignes van den ridderstand (schild, degen,
harnas) aan zijne voeten: teekenen zijner hooge af-
komst, welke hij versmaadde. Doodshoofd en kruis:
voorwerpen zijner overwegingen.

Helena.

DE H. HELENA, 18 *Augustus*, Keizerin. Als bejaarde Vorstin met de keizerlijke kroon op het hoofd en het kruis in de armen. De H. Helena heeft te Jerusalem het Kruis des Heeren gaan zoeken en heeft het mogen vinden. Feest der H. Kruisvinding 3 Mei.

Henricus.

DE H. HENRICUS, 15 *Juli*, Keizer. Als Keizer, — een degen in de hand ter verdediging van de rechten der Kerk, — eene kerk op de andere hand als stichter van kerken en kloosters.

Hiëronymus.

DE H. HIËRONYMUS, 30 *September*, Kerkvader. Zie N. 339.

Hubertus.

DE H. HUBERTUS, 3 *November*, Bisschop, Patroon der Jagers. Beschermheilige tegen de razernij. Als Jager, meestal te paard, of als Bisschop, — naast zich een wit hert met een kruis tusschen de horens, — hem alzoo eens verschenen te zijner bekeering.

Ignatius.

DE H. IGNATIUS VAN LOYOLA, 31 *Juli*, Ordestichter. Zie N. 340.

Isidorus.

DE H. ISIDORUS, 10 *Mei*, Landbouwer. Als landbouwer met spade.

Jacobus.

DE H. JACOBUS DE MEERDERE, 25 *Juli*, Apostel. Zie N. 338.

DE H. JACOBUS DE MINDERE, 1 *Mei*, Apostel. Zie N. 338.

Joachim.

DE H. JOACHIM, *Zondag onder 't Octaaf van O.-L.-V.- Hemelvaart*, Vader der H. Maagd. Als priester van het Oud Verbond. Maria als kind op den arm dragend. Korf met twee duiven ziet op het offer des armen na de geboorte van een kind. Lev. XII, 6-8.

Joannes.

DE H. JOANNES, APOSTEL EN EVANGELIST, 27 *December*, Zie N. 337 & 338.

DE H. JOANNES BAPTIST of DE DOOPER, 24 *Juni*. Met een kleeid van kemelhaar en lederen gordel — naast zich een lam met kruisvormigen nimbus, en een kruis dragende, of een lam op den arm: zinspeling op zijne aanwijzing van den Zaligmaker: „Ziedaar het Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld.”

Draagt Joannes het lam op een boek, dan beteekent het boek de Voorzeggingen van het Oude Testament, die in Christus vervuld zijn. Bijl in den wortel van een boom gehouwen of op eene bijl leunende: zinspeling op Matth. III, 10.

DE H. JOANNES NEPOMUCENUS, 16 *Mei*, Priester en Martelaar voor het geheim der Biecht. Beschermheilige tegen overstromingen, laster en kwaadsprekendheid. Als Priester in superplie, met Crucifix en palmtak. Of met een vinger op den mond, symbool der stilzwijgendheid. Starrekrans om het hoofd: door een wonderbaar licht werd de plaats aangeduid, waar de Heilige verdronken was.

Joris.

SINT JORIS, 23 *April*. Zie: *de H. Georgius*.

Joseph.

DE H. JOSEPH, 19 *Maart*, Bruidegom van Maria, Voedstervader van Jesus, — Patroon der H. Kerk, — Patroon van Nederland. Wordt de H. Joseph afgebeeld als een grijsaard, dan is dit eene zinnebeeldige voorstelling van zijne beproefde deugd, van zijne trouwe en grijze wijsheid. Is de H. Joseph afgebeeld in de volle kracht des levens, dan is de voorstelling

volgens de overlevering. Het Kind Jesus aan de hand (veel beter dan op den arm, of liever: het moest niet anders zijn. Zie Noot bij de voorstelling van O.-L.-V. van 't H. Hart, bladz. 255) duidt den H. Joseph aan als Voedstervader van Jesus, die aan Joseph onderdanig was. — Eene lelie in de hand duidt hem aan als den allerzuiversten Bruidegom en Beschermmer van de Moeder des Heeren. — Een bloeiende staf in de hand is eene zinspeling op zijne Verloving met Maria, toen, volgens eene overlevering, de H. Joseph door het bloeien van zijn staf werd aangeduid als de bevoorrechte des Hemels om te worden de Bruidegom van Maria; — of te houden als zinnebeeldige voorstelling der wonderbare vruchtbaarheid van het maagdelijk huwelijk tusschen Maria en Joseph: de eigenaar van den grond heeft recht op diens vruchten. — Eene zaag of bijl duidt den H. Joseph aan als werkman (*faber*).

In eene H.-Familiegroep staat de H. Joseph *of* aan de linkerhand van Maria, en dan zijn de drie H. Personen voorgesteld volgens hunne waardigheid: *Jesus, Maria, Joseph*; — *of* de H. Joseph staat aan de rechterhand van Maria volgens de orde des huisgezins: *Joseph, Maria, Jesus, Joseph* als *Hoofd*, *Maria* als *Moeder* en *Jesus* als *Kind*, aan hen onderdanig.

Lambertus.

DE H. LAMBERTUS, 17 *September*, Bisschop en Martelaar. Als Bisschop met spies in de hand, wijzende op zijne martelie.

Laurentius.

DE H. LAURENTIUS, 10 *Augustus*, Diaken en Martelaar. In dalmatiek met een grooten rooster naast zich, werktuig zijner martelie.

Leonardus.

H. LEONARDUS VAN VEGHEL, 9 *Juli*, Pastoor en Martelaar. Afgebeeld als Priester met eene Monstrans in de hand: aanduidende zijne kloekmoedige belijdenis van Jesus' tegenwoordigheid in het H. Sacrament. Met eene touw om den hals duidend op zijne marteling.

Lodewijk.

DE H. LODEWIJK VAN FRANKRIJK, 25 *Augustus*. Als koning met de insignes der Kruisvaarders, kruisstaf in de hand of kruis op den mantel. Koninklijke kroon op het hoofd, doornenkroon in de hand: ter herinnering van zijn heiligen ijver om de heilige Doornenkroon des Zaligmakers machtig te worden.

Louis.

SAINT LOUIS kan beteekenen den H. Aloysius van

Gonzaga of den H. Lodewijk van Frankrijk.

Lucas.

DE H. LUCAS, 18 *October*, Evangelist. Zie N. 337.

Lucia.

DE H. LUCIA, 13 *December*, Maagd en Martelares. Beschermheilige tegen ziekten in het bloed, vooral tegen rooden loop. Zij wordt afgebeeld, den hals met een zwaard doorstoken, overeenkomstig hare martelie. Wien deze voorstelling te gruwzaam voorkomt, geven de H. Lucia een zwaard in de hand. Twee oogen op eene schaal of op een boek, wijl haar de oogen werden uitgestoken. Patrones tegen oogkwalen.

Ludovicus.

DE H. LUDOVICUS. Zie: *de H. Lodewijk*.

Magdalena.

DE H. MARIA MAGDALENA, 22 *Juli*. Als de boetvaardige zondares, met een doodshoofd naast zich, de oogen ten hemel, met eene uitdrukking van leedwezen en vurig verlangen naar de onsterfelijke goederen. Eene vaas met reukwerk herinnert aan de heldhaftige daad, waarvoor zij zoozeer door den Zaligmaker geprezen is. In het huis van Simon, die een feestmaal

had aangericht, werpt zich Maria Magdalena met een rouwig hart voor de voeten des Zaligmakers, besproeit ze met hare tranen, en na ze met heere haren te hebben afgedroogd, kust zij die heilige voeten en balsemt ze met welriekende olie, die zeer kostbaar was.

Marcus.

DE H. MARCUS, 25 *April*, Evangelist. Zie N. 337.

Maria.

DE H. MAAGD MARIA, Moeder Gods. Zie N. 328.

Martinus.

DE H. MARTINUS VAN TOURS, 11 *November*, Bisshop. Als krijgsmans te paard of te voet, zijn wit overkleed met zijn degen verdeelende. Als Bisschop met een wit kleed over den arm. Martinus sneed met zijn rapier een stuk van zijn mantel, om een arme te dekken; — waarop de Zaligmaker hem des nachts verscheen, bedekt met den halven mantel, dien Martinus aan den arme gegeven had, — zeggende tot eene schaar van Hem omringende Engelen: „Martinus heeft mij met dit kleed gedekt.”

Mattheüs.

DE H. MATTHEÛS, 21 *September*, Apostel en Evangelist. Zie N. 337 & 338.

Matthias.

DE H. MATTHIAS, 24 *Februari*, Apostel. Zie N. 338.

Michaël.

DE H. AARTSENGEL MICHAËL, 29 *September*, Zie N. 335.

Nicolaüs.

DE H. NICOLAÛS, 6 *December*, Bisschop. Als Bisschop met een boek, waarop drie gouden appelen of bollen, die wijzen op zijne drie huwelijksgiften aan drie dochters, om hare deugd en eer te redden, — of volgens sommigen op zijne kloeke verdediging van het mysterie der H. Drievuldigheid op de Kerkvergadering van Nicea. — Naast hem eene kuip, waarin drie kinderen, die hunne handjes naar den Heilige opsteken: door Gods ingeving wist de Heilige, dat een wreedaard drie kinderen had vermoord, en, aan stukken gehakt, in eene kuip bewaard hield, om hun vleesch aan zijne gasten voor te zetten; de H. Nicolaas vond de kuip in den kelder, maakte er een kruis over, de kinderen herleefden en sprongen op. Een anker of scheepje wijst den H. Nicolaas aan als Patroon der Schippers, wjl hij zeevarenden op hunne aanroeping in behouden haven bracht.

Norbertus.

DE H. NORBERTUS, 6 *Juni*, Bisschop. Stichter van de Orde van Premonstreit. Als Bisschop met eene Monstrans in de hand: om zijne verdediging van het H. Sacrament tegen de ketterij van Tanchelinus (deze soms voorgesteld als een geketende duivel aan zijne voeten).

Paulus.

DE H. PAULUS, 29 *Juni*, Apostel. Zie N. 338.

DE H. PAULUS, 15 *Januari*, Eerste Eremijt. Langbaardig, in eene pij, uit gevlochten bladeren van den dadelboom (welk kleed den H. Antonius als een kostbaar erfstuk ten deele viel, en hem voor feestkleed diende op de hoogtijden van Paschen en Pinkster). Met eene raaf, die een half brood in den bek houdt: zestig jaren lang had eene raaf dagelijks den H. Paulus een half brood aangebracht; bij het bezoek van den H. Antonius bracht de raaf een heel brood.

Petrus.

DE H. PETRUS, 29 *Juni*, Apostel. Zie N. 338.

Raphaël.

DE H. AARTSENGEL RAPHAËL, 24 *October*. Zie N. 335.

Rochus.

DE H. ROCHUS, 16 *Augustus*, Beschermheilige tegen alle besmettelijke ziekten. Als pelgrim met hoed en staf, — eene wonde aan de dij, — ter zijde een Engel en een hond met een brood in den bek. De wonde beteekent, dat de Heilige, te midden van zijne heldhaftige verpleging van besmettelingen, zelf door eene brandende koorts in de aderen en eene verschrikkelijke pestbuil in de linkerdij werd aangetast. Buiten de stad gebannen en van alle menschelijke hulp ontbloot, werd hij gespijsd door zijn kleinen hond, die dagelijks naar de stad liep en telkens een brood medebracht. Een Engel zelfs kwam zijne wond verbinden en hem troosten.

Scholastica.

DE H. SCHOLASTICA, 10 *Februari*, Maagd, Zuster van den H. Benedictus. Als Abdis voorgesteld, ofschoon zij niet Abdis was. Zwart habijt. Met een omhoog vliegende duif. Zoo zag de H. Benedictus hare reine ziel ten hemel vliegen.

Sebastianus.

DE H. SEBASTIANUS, 20 *Januari*, Krijgsoverste en Martelaar. Wordt voorgesteld aan een boom gebonden en met pijlen doorschoten.

Stephanus.

DE H. STEPHANUS, 26 *December*, Diaken en eerste Martelaar. Als Diaken in dalmatiek, — met een palm-tak in de eene en een steen in de andere hand: hij werd immers gesteenigd.

Teresia.

DE H. TERESIA, 15 *October*, Maagd. Stichtster der Ongeschoeide Carmelitessen. Een klein vlammend hart in de rechter: beteekent hare vurige liefde tot God. Zij zag eens een Serafijn haar de zijde met een gouden vlammen schiebt doorboren. (Aan het hart van de H. Teresia, bewaard in de Kerk van Alba de Tormez in Spanje, is nog de wonde der miraculeuse doorboring zichtbaar. Bouix. Vie de Ste Tèrese.) — Een boek in de linker herinnert aan hare Schriften, die van hemelsche verlichting getuigen. — Een Kruis met vier groote edele gesteenten: — volgens bevel van haren biechtvader moest zij hare verschijningen als het werk des duivels beschouwen en ze met het Kruis verdrijven. De Zaligmaker verscheen haar en zij hield Hem uit gehoorzaamheid het Kruis voor. Om haar te beloonen, nam de Zaligmaker haar het Kruis af, maar gaf het haar terug, met vier groote edele steenen versierd,

die voor haar alleen zichtbaar waren.

Thomas.

DE H. THOMAS, 21 *December*, Apostel. Zie N. 338.

DE H. THOMAS VAN AQUINEN, 7 *Maart*, Kerkleeraar. Prijkt met eene stralende zon op de borst, zinnebeeld zijner schitterende leer. In zijne Encycliek *Aeterni Patris* dd. 4 Aug. '79 vergelijkt Paus Leo XIII den H. Thomas met de zon, en getuigt van den *Engel der School*: hij „koesterde de aarde met den gloed zijner deugden, en vervulde haar met den glans zijner leer.” Men zag ook eens eene ster of zon boven zijn hoofd schitteren. — Een kelk, met de H. Hostie daarboven, in de hand, — of een boek met de inscriptie: *Lauda Sion*: de H. Thomas heeft het kerkelijk Officie van den H. Sacraments-dag opgesteld, eveneens het *Pange lingua*, het *Lauda Sion*, het *Adoro te* en het *Sacris solemniss.* — De inscriptie: *Bene scripsisti de me, Thoma: Gij hebt wel over mij geschreven, Thomas.* Het zijn de woorden, die de H. Kerkleeraar hoorde, toen hij te Napels in het Dominicaner klooster met eene buitengewone vurigheid voor een Crucifix biddende was. De stem voegde er bij: „Wat loon dan wilt gij daarvoor ontvangen?” Thomas ant-

woordde: „Geen ander, Heer, dan U zelf.” — Eene duif aan zijn oor: zinspeling op zijne verklaring, dat, hetgeen hij wist, eerder hem van God was ingegeven in zijn gebed, dan wel door arbeid en studie verkregen. (*)

Vincentius.

DE H. VINCENTIUS VAN PAULO, 19 *Juli*, Priester, Apostel der christelijke naastenliefde. In zwarte toga en mantel, met een arm kindje aan de hand en nog een jonger op den arm.

Willibrordus.

DE H. WILLIBRORDUS, 7 *November*, Bisschop, Apostel van Nederland. Als Bisschop met eene Kerk op

— — —

(*) Het monument van St Thomas, door al de Seminariën der Katholieke wereld aan Paus Leo XIII op zijn Gouden Jubilee (29 Dec. 1887) aangeboden en geplaatst in de Vatikaansche Bibliotheek, is vervaardigd door den beeldhouwer Cesar Aureli. St Thomas is gezeten op den professoralen zetel, een kathedr voor zich; hij is gekleed in het aloude Dominikaner habijt; zijn hoofd is gedekt met den traditioneelen pontificalen hoed of *camauro*, zooals hij staat afgebeeld op het zeer oude fresco in de Kerk van Viterbo; zijne rechterhand is uitgestrekt als beschermt hij degenen, die naar hem luisteren; terwijl hij met de linkerhand, als leeraar, een boekdeel van zijne *Summa* aanbiedt. Op het voetstuk twee bas-reliefs: rechts Leo XIII St Thomas tot Patroon der Studiën proclameerende; — links de H. Leeraar te midden zijner gewone omgeving. Op het front de opdracht van het monument; — aan de ommezijde een lijst van de namen der landen en diocesen, die tot het gedenkstuk bijdroegen. Ned. Kath. Stemm. 24 April '87.

de hand als Stichter van Kerken. Eene bron ontspringt onder zijn staf doelende op St-Walburtsput te Heilo. Zie bij den H. Bonifacius de symbolische beteekenis, afgezien van het wonderbare feit.

342. Van welke Heiligen bezitten wij de beeltenissen in onze Kerk? — Waaraan zijn zij te erkennen?

§. VI. Bloemen en planten ter siering in onze Kerken.

343. Welke soort van bloemen en planten verdienen de voorkeur tot siering in onze Kerken: natuurlijke of gemaakte? — Natuurlijke of levende bloemen en planten gaan de gemaakte of kunstbloemen en planten te boven, gelijk het echte goud het valsche goud, gelijk het leven den dood. Door de Kerk zijn ter siering alleen *aangewezen* bloemen en planten, welke de natuur ons aanbiedt, en op de tweede plaats die van *zijde* vervaardigd; (*) zoodat deze beide (natuurlijke en van zijde) liturgische of kerkelijke bloemen en planten kunnen geheeten worden. Andere kunstbloemen en plan-

-----
(*) Vascula cum flosculis, frondibusque odoriferis seu serico contextis studiosè ornata adhiberi poterunt. Caer. Episc. Lib. I. Cap. XII. N. 12.

ten van metaal, van doek, van veeren, van papier worden slechts *geduld* door het gebruik, om de armoede der Kerken of om de bezwaren aan het kweeken van bloemen en planten verbonden.

Deze bezwaren worden echter door sommigen niet erkend of althans vrij licht gerekend. De Katholiek (April 1886, bl. 248 enz. *Bloemensier voor Kerk en Altaar*) beveelt aan: *Die Pflanzenwelt als Schmück des Heiligthums.* — En: *Die besten Altarblumen in Topf und ihre Special-cultur.* Door Arnold Rütter. Regensburg bij Pustet.

344. Waarom is bloemen- en plantensier in onze Kerken zoo gepast? — Bloemen in onze Kerken zijn teekenen van geestelijke vreugde. Hoe hooger Feest des te grooter macht en pracht van bloemen en planten. Hoe gepast als wij aan God en zijne H. Moeder en zijne H. Vrienden ten offer bieden het schoonste van 'tgeen zijne milde hand ons in wonderbare verscheidenheid van vormen en kleuren en geuren tot veraangenaming des levens geschonken heeft! Bloemen zijn het sieraad van den tempel der natuur: hoe gepast als wij met bloemen Gods gewijden Tempel tooien! — Voeg daarbij de schoone symboliek van vele bloemen en planten in 't bijzonder. De symboliek geeft aan de bloemen eene bijzondere waarde: — zij sieren

niet alleen, maar spreken, doen denken, doen gevoelen. Hoe schoon ook als de Altaarbloemen met de liturgische kleur van het Feest overeenstemmen!

345. Geef in 't kort de symboliek van eenige bloemen en planten.

I. Op het Altaar.

Bloemen op het Altaar ter eere van Jesus Christus in zijn H. Sacrament. Jesus Christus is de *Bloem uit Jesse's Wortel*. „Eene Roede zal uitgaan van Jesse's Wortel, en eene Bloem zal uit den Wortel oprijzen.” Isai. XI, 1. Jesse of Isai, de Vader van David, is de Wortel, — Maria is de Roede of twijg uit den Wortel, — en Jesus de Bloem aan die Roede uit dien Wortel. (*) — Jesus is de *Bloem des velds* en de *Lelie der dalen* (Cant. II, 1): dat is, onder de nederigste gedaante zijne Goddelijke Majesteit verbergende en voor iedereen toegankelijk. — Jesus is de *Beminde*, die *zijn vermaak vindt tusschen de leliën*. Cant. II, 16.

— — —
(*) De Roede van Jesse was een geliefd onderwerp voor snij- en penseelwerk in de middeleeuwen: een boom met bloemen beladen, uit wier kelken de voorouders des Verlossers oprezen; in den top des booms verscheen Hij zelf, in de gedaante van een Kind, met zijn Kruis. Ook liet men soms den stam oprijzen uit de borst van den slapenden Jesse.

Hoe teekenen de *witte* bloemen (gelijk de blanke witheid der H. Hostie) de onbevleete reinheid van Jesus en zijne genegenheid voor de zuiveren van harte! Hoe symboliseeren de *roode* bloemen de vurige liefde van Jesus, die ons afwiesch in zijn Bloed, en ons zijn Lich-
aam en Bloed tot spijs en drank gaf! De *groene* stengels met hunne *veelvuldige* scheuten zijn het beeld van het leven en de vruchtbaarheid, die in Jesus Christus is. De vorm en de aderen der bladeren vertoonen niet zelden een *Kruis*, terwijl de Koningin der bloemen, de Roos (*) met menige andere, door haar *vijftal* blaadjes aan de vijf Wonden onzes Heeren herinnert. — Mogen ook de bloemen, waarmede het Altaar ter eere van Jesus Christus wordt gesierd, door hare *witte* kleur de reinheid van onze ziel, de kuischheid van ons lichaam en de zuiverheid van onze meening, — door hare *roode* kleur de vurigheid van onze dankbaarheid, wederliefde en offervaardigheid, — en door het *groen* van stengel en bladeren ons levendig vertrouwen op Jesus' barmhartigheid en onze vaste en volstandige hoop op het eeuwige leven vertolken! Moge de liefelijke *geur* der bloemen ons indachtig maken, dat het

---

(*) Zie onder de symbolen de *Roos* als beeld van Jesus Christus.

ons betaamt door onze deugden *de goede geur van Christus te zijn.* 2 Cor. II, 15.

II. In het Priesterkoor.

Groen blijvende laurieren, palmen, oranjeboomen en dergelijke gewassen in het Priesterkoor verheffen onzen geest tot Jesus Christus, die de BOOM DES LEVENS is, *met vruchten voor elke maand, en bladeren tot genezing.* Openb. XXII, 2. De bladeren zijn Jesus' woorden tot genezing der zielen. „Die bladeren, zegt de H. Augustinus, vallen nimmer af: want Gods woord blijft eeuwig.”

III. Voor de beeltenis der H. Maagd.

Wat wonder, zoo wij bloemen aanbrengen bij het Altaar of den Troon van de H. Moeder Gods, — macht en keur van bloemen en planten in de schoone Meimaand, haar toegewijd? Is Maria zelve niet een lusthof, vol van de prachtigste bloemen met de aangenaamste geuren? (*) Is zij niet de *Lelie tusschen de dorens?* de *geheimzinnige Roos?* (**) Waarom zouden wij bij de

(*) Vere Virgo hortus deliciarum, in quo consita sunt universa florum genera et odorama virtutum. S. Sophronius.

(**) Zie de schoone symboliek der *Roos* onder de symbolen.

geestelijke Rozenkransen, welke wij opzenden tot haren Troon in den hemel, ook niet voegen de *stoffelijke Rozenkransen* tot siering van den Troon, waarop wij hare beeltenis verheven hebben? Plaatsen wij haar beeld in een bosch van *groen*, rijzig groen, immer groenend. Zij is als de *Ceder op den Libanon*, als de *Cipres op den berg Sion*. Eccl. XXIV, 17. Zij is ons leven, onze zoetheid, onze hoop. *Salve Regina, vita, dulcedo, spes nostra, salve.*

IV. Voor Heiligenbeelden.

Zijn de Engelen bloemen in het Paradijs ontloken, de Heiligen zijn bloemen van de woestenijs dezer aarde in het Paradijs overgeplant. Mogen wij de bloemen, waarmede wij de beeltenissen onzer geliefde Heiligen tooien, niet alleen aanzien als eene hulde aan hunne deugden; maar tegelijk als een gebed, dat zij door hunne voorspraak voor ons, arme, nog verwelkbare, misschien kwijnende bloemen, duurzaam leven en geurige frischheid mogen verwerven; — en de smeekbede niet ijdel zij, waarmede wij eenmaal ten grave zullen worden gebracht: *In Paradisum deducant te Angeli: in het Paradijs voeren u de Engelen*, om daar voor den Troon van God in eeuwige lente te bloeien en te geuren!

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Over onze Kerkhoven.

---

346. De eerste Christenen *begroeven* hunne dooden, op het voorbeeld van de Stamvaders des menschedoms en van geheel het Oude Verbond, vooral ook omdat de Verlosser begraven was na zijn dood.

Bij den dood van Sara kocht Abraham eene dubbele spelonk tot grafplaats voor Sara, voor zich en zijne familie. Gen. XXIII, XXV en IL. (*) De Patriarchen verlangden in hetzelfde graf *verzameld* te worden en te *slapen* met hunne broeders. — De geschiedenis van Tobias leert ons, dat de Joden het begraven der dooden als een werk van barmhartigheid beschouwden; wijl Tobias, ondanks het strenge verbod van den Koning van Assyrië, heimelijk de lijken ter aarde bestelde van die ongelukkigen, welke deze wreedaard liet ter dood brengen; waarvoor Tobias van al zijne goederen werd beroofd, maar door Gods Engel geprezen werd. Tob. XII, 22. — Onbegraven te blijven of uit het geopend graf geworpen te worden, was bij de Joden eene ongemeene schan-

---

(*) Ziedaar het eerste voorbeeld van een *familiegraf*.

de, als blijkt uit Jeremias VIII, 1 en XXII, 19. — De Joden hadden hunne grafplaatsen in de steden, doch meestal op het land, aan de groote wegen, in rotsholten, in hoven. Het aanbiddelijk Lichaam des Zaligmakers, van het Kruis afgedaan, werd gelegd in het graf-gewelf, dat Joseph van Arimathaea in een rotsachtig gedeelte van zijn hof voor zich zelve had laten uithouwen. Matt. XXVII, 59.

347. De eerste Christenen, uit welke natiën zij ook voortsproten, en of daar de lijkenverbranding in zwang was of niet, zij scheidden zich af, kozen voor zich afzonderlijke begraafplaatsen, en volgden altijd hunne eigene wijze van teraardebestelling. In 't Romeinsche Rijk, in Rome en andere groote steden, waar de heidensche bevolking de overledenen verbrandde, hadden zij hunne Catacomben, en, zooals de overblijfsels bewijzen, zij legden er de lijken hunner afgestorvenen neder in den schoot der aarde. — De Martelaren, ter dood gaande, hadden maar één verlangen meer voor deze aarde: dat hun lichaam met eere zou worden begraven. De H. Tropes smeekte, toen hij ter dood werd geleid, zijn vriend Andronicus toch zijn lichaam te begraven. St Victor, Ste Corona, St Eustratius, St Mennas hadden allen dezelfde zorg voor hunne stoffelijke overblijfsels. Zij, die niets

vreesden , hadden maar ééne vrees : dat hun lichaam door de heidenen zou worden verbrand , en niet begraven. De H. Fortunea , die met hare broeders moest worden onthoofd , schonk den beul twintig goudstukken , opdat haar lichaam niet zou worden verbrand , maar in de aarde begraven. SURIUS : *Lev. d. HH.* — BOSIO : *Roma sotterranea.*

De Christenen der eerste tijden , zegt Fleury , om hun geloof aan de verrijzenis te betuigen , hadden groote zorg voor de begrafenis hunner dooden. Zij verbrandden de lijken niet zooals de Grieken en Romeinen deden ; volgden evenmin de Egyptenaren , die met eene bijgeloovige vereering de lijken gebalsemd in hunne huizen bewaarden ; maar begroeven ze naar Joodsche gewoonte. Na ze gewasschen te hebben , balsemden zij ze (*) en verbruikten daarbij , zegt Tertullianus , meer reukwerken dan de heidenen bij hunne offers. Zij wikkelden de lijken in het fijnste lijnwaad en zijdestoffen , soms hulden zij ze in kostelijke kleederen. (**) Zij stelden ze drie dagen

---

(*) De H. Ephrem zegt in zijn testament : „ Begeleidt mij met uwe gebeden , en behoudt de reukwerken om ze aan God te offeren. ” De bewierooking bij eene uitvaart mag zijn oorsprong hebben in dit oud gebruik. Bergier. *Funérailles.*

(**) Dit wellicht tot beschaming van sommige bemiddelde Katholieken , die hunne afgestorvenen zoo eenvoudig , laat ons het rechte woord gebruiken : *zoo goedkoop mogelijk* zien te KLEEDEN en te KISTEN. Men hoort ter verschooning : „ Och , de dooden hebben er niets aan , en 't gaat toch maar den grond in. ” Evenwel staan zij er op , dat de Priester in zijn kostelijkst ornaat en met veel plechtig-

ten toon, al dien tijd er bij wakende en biddende; daarna droegen zij ze ten grave. Zij vergezelden het lijk met kaarsen en flambouwen, psalmen en liederen zingende, om God te loven en hunne hoop op de verrijzenis uit te drukken. Men bad voor den overledene, droeg het H. Misoffer voor hem op, gaf aan de armen een liefde-maal (*agape*) en andere almoezen; behalve de dagelijksche gedachtenis bij de H. Mis hield men nog van jaar tot jaar eene jaarlijksche gedachtenis. Fleury. Moeurs des Chrétiens. *Des Sépultures*.

348. Welke benamingen hebben wij voor de rust-plaats onzer dooden?

1. De schoonste benaming, waarin zoo klaar het troostende leerstuk VERRIJZENIS DES VLEESCH ligt opgesloten, is wel het grieksche *κοιμητήριον*, waarvan *coemeterium* of *dormitorium* in 't latijn, zooveel als *slaapplaats* in onze taal. De Franschen hebben hun *cimetière*, de Engelschen hun *cemetery*, de Italianen, hun *cimiterio*: wij missen die schoone benaming. (*) SLAAPPLAATS VOOR

heid de *armzalige kist* zal komen besproeien en bewierooken. Hoe strijdig is deze denk- en handelwijze met den geest der Kerk!

(*) Daarentegen heeft onze OUDE taal een woord, dat met de benaming, door andere volken aan de Kerkhoven gegeven, vrij wel overeenstemt, het woord VRIJTHOF, dat is: VREDEHOF; — ook omdat, evenals aan de Kerken, het *jus asyli* aan de Kerkhoven verbonden was; maar de grond van dit recht bestond hierin, dat op die gewijde plaatsen *vrede* moest heerschen. *Vrijthoven* noemde men

het laatste verblijf der Christenen; hun graf eene *Slaapstede*, een *Rustbed*: wat zegt die naam veel! In waarheid, onze dooden zijn niet dood, *zij slapen* voor een wijle, gelijk de Zaligmaker van het dochterken van Jairus zeide. Als de H. Paulus van de afgestorvenen spreekt, noemt hij ze de *slapenden*, die welhaast tot een eeuwig leven zullen ontwaken. Ante Christi adventum mors mortis nomen habebat. At postquam Christus venit, et pro mundi vita mortem subiit, non amplius vocatur mors, sed somnus et dormitio. Chrys. *Sermo de Parasceve*. Nogtans lezen wij Gen. XLVII, 29 en 30, dat de Patriarch Jacob zijn zoon Joseph smeekte en bezwoer: „Bewijs mij de barmhartigheid en trouw, dat gij mij niet begraaft in Egypte, maar dat ik *slape* met mijne vaderen.”

2. De naam van GODSAKKER doet ons denken aan het profetisch gezicht van Ezechiël. De man Gods zag een uitgestrekt veld, waarop eene menigte van verdor-

— — —
ook plaatsen, daar *vrije* markten werden gehouden; maar alweder was *vrede* hier de grondbeteekenis van het woord; immers alle breuken tegen het recht, die daar waren gepleegd, werden vóór zonneondergang door de Schepenbank afgedaan en mochten niet worden verdaagd. Alle ballingen waren er vrij, zoolang de markt duurde: — *vrede* heerschte er, of moest althans er heerschen. Maar VRIJTHOF bij uitnemendheid was het KERKHOF, het VREDEHOF voor *levenden en dooden*, dat ook niet op de zwaarste straffen mocht geschonden worden.

de beenderen verspreid lagen. Op Gods bevel sprak de Profeet tot de beenderen, en zie zij voegden zich te zaam en werden met vleesch bedekt, van de vier winden blies de geest over de ontzielden en het leven keerde terug: daar stond een outzaglijk groot leger op zijne voeten. Ezech. XXXVII. — Zóó zal op Gods bevel eenmaal de bazuin der Engelen van de vier hoeken der aarde over den Godsakker weerklinken, en de beenderen die daar verspreid liggen, zullen zich te zamen voegen, met vleesch bekleed worden, en met hunne zielen hereenigd, zullen zij levend uit hunne graven opstaan. — AKKER GODS: in dien akker wordt het lichaam van den Christen als gezaaid, gelijk de tarwekorrel in den grond valt en sterft, om te ontkiemen en vrucht voort te brengen (Joan. XII, 25); — „het wordt gezaaid, schrijft de H. Paulus, in verderfelijheid, het zal verrijzen in onverderfelijheid; het wordt gezaaid in onaanzienlijkheid, het zal verrijzen in heerlijkheid; het wordt gezaaid in zwakheid, het zal verrijzen in kracht. Er wordt gezaaid een dierlijk lichaam, een geestelijk lichaam zal er verrijzen.” I Cor. XV, 42-44.

3. KERKHOF: een hof rondom of ten minste bij de

Kerk. Waar kunnen wij onze dierbare afgestorvenen beter ter ruste leggen dan in de schaduw der Kerk, die ze bij hun leven als het Huis huns Vaders, en derhalve als hun eigen tehuis hebben liefgehad? Zij rusten daar in eigen grond. — Bij de Kerk, waar zij voortleven in het godsdienstig aandenken hunner vrienden, wien zij bij het ter kerke gaan als uit hunne graven toeroepen: Ontfermt u mijner, ontfermt u mijner, ten minste gij mijne vrienden; want de hand des Heeren heeft mij geraakt? (*) — Bij de Kerk waar zij deelachtig worden aan de HH. Missen en openbare gebeden, die in de Kerk gedaan worden? — Bij de Kerk, waar zij rusten in de nabijheid van hun God

-----

(*) Op sommige plaatsen, waar het Kerkhof gunstig daarvoor gelegen is, hebben de geloovigen de allerloffelijkste gewoonte van vóór en na de heilige diensten vóór het Kerkhofkruis, soms Missiekruis tegelijk, neer te knielen en vijf Onze-Vaders en Wees-gegroeten te bidden tot lafenis van hunne afgestorvene familiebetrekkingen en vrienden, die daar op den Godsakker rusten. Als het eene heilige en heilzame gedachte is voor de overledenen te bidden, wat een voordeel kan dan de gunstige ligging van een Kerkhof bij de Kerk aanbieden! Op aanvraag van Mgr Godschalk, Bisschop van den Bosch, heeft Z. H. Leo XIII bij Rescript der H. Congr. de Prop. Fide een *aflaat van vijf jaren*, ook toevoegelijk aan de geloovige zielen in het vagevuur, toegestaan, eenmaal daags, te verdienen door al degenen, die *viyf Onze-Vaders* en *viyf Wees-gegroeten* voor het *Kruisbeeld*, op een gewijd Kerkhof opgericht, godvruchtig zullen gebeden hebben. Communicanda pro anno 1882 pag. 4. Item pro anno 1887 pag. 10.

en Verlosser in zijn aanbidlijk Sacrament? aan wiens woord zij bij leven en sterven geloofd hebben: „die mijn vleesch eet en mijn bloed drinkt, heeft het eeuwige leven, en Ik zal hem opwekken ten jongsten dage? Joan. VI, 55. — O, hoe zouden zij wenschen te rusten *in* de Kerk, zoo dicht mogelijk *bij het Altaar*; (*) — maar dat mag niet, slechts bij uitzondering wordt hun de rust gegund *bij de Kerk*. (**) Verre weg moeten zij, buiten de bebouwde kom der Gemeente, zoo wil het 's Lands wet, — op eene plaats, die dan den wettelijken naam erlangt van *Begraafplaats*.

4. BEGRAAFPLAATS: echt neutrale benaming, die niets Christelijks geeft te denken, en daarom ons zoo weinig behaagt, dat wij altijd nog spreken van ons KERKHOF, al is onze doodenakker nog zoover van de Kerk verwijderd.

(*) *In* de Kerk, wat volgens de Kerkelijke Regels geoorloofd, door onze Wetgeving verboden is. *Bij het Altaar*, juist in de Kerk om het Altaar, ten einde, gelijk de H. Maximus en de H. Augustinus reeds opmerkten, door de vereeniging van hun gebeente met het heilig Gebeente der Martelaren, ook door de voorspraak dier Heiligen geholpen te worden.

(**) Dat men niet begraaft binnen de steden, te midden eener dicht opeengehoopte bevolking, is alleszins goed te keuren; maar in landelijke Gemeenten, waar niets eene gewenschte luchtstroaming verhindert, moge men zooveel mogelijk het Kerkhof bij de Kerk behouden en handhaven, om de vele voordeelen aan dergelijke ligging verbonden.

349. De Kerkhoven buiten de bebouwde kom der Gemeente, zegt de letter, — zoover mogelijk buiten het gezicht en het aandenken, zegt de geest der moderne wetgeving. Wat zeker slag van menschen nog veel liever zoude zien? In 't geheel *geen Kerkhoven*. Hoe zou dat? Zeer eenvoudig: de lijken niet meer *begraven*, maar VERBRANDEN. Dat deden deze en gene zeer beschaafde volken ook. O, die crematie of lijkenverbranding is volgens hen zóó gewenscht, en natuurlijk om deugdelijke redenen, waarbij de *hygiène* of de *gezondheidseischen* de voornaamste stof leveren; (*)

(*) Sommige eminent geleerden, niet tevreden met dat alledaagsche beroep op de Hygiène, en overtuigd misschien van het onbewezene der gezondheidseischen tegen begraafplaatsen *bij de Kerk* in landelijke Gemeenten, en derhalve voor verre weg de meeste gevallen; — hebben gemeend naar edeler en krachtiger argumenten te moeten zoeken, en hebben die gevonden ook. Jammer maar, dat zij op hun weg zoo bitter weinige ontwikkelde menschen ontmoeten, die lust gevoelen naar hunne diepzinnige betoogen te luisteren. — DER KREISLAUF DES LEBENS. *Prof. J. Moleschott. Mainz. 1852.* — Al wat bestaat, is stof en kracht die van eeuwigheid in de materie schuilt. Ook de mensch, met geest en vleesch, is stof. Alles is uit stof, en keert terug tot stof, waaruit zich weer nieuwe dingen ontwikkelen. Dat is de *kringloop des levens*. Dien *kringloop* niet stremmen, maar bevorderen, dat is eene heilige zaak. De menschen derhalve, als ze hebben utgediend, *begraven*, aan eene langzame ontbinding overgeven, is dien gewenschten *kringloop* tegenhouden; hen *verbranden*, en met hunne asche de velden bestrooien tot nieuwe ontwikkeling, hoe bevorderend voor dien *cirkelgang*! hoe edel! hoe verheffend! . . . Verlangt men nog meer tot aanbeveling der crematie? — Ziehier eene allergelukkigste ontdekking. DER WELT VER-

— maar wat hen bezielt en drijft om zóó te ijveren voor de lijkenverbranding? Haat tegen den Christelijken Godsdienst, tegen Christelijke gebruiken en plechtigheden; — en meteen afschuw van wat aan den akeligen dood herinnert. O, konden zij den dood zelven eens opruimen! — Wij eenvoudige geloovigen door de valsche redeneeringen van den Godsdienst vijandige menschen lichtelijk zouden kunnen worden misleid, is het goed te weten, dat Z. H. Leo XIII een Decreet van de H. Congregatie der Inquisitie dd. 19 Mei 1886 heeft goedgekeurd en bekrachtigd, waarbij wordt verklaard, *dat het niet geoorloofd is zich aan te sluiten bij vereenigingen, welker doel is het gebruik der lijken-*

— — —
DERB DURCH TODTENBEGRABUNG, DAS NEUE PARADIES DURCH TOT-
TENVERBRENNUNG. 't Is de thesis van zekeren *Lieball*, die onder
dien titel in 1868 de wereld met zijne gelukkige vondst verraste. De
vruchtbaarheid en warmte van onzen aardbol nemen op schrikbarende
wijze af. Hoe komt dat? Door aanwas der zonnevlekken? Och
neen; daar zit 'm niet. "Terwijl wij gewoon zijn de dooden te be-
graven, onthouden wij aan de lucht dat *koolzuur* en die *milde lucht-*
strooming, die de aarde ter bevruchting zoozeer behoeft. VANDAAR
HET BEDERF DER WERELD." En hoe zal de aarde een NIEUW PARA-
DIJS worden? Door de *zuiverende vlam* en de *heerlijke uitwasemin-*
gen, die met de crematie gepaard gaan, zal geheel ons steeds slechter
wordend klimaat spoedig in mildheid, zachtheid, enz. toenemen, en
hoogst bevorderlijk zijn voor de gezondheid van mensch en dier en
voor den groei der planten . . . Zie over de crematie meer in DE
NED. KATH. STEMMEN. *Iets uit de geschiedenis der lijkenverbran-*
ding. Jaarg. 1887. N. 25-28.

verbranding te bevorderen; — ook niet geoorloofd last te geven tot verbranding van zijn eigen lijk of van de lijken van anderen. Z. H. heeft zelfs bevolen, dat genoemd Decreet aan de Ordinarissen der verschillende landen zou worden bekend gemaakt, opdat dezen zouden zorgen, dat de geloovigen onderricht worden omtrent het *verfoeilijk misbruik* (DETESTABILEM ABUSUM) der lijkenverbranding, en de kudde, hun toevertrouwd, met alle kracht daartegen waarschuwen zouden. — Deze maatregel des Pausen heeft een dubbel voordeel opgeleverd. De Katholieken zijn voorgelicht en gewaarschuwd; — en de voorstanders der lijkenverbranding hebben zich zelve ontmaskerd. Nauwelijks was gezegd Decreet bekend geworden, of het ITALIAANSCH GROOT-OOSTEN richtte eene Circulaire aan de *Vrijmetselaarsloges*, waarin na de gewone lastertaal tegen de „VATICAANSCH KERK” de BB. ∴ worden aangemaand „al hunne middelen in het werk te stellen, om het gebruik der lijkenverbranding uit te breiden, opdat zij eene algemeene gewoonte worde.” — En welke *motieven* moeten dienen, om het volk te misleiden? „Het denkbeeld, dat de lijkenverbranding de lichamen aan de verrotting onttrekt, — en ons het voordeel aanbiedt, de lichamen der beminde personen in onze huizen te

huden (hunne asch in eene vaas in of op eene kast?); — terwijl zij ons de kosten bespaart der godsdienstige plechtigheden, — *kan op het volk werken*, dat altijd bewogen wordt door het gevoel en zucht naar winst.” — En de *middelen*? Vereenigingen oprichten, om met woord en geschrift de lijkenverbranding te bevorderen, — groote eer bewijzen (als eene premie?) aan die hunne lichamen vermaken aan de Vereeniging tot verbranding, — goed doen uitkomen (lasteren), dat de priester een tegenstander is der lijkenverbranding uit lage speculatie op de lijken. — Hoe denkt men in NEDERLAND over de lijkenverbranding? Een teeken: „De geneskundige Raad van Zuid-Holland heeft in zijne vergadering van den 30 December 1886 met elf tegen twee stemmen besloten, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken als 's Raads overtuiging kenbaar te maken, dat lijkverbranding uit een hygiënisch oogpunt (het belang van algeheele vernietiging der smetstof door verbranding) alle aanbeveling verdient.” De Tijd van 1 Januari 1887.

350. Is het niet erg hinderlijk, als men ter Kerk gaat, altijd dat KERKHOF, die menigte van graven te moeten zien, en zoo van zelf te moeten denken aan den dood, aan lijken, aan tal van akeligheden? — Wij

antwoorden met de vraag: Zou het niet heilzaam zijn voor den Christen, door het zien van een Kerkhof, zich den dood te herinneren, zich te verbeelden, dat uit die graven ernstige stemmen opgaan, die ons toeroepen: Gedenk, o mensch, dat gij stof zijt en tot stof zult wederkeeren. IJdelheid der ijdelheden, alles is ijdelheid, behalve God te beminnen en Hem alleen te dienen. De nacht komt, wanneer niemand werken kan: werk nu, doe goed, terwijl gij tijd hebt. Werk voor God, werk voor de eeuwigheid. Waak en bid, want gij weet dag noch uur?

351. Is het Kerkhof bij de Kerk gelegen, dan heeft men daar eene treffende voorstelling van de Algemeene Kerk met Christus haar Opperhoofd. *Christus*, in het H. Sacrament wezenlijk tegenwoordig, — de *Zegepralende* Kerk vertegenwoordigd door de Reliquieën der Heiligen (althans door die in den Altaarsteen zijn geborgen), — de *Strijdende* Kerk door de biddenden, — de *Lijdende* Kerk door de afgestorvenen, rustende in den aangrenzenden Godsakker.

352. Wat is het voornaamste onderscheid tusschen *Katholieke* Kerkhoven en andere Begraafplaatsen? — Dat Katholieke Kerkhoven door een Bisschop plechtig zijn gewijd of ten minste met Bisschoppelijke machti-

ging door een Priester zijn ingezegend; zoodat zij *gewijde plaatsen* zijn, die recht hebben op onzen godsdienstigen eerbied. (*)

Zijn de Katholieken bij gemis van een eigen Kerkhof, verplicht van de algemeene begraafplaats gebruik te maken, dan kunnen zij dáár, volgens onze wetgeving, voor zich een afzonderlijk en gansch afgesloten gedeelte verkrijgen, dat tot Katholieke begraafplaats wordt ingezegend. Wet van 1869 op de begraafplaatsen. Art. 19.

353. Hoe kunnen wij blijk geven van onzen eerbied voor een *Katholiek* Kerkhof? — Door die gewijde plaats voorbijgaande eerbiedig het hoofd te ontblooten of te buigen, niet alleen voor het Kerkhofkruis, maar ook in de meening van daardoor onzen eerbied te betuigen voor de overblijfselen van onze Broeders en Zusters in Jesus Christus, bij welke ook eens de onze

---

(*) Er was een tijd, een lange bange tijd, dat de Katholieken in Nederland geen gewijd Kerkhof mochten hebben. 't Was, toen hun, met de Kerken, ook de Kerkhoven waren ontroofd of althans ont-wijd. Mochten zij hunne dooden niet *in* gewijde aarde begraven; om eenigermate hun godsdienstig gevoel te bevredigen, begroeven zij ze *met* gewijde aarde. 's Avonds vóór de begrafenis, na het gemeenschap⁺ pelijk gebed van bloedverwanten en vrienden en geburen, strooide de Priester een handvol *gewijde aarde* in de kist, opdat de stof des overledenen ten minste met deze gewijde aarde mocht vereenigd worden. Deze plechtigheid noemde men de **BEAARDING**. Bijzondere beteekenis van het oude *bearden* = *met aarde bedekken, begraven*.

met eere zullen verzameld worden. Spreken wij te hunner lafenis dit kort gebed: *Heer, geef hun de eeuwige rust. En het eeuwige licht verlichte hen. Dat zij rusten in vrede. Amen.*

354. Waarin bestaat de *Kerkelijke Begrafenis*? — In het begraven met Kerkelijke plechtigheid en op gewijde plaats. *Ritu et loco sacro.*

355. Welke is de algemeene regel voor het recht der Kerkelijke Begrafenis? — De Kerkelijke Begrafenis is een deel der Christelijke Gemeenschap. Derhalve die in de Gemeenschap der H. Kerk hebben geleefd en gestorven zijn, blijven na hun dood nog van die Gemeenschap genieten; maar die niet in de Gemeenschap zijn geweest, bijv. kinderen van Katholieken die zonder doopsel gestorven zijn; — of die zich hebben afgescheiden door ketterij, apostasie of schisma, — of die door eene Kerkelijke straf van de Gemeenschap zijn beroofd en zonder van deze straf door hunne schuld ontheven te zijn, komen te sterven, hebben geen recht op eene Kerkelijke Begrafenis. (*)

356. Noem eenige gevallen, waarin aan een Katho-

(*) Omnes et soli fideles baptizati in loco sacro sepeliri possunt et debent, nisi a jure prohibeantur. Reiff. Lib. III. Tit. 28. n. 76. — Devoti. *De Sepulturis*. §. IX.

liek de Kerkelijke Begrafenis wordt ontzegd. — Wanneer een Katholiek met onderscheid des oordeels zich schuldig heeft gemaakt aan zelfmoord, — of bekend staat als aan zijn Paaschplicht niet te hebben voldaan, — of bekend staat als deelgenoot van een of ander geheim genootschap, door de Kerk veroordeeld, — of in openbare zonde heeft geleefd en volhard: — wanneer een Katholiek in eene van deze omstandigheden mocht komen te sterven, *zonder voor zijn dood een teeken van berouw gegeven te hebben*, wordt hem de Kerkelijke Begrafenis ontzegd. Voeg hierbij: wanneer een Katholiek in of ten gevolge van een duel komt te sterven, *al heeft hij voor zijn dood teekenen van berouw gegeven, zelfs al mocht hij de Sacramenteele Absolutie ontvangen hebben* (Bened. XIV. Const. *Detestabilem* dd. 10 Nov. 1752): — zoozeer verafschuwt de Katholieke Kerk het misdadige tweegevecht, en bepaalt deze strenge straf (strenger dan voor een *zelfmoordenaar*), om hare kinderen van zulk eèn gruwel af te schrikken. Syn. Prov. Ultraj. Tit. V. Cap. VIII.

De lijken, aan welke de Kerkelijke Begrafenis is geweigerd, worden op een afzonderlijk, behoorlijk afgesloten gedeelte des Kerkhofs begraven, dat *niet gewijd* is.

357. Waardoor is een Katholiek Kerkhof op 't eerste gezicht te erkennen? — „In 't midden des Kerkhofs (zoo schrijft de Syn. Prov. Ultraj. l. c. het voor) zal het zegeteeken des Kruises zich verheffen, opdat daaronder van hunnen arbeid rusten mogen die onder denzelfden standaard des Kruises in hun leven gestreden hebben.”

358. Is de *Oriëntatie* ook gewenscht voor een Katholiek Kerkhof? — Ja, met den ingang in het Westen; — en dan worden de lijken ook georiënteerd, dat is: zij worden gelegd met de voeten naar het Oosten.

Is er reden, dat het Kruisbeeld van het Hoogaltaar in de Kerk gericht is naar het Westen; waarom zou men eene andere richting wenschen voor het Kruisbeeld op het Kerkhof? — Gelijk de levenden, in de Kerk vergaderd, naar het Oosten hunnen blik richten als naar het oord van licht en zaligheid; — zoo is het wenschelijk, dat de afgestorvenen, op den Godsakker verzameld, met het gelaat naar het Oosten zijn gekeerd, als om heen te schouwen naar het oord, vanwaar zij hun Rechter en Vergelder verwachten, en als gereed, om, zoodra zij de stem van den Zoon Gods zullen hooren, uit hunne graven op te staan, en zonder zich om te keeren, zich heen te spoeden naar het dal van Josaphat.

359. Is een Kerkhof niet georiënteerd, dan zul-

len gewoonlijk de lijken gelegd worden met de voeten naar het Kruis, of, als er eene Kapel is, naar het Altaar der Kapel.

360. Wordt het lijk van een Priester bij de Uitvaart in de Kerk met het hoofd naar het Altaar geplaatst, als nog tot het volk sprekende, — zoo wordt het ook bij het Kruis ten grave gelegd met het geelaat naar de andere graven gekeerd.

361. Is het Kerkhof bij de Kerk, dan is het bij voorkeur aangelegd aan de Noordzijde, niet alleen in het belang der gezondheid, ter wering namelijk van schadelijke uitwasemingen (miasmen); maar ook om eene symbolische reden: het Noorden is immers het beeld der duisternis en des doods. Eveneens zal men op een georiënteerd Kerkhof de ongewijde begraafplaats aan de Noordzijde vinden.

362. Welke zinnebeeldige voorstellingen treft men ongaarne tot versiering van monumenten op een Katholiek Kerkhof? — In 't algemeen die, welke alleen doelen op den dood, zonder op een voortbestaan der ziel te wijzen, alsof met den dood het voor den mensch gansch en al gedaan was. Dusdanige zijn: eene zeis of sikkel (de dood heeft hem weggemaaid), — een gewiekte zandlooper (zijn leven is snel ten eind ge-

loopen), — eene gebroken zuil (zijn leven, zijne plannen, zijne verwachtingen, zijne grootheid ligt gebroken, vernietigd), — eene omgekeerde uitgedoofde fakkel (zijn levenslicht is voorgoed uitgedoofd), enz. We zouden dergelijke voorstellingen heidensche emblemen van den dood mogen noemen. Wat beteekenen gesluierde vazen op een graf? Balsemvazen? Aschurnen?

363. Hoe strijdig de afbeelding eener gedoofde fakkel op een Katholiek grafgesteente met den geest der Kerk is, — blijkt hieruit, dat de Kerk juist *licht ontsteekt* bij de overblijfselen harer kinderen. (*) Waarom doet zij dat? Om hare afgestorvenen te vereeren als kinderen des lichts; — om te beduiden, dat hunne zielen leven en onsterfelijk zijn, en hunne lichamen eenmaal in dat leven, in die onsterfelijkheid zullen deelen; — om nit te drukken hare hoop en hare bede, dat zij het licht der heerlijkheid mogen aanschouwen, gelijk zij onophoudelijk Gods ontferming over hen inroept: „Heer, geef hun de eeuwige rust, en *het eeuwige licht* verlichte hen.” — Alzoo ontsteekt men was-

— — —
(*) Uit de Akten van den H. Cyprianus blijkt, dat na zijn marteldood zijn lichaam werd tentoongesteld te midden van brandende waskaarsen. † 258. Zoo oud is dit gebruik.

kaarsen bij de wijding van het Kerkhof; — brandde in vroegere tijden, en brandt nog op enkele Kerkhoven eene lamp ter eere der dooden; — is het in sommige streken gebruikelijk op Allerzielendag kaarsen te ontsteken op de graven der overledenen; — verlangt de Kerk, dat bij een afgestorvene, zoolang hij boven aarde staat, licht brande; (*) — ontsteekt zij bij eene Uitvaart vele kaarsen rondom de baar en bewierookt zij het ontzielde lichaam, om het te vereeren, wijl het gestrekt heeft tot tempel van den H. Geest en tot werktuig van Christelijke deugden.

364. Welke zinnebeeldige voorstellingen of symbolen zijn voor een Katholiek Kerkhof gepast? — In het algemeen die, welke ons geloof in den Kruisdood des Verlossers en onze hoop op het eeuwige leven uitdrukken.

1. Het groote Kerkhofkruis of Kruisbeeld, van steen of ijzer, met of zonder Maria en Joannes daarneven, op eene hoogte als op een Calvarieberg geplant. De af-

---

(*) Zóó drukt zich het Romeensch Ritueel uit: „Het lichaam, volgens gebruik met eere verzorgd, worde op eene betamelijke plaats neergezet *met licht* daarbij; een kruisje worde den overledene op de borst in de handen gegeven, of bij gebreke van een kruisje worden de handen kruiswijs over elkander gelegd, en het lijk van tijd tot tijd met wijwater besproeid, en intusschen totdat het ter begrafenis wordt weggedragen, zullen die er bij tegenwoordig zijn, hetzij priesters of anderen, voor den overledene bidden.”

gestorvenen rusten in de schaduw van het Kruis, het teeken der Verlossing (Bl. 208), waarvan de Kerk zingt: GEGROET, O KRUIS, ONZE EENIGE HOOP, de hoop der levenden en der dooden; — het beeld van den Gekruiste, die gezegd heeft: *Ik ben de verrijzenis en het leven; die in mij gelooft, al is hij ook gestorven, zal leven; en een iegelijk die leeft en in mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven.* Joan. XI, 25-27.

2. Een Kruis op de graven geplaatst aan het hoofdeinde ten teeken, dat de begravenen in Christus is gestorven en in Christus rust.

3. Palm- of olijftakken, symbool van vrede en verzoening. Een palmtak was de gewone versiering op de graven der eerste Christenen. In de Catacomben vindt men op de graven eene duif, soms met een olijftak in den bek. (Zie onder de Symbolen *Duif*.) Zou zulk symbool voor onzen tijd niet meer passen? — Van goede beteekenis nog zijn: het monogram IHS, de symbolen van geloof, hoop en liefde, het anker alleen, het schip. . . . .

4. Kransen, al worden zij voor eene profane vereering gebezigd, kunnen ons Katholieken ten dienste zijn, om onze godsdienstige vereering uit te drukken. Zij mogen het symbool zijn onzer hoop, dat de over-

ledene voor zijne Christelijke deugden de kroon des levens ontvangen moge.

365. Wat kan men opmerken wegens het gebruik van *doodshoofden* op een Kerkhof? (*) — Aan den voet van het groote Kruisbeeld (en ook van de kleine Kruisen) beteekent een doodshoofd de zegepraal van het Kruis over den dood; eene toepassing van 'tgeen wij bij den Profeet Oseas XIII, 14 lezen: „Ik zal uw dood zijn, o Dood!” — en bij den H. Paulus I Cor. XV, 54 en 55: „De dood is verslonden tot overwinning. Waar is, o Dood, uwe overwinning? Waar is, o Dood, uw prikkel?” (Zie ook N. 323.) — Maar doodshoofden, op andere wijze aangebracht, zijn slechts te beschouwen als zinnebeelden des doods zonder meer, en derhalve zijn zij niets zeggende gemeenplaatsen, tastbare pleonasmen, dáár waar alles aan den dood herinnert. Doodshoofden, aan de hoeken van eene grafzerk, wat moeten die zeggen? *Die hier ligt, is DOOD!* (**)

(*) *Op een Kerkhof.* Laat Onkatholieken aan den ingang van hun doodenakker een paar doodshoofden plaatsen als eene duidelijke aanwijzing voor den vreemdeling: — *onze Kerkhoven* teekenen zich door het hooge Kruis in hun midden, gelijk *onze Kerken* door het Kruis op hare spits. N. 357.

(**) Dat het versieren van Kerk en Altaar met doodshoofden niet ligt in den geest der Kerk, blijkt uit het Caer. Episc. Lib. II.

366. Een verzoek om gebed, of een wensch of gebed voor de rust der ziel is zóó in den Katholieken geest, dat men zoovele malen op Kruis of gesteente te lezen krijgt: *Bid voor de ziel van ... Memento of Gedenk de ziel van ... Hij of zij ruste in vrede. Amen.* Of 'tzelfde in 't latijn: *Requiescat in pace*; verkort: R. I. P. In de Catacomben leest men: *Spiritus tuus in pace: Uw geest zij in vrede.*

367. Wat worde in acht genomen bij het *kleeden*, *kisten* en *begraven* van KINDERLIJKEN? — Kinderen, die gedoopt zijnde, vóór de jaren des verstands komen te sterven, dulden geen teekenen van rouw; wijl de reine zieltjes van deze kinderen onder de Engelen des hemels zijn opgenomen; zoodat bij eene plechtige begrafenis de Votiefmis, die genoemd wordt: *de Angelis (van de Engelen)* zeer passend is (Suppl. ad Rit. Rom. p. 30). Derhalve *aan* kinderlijken, *in* of *op* de kist *geen zwart*; maar de lijkjes worden met een bloemkrans of welriekend groen getooid, (*) en op de *met*

Cap. XI, n. 1.: "Altare nullo ornatu festivo, sed simpliciter, et nullis imaginibus, sed sola cruce et sex candelabris paretur. Omnia paramenta... sint nigra, et in his nullae imagines mortuorum, vel cruces albae ponantur."

(*) Imponitur ei corona de floribus seu de herbis aromaticis et odoriferis in signum integritatis carnis et virginitatis. Rit. Rom.

wit gedekte kist kan een krans of tuiltje gelegd worden. Deze kinderen, omdat zij de besmetting dezer wereld niet gekend hebben, worden niet onder de volwassenen, maar op eene uitgelezene plek van het Kerkhof begraven. De onderscheiding, waarmede de lijkjes dezer onschuldige kinderen worden behandeld, moet hunnen bedroefden ouders geen geringen troost verschaffen; trouwens zij worden zoo herinnerd aan het zekere geluk der engelreine zieltjes hunner lievelingen, die in den hemel hunne voorsprekers geworden zijn. — Doch de kinderen, die bij hun dood de jaren des verstands hebben bereikt, worden onder de *volwassenen* gerangschikt en als dusdanig behandeld. Derhalve worden de lijken dezer kinderen, al waren ze pas *zeven jaar* oud geworden, in rouw gekleed, de kist met zwart versierd, en *niet met wit*, maar met zwart gedekt. Nogtans worden op kist en graf bloemen toegelaten, evenals bij de begrafenis van alle *ongehuwden*, tot teeken en vereering hunner maagdelijkheid.

AANHANGSEL.

§. I. Over de kleeding en onderscheidings- teekenen van Kerkelijke Waardig- heidsbekleeders.

368. PONTIFICALIA zijn de bijzondere ornamenten van een hoogen Dignitaris der Kerk bij den plechtigen ambtsdienst. Het PONTIFICALE ROMANUM en het CAEREMONIALE EPISCOPORUM geven deswegens de nauwkeurigste voorschriften. INSIGNIA zijn de bijzondere onderscheidingsteekenen van Kerkelijke Dignitarissen, als het Pallium der Aartsbisschoppen, het Purper der Kardinalen, enz.

Kleeding en onderscheidingsteeken.

369. A. Van een BISSCHOP.

I. DE KLEEDING:

1. Het costuum of de gewone kleeding:

Zwartlederen Schoenen met gouden of vergulde gespen; — Kousen, Talaar of Toog, Cingel, Coilaar: alles *paars*; — gouden Ring met steen aan den ringvinger der rechterhand. (*) Gouden Kruis aan gouden keten.

Voeg hierbij om uit te gaan: een paars Manteltje, (in vorm gelijk aan het zwarte der mindere geestelijkheid), — paarse Handschoenen (de Ring over den Handschoen), — een zwarten Steek met groen koord en kwastjes omwonden.

De Bisschoppen hebben nog eene zwarte Simaar, een ruim lang overkleed met pelerine en korte opene mouwen, die toegeknoopt worden.

(*) Wanneer men, ten gehooore toegelaten, voor een Bisschop verschijnt, en ook wanneer men zich verwijdert, kniele men voor Zijn Hoogwaarde om zijn zegen te ontvangen: — mocht de Bisschop bij komst of afscheid gemeenzaam de hand geven, dan zal men die nemende eerbiedig zijn Ring kussen.

2. De bijzondere kleding vóór en na eene Pontificale plechtigheid:

Talaar met langen sleep, — Rochet (wit koorkleed met enge mouwen), — daarover paars Mozet of Camail (schoudermanteltje) of paars Mantelet (langere schoudermantel zonder mouwen) of paarse Cappa (kapmantel met langen sleep), — Barret of Bonnet met drie punten.

3. Het Ornaat bij eene Pontificale Mis :

Barret, Kruis, Cappa (Mozet of Mantelet), Ring en Handschoenen afgelegd zijnde, (*) — wordt over Rochet aangedaan: Amict, — Alb, — Cingel, — Pontificaal Kruis — Stool (niet gekruist, maar recht afhangende), — daarover Tuniek (van 't Subdiaconaat) en Dalmatiek (van 't Diaconaat), — Handschoenen in liturgische kleur en met goud geborduurd (**)

(*) Bij het Ornaat voor eene Pontificale Mis (geene Lijkmis) behooren ook de *Caligae* en de *Sandalia*. De *Caligae* zijn eene soort ruime kousen van geweene zijde over de gewone paarse kousen; — de *Sandalia* zijn lage schoenen zonder hakken, die boven de voeten met zijden linten worden vastgebonden. *Caligae* en *Sandalia* hebben de kleur der andere ornamenten volgens de feestelijkheid. Niet de Bisschoppen, alleen de Paus heeft een *Kruis* op de Sandalen (voor de plechtigheid van den *Voetkus*). Onder de Romeinsche Keizers waren rijke Sandalen eene onderscheiding voor Prinsen en Senatoren.

(**) In eene Pontificale Lijkmis maakt de Bisschop geen gebruik van Staf en Handschoenen, evenmin als van *Caligae* en Sandalen.

delijk Kazuifel (van 't Priesterschap).

Voeg hierbij Mijter, Ring, Staf — en Manipel.

ZOO STAAT DAAR DE BISSCHOP IN VOLLE UITRUSTING VAN SUBDIAAK, DIAAK, PRIESTER EN BISSCHOP, ALS HOOFD DER GANSCHER GEESTELIJKHEID VAN ZIJN BISDOM. (*)

4. Bij andere Plechtige Officiën bijv. bij het toedienen van het H. Vormsel :

Over Rochet : Amict, — Stool en Koorkap, — Handschoenen, Mijter, Ring en Staf.

II. DE MIJTER (*Mitra*) plechtige witte hoofdtooi des Bisschops met twee achter afhangende slippen. (**)

Men onderscheidt voornamelijk de MITRA PRETIOSA (de *kostbare Mijter* van witte zijde of zilverlaken, rijk

— — —
(*) Een Bisschop in vol Ornaat herinnert ons aan den Hoogepriester van het Oude Verbond in zijne prachtige kleederen en rijke versiersels, door God zelve voorgeschreven. God zeide tot Mozes : " Gij zult uwen broeder Aäron heilige kleederen maken : tot heerlijkheid en tot sieraad." Exod. XXVIII, 2.

(**) De Mijter en de Pauselijke Tiaar herinneren ons aan de CIDARIS of TIARA der Hoogepriesters van het Oude Verbond, teeken van de hoogste waardigheid en gezag, evenals de verschillende Kronen der wereldsche Vorsten. De Tiaar des Hoogepriesters was een met linnen omwonden hoofddeksel of tulband, waarover eene gouden plaat als eene kroon, dragende tot opschrift : HEILIG DEN HEER : *Sanctum Domino*. Exod. XXVIII, 36-38.

versierd met goud en edelgesteenten), — de MITRA SIMPLEX (de eenvoudige *Mijter* van witte zijde of zilverlaken of zelfs linnen, zonder versiering), — de MITRA AURIPHRYGIATA (van goudlaken of van witte zijde met goud geborduurd, met gouden galon afgezet en met gouden franjes aan de slippen: deze houdt het midden tusschen de *Mitra pretiosa* en de *Mitra simplex*).

Betekenis:

1. De puntvormige vóór- en achterzijde herinneren aan de *twee lichthorens* van Moses, afstraling der Goddelijke Majesteit, — en symboliseeren de *Twee Testamenten*, waarmede het hoofd des Bisschops gewapend is tegen de bestrijders der waarheid.

2. De Mijter is altijd *wit* (goudlaken geldt voor wit, evenzeer als zilverlaken) om den goeden geur en den glans der maagdelijke deugd te bedieden; — de Mijter dekt het hoofd als eene beschutting der zinnen tegen alle aanvechtingen, waaraan de kuisheid blootstaat. Bij eene Pontificale Lijkmis is de Mijter het eenige witte ornament.

III. DE STAF (*Kromstaf*, *Pedum*, *Baculus Pastoralis* = Herdersstaf): Teeken van gezag voor de Bis-

schoppen, gelijk de Schepter of Rijksstaf voor de Keizers en Koningen.

De Staf bestaat uit losse deelen tot gemakkelijke berging. Men onderscheidt de *krul*, de *schaft* en de *punt*.

Betekenis :

1. De Bisschopsstaf herinnert aan den Staf, waarmede God Moses tot Pharao zond, en waarmede Moses verscheidene wonderen wrochtte.

2. De Staf, gelijk de latijnsche naam *Baculus Pastoralis* (Herdersstaf) aanduidt, is het zinnebeeld der *herderlijke macht*. De geloovigen zijn de kudde, de Bisschoppen de **HERDERS**, niet om met blind en ruw geweld te heerschen, maar om hunne kudde te bestieren met eene liefde en bezorgdheid, die verlicht en gesteund wordt door het Geloof. Schoon wordt die herderlijke macht in hare verschillende werkingen aangeduid door de deelen van den Staf. De Staf is *puntig* onder, *recht* in het midden, *gekromd* boven. Dit beteekent : dat de Bisschop de tragen behoort aan te zetten, de rechtvaardigen te leiden en de dwalenden tot zich te trekken ; — of de *punt* beteekent de gestrengheid, de *rechte* schaft de standvastigheid en de *krul* de barmhartigheid van het herderlijk bestier.

3. De Staf is een teeken van *uitgestrekte* jurisdictie of geestelijke rechtsmacht, maar toch van *beperkte* jurisdictie, wat aangeduid wordt door de krul; — en zoo is de Kromstaf alleen dáár te gebruiken, waar iemand die hooge jurisdictie toekomt, bijv. door een Bisschop in zijn Diocees, door een Abt in zijn klooster. De Paus gebruikt geen Kromstaf, omdat zijne macht door geen plaats of tijd beperkt is.

a. ABTEN hebben ook een *Kromstaf*, die soms, bijv. bij de Trappisten, eenvoudig van *hout* is, voor groote plechtigheid *verguld*. Abten wil men in beeltenis voorgesteld zien met de krul van den Staf *naarbinnen* ten teeken hunner jurisdictie *naarbinnen*, binnen het Klooster; — Bisschoppen daarentegen met de krul *naarbuiten* ten teeken hunner jurisdictie *naarbuiten*, over het volk. Sommigen erkennen dit symbolisme niet, o. a. zich grondende op vele Bisschoppelijke Zegels uit de XIIIe eeuw. Revue de l'art chrétien. II. pag. 95.

b. Abten worden soms voorgesteld met een *witten sluier* aan den Staf, ten teeken hunner ondergeschiktheid aan den Bisschop, gelijk de sluier voor de vrouw een symbool is van hare ondergeschiktheid aan den man. I Cor. XI, 10. Deze sluier wordt *Sudarium* (*zweetdoek*) genoemd, om te bedieden, dat het bestieren eener kudde met veel arbeid en zweet gepaard gaat.

c. ABDISSEN voeren geen Staf. Nogtans worden HH.

Abdissen met een Kromstaf en Sudarium afgebeeld, als een conventioneel attriboot, zoo het niet historisch is, ten teeken der waardigheid, waarmede zij bij haar leven bekleed zijn geweest.

IV. HET PONTIFICALE KRUIS (*Cruz pectoralis* = *Borstkruis*): een gouden latijnsch Kruis, waarin Reliquieën van HH. Martelaren zijn gesloten, aan een groen koord met een eikel aan het eind. Derhalve niet het gewone gouden Kruis met gouden keten.

Beteekenis:

Dat de Bisschop, met het teeken des Kruises tegen zijne vijanden gewapend, het lijden des Heeren en de zegepraal der Martelaren in de gedachte behoort te hebben, gelijk hij zijn Kruis en hunne Reliquieën op de borst draagt.

V. DE PONTIFICALE RING (*Annulus cordis* = *Ring des harten*): een groote gouden Ring met kostbaren steen, aan den ringvinger der rechterhand. Bij gebruik van de Handschoenen over den Handschoen. Deze Ring is grooter en rijker versierd dan de gewone.

Beteekenis:

Symbool van trouw tusschen den Bisschop en de Bruid Gods, de H. Kerk; — in 't bijzonder van de

geestelijke vereeniging des Bisschops met zijne Kerk of kudde.

Bij eene Pontificale plechtigheid eischt het Ceremoniël, dat de dienstdoende Geestelijken, als zij den Bisschop iets hebben aan te geven of van den Bisschop iets hebben aan te nemen, bijv. den Staf, — den Bisschopsring en het voorwerp kussen: bij het aangeven eerst het voorwerp en dan den Ring, bij het aannemen eerst den Ring en daarna het voorwerp. Zoo ook, als men van een Bisschop de H. Communie ontvangt, kust men eerst zijn Ring. Zie N. 201.

VI. DE BISSCHOPPELIJKE TROON (*Cathedra* of *Sedes Episcopalis* = *Bisschoppelijke Zetel*). Eene vierkante estrade of verhevenheid, drie treden hoog, met tapijten gedekt, waarop een armstoel met hoog rugstuk; daarboven een vierkant baldakijn of hemel, aan de zijden gedeeltelijk en in den rug geheel met zijden stof behangen, in liturgische kleur, als dit gevoegelijk kan.

Beteekenis:

De Bisschopstroon is opgericht aan de Evangelie-zijde, op de eereplaats, en is zelf een eergestoelte, den Bisschop toekomend ter wille zijner waardigheid. (*)

(*) Wanneer de Bisschop onder eene Pontificale Mis op den Troon gezeten is, legt hij tijdens het Koor *Kyrië*, *Gloria* en *Credo* zingt,

Bisschop is afgeleid van EPISCOPUS, en beteekent OPZIEENER, die opzicht moet houden over de kudde. De Bisschop is gezeten op eene verhevenheid, opdat hij *allen* zien en allen *hem* zien kunnen. Naar die *Cathedra* of vasten Bisschoppelijken Zetel wordt de Kerk des Bisschops de KATHEDRAAL genoemd, den voorrang hebbende boven alle andere Kerken des Bisdoms.

VII. HET FALDISTORIUM is een met stof bekleede zetel, voorzien van armléuningén, zonder rugléuning; — den Bisschop ten gebrúike voor Pontificale handelingen buiten den Troon.

VIII. Bij 't Bisschoppelijk Ceremoniëel behoort nog verscheiden zilverwerk, met het Bisschoppelijk Wapen versierd: eene Waschkan met Bekken ter handenwasching vóór de H. Mis, bij 't Offertorium, het *Lavabo* en na de H. Communie, ook nog na andere Pontificale plechtigheden; — verscheidene Plateau's of ronde bladen voor de Insignes, Kruis, Ring, Handschoenen, enz. bij

---

eveneens als hij Epistel en Evangelie leest, zijne handen op het *Gremiale* of *Schootkleed*, van zijde of andere kostbare stof, over de knieën uitgespreid. Bij andere gelegenheden, bijv. wanneer de Bisschop gezeten de Vormelingen zalf, gebruikt hij een dergelijk Schootkleed van mindere stof.

het uit- en aankleeden ; — maar 't voornaamste stuk is de *Palmatoria* of *Bugia*, een zilveren blaker met brandend kaarsje, waarmede bij de H. Mis een assisteerende priester den Bisschop toelicht : het gebruik der *Palmatoria* is een Bisschoppelijk privilege.

370. B. Van een AARTSBISSCHOP.

Een Aartsbisschop heeft twee onderscheidingsteekenen :

1. HET PALLIUM : een cirkelvormige strook van witte wol, (*) met zes zwarte zijden kruisen, die, met drie gouden spelden op de Kazuifel bevestigd, over de schouders van voren en achter afhangende gedragen wordt. Het Pallium wordt door den Paus gegeven aan de Patriarchen, Primaten en Aartsbisschoppen, (**) en van dezen op *bepaalde* hooge feestdagen en bij *zekere* plechtigheden gedragen, ten teeken hunner hooge waar-

— — —
(*) De wol wordt genomen van twee lammeren, die op den feestdag van de H. Agnes (21 Januari) daarvoor worden afgezonderd en gezegend. Op den feestdag der HH. Apostelen Petrus en Paulus (29 Juni) worden de Pallium's door den Paus gewijd. Na de wijding worden zij, in eene rijke cassette, op het Graf der HH. Apostelen in Sint Pieter bewaard.

(**) Ook wel eens aan Dioceasaan-Bisschoppen als bijzondere gunst.

digheid en jurisdictie over het hun aangewezen geestelijk rechtsgebied. Tevens is het Pallium het zinnebeeld der ootmoedigheid, der zuiverheid en der liefde, en strekt den Metropolitanen tot herinnering, dat zij de verdoolde schapen behooren op te zoeken en op hunne schouders tot den schaapstal terug te brengen. Het Caer. Episc. Lib. I. Cap. XVI. N. 7 noemt het Pallium *venerabile insigne, mysticis significationibus plenum*, zonder de symbolische beteekenis te verklaren.

2. HET AARTSBISSCHOPPELIJK KRUIS. Dit is gelijk aan een Processie-Kruis met Christusbeeld. De onderscheiding bestaat hierin, dat het Kruis onmiddellijk den Aartsbisschop voorafgaat, en het Christusbeeld naar den Aartsbisschop gekeerd is.

Ook zóó wordt het Pauselijk Kruis naar den Paus gekeerd, die *altijd* en *overal* zich van het Kruis kan doen voorafgaan, gelijk hij zonder beperking van tijd en plaats het Pallium draagt. Aartsbisschop, Primaat en Patriarch hebben het voorrecht van Kruis en Pallium slechts binnen hun rechtsgebied, en dan nog alleen bij bepaalde gelegenheden.

371. C. Van een KARDINAAL.

1. DE KARDINALEN DER HEILIGE ROOMSCHE KERK (*Cardinales Sanctae Romanae Ecclesiae*) maken den Senaat des Pausen uit, om Zijne Heiligheid met raad en daad bij te staan in alle aangelegenheden der Kerk. Zij bekleeden na den Paus de hoogste waardigheid in de Kerk met den titel van EMINENTIE. Bij het openstaan van den H. Stoel komen de Kardinalen bijeen om een nieuwen Paus te verkiezen: de plaats der bijeenkomst voor de Pauskeuze, ook deze Vergadering der Kardinalen wordt het CONCLAAF genoemd.

2. Het HEILIG COLLEGE (zoo noemt men de gezamenlijke Kardinalen), als het voltallig is, telt 70 Kardinalen (met een *Deken* aan het hoofd), naar het getal der 70 oudsten, die Moses in het bestieren van Gods volk ter zijde stonden. (*) Onder deze 70 Kardinalen telt men 6 *Kardinaal-BISSCHOPPEN*, 50 *Kardinaal-PRIESTERS* en 14 *Kardinaal-DIAKENEN*. Slechts

---

(*) Volgens de *Gerarchia Cattolica* voor 1887 telde het H. College 63 Leden, van welke 24 door Pius IX en 39 door Leo XIII werden benoemd.

enkele Kardinalen missen het Bisschoppelijk karakter ; zoodat de benaming van Kardinaal-*Priester* of *Diaken* niet te kennen geeft , dat zij alleen de *Priesterwijding* of het *H. Diaconaat* hebben ontvangen , maar die benaming beduidt den TITEL der Kerk , waaraan zij verbonden zijn. — De vergaderingen , waarin de Paus het *praesidium* bekleedt , worden CONSISTORIES genoemd : — *geheim Consistorie* , waarin alleen de Kardinalen zitting hebben , — *openbaar Consistorie* , waartoe ook anderen worden toegelaten.

3. De Kardinalen worden *door den Paus gekozen*. Totdat de benoeming in een Consistorie door den Paus wordt bekend gemaakt , wordt de gekozene *Kardinaal in petto* geheeten. In het Consistorie , waar hij 't eerst verschijnt , wordt hem *de mond gesloten* , d. i. het recht van spreken en stemmen ontzegd ; — totdat hem in 'tzelfde of in een volgend Consistorie *de mond wordt geopend* , d. i. hij in de uitoefening zijner rechten wordt gesteld ; terwijl hem de Paus den KARDINAALSRING (met een *saffier*) aan de rechterhand steekt ten teeken zijner verbinding met de Heilige Roomsche Kerk.

Men wil , dat de *saffier* het gift aan zich trekt en

371.

C.

1. DE KARDINALEN
(*Cardinales Sancti*)

naam des Pausen
daad bij te staan
Zij bekleeden na
de Kerk met den

staan van den H. Paus gekozen.
om een nieuwen door den Paus
eenkomst voor de zezene Kardinaal
der Kardinalen waar hij 't eerst

2. Het HEILIGEN COLLEGE
zamenlijke Kardinalen (met
Kardinalen (met het rechten wordt
getal der 70 oude Kardinaalsring
Gods volk ter zij steekt ten teeken
dinalen telt men de Romsche Kerk.
Kardinaal-PRIESTERS

(*) Volgens de Ge-
lege 63 Leden, van v
werden benoemd.

elijk karakter ;
ster of *Diaken*
Priesterwijding

maar die bena-
araan zij ver-
in de Paus het
RIES genoemd :
de Kardinalen
e, waartoe ook

Paus gekozen.
e door den Paus
Kardinaal
waar hij 't eerst
d. i. het recht

totdat hem in
de mond wordt
her rechten wordt
KARDINAALS-
steekt ten teeken
omsche Kerk.
aan zich trekt en

23

t men in den *saf-*
olische beteekenis
lat zij, zonder uit-
t van Rome mo-
erschen.
n Kardinaal nog
verkiezing, om-
, dan gebruikt
de andere.

dinalen is *het*
ER genoemd,
al aan te dui-
nalen te her-
omsche Kerk
ot het uiter-
n hun *bloed.*

rdinalaat is
iens Gede-
oote plech-
den vorm
e punten.

na zijne
angt, is

een Hoed met lagen bol, breeden en platten rand, en met van weerszijden vier of vijf afhangende rijen kwasten (gelijk op de wapenschilden): alles rood. Deze Hoed wordt door den Kardinaal niet gedragen; alleen bij zijn dood ziet men dien Hoed, als Insigne van het Kardinalaat, op zijn praalbed in zijn paleis, en in de Kerk bij de baar en boven zijn graf. Een Kardinaal draagt naar gelegenheid een rooden steek met gouden passement of een zwarten steek met rooden band en gouden kwasten.

7. Onder de leiding van Kardinalen als PREFECTEN staan de HEILIGE CONGREGATIËN, Vergaderingen voor Kerkelijke aangelegenheden, die de aanhangige zaken onderzoeken en deswegens een *Decreet* of *Besluit* nemen, om het in eene *Audientie* of *Gehoor* aan de goedkeuring van Z. H. te onderwerpen. Bijv. de H. Congregatie der PROPAGANDA (*Propagandae Fidei* = tot *Voortplanting van het Geloof*) voor alle zaken de Missiën betreffende; — de H. Congregatie der RITEN (*Rituum*) wegens Kerkelijke gebruiken, feesten, ceremoniën; — de H. Congregatie van den INDEX (*Indicis*), die verdachte boeken onderzoekt en ze tegen het geloof of de goede zeden strijdig bevindende, op den

voor de pest beveiligd, en daarom ziet men in den *saffier* van den Kardinaalsring de symbolische beteekenis van de verplichting der Kardinalen, dat zij, zonder uitdrukkelijk verlof des Pausen, zich niet van Rome mogen verwijderen, al zou de pest er heerschen.

Behalve den Kardinaalsring heeft een Kardinaal nog een gewonen Ring, met een steen naar verkiezing, omzet met briljanten. Officiëert hij plechtig, dan gebruikt hij den Pontificalen Ring, grooter dan de andere.

4. De onderscheidende kleur der Kardinalen is *het rood* (scharlakenrood) en wordt HET PURPER genoemd, om daarmede de waardigheid van Kardinaal aan te duiden. De roode kleur strekt om den Kardinalen te herinneren, dat zij de belangen der Heilige Roomsche Kerk behooren te behartigen en te verdedigen tot het uiterste, zelfs, moet het zijn, met het offer van hun *bloed*.

5. Het voornaamste Insigne van het Kardinaaat is de *roode Barret*, welke door den Paus of diens Gedelegeerde den nieuwgekozen Kardinaal met groote plechtigheid wordt opgezet. — De Barret is, wat den vorm betreft, als de Bonnet des Bisschops, met drie punten.

6. De *Kardinaalshoed*, dien een Kardinaal na zijne verheffing uit de handen van den Paus ontvangt, is

een Hoed met lagen bol, breedten en platten rand, en met van weerszijden vier of vijf afhangende rijen kwasten (gelijk op de wapenschilden): alles rood. Deze Hoed wordt door den Kardinaal niet gedragen; alleen bij zijn dood ziet men dien Hoed, als Insigne van het Kardinaalat, op zijn praalbed in zijn paleis, en in de Kerk bij de baar en boven zijn graf. Een Kardinaal draagt naar gelegenheid een rooden steek met gouden passement of een zwarten steek met rooden band en gouden kwasten.

7. Onder de leiding van Kardinalen als PREFECTEN staan de HEILIGE CONGREGATIËN, Vergaderingen voor Kerkelijke aangelegenheden, die de aanhangige zaken onderzoeken en deswegens een *Decreet* of *Besluit* nemen, om het in eene *Audientie* of *Gehoor* aan de goedkeuring van Z. H. te onderwerpen. Bijv. de H. Congregatie der PROPAGANDA (*Propagandae Fidei* = tot *Voortplanting van het Geloof*) voor alle zaken de Misiën betreffende; — de H. Congregatie der RITEN (*Rituum*) wegens Kerkelijke gebruiken, feesten, ceremoniën; — de H. Congregatie van den INDEX (*Indicis*), die verdachte boeken onderzoekt en ze tegen het geloof of de goede zeden strijdig bevindende, op den

Index plaatst, d. i. op de *Lijst* der verboden boeken, die niemand zonder verlof der Kerkelijke Overheid mag lezen of onder zich hebben.

372. D. Van ZIJNE HEILIGHEID DEN PAUS.

De voornaamste onderscheidingsteekenen zijn :

1. De WITTE kleur van 't Pauselijk gewaad; waardoor beteekend wordt de onschuld des levens, de reinheid en de uitmuntendheid der deugden: de Paus, het zichtbare Hoofd der Kerk, vertegenwoordigt ons Jesus Christus, het Lam zonder vlek; Hij is onze *Heilige Vader*.

Kousen, Toog, Cingel, Simaar (lang overkleed met pelerine), Collaar, Calot (Solideo): *wit*.

Muilen, Mozet, Mantel, ronde breed gerande Hoed: *rood*. Als voor de Kardinalen kleur van liefde en van opoffering voor de gansche Kerk. De ruime muts, waarmede vele Pausen worden afgebeeld, is van rood fluweel, met hermelijn afgezet, en wordt *Camauro* genoemd.

Fluweel is de Pauselijke stof. Voor fluweel 's zomers ook zijde. Voor boetedagen en rouw laken of merinos.

2. DE PAUSELIJKE STOOL. Algemeen bekend door de menigvuldige portretten en busten van Pius IX en Leo XIII. Zeer duidelijk op de premie-plaat der

Kath. Illustratie 1869. (Volgens opgaaft werden 42.000 exemplaren getrokken.) Daar ziet men Pius IX Z. G. in witten Toog en Cingel (van wit moiré met gouden passementwerk aan de einden), hierover Rochet met kant, daarover roode Mozet (hier zonder, anders met hermelijn afgezet), eindelijk de roode *Pauselijke Stool*, rijk geborduurd met goud, gouden koord en kwasten in 't midden, gouden dikke franje aan de einden. Nog zijn aan te wijzen: witte Collaar en Calot, Pauselijke Ring aan de rechterhand en Pauselijk Borstkruis, door de hand bedekt, waarvan de gouden keten even zichtbaar is.

Beteekenis:

De Stool, teeken van waardigheid en gezag, hier het teeken van de VERHEVENSTE WAARDIGHEID, van het HOOGSTE GEZAG. Deze Stool toch is versierd met het Wapen des Pausen en de *Pauselijke Insignes*, *Sleutels* en *Tiaar*, — en de Paus kleedt zich met deze Stool als *Plechtgewaad* voor buitengewone audiënties en andere plechtige gelegenheden. (Met deze Stool was Pius IX omhangen den 16 Mei 1870 bij de uitreiking der belooningen aan de Exposanten.) De Stool is van *fluweel*, de Pauselijke stof. De Stool is *rood* ten teeken dat het Pauselijk Bestuur geen heer-

schappij voeren is, maar een regeeren met liefde en opoffering: de Paus is de *dienaar der dienaren Gods*. Matt. XX, 25-28.

3. DE TIAAR, PAUSELIJKE KROON of DRIEKROON, is een kostbare hoofdtooi van witte zijde of zilverlaken, met een gouden kruis in top en met twee vanachter afhangende slippen, — aanvankelijk met ééne Kroon, het eerst door Paus Silvester I (314-335) gedragen, — sedert Bonifacius VIII (1294-1303) met twee, — sedert Urbanus V (1362-1370), volgens anderen sedert Benedictus XII (1394-1398) met drie gouden Kronen versierd, — zonder dat aan de twee of drie Kronen eene andere beteekenis zij toegeschreven dan van de *hoogste macht*. Nogtans wordt de dubbele Kroon ook verklaard als de vereeniging van de tijdelijke macht met de geestelijke, terwijl de derde Kroon het vaderlijke gezag des Pausen zou beduiden. De Tiaar is meer het teeken der tijdelijke macht, en wordt slechts gebruikt bij sommige plechtige gelegenheden buiten de Pontificale Officiën, waarbij de Paus zich bedient van een Mijter. „Romanus Pontifex in signum *Imperii* utitur *Regno* (zoo werd die hoofdtooi genoemd om de Kroon), et in signum *Pontificii* utitur *Mitra*.” Innoc.

III. *Sermo in festo S. Silvestri*, apud Paquot in *Molanum*. (*)

4. DE FERULA, Kruis staf, een grieksch kruis, of eigenlijk een *croix pattée* ✠, als een klauw breed uitlopend kruis op staf. Geen *Kromstaf* zie N. 369. III, 3. Geen *drievoudig* Kruis zie N. 336 ad 4. Bladz. 264. (**)

5. DE SEDIA GESTATORIA, *de Pauselijke Draagstoel* van rood fluweel en goud, waarin de Paus bij plechtige gelegenheden gedragen wordt, met de symbolische beteekenis, dat de Herder zijne kudde zoo beter kan overzien en beter van zijne kudde, die Hij zegent, kan gezien worden.

(*) Als de kostbaarste en prachtigste der Pauselijke Tiaren wordt geroemd de Tiaar in 1854 geschonken door Koningin Isabella van Spanje en de eerste maal door Pius IX Z. G. gedragen bij de Dogmaverklaring der Onbevleete Ontvangenis. Zij had 250.000 gulden gekost. Maar, zijn de Pausen trouwe bewaarders van den schat des Geloofs, andere schatten, al zijn het vorstelijke geschenken, kunnen zij moeilijk bewaren. Pius IX maakte deze kostelijke Tiaar te gelde en stichtte met de opbrengst het Pius-Seminarie. Mgr Barbier de Montault.

(**) Toegegeven, dat het geoorloofd is een Heiligen Paus in beeltenis voor te stellen, met een *drievoudig* Kruis als *conventioneel* attribuut (waartoe misschien de *drievoudige* Kroon der Tiaar of het Heraldisch Dubbelkruis der Aartsbisschoppen heeft aanleiding gegeven): — gaat het aan, een Paus in tafereel te laten *officiëren* met dergelijk *fantastisch* Kruis in plaats van met den *liturgischen* Kruis staf?

6. HET PAUSELIJK BALDAKIJN of *Draaghemel* (rood of wit) dat boven Z. H. gehouden wordt bij Pontificale Processie of Officie.

7. DE PAUSELIJKE TROON van rood fluweel met goud.

8. DE VISSCHERSRING is een gouden Ring, op welks kas is ingesneden de beeltenis van den H. Petrus in een scheepje met een net visschende. Bij den dood des Pausen wordt zijn Visschersring verbroken, en den nieuwgekozen Paus wordt door den Kardinaal *Camerlengo* een nieuwe Visschersring aan de rechterhand gestoken, waarop vervolgens de naam des Pausen wordt gegraveerd. De Pauselijke Brieven, onderschreven *Sub annulo Piscatoris* (*Onder den Visschersring*) zijn in rood was met dezen Ring gezegeld. Gregorius XVI liet den afdruk van den Visschersring vervangen door een stempel met rooden inkt. Mgr Barb. de Mont.

9. Tot het Pontificaal Ornaat des Pausen behooren nog twee bijzondere kleedingstukken: — DE FALDA, een ruime witzijden rok over de Talaar; — en DE FANO, eene dubbele pelerine, ter zijden open, van witte zijde, doorwerkt met goud en amaranten (roode

fluweelachtige bloemen). De dubbele pelerine beteekent de *Twee* Testamenten: een gedeelte blijft onder de Kazuifel verborgen, en beduidt de Oude Wet, die is afgeschafft; het andere gedeelte is zichtbaar, over de Kazuifel neergelaten, en beduidt de Nieuwe Wet, aan de Kerk gegeven.

Wanneer de Paus in vol Ornaat pontificeert, draagt Hij de Insignia van de gansche Hiërarchie: de *Tuniek* der SUBDIAKENS, — de *Dalmatiek* der DIAKENS, — de *Kazuifel* der PRIESTERS, — den *Mijter* der BISSCHOPPEN, — het *Pallium* der AARTSBISSCHOPPEN, PRIMATEN en PATRIARCHEN, — de *Falda* en *Fano* der PAUSEN: — TEN TEEKEN, DAT DE PAUS IS HET HOOFD DER GANSCHER GEESTELIJKHEID, DE HERDER DER HERDERS, BEKLEED MET DE VOLHEID DER GEESTELIJKE RECHTSMACHT IN GODS KERK TOT DE UITERSTE PALEN DER WERELD.

§. II. Iets over de Wapens van Kerkelijke Dignitarissen. (Heraldiek. Blazoën.)

373. 1. Een Kerkelijke Dignitaris kiest zich een Wapen met Spreuk, als hij geen familiewapen heeft.

2. De kleuren der Wapenschilden worden in 't zwart aangeduid:

Goud	door stippen.
Zilver	„ wit of blanco.
Keel (rood)	„ verticale lijnen.
Azuur (blauw)	„ horizontale lijnen.
Sinopel (groen)	„ schuinsche lijnen uit den rechterbovenhoek. (*)
Purper	„ schuinsche lijnen uit den linkerbovenhoek.
Sabel (zwart)	„ door verticale en horizontale lijnen.

3. Kenteekenen van het Pauselijk Wapen :

Boven het Wapenschild de Tiaar tusschen twee Sleutels, een gouden rechts, (*) een zilveren links, de baarden omhoog, *en sautoir* of gekruist, met een rood koord verbonden. Beteekenis der Sleutels zie N. 338. Attributen van den H. Petrus. Ook wil men hier door den gouden Sleutel beteekend zien de *geestelijke* macht, door den zilveren de *tijdelijke* macht des Pausen over 't Patrimonium Si Petri, het Erfgoed van den H. Petrus, de Kerkelijke of Pauselijke Staten, waarvan de zoo verraderlijke als heiligschennende roof den 20 Sep-

---

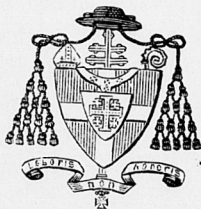
(*) Wapenschilden hebben hunne rechterzij tegenover onze linkerzij.

tember 1870 door de overrompeling van Rome werd voltrokken. Evenmin als de Groote Pius IX Z. G. laat onze H. Vader Leo XIII af het herstel te eischen van de rechten der Kerk; terwijl wij niet ophouden, dat herstel van den barmhartigen God af te smeeken, dagelijks door de voorgeschrevene Gebeden na de H. Mis (Zie bl. 260), en in de Octobermaand daarenboven door het Rozenkransgebed.

4. Kenteeken van een Kardinaalswapen :

Boven het Schild een *roode* Hoed, met 15 *roode* kwasten ter weerszijden in 5 rijen ahangende.

5. Kenteeken van een Aartsbisschoppelijk Wapen :

Boven het Schild een *groene* Hoed met 15 *groene* kwasten ter weerszijden, in 5 rijen ahangende.

Vanvoren over het Schild het Pallium, aan rechter- en linkerbovenhoek Mijter en Staf, daartusschen een gouden Lotharingisch Kruis (met twee dwarsarmen), dat de *Westerse* Kerk alleen in de *Heraldiek* gebruikt; want het Aartsbisschoppelijke Kruis is een Processie-Kruis met Christusbeeld. Is het Dubbelkruis in de *Latijnsche* Kerk niet *liturgisch*, — zeker is het evenwel, dat het Dubbelkruis in de *Oostersche* Kerk tot de Pontificalia behoort. Menigeen heeft zich daarvan kunnen overtuigen, toen Mgr SAMHIRI, Patriarch van Antiochië, in 1855 deze streken bezoekende, de H. Mis volgens den Syrischen Ritus celebreeerde, en met zulk een Dubbelkruis, aan welks ondersten dwarsarm een doek van roode stof was vastgemaakt, den vrede gaf. (*) — Wyl de bovenste armen van zulk een Kruis korter zijn dan de onderste, is het buiten twijfel, dat de bovenste korte armen den TITEL (van het H. Kruis) verbeelden, welke in de Oostersche Kerk altijd op eene bijzondere wijze vereerd is geweest. Dat Dubbelkruis komt voor onder de benaming van *Kruis van*

(*) De Syrische Katholijken en hunne Patriarch Mgr Ignatius Antonius SAMHIRI, door den abbé Joannes Mamarbaschi, Secretaris van den Patriarch van Antiochië. Breda. J. Hermans. 1855: in welk gelegenheidsboekje voorkomt: Kort begrip van de Ceremoniën der Mis volgens het Syrisch Kerkgebruik. Bladz. 41-44.

het H. Graf. Zeer oude Reliquiariums van het H. Kruis komen in dezen vorm voor, en zijn ten tijde der Kruistochten uit het Oosten overgebracht of naar Byzantijnsche modellen in Europa vervaardigd. Reusens. Éléments d' Arch. Chrét. I. 418.

6. Kenteeken van een Bisschoppelijk Wapen :

Boven het Schild een *groene* Hoed, met 10 *groene* kwasten ter weerszijden, in 4 rijen ahangende.

Aan rechter- en linkerbovenhoek Mijter en Staf, daartusschen een gouden latijnsch Kruis of een Engelhoofd met uitgespreide vleugels.

7. Kenteeken van het Wapen van mindere Dignitarissen :

Boven het Schild een Hoed met 6 of 3 kwasten

ter weerszijden, in 3 of 2 rijen afhangende; maar in *paarse, rose of zwarte* kleur.

§. III. De Pauselijke kleuren.

374. De Pauselijke kleuren waren oorspronkelijk *rood en geel*; maar wijl Napoleon I deze kleuren had aangenomen voor zijn leger in Italië, koos Pius VII in 1808 *wit en geel* als de *militaire* kleuren voor vaandels en kokarden. Voor *kerkelijk* en *burgerlijk* gebruik dienen nog het *rood en geel* als Pauselijke kleuren. Mgr Barbier de Montault. *Traité pratique de la construction etc. des Églises.* I, 494 en II, 516.

§. IV. De Pauselijke Orden.

375. 1. De CHRISTUS-ORDEIS de hoogste der Pauselijke Orden tot belooning van verdiensten. De Christus-Orde wordt ook, met het *Gulden Vlies* van Spanje en Oostenrijk, als de hoogste van alle bekende Orden der verschillende landen geacht. De Christus-Orde wordt bij allerzeldzaamste uitzondering aan niet-regeerende personen geschonken, gelijk door Leo XIII bij Breve van den 31 December 1885 aan Prins von Bismarck,

Kanselier van het Duitsche Rijk, ter gelegenheid der beslissing van de Carolinen-quaestie tusschen Duitschland en Spanje.

Na de Christus-Orde en het Gulden Vlies volgen de Orde van den *Kousenband* van Engeland, — de Orde van den *Zwarten Adelaar* van Pruisen, — de *Maria-Teresia*-Orde van Oostenrijk, — de *Hubertus*-Orde van Beieren, enz.

De Christus-Orde heeft slechts ééne Klasse, namelijk van *Ridders*.

2. De ST-GREGORIUS-ORDE, ingesteld door Gregorius XVI in 1831, heeft drie rangen: van Grootkruis, Commandeur en Ridder.

3. De ST-SILVESTER-ORDE of het GOUDEN SPOOR, ingesteld door Pius IV in 1559, heeft Commandeurs en Ridders.

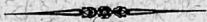
4. De PIUS-ORDE, ingesteld door Pius IX, met Ridders eerste en tweede Klasse.

5. ORDE VAN HET H. GRAF (van Jerusalem).

Van denzelfden Schrijver verkrijgbaar:

Dichtkransje het Kindje Jesus ter eere . . .	60 ct.
Liederen voor de H. Kindsheid uit het Dicht- kransje	12 ½ ct.
Catechismus der H. Mis 3 ct. per 100 . . .	2 gl.
Onderricht over het bijwonen der H. Mis . . .	4 ct.
Novene voor de eerste H. Communie . . .	15 ct.
De groote dag en zijn vooravond	10 ct.
Het Biecht- en Communieboekje voor kin- deren na hunne eerste H. Communie (Twee- de vermeerderde uitgaaf ter pers).	
Het Vormboekje of Voorbereiding tot het H. Vormsel	10 ct.
Catechismus der Feestdagen	15 ct.
De Kleine Prentenbijbel van het Oude Tes- tament	20 ct.
De naaste voorbereiding voor het Huwelijk . . .	8 ct.
Noveen voor het Huwelijk	30 ct.
Gids voor Katholieken op den weg des Hu- welijks	40 ct.

f 5022

c.

11

ct.
2 ct.
gl.
ct.
ct.
ct.

0 ct.
5 ct.
0 ct.
8 ct.
0 ct.
40 ct.

